

MARIA A ROMÂNIEI

PORTRETUL UNEI MARI REGINE

VOLUMUL I ♦ SINAIA 2018

Când veți citi aceste slove, Poporul meu, eu voi fi trecut pragul Tăcerii veșnice, care rămâne pentru noi o mare taină. Și totuși, din marea dragoste ce ți-am purtat-o, aș dori ca vocea mea să te mai ajungă încă o dată, chiar de dincolo de liniștea mormântului.

Abia împlinisem 17 ani, când am venit la tine; eram tânără și neștiutoare, însă foarte mândră de țara mea de baștină, și am îmbrățișat o nouă naționalitate; m-am străduit să devin o bună Româncă. La început n-a fost ușor. Eram străină, într-o țară străină, singură între străini. Dar prea puțini sunt aceia care se reculeg să cugete cât de grea este calea pe care o Principesă străină trebuie s-o parcurgă ca să devie una cu noua țară în care a fost chemată. Am devenit a voastră prin bucurie și prin durere. Privind înapoi, e greu de spus ce a fost mai mare: bucuria ori durerea? Cred că bucuria a fost mai mare, dar mai lungă a fost durerea.

Nimeni nu e judecat pe drept cât trăiește: abia după moarte este pomenit sau dat uitării. Poate de mine vă veți aminti, deoarece v-am iubit cu toată puterea inimii mele și dragostea mea a fost puternică, plină de avânt; mai târziu a devenit răbdătoare, foarte răbdătoare.

Mi-a fost dat să trăiesc cu tine, Poporul meu, vremuri de restriște și vremuri de mari îndepliniri. Pentru un timp mi-a fost dat să-ți fiu călăuză, să-ți fiu inspiratoare, să fiu aceea care a păstrat flacăra vie, aceea care a devenit centrul de îndârjire în zilele cele mai negre.

Aceasta ți-o pot spune astăzi, căci nu mai sunt în viață. În acele zile mi-ai dat un nume ce mi-a fost drag; m-ai numit „Mama tuturor” și aș vrea să rămân în amintirea ta aceea care putea totdeauna să fie găsită în clipele de durere sau pericol. A venit, mai târziu, o vreme când m-ai negat, dar aceasta este soarta mamelor; am primit aceasta și v-am iubit mai departe, cu toate că nu vă puteam ajuta așa de mult ca în zilele când credeți în mine. Dar aceasta e uitată.

Atât timp am fost în mijlocul tău, încât mi se pare abia cu puțință că trebuie să te părăsesc; totuși, orice om ajunge la capătul drumului său.

Eu am ajuns la capătul drumului meu. Dar, înainte de a tăcea pentru veșnicie, vreau să-mi ridic, pentru ultima dată, mâinile pentru o binecuvântare.

**Regina Maria a României,
Țarei mele și poporului meu,
1933**

ALBUM EDITAT DE:

MUZEUL NAȚIONAL PELEȘ

TEXTE:

Acad. Răzvan THEODORESCU

Prof. univ. dr. Ion BULEI

Dr. Ioan DRĂGAN

Dr. Narcis Dorin ION

ILUSTRĂȚII:

MUZEUL NAȚIONAL PELEȘ

ARHIVELE NAȚIONALE ALE ROMÂNIEI

MUZEUL NAȚIONAL DE ISTORIE A ROMÂNIEI

MUZEUL MILITAR NAȚIONAL „REGELE FERDINAND I”

MUZEUL NAȚIONAL DE ARTĂ AL ROMÂNIEI

MUZEUL NAȚIONAL COTROCENI

COMPLEXUL NAȚIONAL MUZEAL „MOLDOVA”, IAȘI

Prof. univ. dr. Adina NANU

Daniel-Cosmin OBREJA

Paul-Cezar FLOREA

Arh. Mădălin GHIGEANU

Răzvan BRÂNCOVEANU

Radu Alexandru MICLESCU

Mihai GHYKA

Dipl. ing. Vlad-Andreas GRUNAU

Dr. Narcis Dorin ION

REPRODUCERI COLOR:

Árpád UDVARDI

Marius AMARIE

Adrian SIMIONESCU

TRADUCERE ÎN ENGLEZĂ:

Samuel W.F. ONN

GRAFICĂ & DTP:

Dr. Cornel-Constantin ILIE

CORECTURĂ:

Rodica ROTĂRESCU, Mircea Alexandru HORTOPAN,

Narcis Dorin ION, Raluca ROMOK, Macrina OPROIU,

Corina DUMITRACHE, Alexandra GHIOARCĂ

COPERTA I:

Regina Maria a României. 1922.

Muzeul Național Peleș

COPERTA IV:

Regina Maria a României. 1926.

Arhivele Naționale ale României

© MUZEUL NAȚIONAL PELEȘ, iulie 2018

Toate drepturile rezervate / All rights reserved

www.peles.ro

ISBN 978-973-0-27142-3

MUZEUL NAȚIONAL PELEȘ

MARIA A ROMÂNIEI

PORTRETUL UNEI MARI REGINE

VOLUMUL I

COORDONATOR ȘI COAUTOR: NARCIS DORIN ION

SINAIA
2018

EXPOZIȚIE ORGANIZATĂ DE MUZEUL NAȚIONAL PELEȘ

ÎN COLABORARE CU:

ARHIVELE NAȚIONALE ALE ROMÂNIEI
MUZEUL NAȚIONAL DE ARTĂ AL ROMÂNIEI
MUZEUL NAȚIONAL AL SATULUI „DIMITRIE GUSTI”
MUZEUL NAȚIONAL DE ISTORIE A ROMÂNIEI
MUZEUL NAȚIONAL COTROCENI
C.N. ROMFILATELIA
Prof. univ. dr. Adina NANU
Georgeta STĂNESCU
Prof. univ. dr. Ionel CÂNDEA
Daniel-Cosmin OBREJA
Răzvan BRÂNCOVEANU
Paul-Cezar FLOREA
Octavian BALOSIN
Mihai GHYKA
Arh. Mădălin GHIGEANU
Dipl. ing. Vlad-Andreas GRUNAU
Leonard PAȘCANU

COORDONARE PROIECT EXPOZIȚIONAL:

Dr. Narcis Dorin ION
Director general al Muzeului Național Peleș

CONCEPTUL EXPOZIȚIEI:

Dr. Mircea Alexandru HORTOPAN
Director de patrimoniu al Muzeului Național Peleș

ORGANIZAREA EXPOZIȚIEI:

Drd. Macrina Emilia OPROIU
Corina DUMITRACHE
Alexandra GHIOARCĂ
Raluca ROMOK
Rodica ROTĂRESCU
Adriana DUȚĂ
Gabriela TUDOR
Mariana RĂILEANU
Aurelia BORUGĂ
Cătălina PĂSTRĂMOIU

FIȘE ANALITICE:

Macrina Emilia OPROIU
Corina DUMITRACHE
Alexandra GHIOARCĂ
Raluca ROMOK

CUPRINS

— *MARIA A ROMÂNIEI. PORTRETUL UNEI MARI REGINE* **6**

Narcis Dorin Ion

— *MARIA, REGINA* **14**

Răzvan Theodorescu

— *ARHIVA IMPRESIONANTĂ A UNEI MARI REGINE* **16**

Ioan Drăgan

— *REGINA MARIA. PUTEREA AMINTIRII* **18**

Ion Bulei

— *DE LA CASELE DE VIS LA SPITALELE DE CAMPANIE.
REGINA MARIA ÎN VREMEA MARELUI RĂZBOI* **130**

Narcis Dorin Ion

— *MEMORABILIA MARIA REGINA* **168**

— *ENGLISH VERSION* **340**

MARIE OF ROMANIA. PORTRAIT OF A GREAT QUEEN - Narcis Dorin Ion

MARIE, QUEEN OF ROMANIA - Răzvan Theodorescu

THE IMPRESSIVE ARCHIVE OF A GREAT QUEEN - Ioan Drăgan

QUEEN MARIE. THE POWER OF MEMORY - Ion Bulei

*FROM DREAM HOUSES TO FIELD HOSPITALS. QUEEN MARIE DURING THE
GREAT WAR* - Narcis Dorin Ion

MARIA A ROMÂNIEI

PORTRETUL UNEI MARI REGINE

Comemorăm la 18 iulie 2018, în Anul Centenarului Marii Uniri, opt decenii de la trecerea în eternitate a reginei Maria, unica regină a României Mari, vis la a cărei realizare a avut un rol decisiv alături de augustul său soț, regele Ferdinand I, cel devenit „Întregitorul”. După cum sugerează și titlul acestei lucrări – care completează în chip fericit expoziția pe care Muzeul Național Peleş o organizează în amintirea mării regine care a fost Maria a României – propunem iubitorilor de istorie și artă un portret special al celei supranumită „regina soldat” sau „mama răniților”, pentru devoțiunea cu care s-a implicat în Marele Război de acum un secol.

După cum în anul 2016 am comemorat un secol de la trecerea la cele veșnice a reginei Elisabeta – printr-o expoziție și un album-catalog deosebite –, iar în anul 2017 am evocat figura „bunului rege Ferdinand” într-o expoziție unică, însoțită de un elegant album monografic, în anul 2018 atenția noastră s-a îndreptat, în chip firesc, spre regina Maria a României, trecută în lumea umbrelor la 18 iulie 1938. Disparația reginei Maria, în urma unei boli incurabile, a creat o mare emoție în rândul celor mulți care au iubit-o și admirat-o timp de decenii.

„Consternarea a fost generală – consemna Constantin Argetoianu în *Însemnările sale zilnice* –, căci Regina Maria a fost iubită de toată lumea: era frumoasă și simpatică. În anii din urmă s-a mai adăugat față de Dânsa și un sentiment de milă: știam cu toții că, afară de Ileana, copiii nu se purtau bine cu Dânsa. Mai ales Regele, care nu i-a iertat niciodată instinctele ei de dominație și pe Știrbey. Regina Maria moare relativ tânără, la 62 de ani – exact la vârsta regelui Ferdinand – dar nu se poate zice că n-a trăit. A cunoscut toate îmbătăririle vieții, ca Regină și ca femeie, și a cunoscut mari mulțumiri sufletești și pe cea mai mare dintre toate, pe aceea de a rămâne în Istorie ca o icoană luminoasă pentru un întreg popor. Partea ei la războiul nostru de întregire e mare și oricât va fi păcătit ca soție și ca mamă, toate i se vor ierta”¹.

Nicolae Iorga – marele istoric care i-a fost alături reginei Maria în anii Primului Război Mondial – scria la 20 iulie 1938 că „vestea de mult așteptată, dar totuși de necrezut, a sosit. România s-a împușinat cu tot ce-i aducea ca prestigiu, ca mândrie, ca inteligență și voință, ca mari și neuitate amintiri, femeia de însușiri excepționale, care cu greu se întâlnesc în istorie, Regina Maria”². Cu talentu-i nepereche de evocator al figurilor istorice, Nicolae Iorga aprecia că „despărțirea de Dânsa, cea atât de îndurerată în carne și în spirit, este cu neputință pentru poporul românesc. Plecată aiurea, Ea rămâne însă între noi. Rămâne ca o păstrătoare de suferinți fără nume, cum au fost ale noastre în zilele mângâiate de Dânsa, ca amintitoarea neconținută de crunte bătălii și de sfințite izbânde, pe care credința Ei, cea tare peste orice inimă omenească, le-a dominat”³.

Irinei Procopiu, una dintre cele mai longevive doamne de onoare în serviciul reginei Maria, pierderea suveranei i s-a părut de neconceput: „Regina mea, dulcea și nobila Regină a murit alaltăieri. Am vegheat-o în

1. Constantin Argetoianu, *Însemnări zilnice*, vol. V (1 iulie - 31 decembrie 1938), ediție de Stelian Neagoe, București, Editura Machiavelli, 2002, p. 40.

2. Nicolae Iorga, *Un suflet mare s-a dus: Regina Maria*, în N. Iorga, *Oameni cari au fost*, București, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1939, vol. IV, p. 256-257.

3. *Ibidem*.

prima ei zi de eternitate. Continui s-o privesc cu tot sufletul meu ca să mă pătrund de imaginea ei dragă. Ce cumplit e să n-o mai vezi, nici s-o mai auzi, nici s-o privești surâzând. E cu putință? Dulcea mea Regină, pe care ani de zile am fost fericită s-o servesc – mai bine de 24 de ani. Ce melancolie îngrozitoare mă cuprinde. (...) Mă gândesc că niciodată nu voi mai vedea chipul ei frumos, surâsul ei fin și încântător, nu-i voi mai auzi vocea, acel *hu, hu* când se bătea la ușa ei!⁴.

Cum a rămas regina Maria în amintirea celor care au cunoscut-o? Pentru Nicolae Iorga, apropiat al familiei regale la bine și la greu, „toată viața ei a fost o taină, în care supranaturalul apărea neconținut, uimind, de la frumusețea anilor tineri la imperiala mândrie, unită totuși cu atâta grație, care i s-a păstrat până la sfârșit. Și, printr-o tainică pornire a sufletului care totdeauna a stat în legătură cu puterile ascunse ale lumii, Ea, cea chinuită acum de toate mizeriile legate de acest dureros corp al nostru, s-a cerut să isprăvească în aerul țării pe care așa de mult a iubit-o, fiindcă a înțeles-o atât de deplin și de adânc”⁵.

I. G. Duca, omul politic atât de devotat regelui Ferdinand I, scria despre regina Maria că „este strălucitoare, fizic ca și moral, încât îți ia văzul, nimeni nu o poate întrece. Frumoasă, de o frumusețe încântătoare, nu cred să fi fost în Europa multe femei care să se fi putut asemui cu dânsa. Inteligentă, fermecătoare, plină de talent pentru pictură, pentru călărie, pentru scris, o conversație scilicet, vervă, umor, spontaneitate de gândire, originalitate de expresie, curaj – cine nu a văzut-o la Iași în mijlocul epidemiilor mergând acolo unde primejdia era mai mare? Dragostea de adevăr, de frumos, de bine – nimic nu i-a lipsit”⁶. Pentru o femeie cultivată ca Alice Voinescu, apariția reginei Maria era frapantă: „O văd în fotoliul roz – în rochie maron, cu perle la gât și garoafe roz în brațe. Era frumoasă și plină de bucurie, deși vorbea de lucruri care o dureau. Era o bucurie a calității ființei ei, mai mult decât o stare de conștiință. Îmi amintesc privirea de lumină, îi revăd ochii albaștri, scânteietori ca nestematele. Poate că de aceea n-am observat niciodată bijuteriile Ei, afară de perle, care nu rivalizează cu privirea. Nici nu mi-o închipuiesc fără perle!”⁷.

Ion G. Duca adăuga acestui portret alte calități care au definit-o pe regina Maria: „o sinceritate împinsă până la cinism, o hotărâre neșovăielnică, o bunătate izvorâtă dintr-o reală pricepere a naturii omenești și o indulgență pe care experiența o dă tuturor sufletelor alese”⁸. Și alți contemporani au remarcat sinceritatea frapantă a reginei Maria. „Franchetea cu care vorbea de ceea ce o durea destăinuia, tot așa, o victorie lăuntrică – consemna Alice Voinescu. Ce amărâtă ar fi fost alta, povestind cum i s-a interzis un cinema, cum a fost întoarsă din drum. Nici pe

4. Irina Procopiu, *Pagini de jurnal (1891-1950)*, traducere din limba franceză, introducere, note și comentarii de Georgeta Filitti, Iași, Editura Polirom, 2016, p. 168-169.

5. Nicolae Iorga, *Un suflet mare s-a dus: Regina Maria*, în N. Iorga, *Oameni cari au fost*, vol. IV, p. 256.

6. I. G. Duca, *Memorii. Neutralitatea. Partea I (1914-1915)*, vol. I, ediție și schiță biografică de Stelian Neagoe, București, Editura Expres, 1992, p. 141.

7. Alice Voinescu, *Jurnal*, ediție îngrijită, evocare, tabel biobibliografic și note de Maria Ana Murnu, cu o prefață de Alexandru Paleologu, București, Editura Albatros, 1997, p. 123.

8. I. G. Duca, *Memorii. Neutralitatea. Partea I (1914-1915)*, vol. I, 1992, p. 141.

vremea lui Vodă Carol nu i se întâmplase una ca asta. Fremăta, dar se simțea că nu purta ranchiună. Toată viața a fost un șir de cătușe impuse acestui suflet născut liber. (...) A suferit mult de a fi în umbră în ultimul timp⁹.

Între multiplele talente ale reginei Maria, cel literar a fost admirabil prezentat de Emanoil Bucuța, omul care a convins-o pe suverană să publice în „Boabe de Grâu” mai multe articole: „Regina Maria era o scriitoare încă înainte să izbucnească războiul. Dar era o scriitoare – așa cum prețuia Goethe pe scriitor în «Cântărețul», balada lui medievală – care cânta ca pasărea. Cânta cum picta, cum schița planuri de grădini și de case sau modele de rochii și de baluri costumate, dintr-un prisos de înzestrare și dintr-o bucurie de viață. Era o artistă pentru că se născuse așa și împărțea arta în jurul Ei, cum ar fi împărțit flori și zâmbete, fără gând că ar putea să facă din ele o unealtă sau o armă. La fel, a fost o femeie menită să poarte coroană și pregătindu-se să se arate hieratică și simbolică în toată măreția și seninătatea de regină poporului uimit, până când războiul, cu prăpăstiile lui, a luat-o deodată în vârtej și i-a cerut silințe supraomenești, și, oricum, peste puterile unei femei, din care trebuia să iasă unirea tuturor românilor. A fost o mamă plină numai de bucuriile și de mândriile materne, până când tot războiul i-a smuls un copil drag și a umplut-o de desnădejdiile morții, în propria carne și în propriul suflet. A fost scriitoarea jucându-se cu condeiul ei, din care ieșeau ca la un descântec făpturi de poveste sau regi și eroi din palate ogivale nordice, trăitori numai în legende, până când din nou războiul i-a umplut scrisul de gemete sau de chemări de biruință¹⁰.

Pentru rafinata intelectuală Alice Voinescu – prietenă apropiată a principesei Ileana – regina Maria a României a fost „o icoană de umanitate superioară. A adunat în Ea tot ce poate simți și trăi o femeie, un om, și s-a liberat cu anii de cătușele trupești și sufletești. Ce carieră de Om! O adevărată, o mare femeie. Nu se putea naște decât Regină¹¹. „Ce ființă excepțională, mare și frumoasă! – conchidea Irina Procopiu, care a cunoscut-o atât de bine pe regina Maria în sfertul de veac în care a servit-o cu rar devotament. Cât de bine înțelegea ea frumusețea sub toate formele! Ce inimă miloasă avea și cât detesta răutatea, nedreptatea, meschinăria și totuși ce indulgentă și ce bună era! De câte ori n-am auzit-o spunând: «Give him a chance!»! Dar cum îi fremătau nările, ca ale unui cal de rasă, când cineva era nedrept, ticălos! Atunci când nu primea ce i se datora, tot sângele albastru i se învolbura, ochii albaștri deveneau cenușii, duri, buzele se aspreau și se putea spune că se auzea furtuna fremătând în întreaga ei ființă. Când ceva îi făcea plăcere – și cel mai mic lucru o încânta, căci era departe de a fi blazată – ce dulce «mulțumesc» rostea! Mi-ar plăcea să pot reda inflexiunile vocii ei, ce tristețe că nu mai poate fi auzită vorbind de florile ei, fără a le numi! Cine ar putea uita vreodată încântarea de a o vedea cu foarfeca în mână tăind frumoasele dalii la Bran și oferindu-le, pe rând, privindu-le cu dragoste, ca și cum ar fi fost ființe vii cărora le era recunoscătoare pentru întreaga lor frumusețe? Regina Maria – când citesc aceste două cuvinte mi se strânge inima și-mi vin lacrimi în ochi! Și ca mamă – ce indulgență, ce înțelegere, ce bucurie și ce mândrie simțea atunci când faptele [copiilor] lor o satisfăceau! O mamă, una adevărată!¹².

Ca mamă, regina Maria și-a iubit copiii și a căutat să le asigure un viitor strălucit prin căsătorii care au făcut-o să devină „soacra Balcanilor” în Europa interbelică. Nu a ezitat însă, cu sinceritatea-i recunoscută, să le arate și

9. Alice Voinescu, *Jurnal*, p. 122-123.

10. Emanoil Bucuța, *Regina Maria*, în volumul *Pietre de vad*, vol. II, București, Editura Casei Școalelor și a Culturii Poporului, 1941, p. 223.

11. Alice Voinescu, *Jurnal*, p. 124.

12. Irina Procopiu, *Pagini de jurnal (1891-1950)*, p. 169-170.

calitățile și defectele, cum a fost cazul principesei Elisabeta, de care „vorbea cu tristețe; nu condamna indiferența ei față de popor și dureri, dar cu melancolie privea la portretul de pe o măsuță, lângă șemineu, și spunea: «viața se va răzbuna, va fi uitată, va rămâne singură»”¹³. Din păcate, spusele reginei s-au adevărat în ce o privește pe fiica sa cea mare. Cea mai apropiată și mai iubită de mama sa a fost fiica cea mică, principesa Ileana, lucru remarcat și consemnat de Alice Voinescu: „când vorbea de Domnița [Ileana] atunci îi exulta ființa întreagă. Se bucura de tot, chiar de năbădăile ei, de ființă plină de temperament. Vorbea cu freamăt în ea – trăia anii propriei tinereți, o iubea, o stima, credea în ea. (...) De Domnița [Ileana] vorbea ca și de Rege [Carol al II-lea], cu o pasiune specială, îi luceau ochii, parcă se îmbrăca altfel pentru a vorbi despre ei. Era curios cum sufletul Ei se dăruia fiecărui copil după firea lui. De Prințul Nicolae vorbea cu tonul ce acorzi unui om foarte tânăr! De Regina Mignon [Maria a Iugoslaviei], cu căldură, cu duioșie, cu o exaltare eroică, dar specific feminină.”¹⁴

Dintre toți copiii, cel care a dezamăgit-o profund a fost principele Carol, ale cărui aventuri amoroase și renunțări la Tron au adus familia regală în situația de a impune eliminarea lui din linia de succesiune dinastică. Revenit pe Tronul României, în 8 iunie 1930, regele Carol al II-lea va fi cel care o va izola pe mama sa de scena politică și îi va impune un regim strict în relațiile cu oamenii politici, fapt care a îndurerat-o profund. La 12 februarie 1931, într-o discuție cu Grigore Gafencu, regina Maria îi apărea „obosită, adânc frământată. Un singur gând: fiul ei, regele Carol II. Îl urmărește cu bănuieli, îngrijorare, neîncredere și un suflet neîmpăcat, ce nu iartă și nu se supune. Faptul de a fi fost înlăturată de la putere – de la ce reprezenta pentru ea «puterea», și anume influența ei continuă și directă, mai închisă decât reală, asupra oamenilor și a lucrurilor – și, mai ales, ofensa ce i s-a adus prin înlăturarea desăvârșită din viața publică și socială a lui Barbu Știrbey – legătură pe care Regina o afișase cu o trufie regală, cu un splendid curaj ... moral – au rănit-o adânc. E o furtună ce se stăpânește cu greu. O furtună în care clocotesc patimi trufașe, ambiții zădărnice, porniri generoase, tot sufletul chinuit al unei femei de o uimitoare vitalitate. Un spectacol frumos”¹⁵. Cu toate aceste nefericiri provocate de fiul său cel mare, regina Maria „când vorbea de Rege [Carol al II-lea], era mândră. Avea aerul să spună: «iată cât e de tare, mă lupt chiar eu cu el». Surâdea mulțumită de unele slăbiciuni, fericită că e înainte de toate Om. Nu înțelegea de ce bărbații își uită mama pentru femeile ce îi iubesc. Nu condamna, înțelegea cu inima, accepta cu un fel de siguranță că nimeni nu-i poate lua locul”¹⁶.

Regina Maria a fost o talentată creatoare de frumos, în variate domenii, de la artă și arhitectură până la literatură și peisagistică. „Casele de vis” – cum inspirat și-a numit suverana reședințele pe care le-a clădit și însuflețit aievea – poartă toate amprenta bunului gust al reginei Maria. Pelișorul, Cotroceniul, Copăcenii, Branul, Balcul, Scroviștea sau Mamaia au fost creații ale unor arhitecți talentați – de la cehul Karel Liman și francezul Paul Gottereau, până la italianul Mario Stoppa sau românii Grigore Cerchez și Emil Guneș. Toți aceștia au pus în practică nu numai planurile lor arhitecturale, dar și viziunea artistică a reginei Maria, atât de implicată în zidirea locuințelor sale de suflet, după cum mărturisește, la tot pasul, în prețioasele sale însemnări zilnice. Toate aceste reședințe au fost decorate și mobilate cu mult bun gust de către regina Maria, care a reușit să dea unicitate fiecăreia dintre casele sale de vis.

13. Alice Voinescu, *Jurnal*, p. 123.

14. *Ibidem*, p. 123.

15. Grigore Gafencu, *Însemnări politice. 1929-1939*, ediție și postfață de Stelian Neagoe, București, Editura Humanitas, 1991, p. 85.

16. Alice Voinescu, *Jurnal*, p. 124.

Stau mărturie – după trecerea atâtor decenii – minunatele fotografii de epocă ce însoțesc *Însemnările zilnice* ale suveranei, păstrate cu grijă în colecțiile Arhivelor Naționale ale României. Cea mai mare parte a acestui patrimoniu imagistic inedit este publicată acum pentru prima oară, în aceste două volume dedicate Mariei, suverana iubitoare și creatoare de frumos în orice loc pe care l-a înnobilit cu augusta sa prezență. Un capitol special din volumul al II-lea al acestei lucrări este dedicat „caselor de vis” ale reginei Maria și prezintă, în splendide imagini, reședințele regale de la șes, de la munte sau de la mare, cu interioare de epocă decorate în diferite stiluri – între care cel neoromânesc, atât de prezent la Cotroceni – și înconjurate de minunate grădini și parcuri, amenajate după planurile și gusturile desăvârșite ale celei pe care o comemorăm în acest an.

Trei dintre „casele de vis” i-au fost foarte dragi reginei Maria: palatul Cotroceni, castelul Bran și reședința insolită de la Balcic. „Alb ca un costum de țăran, încins cu o broderie de iriși” – după cum îl caracteriza scriitorul francez Paul Morand¹⁷ – palatul Cotroceni va primi o nouă înfățișare, la exterior și la interior, după gustul artistic al reginei Maria. Elemente bizantine și neoromânești vor decora dormitorul reginei și sufrageria mare din palatul Cotroceni, a cărui aripă nordică va fi refăcută și completată de arhitectul Grigore Cerkez în stil neoromânesc, cu scări și foișoare preluate din arhitectura Mănăstirii Hurezi, atât de dragă reginei Maria. La un an de la trecerea în eternitate a suveranei, Nicolae Iorga o evoca pe regina Maria ca pe „cineva a cărei umbră o simțeau pretutindeni. În grădina Cotrocenilor, pe care ea a iubit-o așa de mult și în care e, pentru totdeauna, așa de prezentă, încât la trecerea iute a trăsorii, ți se părea că stă să apară înaltă și sprintenă, cercetând toată zarea cu luminoșii ochi albaștri așa de poruncitori. În acel palat, acum pustiu, în al cărui balcon mijea alba fantasmă a ființei sale dispărute”¹⁸.

Branul a fost castelul preferat al reginei Maria, care mărturisea – la 20 iulie 1924, într-un elogiu adus vechii cetăți – „bucuria de a mă trezi la Bran, în Branul cel mult iubit, în unicul meu capriciu, în mica mea locuință aparte, atât de diferită de orice altceva, atât de bizară și în același timp atât de frumoasă, cea mai frumoasă care poate exista. (...) De fiecare dată simt aceeași bucurie când mă trezesc. Bucuria de a fi acolo, bucuria de a fi eu singura și necontestată posesoare a acestui castel neînchipuit de minunat”¹⁹. După ce a intrat în posesia reginei Maria, între 1920-1938, castelul Bran a suferit o serie de transformări arhitecturale, în dorința de a se face din el o modernă reședință de vară. Lucrările au fost conduse de arhitectul șef al Casei Regale, cehul Karel Liman, care a lucrat și la castelele Peleş și Pelișor. În aceste condiții, castelul Bran a devenit locul perfect în care colaborarea dintre arhitectul Karel Liman și regina Maria a României a dus la transpunerea în realitate a imaginației creatoare a celor doi artiști. Peste ani, regina Maria își amintea cu nostalgie acele momente de început ale colaborării cu arhitectul Liman: „Aveam un scump bătrân arhitect al casei noastre, moștenit de pe timpul regelui Carol. Și el mereu visase că-i va fi dat într-o zi să repare un vechiu castel; acum această mică și fantastică clădire a devenit munca sa preferată. El s-a instalat acolo, ca o bufniță într-un zid vechiu, și își pune toată dragostea, toată îndemânarea să facă un adevărat giuvaer din mica mea comoară. Dar noi nu ne grăbim să isprăvim lucrul, suntem ca niște copii cu o jucărie ce ne e dragă și de care nu ne săturăm niciodată; în fiecare an, noi refacem câte ceva, fără a ne permite să schimbăm aspectul original al clădirii. Mica cetate a rămas deci puternică și semeță”²⁰.

17. Paul Morand, *București*, traducere de Marian Papahagi și Ion Pop, Cluj, Editura Echinoc, 2000, p. 103.

18. Nicolae Iorga, *Aceea care a lipsit: Regina Maria*, în N. Iorga, *Oameni cari au fost*, București, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1939, vol. IV, p. 329.

19. Regina Maria a României, *Însemnări zilnice (1924)*, traducere de Sanda Ileana Racoviceanu, ediție de Vasile Arimia, București, Editura Historia, 2008, vol. VI, p. 346 și 348.

20. Regina Maria, *Dinainte și după război*, București, Librăria Socec & Co. S.A., 1925, p. 32 (extras din „Convorbiri Literare”, nr. 1/1924 și 1/1925).

Vizitând-o în 1937 la castelul Bran, Alice Voinescu o vedea pe regina Maria „frumoasă, cam îngrășată, elegantă, sigură, cu secatorul în mână, cu mănuși mușchetar, cu baston, într-o rochie de culoarea piersicii! Parcă înviase după boala grea. Plimbându-se sub merii grădinii, printre dalii, îmi povestea cât suferise, nu trupește, dar moralmente. «Ești atât de umilit de boală, să depinzi de altul, dar și ce bucurie să vezi ce buni sunt oamenii». Se bucura de viață, dar fără proiecte. Nu știu de ce cred că nu mai urzea fire spre viitor. Vorbea cu o siguranță de om complet liberat. Venise vorba de credință – mi-a mărturisit că nu e mistică, dar se simțea în Ea o mare putere de viață, care, prin calitatea ei, era mărturie lui Dumnezeu. Nu se preocupa de divinitate. Îl trăia pe Dumnezeu în orișice. Privea spre flori, spre pomi, spre cer, spre oamenii ce se apropiau, cu toată plenitudinea sufletului. Se dăruia în orice clipă și o primea toată. Respira bucuria de viață”²¹.

Regina Maria fost atât de legată de creația sa de la malul mării, de domeniul de la Balcic, încât aici a dorit să-i odihnească inima, în capela *Stella Maris*, cea „mai mică biserică din țară, un smerit altar ortodox pe care eu, protestanta, l-am clădit, pentru că *Stella Maris* îmi stă înaintea ca un simbol al vieții mele: un altar ridicat unei mărturisiri de credință care nu-i a mea, într-o țară unde am fost odată străină și pe care mi-am însușit-o prin bucuria, suferința, lucrul care m-au legat de ea, cu fiecare an ceva mai mult”²². Un fin cunoscător al Balcicului și al pasiunii pe care regina a pus-o în zidirea acestui domeniu, Emanoil Bucuța – cel care avea să traducă din scrierile Mariei pentru a le publica în „Boabe de Grâu” – aprecia, pe bună dreptate, că „nu putem să stăm departe, cel puțin cu mintea, de Balcicul unde Regina Maria și-a găsit, la acest loc al întâlnirii dintre apus și răsărit și dintre miazănoapte și miazăzi, cu urme elinești și scitice, cu viscole de crivăț și cu flori de migdal, ostrovul de liniște și de visare, de la care i se părea mai ușor să treacă, fără să bage prea bine de seamă, într-o bună zi, din lumea aceasta frumoasă cu bisericuțe din zilele evangheliștilor, de căderi de apă și de flori, în lumea cealaltă plină de taine, dar trebuind în multe să fie asemenea, devreme ce toate frumusețile sunt înrudite și vorbesc sufletului același grai. Mintea ei s-a răspândit din belșug în vorbe și fapte, în istoria lumii și în literatura unei vremi, dar inima ei a vrut s-o dea acestui oraș de la mare. Ea stă într-o urnă de aur, păzită de toate sfintele mucenice și de îngerii firavi și albaștri ai frescelor lui Demian, aproape de țărmul mării, care i-a fost atât de drag și la care vom vedea-o totdeauna în lunga fâlfâire de văluri, ca o principesă nordică abia debarcată și amețită de soare, din zarea cu neguri osianice de-acasă. Fapta ei din urmă a trebuit să fie nu numai o faptă de iubire și de frumusețe, ca atâtea altele pe vremuri, ci o faptă de luptă și de apărare”²³.

Dintre toate reședințele de suflet ale reginei Maria, castelul Peleş păstrează încă cele mai multe obiecte de patrimoniu care au aparținut suveranei. De aceea, Muzeul Național Peleş rămâne deținătorul celor mai importante dintre creațiile artistice ale reginei Maria: tablouri semnate de suverană, piese de mobilier realizate după desenele reginei și decorate cu picturi ale Mariei. Se adaugă acestora minunate obiecte de artă decorativă, ordine, medalii, diplome și decorații, documente, cărți și manuscrise care atestă marile calități artistice ale nepoatei reginei Victoria. În expoziție și în cele două volume dedicate reginei Maria iubitorii de istorie vor putea admira sute de fotografii inedite provenite din Fototeca Muzeului Național Peleş, în care apar regina Maria și membrii familiei sale, în imagini de epocă care nu au văzut lumina tiparului până acum. Este și acesta un mod de a valorifica un tezaur iconografic inestimabil, păstrat cu grijă în colecțiile Muzeului Național Peleş.

21. Alice Voinescu, *Jurnal*, p. 124.

22. Regina Maria, *Stella Maris. Cea mai mică biserică din țară*, în „Boabe de Grâu”, anul I, nr. 9, 1931, p. 3.

23. Emanoil Bucuța, *Regina Maria*, în volumul *Pietre de vad*, vol. II, București, Editura Casei Școalelor și a Culturii Poporului, 1941, p. 225.

Volumul *Maria a României. Portretul unei mari regine* se deschide cu o admirabilă evocare a reginei Maria, semnată de domnul academician Răzvan Theodorescu, vicepreședinte al Academiei Române, căruia îi exprimăm și aici alesele noastre mulțumiri. Gratitudea noastră se îndreaptă către domnul profesor universitar doctor Ion Bulei, reputat specialist în istoria modernă a românilor, care a scris pentru acest album-catalog interesanta biografie a reginei Maria. Ca și în cazul albumelor editate de Muzeul Național Peleş – *Regina Elisabeta a României. Un secol de eternitate* (2016) și *Ferdinand I. Regele întregitor de țară* (2017) – contribuția domnului profesor Ion Bulei la acest volum a fost esențială.

Pentru realizarea acestui amplu proiect expozițional și editorial, am colaborat cu instituții culturale și muzeale de prestigiu, care au oferit cu generozitate Muzeului Național Peleş piese de patrimoniu și fotografii de epocă care sporesc valoarea expoziției și volumelor dedicate reginei Maria a României. Arhivele Naționale ale României – păstrătoare ale mărturiilor documentare și iconografice privind istoria familiei regale române – s-au asociat cu entuziasm demersului nostru expozițional și editorial, punându-ne la dispoziție documente și fotografii relevante legate de viața și activitatea reginei Maria. Caietele de *Însemnări zilnice* ale reginei Maria sunt o sursă iconografică unică pentru ilustrarea biografiei celei care a fost supranumită „ultima romantică”. Muțumirile noastre speciale se îndreaptă către domnul dr. Ioan Drăgan, director al Arhivelor Naționale ale României, care a avut amabilitatea de a realiza un cuvânt introductiv la acest catalog. În demersul nostru științific, ne-a fost alături echipa de specialiști a Arhivelor Naționale ale României: dr. Alina Pavelescu, director adjunct, dr. Liviu-Daniel Grigorescu, șef Serviciu Arhive Naționale Istorice Centrale, dr. Mirela-Daniela Târnă, consilier superior, dr. Mirela Comănescu, șef Birou Arhive Administrative și Culturale, Ștefania Grigorie, șef Birou Arhive Tehnice și de Înregistrare, Nicoleta Bolintis și Viorica Nicolae, care au realizat laborioasa scanare a caietelor cu *Însemnări zilnice* ale reginei Maria.

Celebrând Centenarul Marii Uniri și personalitățile marcante ale aceluia moment unic din istoria românilor, Muzeul Național Peleş continuă colaborarea rodnică cu Romfilatelia, care ne este partener și de această dată, prin lansarea – în cadrul expoziției *Maria a României. Portretul unei mari regine* – a unei emisiuni filatelice speciale dedicate comemorării a opt decenii de la trecerea în veșnicie a reginei Maria a României. Pentru ajutorul acordat și de această dată – prin completarea expoziției noastre cu emisiuni și mărci poștale de epocă dedicate reginei Maria a României – aducem mulțumiri doamnei Cristina Popescu, director general al Romfilatelia, și echipei de specialiști din cadrul companiei.

Expoziția organizată de Muzeul Național Peleş ar fi fost mai săracă fără colaborarea cu prestigioase muzee din București și din țară, care ne-au împrumutat obiecte de patrimoniu reprezentative pentru ilustrarea vieții reginei Maria a României, atât de legată de reședințele din București care adăpostesc acum Muzeul Național de Artă al României sau Muzeul Național Cotroceni. Mulțumirile noastre se îndreaptă către instituțiile muzeale care au colaborat la reușita acestei expoziții: Muzeul Național de Artă al României (director general – arhitect Liviu Constantinescu, director adjunct – Octavian Boicescu), Muzeul Național de Istorie a României (director general – dr. Ernest Oberländer-Târnoveanu, director adjunct – dr. Cornel-Constantin Ilie, șef Secție Istorie – dr. Oana Ilie), Muzeul Național al Satului „Dimitrie Gusti” (director general – conf. univ. dr. Paulina Popoiu, șef Secție Tezaurizare Patrimoniu Cultural – dr. Georgiana Onoiu), Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I” (director – colonel Petre

Neață, șef Secție Documentare – dr. Cristina Constantin), Muzeul Național Cotroceni (director general – Liviu Sebastian Jicman, director general adjunct – dr. Ștefania Dinu), Complexul Muzeal Național „Moldova” – Iași (director general – dr. Lăcrămioara Stratulat, dr. Sorin Iftimi – muzeograf)).

Ca și la expozițiile realizate de Muzeul Național Peleş în 2016 și 2017, dedicate reginei Elisabeta și regelui Ferdinand I al României, am asociat demersului nostru distinși colecționari particulari, care și de data aceasta au răspuns cu bucurie invitației noastre. Doamnele Adina Nanu și Georgeta Stănescu alături de domnii Radu Alexandru Miclescu, Mihai Ghyka, Mădălin Ghigeanu, Daniel-Cosmin Obreja, Paul-Cezar Florea, Răzvan Brâncoveanu, Octavian Balosin, Vlad-Andreas Grunau (Germania), Ionel Căndea și Leonard Pașcanu au împrumutat Muzeului Național Peleş, pentru organizarea expoziției *Maria a României. Portretul unei mari regine*, valoroase obiecte de patrimoniu (tablouri, piese de artă decorativă, piese de mobilier, fotografii de epocă, ordine, medalii, decorații, ziare și reviste) ce întregesc și îmbogățesc expoziția și cele două volume dedicate reginei Maria. Pentru generozitatea cu care s-au implicat în realizarea proiectului nostru, le exprimăm și aici întreaga noastră grațitudine.

Domnului dr. Cornel-Constantin Ilie, director adjunct al Muzeului Național de Istorie a României, îi datorăm viziunea grafică a acestor două volume dedicate reginei Maria a României. Pentru răbdarea de benedictin cu care a machetat această complexă lucrare îi arătăm și aici recunoștința noastră. Traducerea în limba engleză a textelor acestui album-catalog a fost realizată de către domnul Samuel Onn, către care se îndreaptă mulțumirile noastre speciale.

Reproducerile color ale pieselor de patrimoniu – aparținând Muzeului Național Peleş sau unor colecționari – prezentate în aceste volume au fost realizate de către domnul Árpád Udvardi, căruia îi mulțumim în mod special și pe această cale. Imaginile de epocă din fototeca Muzeului Național Peleş au fost scanate cu migală de către doamna conservator Aurelia Borugă, căreia îi mulțumim și aici. Mulțumiri adresăm și domnilor Marius Amarie și Adrian Simionescu, care au realizat reproducerile color ale pieselor provenite din colecțiile Muzeului Național de Istorie a României și Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I”.

Last but not least, mulțumirile noastre se îndreaptă către colegii muzeografi și conservatori din Muzeul Național Peleş, care au făcut posibilă realizarea expoziției *Maria a României. Portretul unei mari regine*: dr. Mircea-Alexandru Hortopan, director de patrimoniu, Anca-Mariana Hoge, director general adjunct, drd. Macrina-Emilia Oproiu, șef Secție Evidență, Cercetare și Documentare a Patrimoniului, Corina Dumitrache, Raluca Romok, Alexandra Ghioarcă, Rodica Rotărescu, Adriana Duță, Mariana Răileanu, Gabriela Tudor, Aurelia Borugă și Cătălina-Mariana Păstrămoiu.

Dr. Narcis Dorin Ion

Director general al Muzeului Național Peleş

MARIA, REGINA

A fost nu numai o femeie foarte frumoasă, multiplu talentată, rafinată și inteligentă, aclamată pe străzile unei metropole ca Parisul, „the last Romantic” și „simbol al succesului” cum a denumit-o în biografia pe care i-a închinat-o acum câteva decenii, la New York, Hannah Pakula.

A fost nu doar o regină care s-a implicat hotărâtor și benefic în decizii politice majore privind patria sa de adopțiune devenită „România ei”, negociind în vremea Tratatului de la Versailles cu neîmplânzitul Clemenceau, „părintele Victoriei”, după ce împiedicase ratificarea de către augustul său soț a tristei „păci de la București”.

A fost nu doar vedeta demnă de Hollywood care a cucerit publicul american în celebra-i vizită peste Atlantic din 1926, nemurită până azi prin existența unui muzeu care i-a fost închinat în statul Washington.

Maria Alexandra Victoria de Saxa-Coburg, devenită prin căsătorie de Hohenzollern-Sigmaringen, principesă a Marii Britanii și Irlandei, principesă moștenitoare și apoi regină a țării noastre timp de 13 ani, a dus România aulică în cele mai înalte înrudiri europene, niciodată contractate înainte sau după ea. Nepoată de fiu a reginei Victoria, creatoare de epocă, „atotputernica bunică-regină” cum o denumea chiar ea, cu tandrețe, pe suverana Albionului și împărăteasa Indiilor; nepoată de fiică a „bunicului împărat”, nimeni altul decât țarul rus Alexandru al II-lea cel ucis într-un atentat, și vară cu „Nicky”, Nicolae al II-lea, celălalt autocrat asasinat și el de bolșevici, dar și cu „Willy”, Kaiserul german Wilhelm al II-lea, nepoată a „unchiului Sașa”, țarul Alexandru al III-lea, și a „unchiului Bertie”, regele britanic Eduard al VII-lea – Maria a României a fost aristocrata prin definiție a neamului de la Dunăre și Carpați, lăsând în urma sa, exact acum optzeci de ani când murea în Pelișorul Sinaiei, amintirea unei vieți trăite din plin. Trăite în castelele Angliei, în Malta – „raiul copilăriei noastre” scria ea la maturitate, în Coburgul german, cu opriri în Rusia Romanovilor care o fascinasă prin somptuozitate și unde participase la o încoronare imperială în Moscova, „azi orașul lui Lenin și Troțki”, nota suverana ce nu-și putea uita rudele apropiate masacrate la Ekaterinburg în vara lui 1918.

Mamă ambițioasă, își dorea copiii în situații supreme, devenind chiar „soacra Balcanilor”, cu un fiu, Carol al II-lea, rege la București, cu o fiică, Elisabeta, regină la Atena, și cu o alta, Mărioara, regină la Belgrad, dar și mamă îndurerată pentru tot restul zilelor când îi murea nevârstnicul fiu Mircea, curajoasă fără limite în vâltoarea războiului când ajungea pe front, în tranșee, în spitale, înfruntând holera și febra tifoidă – „ea a trăit atunci cea mai frumoasă pagină a vieții ei”, scria I. G. Duca, „o pagină pentru care România îi datorește o admirativă recunoștință”

–, Maria a știut să-și impună voința și gesturile de la începuturile biografiei sale românești. L-a înfruntat cu respect și deferență pe inflexibilul „der Onkel”, Carol I, începătorul dinastiei, cel iubitor de disciplină, de uniforme și de detestabilul – pentru ea – „stil Altdeutsch”; a înconjurat-o cu înțelegere pe fantasta „Aunty”, Carmen Sylva; l-a asistat cu fermitate și cu grație pe lealul „Nando”, regele Ferdinand, și nu i-a uitat niciodată pe sfătuitoarii fideli în frunte cu Barbu Știrbey, înțelegând până la urmă că „în România politica e mereu în stare acută”.

Cu un gust perfect – nu întâmplător devenea în 1918 și membru corespondent al Academiei de Arte Frumoase din Franța –, a făcut din „casele mele de vis” autentice reședințe la ceasul Europei, cu ecouri din atât de englezeștile „Arts and Crafts” venite direct, prin amintirile sale de prințesă născută în Kent, dar și, indirect, prin centrul german de la Darmstadt, unde rezida iubita sa soră Victoria Melita, „Ducky”, căsătorită cu marele duce Ernest de Hessa.

Erau, aceste „case”, fie palatul de la Cotroceni unde, descoperind tot mai adânc patrimoniul românesc tradițional, i-a cerut în 1915 lui Grigore Cerkez să-i construiască o aripă amintind de Hurezii lui Brâncoveanu – în interior însă mobilierul prelua motive celtice, vikinge și bizantine demne de o comanditară care cobora din dinastiile Windsor și Romanov –, fie Pelișorul unde Lecomte du Nouÿ îi făcea o colibă, „cuibul prințesei”, fie la Bran, ajutată de „un bătrân arhitect” – Karel Liman, fie pe „coasta de argint” din Balcic unde un minaret islamic se învecina cu o „Stella Maris” în stilul ortodoxiei elene, toate aceste ctitorii mărturisind o pagină de mecenat regal niciodată egalat la noi ca eleganță, distincție și rafinament.

Ele toate – ca și faptele sale de bravură, ca și clipele sale de deznădejde, în refugiul din Moldova, ca și cele de triumf, de la intrarea în București la 1 decembrie 1918, după doi ani de exil, până la încoronarea regală din 15 octombrie 1922 de la Alba Iulia – alcătuiesc profilul de neuitat al unei mari Doamne. O Doamnă care, venită din cețurile Angliei și din insulele Mediteranei în munții și la Dunărea „latinilor Orientului”, i-a înțeles și i-a iubit pe aceștia, putând să scrie în scrisoarea sa din 1933 aceste cuvinte de neșters: „Te binecuvânteț, iubită Românie, țara bucuriilor și durerilor mele, frumoasă țară care ai trăit în inima mea și ale cărei cărări le-am cunoscut toate”.

Academician Răzvan Theodorescu
Vicepreședinte al Academiei Române

ARHIVA IMPRESIONANTĂ A UNEI MARI REGINE

Dimensiunea și conținutul unei arhive măsoară cantitatea și calitatea istoriei accesibile cunoașterii noastre. Cu cât mai multă arhivă, cu atât mai multă istorie. Abundența producției istoriografice din ultimele decenii, având-o ca personaj central pe regina Maria a României, dovedește tocmai acest adevăr axiomatic: existența unei arhive impresionante, a unui material documentar amplu, care permite reconstituirea istorică a biografiei personajului și a epocii sale până la detaliu.

Într-adevăr, documentele păstrate de la regina Maria sunt cele mai numeroase și bogate în conținut dintre toți membrii Casei Regale a României, chiar dacă arhivele particulare ale regilor Carol I, Ferdinand I, Carol al II-lea și ale altor membri ai familiei nu sunt nici ele de neglijat. Arhiva Casei Regale constituie un tezaur de neprețuit al Arhivelor Naționale ale României, de neocolit pentru oricare cercetare istorică a secolului cuprins între 1846-1947, anii extremi ai fondului arhivistic. Documentele au fost grupate în patru părți structurale mari: *Documente Oficiale*, *Documente Personale*, *Administrația Centrală a Domeniilor Coroanei* și *Castele și Palate*, la care se adaugă încă două, *Diverse și Miscelaneu*.

Fondul arhivistic *Casa Regală. Documente personale Regina Maria* cuprinde 7.005 unități arhivistice rezumate pe larg în patru volume de inventar (nr. 1338, 1339, 1340, 1341). Arhiva reginei a fost organizată prin prelucrare în următoarele părți structurale: documente personale, secretariat, activitatea literară, mod de viață, corespondență personală, documente și articole despre regină, corespondență a altor persoane.

La *Secretariat* au fost grupate documente, corespondență și fotografii referitoare la activități specifice ale reginei, precum: călătoriile în străinătate, corespondență privind activitățile de sprijinire a României după Primul Război Mondial, activitatea în cadrul Crucii Roșii, conferiri de medalii, audiențe, interviuri, corespondența secretarilor particulari și a doamnelor de onoare ale reginei.

Activitatea literară include articole și lucrări literare în manuscris, corespondență în legătură cu traducerea și publicarea lor, corespondență cu diferiți scriitori români și străini. În această secțiune se distinge grupajul celor o sută de caiete ale *Jurnalului* ilustrat cu fotografii, o istorie cotidiană a României și a Casei sale Regale între 1914-1938. Aceste însemnări în limba engleză, de valoare documentară deosebită, constituie una dintre bijuteriile de cea mai mare valoare ale arhivei Casei Regale a României, bucurându-se de atenția specială a cercetătorilor și editorilor români.

Secțiunea de *Corespondență* cuprinde nu mai puțin de 5.792 de scrisori primite sau trimise unor membri de familie, rude din familii încoronate sau princiare, prieteni apropiați și confidenți. Sunt binecunoscute relațiile de familie ale reginei Maria și ale regelui Ferdinand I, căsătoriile copiilor cuplului regal; de aceea este firesc să constatăm în corespondența reginei Maria legături cu suverani și membri ai familiilor princiare din întreaga Europă. Prin tatăl său – Alfred, duce de Edinburgh și Saxa-Coburg, fiul reginei Victoria – Maria descindea din familia domnitoare engleză, iar prin mama sa Maria, fiica țarului Alexandru al II-lea, din cea a Rusiei. Prin regina Maria, înrudirile dinastiei române se legau de familii domnitoare și aristocratice din Franța, Belgia, Spania, Germania, Grecia, iar în urma căsătoriilor copiilor se stabilesc relații cu casele domnitoare din Grecia și Iugoslavia sau cu Habsburgii etc. Regina este nucleul acestor relații ale familiei regale, înțelegând că sunt vitale atât pentru existența și dăinuirea dinastiei, dar și utile pentru interesele țării pe care le servea.

Avem, prin urmare, corespondența reginei Maria cu capete încoronate, precum regina Victoria a Angliei, bunica sa, regele Alexandru al Serbiei, Alfonso al XIII-lea, regele Spaniei, regele George al V-lea al Angliei, țarul Nicolae al II-lea al Rusiei. Din familia apropiată, o corespondență bogată, în mod firesc, cu mama sa Maria de Coburg, cu sora sa Alexandra, ducesă de Hohenlohe-Langenburg, cu regii României Carol I și Ferdinand I, cu regina Elisabeta, cu fi săi Carol și Nicolae, cu ficele Elisabeta, Marioara și Ileana și cu soții, respectiv soțiile acestora. O parte importantă a corespondenței reginei se îndreaptă către verii și verișoarele sale din dinastiile engleză și rusă, prilej să aflăm detalii din istoria dinastiilor respective și a celor două mari puteri mondiale. Dintre corespondenții de altă categorie reținem, între alții, pe: lordul Waldorf Astor, generalul Alexandru Averescu, Martha Bibescu, colonelul canadian Joseph Boyle, Cella Delavrancea, I. G. Duca, Barbu Știrbey sau Nadejda Știrbey.

Încheiem, subliniind încă o dată valoarea arhivei create de personalitatea excepțională a reginei Maria, care a avut fericirea să contribuie la realizarea marelui act al Unirii celei Mari. Deși se află de aproape trei decenii sub asaltul cercetării istorice și a produs zeci de volume, arhiva reginei Maria este departe de a-și fi epuizat informațiile inedite. Au trecut opt decenii de la săvârșirea din viață a creatoarei de arhivă și producțiile ei intelectuale continuă să ne fascineze, să ne îmbogățească și să ne fortifice spiritual prin istorie.

Dr. Ioan Drăgan

Director al Arhivelor Naționale ale României

REGINA MARIA

PUTEREA AMINTIRII

Ion Bulei

„Am fost fericită”

„Despre nicio viață – scrie regina Maria în *Povestea vieții mele* – nu se poate vorbi fără a pomeni de copilărie și de tinerețe, care sunt marile făuritoare ale caracterului; și copilăria mea a fost o copilărie fericită, de care mi-e drag să-mi amintesc”. Și Maria își amintește. Își amintește de Eastwell, din Kent, unde se născuse în 29 octombrie 1875, într-o casă mare de piatră cenușie, situată într-un imens parc englezesc, cu pajiști largi de iarbă și vaste zări unduite. Aici se născuseră ea, fratele ei mai mare, Albert și sora ei mai mică, Beatrice (celelalte surori, Victoria Melita și Alexandra Victoria se născuseră în Malta și la Coburg).

Era al doilea copil la părinți. Mama sa, Maria Alexandrovna, era singura fiică a țarului Alexandru al II-lea al Rusiei. Se căsătorise în 1874 cu Alfred, duce de Edinburgh. Dar, ne spune fiica ei, rămăsese toată viața o rusoaică. „Mama își iubea din inimă pământul natal și niciodată nu s-a simțit deplin fericită în Anglia, cu toate că a avut acolo mulți prieteni scumpi”. Și cu toate că avea cei cinci copii, un soț și o viață trăită cu ei în Anglia, „în fundul inimii, mama noastră nu socotise Anglia ca adevăratul ei cămin, căminul mai presus de toate căminurile, pe care-l iubește omul cu patimă”.

Părinții Mariei nu s-au luat din dragoste. S-au căsătorit la 23 ianuarie 1874, adică atunci când regina Victoria a Marii Britanii, căreia tare îi mai plăcea să aranjeze căsătoriile princiare, a hotărât ca ducele Alfred de Edinburgh, cel de-al patrulea copil al ei, să se căsătorească cu Maria Alexandrovna, fiica țarului Alexandru al II-lea. O alianță între un protestant și o ortodoxă! O căsnicie cu cinci copii.

Ducele Alfred, tatăl Mariei, pasionat marinar, era mai mult plecat, „era întrucâtva străin pentru noi”, un bărbat „frumos, pârlit de soare, cu ochii albaștri”. Așa că „mama era marea realitate a vieții noastre”. Și pentru mama Mariei, copilăria însemna libertatea, bucuria de a petrece în aer liber, „ferită cu abilitate de implicațiile politice și dinastice ale rangului său”. Crescută astfel, ea nu avea nicio pregătire pentru rolul pe care i-l pregăteau monarhii și oamenii politici. Dar... nu a suferit prea tare din această pricină. În 1924, când avea să viziteze din nou Malta, o vede pe mama ei „în fiecare colțișor. Îmi amintesc mirosul din camerele ei, vocea sa care răsuna în ele, am văzut-o plimbându-se prin grădini, bucurându-se de soare și culegând violete ... Dumnezeu să binecuvânteze amintirea sa, draga, iubita Mama, care ne-a făcut copilăria atât de frumoasă”.

De la cinci ani, simte o mare dragoste pentru hainele superbe (o văzuse pe prințesa Alix de Wales). Totdeauna avea să se îmbrace cât mai elegant și ținând seama de moda momentului. Totdeauna avea să iubească frumosul. Frumosul „trezea în mine o dragoste înflăcărată, chiar păgână”. Tot ce era frumos o atrăgea, fie că vorbim de un bărbat, o femeie, o floare, o casă, un cal, o privesc a naturii, o zugrăveală. Știe să guste frumosul. Nu e întâmplător că toată viața a iubit florile, casele, a fost încântată să le aranjeze, să le dea viață, să se bucure.

Principesa Maria de Edinburgh, cca 1877 / Principesa Maria de Edinburgh, cca 1882

Colecția Daniel-Cosmin Obreja / Muzeul Național de Istorie a României

Din copilăria ei își amintește miresmele de frunze veștede, de cedru, de toporași, de curpeni, de dafin... Parcurile englezești, ca acela de la Eastwell House, îi dezvoltă imaginația. Căsuța perelor și a merelor, a fructelor așezate în șiruri verzi, roșii, galbene, sărbătorile Crăciunului..., toate îi rămân vii în amintire. La fel și bunica-regină, cum o numeau copiii pe regina Victoria, pentru a o deosebi de bunica-împărăteasă, mama mamei ei, de la curtea aristocratică a țarului. O poartă în amintire pe regina Victoria, cu rochiile ei de mătase neagră ca puse pe malacof, cu boneta albă de văduvă. Uneori simte tăcerea din jurul ușii de la camera bunicii, unde toți călcau cu evlavie, de parcă s-ar fi apropiat de taina vreunui sanctuar. Amintirile sunt legate de castelele de la Windsor, Osborne și Balmoral. Mai ales de cel de la Osborne, care însemna pentru copii vacanța de vară, marea și plaja, scoicile de toate culorile, *breack*-ul, splendidele terase din fața castelului, extazul pricinuit de flori, care, pentru Maria, au fost marea bucurie a vieții.

Scrie, și amintirile vin spre ea, unele după altele. Revede caii de la Osborne, primulele de la Devenport, cutiile cu bomboane venite din Rusia, prăjiturile de la Kalenberg, pălăriile mamei sale. N-a uitat toată viața arta conversației și arta de a se comporta pe care le practica cu mare talent mama sa. Ca regină, îi va folosi foarte mult. Pentru că mereu trebuia să zâmbească, să nu refuze ceva, când era în vizită, din bunătățile ce i se puneau în față: „– Dar dacă nu sunt bune, mamă? – Faci exact ca și când ar fi bune. – Dar dacă te fac să-ți vină rău? – Atunci lasă să-ți fie rău, draga mea, dar așteaptă până ajungi acasă. Ar fi o mare ofensă să-ți vină rău chiar acolo!”.

**Principesa Maria de Edinburgh împreună cu surorile sale,
Alexandra și Victoria, 1884, 1888**

Colecția Daniel-Cosmin Obreja / Muzeul Național de Istorie a României

Mama ei vorbea perfect englezește, dar prefera franceza. Credea că franceza e mai elegantă, că, de pildă, o scrisoare frumoasă nu putea fi scrisă decât în franceză.

Copiii erau crescuți în religia anglicană, dar mama lor era ortodoxă și acest fapt arunca văluri de mister asupra realității. „Pentru mama, faptul că eram protestanți a fost o durere care a dăinuit cât și viața ei”. În familie nu se discutau niciodată probleme de religie. Tocmai pentru că Dumnezeu era diferit. „Nici eu, nici copiii mei n-am simțit, în discutarea chestiunilor religioase, sfiala ce se ivea între mama și mine, căci copiii de astăzi se destăinuiesc mai ușor părinților lor”. Altă dată, Maria credea că în vremea ei, spre deosebire de aceea a mamei sale, se vorbea prea deschis cu copiii și că erau lăsați să aibă propriile lor idei, fără a fi întărite, în relația cu ei, drepturile celor mai bătrâni. Cauza ar fi aceea că părinții nu mai îmbătrânesc atât de repede și se simt timp mai îndelungat în chiar miezul lucrurilor. Discuție fără sfârșit.

În *Povestea vieții mele*, Maria se oprește îndelung asupra felului de a fi al reginei Victoria, bunica ei, mai cu seamă atunci când aceasta se ducea la Balmoral, la „scoțienii” ei dragi. Stăruie asupra vieții de la castelul Osborne, sau de la Clarence-House, sau asupra regatelor de la Cowes...

Se desparte cu greu de toate câte au fost. „Întotdeauna faptul de a zice adio unui loc sau unei ființe a fost pentru mine un chin. Sunt din fire statornică și mă leg adânc de ceea ce iubesc; rădăcinile mele se întind departe și smulgerea lor e o nemiloasă durere. Îmi place să mă duc de colo-colo, dar să nu părăsesc nimic... Am cunoscut

Părinții reginei Maria - Alfred de Edinburgh și Maria Alexandrovna, cca 1874

Colecția Paul-Cezar Florea

și eu mai multe dezhădăcinări, mai multe despărțiri și părăsiri și toate au fost dureroase”. Dureroasă a fost, la 12 ani, părăsirea castelului Eastwell. Tatăl ei a fost numit comandor al flotei mediteraneene, care avea drept cartier general Malta. Așa că toată familia se mută în Malta.

Maria descrie extaziată trezirea ei dimineața la Sant’Antonio, în mijlocul unor pete colorate ce îmbătau tot locul cu o mireasmă desfătătoare, care venea de la iasomie, înflorită din belșug, de la mușcate, înalte cât un pom, de la verbine, trandafiri, smocuri mari de crizanteme albe, micșunele, narcise, anemone și atâtea alte flori necunoscute în emisfera nordică. Peste amestecul de flori pluteau mii de albine și de fluturi. „Văzduhul părea viu în milioanele de aripioare”.

Prima imagine a Maltei este încântătoare. Ea e îmbogățită în zilele următoare cu trandafiri, unii mari, galben deschis, cu bougainvillea, cu crânguri umbroase și pârâiașe de apă curgătoare pe sub ramuri veșnic verzi, cu micșunele albastre, violet închis, cu pomi de piper... O minune pentru niște fete sensibile venind din recele Nord. „Fiecare lucru însemna o noutate, o descoperire. Casa însăși era mare, cu nenumărate lungi încăperi, podite cu lespezi și lungi cerdace ce se sfârșeau în terase prelungite, în grădini așezate una peste alta. Totul părea o lume aparte, încălțită, ademenitoare, un nesecat izvor de descoperiri”. Părinții copiilor erau foarte iubiți la Valletta. Prin casa lor se perindau o mulțime de oaspeți, mai ales ofițeri. Vasele din port erau și la dispoziția copiilor. Mai ales

Castelul Eastwell House, reședința familiei de Edinburgh, locul de naștere al reginei Maria

Colecția Narcis Dorin Ion

vasul *Alexandra*, foarte des pomenit în *Povestea vieții mele*. La mare preț sunt caii. Al ei e un roib „încântător și plin de foc”. Îl botează cu numele de Rubin. „Viața la Malta era încântătoare, dar Malta cu Rubin fu un adevărat rai”. În *Povestea vieții mele* sunt numeroase descrieri ale unei Malte neconținut descoperite.

Dar... *tout passe...*, cum adesea scrie Maria. O viață fără dezamăgiri, fără deziluzii, fără nicio notă discordantă, o viață de fericire și bucurie pentru Maria, pentru surorile, frățiorul și părinții ei se termină odată cu sfârșitul slujbei tatălui în Mediterana. „Ni se părea că ni se rup inimile în bucățele”. Maria simte că ceea ce fusese în Malta n-o să mai fie niciodată. Nu doar pentru că nimic nu se putea compara cu Malta, ci, mai ales, pentru că se duceau anii aceia foarte tineri... și nu aveau să se mai întoarcă. *Tout passe...*, nu încetează să repete Maria în *Povestea sa*.

„Cu plecarea din Malta, începu în viața noastră o nouă fază. Treptat, treptat, ne făceam mari și grădina raiului se ștergea cu încetul, rămânând în urmă”. Familia Mariei renunță la casa de la țară din Anglia. Copiii crescuseră și trebuiau să urmeze studii mai temeinice. Și rămân toți la Coburg. Copiii iau lecții cu profesori germani. Pentru locuit au castelul Rosenau, care este refăcut de mama lor (ea refuză, însă, să introducă și electricitate, considerată a fi nepotrivită cu caracteristica vechiului castel). Castelul acesta intră treptat în atmosfera vieții lor. Maria îl consideră chiar una din „dragostele pierdute ale vieții mele”. Mama ei este și aici „miezul tuturor lucrurilor”. Ea domină totul și toate: administrarea casei, desfășurarea programului de lecții, curățenia și îngrijirea. „Mama, mai mult decât orice ființă ce am cunoscut vreodată, și-ar fi tăiat nasul ca să facă necaz obrazului, după cum sună vechea zicătoare”.

Copiii luau lecțiile fiecare separat. În ceea ce o privește, Maria studia istoria, geografia, aritmetica, botanica, literatura, religia, istoria naturală, pictura, limba franceză, muzica și gimnastica. Nu strălucea la nicio materie și nu se străduia mai mult decât era necesar. Între lecții, sunt și cele de dans. Acum învață să danseze valsul în trei

Principesa Maria și principele Ferdinand, 1893

Colecția arh. Mădălin Ghigeanu

Principesa Maria și principele Ferdinand alături de marele duce Ernst de Hessens-Darmstadt, Victoria Melita, principele George (duce de York) și Mary de Teck (soția acestuia).

Foto: E. Uhlenhuth. Coburg, 1895

Muzeul Național Peleş

timi, polka, schottisch, mazurka, galopul, cadrilul și lancierul. În fiecare duminică mergea la teatrul din Coburg, unde aveau loc spectacole de operă, operetă, comedii, drame, piese clasice. Așa fac cunoștință copiii cu Wagner, Shakespeare, Bizet, Mozart, Verdi, Meyerbeer, Donizetti. Mersul la teatru era un mijloc foarte plăcut de desăvârșire a educației. Cea dintâi piesă preferată de ei este *Fecioara din Orléans*, a lui Schiller. Ulterior, sunt și operele: *Egmont* de Goethe, *Hoții* de Schiller, *Carmen*, *Vasul fantomă*, *Tannhäuser*, *Africana*. E perioada în care la Coburg decorurile teatrului erau realizate de Bruckner, renumit în toată Germania.

Educația pe care Maria o primește la Coburg nu e una de excepție. E una normală pentru o principesă la sfârșitul a ceea ce s-a numit „la Belle Époque”. Fiicei țarului nu-i plăceau sporturile. Îi plăcea să stea de vorbă „cu oameni deștepți și sfătoși, și-mi amintesc de mirarea mea când, într-o zi, ne spuse că prețuia mai mult pe diplomați și pe oamenii politici decât pe militari, marinari și pe sportivi - ceea ce în copilărie, pe urmă ca fată și apoi ca femeie tânără mi se părea cu desăvârșire de neînțeles, căci și eu și surorile mele aveam preferință, cu totul feminină, pentru uniforme și pentru omul trăit în aer liber, voinic și pârlit de soare, chiar dacă seara căsca după o zi întregă de sport”.

Tineretea lor înmugurită trece prin dramele de la Curtea rusească, unde decese provocate de bombe nihiliste aduc numai nefericiri, la fel și pierderi prea timpurii de vieți, ca moartea mătușii Alix, la care nepoatele reginei Victoria ținuseră atât de mult. Rusia le impresionează puternic. „O nemaivăzută îmbinare de sărăcie și de strălucire, care nu se poate asemui cu nimic altceva”. Vede Rusia cu ochi de copil uimit. Vede palate uriașe, parcuri minunate, fântâni, grădini, întruniri de rubedenii, parade militare, slujbe religioase în biserici sclipind de aur, bijuterii, cai cu trap vijelios, regimente întregi de cazaci, largi coridoare, vestibuluri și saloane... Toată lumea îi iubea pe ei, copiii, și îi răsfăța, le atârna de gât cruciulițe și medalioane, servitorii le sărutau mâna. Ducesa Maria își duce copiii să-l cunoască pe tatăl ei, un uriaș cu păr cărunt și favoriți tunși scurt, cu chipul cam sever, însă cu ochii și gura binevoitoare, să-i cunoască și pe alți uriași mai tineri, care erau frații și verii ei. „Toți pe rând se apleacă să te sărute, trebuie să se aplece mult, căci

sunt înalți ca niște copaci și toți au un miros încântător, alcătuit din piele de Rusia, țigări și cel mai fin parfum”.

O imagine a Rusiei de poveste, Rusia țărilor, Rusia de la Peterhof, Tsarskoe Selo, Krasnoe Selo, Sankt Petersburg. Paginile dedicate acestei Rusii strălucitoare, în *Povestea vieții mele*, te încântă aidoma celor scrise de povestitorul de basm. La fel, rândurile despre Alexandru, Vladimir, Alexis, Serghei și Pavel, frații mamei sale, sau despre verii și verișoarele Nicky, Georgie, Xenia, Mișa, Olga, sau despre Alexandru al III-lea (unchiul Sașa). Figura acestuia din urmă domină cadrul de basm, „o namilă de om, spătos, puternic, bun, blajin”. „Rusia, pe acea vreme, avea pentru noi un farmec neîntrecut; era o lume uriașă, cu o mie de străluciri, o mie de nădejdi ce ne insuflau o simțire de întunecat mister”.

Ne-a luat pe toți prin surprindere

Evocând momentul când l-a cunoscut pe Ferdinand, care i-a pecetluit soarta, „îmi tremură condeiul în mână”, spune Maria. Era tânără, neștiutoare și cutezătoare, ca toți începătorii idealști. „Prima oară când l-am întâlnit pe viitorul meu soț, mă aflam la Wilhelmshöhe, lângă Kassel, un prea frumos castel din secolul al XVIII-lea, în care împăratul Wilhelm al II -lea primea, în timpul manevrelor imperiale”. Între invitați, și mama Mariei cu cele două fete mai mari, Maria și Ducky, sora ei de numai 15 ani. „Ne simțeam de bună seamă cam stângace, dar, cu toate că eram naive, nu eram chiar prostuțe; fusesem totdeauna obișnuite să vedem lume, crescute să putem vorbi mai multe limbi și să fim plăcute în orice sindrofie; afară de acestea, eram vesele și pline de bucuria vieții”. Singura persoană pe care o cunoșteau cele două fete era prințul Frederic de Hohenzollern, fratele mai mic al lui Carol, regele României. Era general comandant al orașului Kassel și fusese de mai multe ori musafirul lor la Coburg. Un om foarte binevoitor și prietenos. N-avea austeritatea regelui Carol. Sclipirea glumeață din ochi făcea ca toți tinerii din jurul lui să se simtă bine. Cu atât mai mult două fete, dispuse oricum să se bucure de viață. „Ne îndrăgostiserăm de-a binelea de «unchiulețul», își amintește Maria.

La acest principe îl trimite regele Carol pe nepotul lui, Ferdinand, pentru a mai schimba atmosfera în urma tristeții provocate de povestea de dragoste pe care o trăise alături de Elena Văcărescu. Totodată, avea să participe și la manevrele militare imperiale (pragmatic, regele Carol se gândise la toate). Așa se face că cei doi tineri, Maria și Ferdinand, se întâlnesc prima dată la masa Kaiserului. Wilhelm era văr primar cu

Principesa Maria și sora sa, Victoria Melita.

Foto: E. Uhlenhuth. Coburg, 1895

Muzeul Național Peleş

Maria... Iar împărăteasa Fredericka, prințesa regală a Marii Britanii, mama lui Wilhelm, era sora mai mare a tatălui Mariei. Vorbesc în germană și în franceză, pentru că tânărul nu știa englezește. Vorbesc despre câte în lună și în stele, nu și despre România... „Prințul moștenitor al României era un tânăr frumos și sfios... Nu ne spuse nimic despre România și nici eu nu-l întrebai nimic despre acea țară îndepărtată, neștiind tocmai bine unde se găsește...”. Și Maria continuă cu amintirea ei: „Și lui Ducky, și mie ne plăcu acest tânăr neînfumurat care-și dăduse osteneală să ne fie pe plac. Și apoi, nu era el nepotul «unchiulețului și al mătușichii» așa de drăguți?”.

Următoarea întâlnire are loc la München. Era de data aceasta primăvară, „parcă plutea în văzduh o tainică însuflețire”. „Întâlnirea, după câte mi se pare, fusese cu grijă plănuită, dar, de bună seamă, nici eu, nici surorile mele nu știam nimic. Se puse la cale să ne vedem cât se putea de mult. Mama orânduia excursii, plimbări cu trăsura, vizitarea muzeelor, a prăvăliilor, a expozițiilor de tablouri și a teatrelor”. Ferdinand „era de o sfială chinuitoare și râdea mai mult ca de obicei, pentru a o ascunde. Lucru ciudat, tocmai această nemaipomenită timiditate mă atrăgea; era într-nsul ceva atât de tineresc, îl simțeau plin de o așa stăpânită lăcomie de viață și poate și de o oarecare slăbiciune. Parcă îți venea să-i netezești calea, să-l faci să se simtă la largul lui; deștepta în tine o duioșie de mamă și te cuprindea dorința să-i vii în ajutor”.

Logodna celor doi tineri a avut loc în palatul de la Potsdam, sub ochii plini de aprobare ai Kaiserului Wilhelm și sub blajinul zâmbet automat al Augustei Victoria. Mama Mariei e radioasă. La urma urmei, grija oricărei mame cu fete este să le mărite. Evident, bine. Peste ani, după ce și-a cunoscut cu adevărat soțul, surpriza cea mai mare a Mariei era de cum reușise sfiosul principe Ferdinand să-i facă propunerea de căsătorie. „Pentru mine e și azi un prilej de uimire”. Dar „mi-a făcut-o și eu o primii. Am spus fără meșteșug «da», ca și când ar fi fost un cuvânt foarte firesc de rost. „Da», și cu acel da mi-am pecetluit soarta”. Seara Kaiserul a dat un mare banchet în cinstea tinerilor logodiți pe insula Păunilor, una dintre insulele de pe lacurile Potsdamului. Șampanie, urale, felicitări, însuflețire.

„Mi se părea că eram foarte fericită...Carol I și îndepărtata lui țară, România, erau pentru mine ceva nedeslușit, la care nu trebuia să cuget prea de aproape ca să nu-mi pierd cumpătul”. În aceeași seară, ea cunoaște și un alt român, pe colonelul Coandă, aghiotantul lui Ferdinand, care era foarte fericit că tânărul Ferdinand se căsătorea. Și făcea „un beau mariage”. Colonelul vorbea franțuzește mai bine decât principele său. El i-a vorbit de țara lui, de privilegiile ei, de țărani români, de bucuria lor de a o întâlni pe încântătoarea lor viitoare regină, cu ochii ei albaștri și părul de aur ca „o zână bună”. „Ah, da, scrie Maria, colonelul Coandă se pricepea să spună lucruri plăcute. Ducky și cu mine stam mână în mână să-l ascultăm și năluci, ispititoare năluci, prindeau a trece sub ochii noștri”.

După logodnă, tinerii se duc la Sigmaringen, locul de baștină și căminul familiei Hohenzollern, unde este anunțată și venirea lui Carol I al României. Tatăl lui Ferdinand îi place. E „deștept, erudit și frumos”. Și „desăvârșit *homme du monde*”. Antonia, mama lui, „o frumusețe clasică”. Mama ei se înțelege de minune cu tatăl lui Ferdinand, „nemaipomenit de curtenitor și de plăcut”, care „avea o înaltă cultură, era foarte citit și mare cunoscător de artă”. Mama ei e „încântată de toate, și această familie germană, aristocrată, însă plină de bunătate, era cu totul pe gustul ei. Toți se arătau prietenoși și simpli”.

Viitoarea soacră n-o încântă pe tânăra Maria. Nici invers. Înainte de toate pentru că ea, catolică ferventă, „ca să nu zic fanatică”, urma să aibă o noră protestantă. În plus, tinerii trebuiau să meargă într-o țară ortodoxă, și descendenții lor urmau a fi și ei ortodocși. Se gândea la dificultățile pe care fiul ei le va întâmpina pentru a obține iertarea bisericii catolice. Era și ea iubitoare de artă, o bună pictoriță, o erudită în botanică, biologie și istorie naturală. Dar religia „îi strâmtase inima”. Doar dragostea pentru flori și iubirea ei pentru frumos, în genere, o apropie pe noră de soacră. Dar niciuna, nici cealaltă nu vor face caz de prea multă iubire una față de alta. Era primăvară. Nando, cum avea să-l alinte Maria cu diminutivul folosit în familie, era plin de încântare atunci când o prezenta pe logodnica lui celor cu care se întâlneau: vechi servitori, funcționari ai casei princiare, doamne de onoare, guvernante, preceptori. Altfel „începuse să-mi vorbească despre România, dar n-avea darul de a povesti. Tot ce spunea era cam întrerupt, nu-mi deștepta în minte adevărate tablouri; vorbea întrucâtva cum vorbește un școlar în vacanță despre școala lui. Oare ce voia el să mă facă să înțeleg despre acea țară îndepărtată? Era oare mai puțin liber acolo? Nu era o țară minunată, plină de poezie și de romantism? (așa cum i-o prezentase

**Principesa Maria.
Foto: E. Uhlenhuth.
Coburg, 1895**

Muzeul Național Peleş

E. Uhlenhuth

COBURG
AM ALBERTPLATZ

Principesa Maria

Colecția Daniel-Cosmin Obreja

colonelul Coandă?). Totdeauna, de câte ori vorbea de ea, prindeam sunetul unei note de neliniște, care deștepta în mine ceva ce nu puteam pricepe”. De multe ori auzea vorba „der Onkel”. În ziua când s-a anunțat venirea lui la Sigmaringen, „toți, mari și mici, se îmbrăcară în hainele cele mai bune. Mama ne spuse, cu multă grijă, ce rochie să punem și veni ea însăși să vadă dacă fiecă amănunt era după planul ei. Ne dădeam seama că și ea era întrucâtva tulburată și îngrijorată. Încearca însă să ne liniștească... Uitându-mă pe fereastră, văzui pentru întâia oară steagul românesc: albastru, galben și roșu, mai mult vesel decât frumos, îl vedeam cum flutura, parcă era mândru de culorile lui vioaie, trei culori care aveau să joace în viața mea un rol așa de mare...”.

Nu este impresionată de unchiul Carol. „Era mic de statură și, la prima vedere, n-avea nimic impunător, afară de mișcările-i încete, hotărâte, pline de demnitate și de ochii lui albaștri, ageri, atotvăzători, cam mici și uneori injectați. Regele Carol părea că vede toate împrejur fără a întoarce capul, ca o acvilă”. Și continuă să depene: „Mă îmbrățișă cu multă căldură, se arătă cât se poate de curtenitor cu mama, dar n-avea într-însul nimic din caldă însuflețire a fratelui său”. Nu e o figură care s-o preocupe în chip deosebit. Logodnicul ei o interesează în orice caz mult mai mult. „Eram prea învăluți unul în altul; fiecare descoperea în celălalt o lume nouă; Nando nu mă pierdea nicio clipă din ochi; după ani destul de grei și de singuratici, își găsisse în sfârșit fericirea și se agăța de ea într-un chip care mă înduioșă adânc. Era ca un om flămând de iubire, flămând de a avea ceva care să fie al lui, numai al lui. Voia mereu să fie singur numai cu mine și suferea din pricină că erau prea mulți care voiau să stea cu mine. Eram gata să-i dau tot ce puteam...”. E limpede, erau fiorii dragostei. La ea erau pentru prima oară. La el... starea aceasta o mai cunoscuse cu Elena Văcărescu. „Ne așezam mână în mână în orice colț unde puteam fi singuri și dragostea pe care o citeam în ochii lui Nando nu însemna pentru mine nimic altceva decât făgăduiala unei fericiri desăvârșite”.

Principesa Maria

Colecția Daniel-Cosmin Obreja / Colecția Paul-Cezar Florea

Problemele care țineau de oficializarea relației lor sunt multe și mai ales de natură religioasă. Sf. Scaun nu e de acord să fie botezați copiii lor în confesiunea ortodoxă, regina Victoria vrea ca Maria să fie cununată în țara în care se născuse, deci în capela Saint George din Windsor, dar pentru că urmau a se celebra două slujbe, una catolică, alta protestantă, niciuna dintre cele două biserici nu voia să fie în al doilea rând. Până la urmă, se renunță la celebrarea la Windsor, spre marea dezamăgire a Mariei. Se adaugă la toate acestea neputința de a se putea celebra cununia la Coburg din cauza stării de imoralitate a Curții bătrânului duce Ernest. În cele din urmă, cununia se celebrează la Sigmaringen și, cum Maria avea doar 16 ani, se așteaptă până ce împlinește 17 ani, iar nunta are loc la 10 ianuarie 1893. Până la nuntă, cei doi logodnici fac vizite. În Anglia, să-l vadă pe tatăl Mariei, care nu venise la Sigmaringen, și la regina Victoria. „Tata mă luă în brațe și izbucni în plâns, mărturisindu-mi cât suferea să mă vadă pe mine, fata lui cea mare și mult iubită, plecând într-o țară îndepărtată și necunoscută, și că el își făurise pentru mine alt vis, un vis ce ar fi dat viitorului meu cu totul altă soartă”. Îi cere să nu uite că e principesă britanică și fată de marinar. Maria rămâne impresionată și tulburată de această neașteptată izbucnire a unui om altfel foarte reținut în manifestările sale. În Anglia, cei doi au din nou prilejul de a-l întâlni pe regele Carol I, care, după vizita sa la Windsor, rămâne câteva zile la Londra. Vizitează aici instituții importante: Banca Angliei, Monetăria, docurile... Carol I îmbina totdeauna plăcutul cu utilul. Avea exemplul atâtor alți oameni politici care procedaseră la fel. De pildă, acela al contelui Cavour, care, aflat la Londra, nu participă doar la evenimente culturale și de divertisment, ci vizitează închisorile, ca să vadă cum funcționau. Pornit pe calea modernizării, statul italian avea nevoie de studierea modului de funcționare a instituțiilor în statele unde procesul de înnoire începuse mai devreme. La fel gândea și Carol I. Și își îndemna nepotul să facă întocmai.

Principesa Maria / Principesa Maria și principele Ferdinand

Muzeul Național Peleş / Colecția Paul-Cezar Florea

La 11/23 octombrie 1891, presa anunța logodna celor doi tineri. Știrea e anunțată de „Norddeutsche Allgemeine Zeitung” și de agenția „Reuters” și e imediat preluată de „Voința Națională”. Alte ziare românești o comentează cu cuvinte elogioase: „Adevărul”, „L’Indépendance roumaine”... Cel din urmă redă sentimentul de bucurie al românilor în cazul în care principele Ferdinand se va întoarce în țară nu oricum, ci după un mariaj strălucit, în stare să dea prestigiu Tronului. Nu se știa încă cine va fi aleasa. În septembrie 1891, „Voința Națională” cita o telegramă cifrată a generalului Florescu, care anunța că principele Ferdinand va reveni în țară cu o principesă dintr-una dintre casele domnitoare ale Europei, iar „Adevărul” anunța că acea principesă va fi din familia d’Orléans. Știre dezmințită apoi. Se scrie despre o principesă germană, iar „L’Indépendance roumaine” presupune că prințul Ferdinand se va duce tot după Elena Văcărescu și va lăsa tronul României fratelui său Carol. Căsătoria lui Ferdinand era un subiect prea atractiv ca să nu stârnească valuri. Subiectele monarhice au fost totdeauna cap de afiș în presă. Știrea logodnei principesei Maria surprinde înalta societate londoneză. Pentru că în societatea aristocratică din Anglia nu se știa mai nimic de România. Sau se știau foarte puține lucruri. Și acelea negative, cum ne-o spune Hannah Pakula, biografa Mariei.

Regina Victoria își exprima îngrijorarea pentru „biata fată”, care era Maria, și care urma să se ducă într-o lume în care domneau nesigura politica și „imoralitatea îngrozitoare” (rămăsese cu gândul la aventura lui Cuza Vodă cu Maria Obrenovici, firește imaginată la proporții mitice). Și la Londra se fac tot felul de glume despre faptul că i se va impune prințesei să poarte vâl precum cadănele și despre traiul ei într-o „țară barbară”. Regina Victoria o

Cununia principesei Maria cu principele Ferdinand (capela castelului Sigmaringen, 29 decembrie 1892)

Muzeul Național de Istorie a României

considera pe Maria „o victimă a propriului mariaj”. Regina Victoria îl invită pe Plagino, ministrul României în Anglia, la Osborne, la bordul yahtului regal *Albert*; îi acordă o audiență mai lungă, ridică un pahar „în sănătatea și fericirea Auguștilor însurăței” și îi exprimă lui Plagino „mulțumirea și mai cu osebire credința ce are în fericirea Prea lubitei sale Nepoate, punând-o sub scutul înaltelor virtuți ale Suveranilor noștri și a nobilelor simțăminte ale românilor”.

Nunta se face la Sigmaringen. Terasa castelului era cât un teren pe care se putea organiza un turnir. A fost transformată în *sale de fêtes*. Și nuntașii vin din toată lumea aristocrată a Europei. Vine împăratul Wilhelm al II-lea al Germaniei, vine ducele de Connaught, care o reprezenta pe regina Victoria, vine marele duce Alexis, trimis al țarului, vine un pașă din partea sultanului. Din rândul marilor familii domnitoare, doar cea italiană nu participă. Căsătoria are loc în după-amiaza zilei de 29 decembrie 1892/10 ianuarie 1893. Mai întâi cununia civilă. Apoi cea catolică. Mireasa e condusă la altar, cu inima strânsă, de tatăl ei, ducele de Edinburgh. Apoi ceremonia anglicană (oficiată de reverendul pastor Mr. Lloyd, trimis al reginei Victoria). La ceremonie, împăratul Germaniei purta Ordinul „Steaua României”, iar regele Carol I, ordinele „Jartierei”, al „Vulturului Negru” și ordinul „Sfântul Andrei” al Rusiei.

În Parlamentul României Carol I anunță cu mândrie căsătoria nepotului său: „Un eveniment fericit, de la care țara așteaptă asigurarea viitorului său. Legăturile ce această cununie le formează între Casa mea și Casa ilustră a Marii Britanii și Irlandei vor întări și dezvolta relațiunile amicale folositoare pentru toți, ce din vechime se află întocmite între amândouă popoarele, englez și român”. Din țară pleacă la Sigmaringen un tren format din patru vagoane (vagon-restaurant, vagon-salon, vagon pentru suită și vagon pentru bagaje). Trenul e construit la

Principesa Maria și principele Ferdinand primiți, cu pâine și sare, de primarul Capitalei, 1893
Principesa Maria și principele Ferdinand, asistând la Te-Deum-ul de la Mitropolie, 1893

Muzeul Național de Istorie a României

Ringhofer, lângă Praga; fiecare vagon e iluminat, unul cu electricitate, celelalte cu rapiță; fiecare e dotat cu ceas, sonerie, termometru, barometru, are un salon încălzit cu apă caldă, iar celelalte cu aburi. Trenul costase 220. 000 lei („Adevărul”, care, se știe, era antimonarhic, mărește cifra la 400. 000 de lei și ridică suma cheltuielilor cu nunta la 6. 244. 185. „Maiestate, ajungă-ți! E rușine!”).

La câteva zile după nuntă și o scurtă vacanță la Krauchenwies, tânăra pereche se îndreaptă către țară. Opriri la München și Viena. În țară e întâmpinată cu un entuziasm sincer. Prin Transilvania, tinerii căsătoriți călătoresc noaptea, pentru a evita manifestările românilor și problemele cu Austro-Ungaria. Intrarea în țară se face pe la Predeal, unde sunt întâmpinați de generalul Barozzi și de prefectul de Prahova, iar la Chitila, de prefectul județului Ilfov. Directorul CFR a cheltuit 20. 000 lei cu florile care au împodobit trenul regal. Cu deosebire, tinerei Maria îi plac chipurile vânătorilor de munte, „voinici, oacheși, cu ochi negri vioi și dinți foarte albi”. Scrie prințesa în *Povestea* ei: „chiar din primele zile am simțit față de armată o apropiere care îmi dădea curaj. Niciodată nu m-am simțit străină printre soldați”. La Gara de Nord, tinerii sunt primiți de rege, de miniștri, de primarul Bucureștiului, Grigore Triandafil, și de o mulțime impresionantă. Primarul îi oferă Mariei o cupă din argint, cu o inscripție gravată: „Bine ai venit mireasă de Dumnezeu aleasă, spre a patriei cinstire. Ianuarie 1893” (cupa se găsește astăzi la Muzeul Național de Istorie). O comisie specială, alcătuită din Al. Marghiloman, gen. Iacob Lahovary, Take Ionescu și Gr. Triandafil, se ocupase de programul primirii. De la gară, se merge la Mitropolie. Peste tot casele sunt decorate (cursurile școlilor de băieți din București sunt întrerupte între 23-26 ianuarie 1893, anume în vederea serbărilor organizate cu prilejul primirii perechii princiare). La slujbă sunt prezenți regele, miniștrii, înalții demnitari ai statului, mitropolitul primat, mitropolitul Moldovei și Sucevei, episcopi, arhieri. Am zice, toată lumea bună a României de atunci. Prinții sunt nașii a 32 de perechi de miri, fiecare reprezentând un județ. Căsătoriile lor sunt oficiate, la biserica Sf. Spiridon, de

mitropolitul primat, ajutat de 12 arhieri și 32 de preoți. „Mulțime, urale, zgomot, bună primire, veselie... dar cu toate că eu eram punctul central în jurul căruia se desfășura atâta alai, nu eram decât o biată mică străină, într-o țară străină”.

În fiecare zi eram sărbătorită

Din toată ceremonia, Mariei îi plac cele 32 de perechi. Îi plac la Mitropolie frescele cu culorile lor îndulcite, frumoasele sfeșnice și candelarele de argint vechi. Nu e cunoscătoare de icoane, dar firea ei de artist a vibrat la frumusețea lor. Nu-i plac cântările bisericesti, prea pe nas și care nu aveau înălțimea celor auzite în Rusia. Ele mai curând stricau slujba, altfel foarte frumoasă. Palatul, de asemenea, nu-i place. Interioarele erau de o lipsă de gust germanică, „în forma ei cea mai izbitoare”, un amestec total nereușit de rococo și *altdeutsch*. Tânăra pereche e întâmpinată zile în șir de tot felul de oameni. „S-au perindat în fața noastră toate gradele de demnitari ai statului, reprezentanții ai tuturor neamurilor, ai tuturor credințelor, ai tuturor meseriilor, ai tuturor profesiilor, ai tuturor porturilor: civili, militari, preoți și chiar călugări, până și o delegație a birjarilor muscali, ca să-mi prezinte pe o tavă de argint tradițională pâine cu sare. Era interesant, dar foarte obositor”. În fiecare zi era sărbătorită, „era câte o recepție oficială, toate în cinstea mea, prânzuri, baluri, mari primiri oficiale și delegații din cele patru colțuri ale țării, care rosteau discursuri în grai bogat înflorit și uneori îmi aduceau câte un dar, cusături românești, scoarțe, sipete dăltuite sau zugrăvite, cărți și icoane și alte lucrări ce deosebesc industria națională”.

În primele luni, face puține deplasări în afara Palatului mare din București. Abia după construirea Palatului Cotroceni, în anii 1893-1895, după planurile lui Gottreau, și a castelului Peleşor de la Sinaia, Maria are o libertate de mișcare mai mare. În urma căsătoriei, lista civilă a lui Ferdinand crește de la 300.000 la un milion de lei. În afară de persoanele oficiale nu e sfătuită să primească pe altcineva. De când cu Elena Văcărescu, familia regală intrase într-o spaimă de străini. Și Maria suportă și ea consecințele. Se simte ca o prizonieră în Palat. Nu-i plac recepțiile date de doamnele bucureștene. Dintre ele nu remarcă decât două doamne, pe doamna Cesianu (mai târziu doamna Belloy) și pe Elena Perticari, mai ales pe aceasta din

Intrarea principesei Maria și principelui Ferdinand în București. 23 ianuarie 1893 / Cortegiul celor 32 de nunți îndreptându-se spre Ateneu / Masa oferită celor 32 de perechi de căsătoriți, la Ateneul Român. 24 ianuarie 1893

Muzeul Național de Istorie a României

**Principesa Maria în
costum de bal mascat**
Muzeul Național Peleş

**Principesa Maria
în budoarul de la
Palatul Cotroceni**
Muzeul Național Peleş

Principesa Maria la Palatul Cotroceni

Muzeul Național Peleş

urmă. Era fiica lui Carol Davila, inteligentă, cultă, autoare a unor scrieri despre amănuntul cotidian, cu virtuți literare evidente. Căsătorită cu generalul Peticari, ea va fi o permanență la Curtea regală și va traduce unele dintre scrierile Mariei. Amândouă aceste doamne îi vor deveni scumpe prietene. Remarcă, de asemenea, pe Simky Lahovary, pe Zoe Sturdza, soția lui D.A. Sturdza, pe doamna Petre Carp, născută Cantacuzino. Are cuvinte de prietenie atât pentru soția lui Take Ionescu, care era englezoaică, și împreună cu care făcea partide de călărie, cât și pentru Elisa Marghiloman, devenită Brătianu, care îi va deveni treptat foarte apropiată.

Dintre diplomații în post la București are o relație mai apropiată cu prințul Bülow, ministrul Germaniei, cu Goluchowski, al Austro-Ungariei, amândoi destinați să facă o carieră strălucită, cu Fonton, ministrul Rusiei, care luase locul intrigantului Hitrovo, cu însărcinatul cu afaceri englez, Charles Harding. Diplomatul englez asigura conducerea Legației engleze după retragerea din post a lui Henry Drummond Wolff (1891-1892) și înaintea venirii lui John Welsham (1893-1894). Se înțelege foarte bine cu George Hugh Wyndham (1894-1898) și cu John Gordon

**Familia regală
a României
alături de prințul
Bernhard de
Saxa-Meiningen
și principii
Leopold și
Wilhelm de
Hohenzollern-
Sigmaringen.
Sinaia, 1895**
*Muzeul Național
Peleş*

Kennedy (1898-1906), următorii miniștri britanici în post la București. Wyndham avea două fiice, Florence și Nely. Prima era înzestrată cu un evident talent de pictoriță, cea de a doua era mare amatoare de călărie. Cu amândouă Maria se întâlnea adeseori, între ele înfiripându-se o plăcută tovărășie adusă de preocupări comune. Prietenia cu Nely a durat și după plecarea familiei Wyndham de la București. În foarte bune legături este și cu William Conyngham Greene (1906-1911), următorul ministru, care avea o fată, Yone, născută în Japonia, cu care Maria s-a întâlnit de nenumărate ori ca să discute despre cărți, despre artă, despre chestiuni sociale. Relația Mariei cu Legația engleză e la fel de bună în timpul cât a fost ministru George Barclay (1912-1920). Contacte multe în anii neutralității și ai războiului. Maria remarcă de mai multe ori că Anglia nu era interesată de România și regreta acest dezinteres. „Nutream o vie dorință de a făuri o înțelegere între Anglia și România, însă Anglia nu arătase niciodată vreun interes deosebit pentru țara mea adoptivă, lucru de care îmi părea adesea foarte rău”.

În familie

Începe să-l cunoască pe Carol I. „Pentru el totul era politică, ea era adevăratul temei al existenței lui. Cântărea cu grijă tot ce făcea și ce spunea, socotind întotdeauna care ar fi urmările și prin aceasta – după neînsemnata mea părere – complica viața în chip nemaipomenit și dădea naștere la greutăți, în împrejurări care ar fi fost foarte simple dacă ar fi fost tratate mai simplu”. Privind lucrurile de la distanță, Maria avea dreptate. Departe de ai săi, de preocupările ei de până atunci, trăind în niște spații care îi erau străine și tot timpul auzind de la soțul ei „Der Onkel”, „Der Onkel”, Maria se plictisește. Era o ființă dinamică, cochetă, voluntară, „nu agreea acea atmosferă stătută” de la Palat. Ca doamne de onoare, regele îi dăduse două femei bătrâne, Greceanu și Mavrogheni, care se pare că o enervau deseori cu sfaturile lor. Unica bucurie, Bully, o pasăre botgros. Pe care îl omoară însă din greșeală bătrâna Louise...

Începe să vadă țara, care însemna „nesfârșite drumuri, praf, țărani, sate, șiruri de care, fântâni cu lungi cumpene profilate pe cer, și toate ogoarele acestea și larga zare a câmpiilor”. Vizitează mănăstirile Cernica și Pasărea... Din

Familia regală a României împreună cu marele duce Vladimir Alexandrovici și marea ducesă Maria Pavlovna, la Castelul Peleșor. Foto A. Brand, 1907 / Familia regală română împreună cu împăratul Franz Josef al Austro-Ungariei, la Stâna Regală de la Sinaia, 1896

Muzeul Național Peleș

mai, se duce la Sinaia. Are o revelație după aerul îmbâcsit și praful Bucureștilor. Peleșul i se pare însă prea încărcat de *Altdeutsch*, stilul din țara natală a lui Carol I. Nu-i plac vitraliile, care o împiedicau să vadă natura de afară. Nu-i place întunericul încăperilor și al coridoarelor. Și apoi „Der Onkel” ducea cu el la Sinaia toată atmosfera sa orașenească, își aducea Curtea, politica, treburile militare, audiențele, convorbirile cu miniștrii... Dar, oricum, Sinaia era o schimbare. Cu atât mai mult cu cât se construia o casă separată pentru Maria și soțul ei (Foișorul va fi înlocuit mai târziu, când familia se va înmulți, cu Peleșorul). La Sinaia o invită pe sora sa Ducky. Spre toamnă vine la Sinaia și mama ei. Toți intră în atmosfera de pregătire a venirii noului născut.

Inițial, mama sa pare să se aibă bine cu Carol I. Dar repede între cei doi izbucnesc neînțelegerile. „Mama și cu Unchiul nu se potriveau la idei în privința doctorilor, a infirmierelor și a multor altor lucruri. Mama avusese cinci copii și știa tot în acea privință, dar Unchiul avea obiceiul să amestece politica chiar și cu pâinea lui de toate zilele. El vedea probleme grave în cele mai mici întâmplări”. Neînțelegeri, discuții, ironii din partea mamei, supărare din partea Unchiului... Și între amândoi sta bietul Nando, în grea cumpănă. El era între două autorități ce se înfruntau. În orice caz, mama Mariei nu admitea ca Unchiul să se amestece în alegerea doctorilor, a infirmierelor, a datelor, a orelor, a numelor, până și a camerelor. Peste toate se mai adăuga și amestecul reginei Victoria, care trimite un medic la Sinaia: „Vrem să facem cum e mai bine, acolo, la Răsărit... cam nesigure toate”. La 15 octombrie 1893, la

unu noaptea, se naște Carol, numit așa după numele Unchiului, desigur. Un unchi de-a dreptul fericit, care vine la patul în care născuse Maria, o sărută pe frunte și îi spune: „Mulțumesc”.

Nici nu împlinște Carol un an și Maria dă naștere surorii sale, botezată Elisabeta, după numele soției lui Carol, care tocmai se reîntorsese în țară după exilul ei impus de rege. Relațiile Mariei cu Der Onkel sunt cu sușuri și coborâșuri. De regulă, Maria acționa și Der Onkel reacționa. De pildă, Maria îi trimite o scrisoare în care îl ruga să nu uite că, dacă îi răpea tinerețea, nimic și nimeni nu-i mai putea da înapoi anii cei mai frumoși ai vieții. Răspunsul regelui e scurt: „Numai ființele ușuratice privesc tinerețea ca timpul cel mai frumos al vieții”. Puteai spune că n-avea dreptate?

Relația Mariei cu regina Elisabeta se baza, în schimb, pe o înțelegere feminină a vieții. Maria o admira pe Carmen Sylva. Chiar dacă admirația era și cenzurată. Așa, de exemplu, observa cercul de artiști, poeți, muzicieni, oameni de știință, care o înconjurau și păreau să-i soarbă cuvintele. Regina știa cum să-i prețuiască, să le deștepte simpatia și entuziasmul. Unii erau personalități, precum Sarasate, Sauer, Thibaut, Hubermann, Sarah Bernhardt, Gabrielle Rejane, Catulle Mendes. Dar erau și destui care „nu erau decât niște nesărate ecouri ce alcătuiau un soi de cor antic”. Într-un fel, atitudinea ei față de Aunty, cum o numește ea pe Elisabeta, folosind un termen englezesc pentru mătușică, este asemănătoare cu a lui Carol față de soția sa, adică o admirație care nu lasă câmp liber de manifestare închipuirii ei, de teamă să nu-i provoace greutăți și ei și lui, cum s-a mai și întâmplat. „Aunty se îndeletnicea veșnic cu câte un plan măreț, cu câte o închipuire fantastică, pentru fericirea poporului ei sau pentru binele omenirii. Ea nu vedea nimic în proporții strâmte, toate trebuiau întocmite cu o măreție primejdioasă”. Din numeroasele și mărețele planuri ale Carmen Sylvei izvorau adesea fie câte o ceartă, fie cine știe ce dezastru.

Dar neînțelegerile dintre cele două familii, a lui Carol și a Mariei, ca să nu zicem a lui Ferdinand, plecau mai toate de la felul de a-i vedea pe copiii Mariei. Der Onkel și Aunty îi considerau pe acești copii un fel de proprietate națională și voiau să-i crească potrivit ideilor lor și să-i înconjoare de persoane alese doar de ei. Mai ales de la alegerea acestor persoane se nășteau conflictele. Și conflictele sunt prezente în relația lui Carol cu Maria, respectiv în relația dintre cele două personaje principale ale celor două părți.

Maria deplânge lipsa unor calități ale bărbatului său incapabil de acțiune. „El este neajutorat și trebuie să fie ajutat”. Înainte de a lua vreo decizie, Ferdinand cerea sfatul Mariei. Dacă nu i-l cerea, ea i-l dădea oricum. Până și înaintea unor întâlniri, ca, de pildă, cu I.I.C. Brătianu, la 30 ianuarie 1924, în chestiunea grecilor. „Majestatea Sa, care fusese în prealabil instruit de mine, a făcut față cu brio”. Se înțelege că, dacă n-ar fi fost ea sfătuitorul, lucrurile ar fi mers prost. E bucuroasă atunci când lucrurile merg bine cu Ferdinand, când acesta se simte în formă. Dar și atunci „se uită tot la mine ca să dau tonul potrivit, lucru pe care eu îl fac ca un dirijor care conduce un cor și care stă acolo atent, cu micul diapazon, dând tonul înainte să înceapă corul să cânte”.

**Principesa Maria în uniforma
Regimentului 4 Roșiori**
Muzeul Național Peleş

Principesa Maria la casa de vânătoare de la Bahna Rusului (Argeș) și în uniforma Regimentului 4 Roșiori
Muzeul Național Peleş

Ferdinand nu știe să se pună în evidență, cum o făcea unchiul său, Carol I. Nu scrie memorii, nu are o corespondență activă. Unchiul său era alt gen. În 1893 el nota: „Mă întreb cum ar fi fost configurația Europei dacă eu n-aș fi venit în România. Această aserțiune sună ca o trufie (chiar era, n.n), dar eu sunt convins că destinele popoarelor depind adesea doar de un singur om, care este, în acest caz, unealta lui Dumnezeu”. A fost Ferdinand „unealta lui Dumnezeu”? Din nou ne vin în minte vorbele unchiului: „Poate și altcineva ar fi putut să preia această misiune și ar fi putut să o ducă la capăt cu mai mult succes, dar mă întreb dacă ar fi avut răbdarea și tenacitatea să ia asupra lui toată osteneala și munca și să suporte toate luptele și adversitățile. O întreprindere atât de grea depinde adesea mai mult de temperament decât de capacitate”. Cu delicatețe, calitate de mare preț a nepotului, Ferdinand ar fi răspuns: „Eu cred că toți socotesc că, dacă sunt rege, eu nu am sensibilitate. Nu e oare curios că nimeni, nimeni nu pare să gândească că sunt și eu om din carne și sânge ca toată lumea?”.

Sub aspra supraveghere a unchiului, Ferdinand a străbătut toată ierarhia militară până la gradul de general de corp de armată. De educația copiilor lui: Carol (n. 1893), viitorul rege Carol al II-lea, Elisabeta (n. 1894), Mărioara (Mignon, n. 1900), Nicolae (n. 1903), Ileana (n. 1909), Mircea (n. 1913), nu s-a ocupat decât sporadic și inconsistent, lăsând în grija soției sale pregătirea pentru viața a copiilor. Ca principe moștenitor, el și-a împărțit timpul între

Principesa Maria

Muzeul Național Peleş

obligațiile sale în armată și îndeletnicirea sa predilectă: lectura. O lectură bogată și foarte variată, în latină, greacă, germană, franceză, română, engleză, rusă, limbi pe care le știa bine sau foarte bine. Îl interesau chestiunile militare, subtilitățile teologice, literatura istorică și, dincolo de toate, botanica.

Ferdinand, viitorul rege al României întregite, era de o bolnăvicioasă timiditate. Până într-atât încât, chiar rege fiind, se sfia să-și cheme șoferul la ore nepotrivite. Roșea tot timpul, și când trebuia să țină un discurs, și când primea pe cineva în vizită, chiar și atunci când deschidea o ușă. „Dar nu sunt decât un om”, îi spunea el unei americance care, în apropierea Peleşului, a sărit într-o râpă gata să-și frângă gâtul numai pentru a avea privilegiul să strângă mâna unui rege. Aproape orice îi dădea fiori reci, fierbințeli, îl făcea să clipească des. O ființă delicată, cum spun toți cei care l-au văzut cu câtă grijă tăia un trandafir. Timiditatea lui bolnăvicioasă, ne spune I.G. Duca, oferea adesea „un spectacol penibil și o lipsă cumplită de... maiestate”. Timid nu era însă decât în public. Scrie Radu Rosetti: „Prințul Ferdinand, cum era atunci, dacă era sfios și dacă adesea părea stângaci în public, nu era nici stângaci, nici sfios când te găseai singur cu dânsul. Pare că constrângerea la care era îndatorat în public, nevoia de a nu spune decât lucruri cântărite și cumpănite dinainte, făceau ca, odată singur și sigur de discreția celui cu care vorbea, limba i se dezlega și atunci vorbea ore întregi. Și ce convorbiri interesante! Văzuse multe, citise mult și orice îl interesa. Pornind de la chestiuni de serviciu sau în legătură cu faptele zilei, convorbirile treceau încetul cu încetul, la alte subiecte, la o carte pe care insista să o citești, la o ediție rară ce o scotea din bibliotecă și o arăta cu multă îngrijire, la stilul și provenința bisericilor pe lângă care trecea, la farmecul Veneției pe care o cunoștea atât de bine sau la acel al altor orașe vechi; la viața familiară (sic!) și la aceea de regiment din Germania, care-i întipărise atât de adânc simțul datoriei; la chestiuni arheologice; la chestiuni sociale; la politică. Și din toate ce spunea două

Principesa Maria, marea ducesă Victoria Melita de Hessen-Darmstadt, principele Carol, principesa Elisabeta și prințesa Elisabeth de Hessen-Darmstadt (stânga) / Principesa Maria cu principesa Elisabeta și principele Carol (dreapta)

Muzeul Național Peleş

preocupări reieșeau ca dominante: binele obștesc și sila de tot ce nu era adevărul". Ne spune, cu alte cuvinte, Radu Rosetti, că Ferdinand nu uita că era principe moștenitor și viitor rege, fiind conștient că era răspunzător de destinul altora.

...și în afara familiei

Acesta era Ferdinand lângă care Maria începe să trăiască. Începe să se observe mai atent și pe ea însăși. Îi plac tot mai mult hainele frumoase, petrecerile, plimbările în aer liber. E într-o neconținută mișcare, mereu născocoște ceva distractiv. „Treceam de foarte frumoasă și chipul meu prin el însuși atrăgea luarea aminte a tuturor. În mine zăceau adormite nemăsurate puteri și totodată primejdiile ce sunt ursite femeilor admirate pentru frumusețea lor. Aceasta dă strălucire vieții și însuflețire; nu ești niciodată trecută cu vederea”. Simte „o beție specială a vieții”.

Maria era o ființă foarte activă. Era un talent în pictură, avea cunoștințe bune de istorie, geografie, literatură, limba franceză, botanică și muzică. Și, mai presus de toate, era foarte dibace în arta conversației, ceea ce i-a folosit mult în rolul de regină. Pe cât era de spontană Maria, cu simțul umorului și surprinzătoare, pe atât era Elisabeta de serioasă, de meticuloasă și decentă. Românii au preferat felul de a fi al celei dintâi, dar nu s-au arătat niciodată

Principesa Maria cu principesa Elisabeta și prințesa Elisabeth de Hessen, după nașterea principesei Mărioara. Gotha, 1900 (stânga) / Principesa Maria, principele Ferdinand, principesa Elisabeta, principesa Mărioara și principele Carol (dreapta)

Muzeul Național Peleş / Colecția Paul-Cezar Florea

lipsiți de respect pentru Carmen Sylva. Reginele la noi nu se alegeau, veneau pe tron aduse de soții lor. Și nășteau povești regale. Principesa Maria era o frumusețe care nu putea trece neobservată. Și ea are bucuria, satisfacția de a fi adulată, admirată, răsfățată. Rareori găsește aceste bucurii în atmosfera mediului regal plictisitor și opriment, dominat de rigiditatea unui rege, Carol, care impunea o viață plină de reguli, și a unei regine, Elisabeta, frustrată în viața ei personală și care se amesteca nepotrivit în viața altora.

Peste toate, Maria are un soț care, foarte curând, nu-i mai spune nimic, ba, dimpotrivă, îi produce o vădită stare de disconfort, mai ales după febra tifoidă de care Ferdinand s-a îmbolnăvit în mai 1897 și de pe urma căreia acesta nu și-a revenit niciodată fizic: „Era palid și slăbit, cu chipul îmbătrânit de suferință; cu boneta îndesată peste urechi nu reușea să-și ascundă pleșuvia... îți făcea rău...”, încercam să mă conving că, odată vindecată, aveam să-l văd așa cum fusese”. Dar... Sunt cuvintele triste ale principesei Maria. Astfel că, atunci când îi apare în preajmă un tânăr ofițer din regimentul ei de roșiori, „nu prea înalt, subțire, brunet, amuzant și elegant”, în vârstă de 27 de ani, o poveste începe. Zizi Cantacuzino, el este tânărul ofițer, e adus la Cotroceni, o însoțește pe Maria la Constanța, în Germania... Evident, multă discuție în societatea românească, vorbe despre un apropiat divorț, multă corespondență între membrii familiei regale române și rudele lor europene. O poveste a unei tinere de 20 de ani, care își aduce aminte că este și femeie. A urmat o iubire pasageră, dar trăită cu pasiune, alături de Waldorf

Principesa Maria cu Pauline și Waldorf Astor la Cliveden (Anglia)

Muzeul Național Peleş

Astor, englezul înalt, neobișnuit de chipeș, care tocmai absolvise studiile la Oxford și pe care l-a întâlnit la castelul Cliveden, alături de sora sa, Pauline. O iubire întreținută mai mult prin scrisori. „Îl iubeam sincer și natural, cu tot ce firea mea avea mai bun de dăruit...”, îi scria principesa Paulinei.

În 1907, îl cunoaște pe Barbu Știrbey, nepotul domnitorului Barbu Știrbey, prinț elegant, cu o foarte plăcută înfățișare și cu o minte ascuțită. Era un cuceritor. Pentru el, principesa era o provocare. Pentru ea, care încă mai ofta după Waldorf, însemna o potolire a setei de iubire, dar și de putere. Prin Barbu Știrbey, între altele și cumnatul lui I.I.C. Brătianu, descoperă Maria gustul puterii. Cei doi aveau nevoie unul de altul și, pe un fond de interes reciproc, iubirea lor a durat mult. De fapt, nu s-a stins niciodată. Maria vizita des Buftea, unde locuia Știrbey. Petrecea acolo mult timp împreună cu Barbu, călărind prin împrejurimi (Știrbey tăiașe un drum prin pădure să poată călări mai în voie). Când erau departe unul de altul, își scriau scrisori pasionale. Despre Ileana, al cincilea copil al Mariei, umbla vorba că ar fi a lui Barbu. Prea semăna izbitor cu una dintre surorile lui! În cele zece volume de *Însemnări zilnice* ale reginei, apărute până acum, Barbu Știrbey apare mult mai des decât soțul ei, regele Ferdinand, care, de cele mai multe ori, nu e menționat decât critic. De obicei, referirile din *Însemnări* sunt de genul „Seara a venit Barbu”. Propoziția se repetă la 21 ianuarie. La 27 ianuarie o însemnare mai lungă: „După dejun, Barbu... Nu ne place niciodată să ne despărțim. Suntem prea buni prieteni și el este întotdeauna îngrijorat la fel ca mine, când este plecat. Simt că unul din principalele mele ajutoare este departe de mine. El este totdeauna atât de ponderat și plin de resurse și găsește soluții rezonabile pentru problemele cele mai grave. Creierile noastre la un loc fac treabă bună”.

Relațiile lor ajung în gura publicului. E curios că într-o astfel de situație, la moartea lui Ion Kalinderu, în 1913, regele Carol îl aduce ca administrator al Domeniilor Coroanei chiar pe Barbu Știrbey! Poziție ideală pentru manifestarea nestingherită a dragostei dintre cei doi.

O dragoste care nu va avea de suferit decât o scurtă perioadă, la sfârșitul Primului Război, când Maria îl cunoaște pe spectaculosul Joe Boyle, irezistibilul colonel canadian. O iubire fulgerătoare, de o extraordinară intensitate, ca o violentă ploaie de vară. Maria demonstrează pe tronul României curajul de a fi și regină, și femeie, trăind extraordinara bucurie a ambelor ipostaze. Ferdinand nu încearcă să pună piciorul în prag în fața acestor

Principesa Maria și Barbu Știrbey la castelul Pelicor

Arhivele Naționale ale României

evadări sentimentale. Dar răspunde, sau încearcă s-o facă, cu aceeași măsură. Eliza Suțu, văduva lui Grigore Suțu, proprietarul Palatului Suțu (azi, Muzeul Municipiului București), Olga Prezan (soția generalului), actrițele Marioara Voiculescu, Elvira Popescu, sau Aristița Dissescu, Martha Bibescu... sunt victime ale pasiunii sale masculine (sau mai curând el e victima dorinței lor de expunere socială).

De timiditatea lui Ferdinand va profita nu doar prințul Barbu Știrbey, administratorul Domeniilor Regale, un factotum la Palat, sfătuitoarea familiei regale în toate, omul indispensabil. Va profita, mai ales, cumnatul prințului Barbu, I.I.C. Brătianu. În politica românească, Ferdinand nu va ieși niciodată din cuvântul lui Ionel Brătianu, care a fost conducătorul de necontestat al României sub domnia lui Ferdinand. Fie că a fost la guvern sau în opoziție, Ionel Brătianu a condus țara. Norocul regelui a fost că sfătuitoarii săi n-au uitat de binele țării, gândindu-se doar la ei. Între multele lucruri din jur, a alege e o dovadă de înțelepciune. Ferdinand n-a avut nici dilema alegerii. Toate au venit într-un fel de la sine: Maria era prea frumoasă ca să nu fie văzută și de alții, prințul Barbu prea inteligent și om de lume ca să nu fie remarcat, Brătianu mult prea om de stat prin excelență ca să nu se impună.

O zi obișnuită

O zi obișnuită pentru Maria și familia sa. La București, după mutarea familiei princiare la Cotroceni, adică după martie 1896. Micul dejun se servea la ora 9.00, în holul etajului al doilea: cafea cu lapte sau ceai, pâine prăjită sau franzeluțe, unt, miere, marmeladă, fructe. Pe lângă acestea, lui Ferdinand i se serveau ouă, fripturi la grătar sau șnițel cu cartofi. Copiii erau serviți în camera copiilor. În diminețile frumoase, micul dejun era luat deseori afară, pe terasa din fața palatului, cu deschidere spre parcul înverzit.

După primul dejun, principele pleca, în trăsură deschisă, fără a fi însoțit de adjutantul de serviciu, cu vânătorul pe capră, cu panașul alb fluturând în vânt, la biroul său de la Corpul II de armată de pe strada Știrbey Vodă. Se înapoia la 13.30, când se servea dejunul. Principesa Maria, după micul dejun, de obicei se ducea la călărie. De aceea, în fiecare dimineață, în grajduri trebuia să fie în permanență mai mulți cai de rasă. Ieșea la călărie fie în parcul Palatului Cotroceni, fie pe câmpul de exercițiu de la Cotroceni, caz în care era urmată de un călăreț. Pe timp de ploaie ora de călărie se făcea în manejul regimentului de călărie din apropiere (ulterior se va construi manejul propriu al palatului). Maria călărea de obicei și dacă ploua sau ninge. Mantia ei albastru închis, cu galoane de argint, se vedea fluturând de departe, spre bucuria femeilor și a fetelor din satele vecine. La Cotroceni, dejunul era luat la 13.30. Masă bună, gustoasă, ușoară, din trei feluri urmate de prăjituri, fructe, cafea, vin (totdeauna

**Principesa Maria, principele Carol și principele Nicolae
Principesa Maria împreună cu principesa Ileana**

Muzeul Național Peleş

autohton). Dintre toți comesenii, Ferdinand era mai „cusurgiu”. Deseori făcea observații la felurile de mâncare, foarte amănunțite și foarte la obiect. Cele mai multe observații erau la unt și la untdelemn, de aceea untul se prepara după indicațiile sale, iar untdelemnul era adus de la o casă din Berlin. Principesa a rezolvat chestiunea mai simplu: la 1900 și-a adus bucătarul, Edner, cu care se obișnuise ea la Coburg. Și acesta a rămas alături de ea până la moartea sa, în 1938, după care s-a dus la Belgrad, chemat de Mignon. Miercuria și duminica familia princiară lua masa în Vechiul Palat, împreună cu familia regală. La dejun, de cele mai multe ori, erau și invitați. După dejun, principii moștenitori acordau audiențe. La ora 17 era luat cunoscutul *five o'clock tea*. Apoi Maria, de cele mai multe ori, se ducea în plimbare la Șosea. Invitații, cel mai adesea, o însoțeau. Uneori, în funcție de invitați și dorințele lor, se făceau excursii, iar dejunul era luat în aer liber și era chemat Ciolac cu taraful lui să le cânte. Masa de seară era la orele 20.00, cu un meniu destul de redus. Maria se retrăgea apoi în apartamentele ei de la etaj, iar Ferdinand se ducea în biroul lui, unde citea sau își revedea albumele de timbre (era un pasionat, avea o colecție de peste 20 de albume). În lungile seri de iarnă erau chemați uneori generalul Robescu, Traugot Tamm, secretarul particular al lui Ferdinand, adjutantul de serviciu și unul dintre ofițerii din Brigada principelui și se juca whist pe mize de familie și cu tratație cu bere.

**Principesa Maria împreună
cu principesa Ileana, 1909**
Muzeul Național Peleş

În *Jurnalul regelui Carol I* este prezentată o idee despre jocurile care se practicau la Curtea regelui Carol I. Prin extensie, se poate face o comparație cu jocurile care se practicau și la Cotroceni. Ele sunt: *piquet*-ul, un joc în doi, față în față și ochi în ochi, un joc în care, în partea lui de levate, se răspundea cu cartea de aceeași culoare cu cea jucată de adversar. În jurnalul său, Carol I menționează că a jucat cu Petre Mavrogheni, inteligentul om politic finanțist al Partidului Conservator, soțul Olgăi Mavrogheni, doamna de onoare a reginei Elisabeta, cu Eugeniu Stătescu, ministrul liberal și vestitul avocat, cu alt ministru, Nicolae Dabija, menționări din anii 1882, 1884, după care, până în 1886, regele nu mai joacă decât cu soția sa Elisabeta (sunt 65 de consemnări!), mai ales în serile ploioase. Maria n-a jucat *piquet*. Nu reiese din mărturii. A jucat în schimb *whist*, răspândit în Europa, care se juca în patru (cu variante de doi sau șase), joc mai simpatic, cu licitații, anterior *bridge*-ului; joc de divertisment și de scugere a timpului în lungile seri ploioase de la Peleş, de la Cotroceni sau de pretutindeni. În afara Peleşului și a palatului de la București, regele Carol nu juca jocuri de cărți. O mai făcea doar la reședința familiei sale de la Sigmaringen și a soției sale de la Neuwied. Și, totdeauna, doar pentru a crea o stare de înțelegere în familie sau, uneori, cu foarte puțini dintre apropiați. Pentru că la el totul era politică. Cum bine observa regina Maria: „Regele Carol era tot atât de cunoscător în politica externă, cât și în cea internă. De fapt, pentru el totul era politică; ea era adevăratul temei al ființei lui. Cântărea cu grijă tot ce făcea și ce spunea, socotind totdeauna care ar fi urmările”. Regele juca și biliard, cel mai adesea cu Ferdinand. În fiecare după-amiază, ne spune Maria, care era și ea chemată să asiste la joc, „închipuindu-și că eu petrec privind la jocul lor, în timp ce mă asfixiau cu fumul gros al țigărilor de foi... Ah! Cât uram ciocnirea grelelor bile de biliard!”.

Practica intens călăria. Pentru ea însemna sănătate, putere, plăcere și, mai presus de toate, libertate și contact cu natura. „Când eram în șa, mă simțeam descătușată de orice lanțuri, mă simțeam una cu pământul pe care călcam, una cu arborii, cu cerul, cu ogoarele și cu cei care le arau. Călăria m-a învățat să iubesc glia românească, mi-a îngăduit să simt în mine bătăile inimii acestei țări”. Se mândrea că putea călări caii pe care alții nu-i puteau călări, că stătea în șa mai mult decât oricare ofițer de cavalerie. Evocă plăcerea cu care gonea în fruntea unei cete de ofițeri călări, „repezindu-i peste tot felul de ponoare, totdeauna cea dintâi, insuflând tuturor înflăcărarea ce o simțeam”. Ferdinand o muștra uneori „pentru că-mi păsa prea puțin de aparență”. Dar... „eram și pentru el ca un pahar de șampanie la un prânz plecticos”.

Era tot mai conștientă de puterea ei de influență în menajul cu soțul ei. Goanele acestea nebune nu erau bine privite la „Vechiul Palat”, cum începe să fie numit Peleşul după darea în folosință a Peleşorului. Dar prințesa nu se lasă de acest sport, pe care-l identifică cu ea însăși. Și împotrivrile sunt tot mai slabe. Și adeseori *Der Onkel* se întâlnește cu nora lui pe cărările din jurul castelului de la Sinaia. El pe jos și ea călare. Și nu-și mai dispută bucuria reciprocă de luare în stăpânire a pădurilor primitoare. Ajung să se accepte unul pe celălalt.

Principesa Maria în capela castelului Peleşor

Muzeul Național Peleş

Principesa Maria la bazarul de la Cotroceni, 1902

Muzeul Național Peleş

În societate

Maria descrie felul în care, treptat, se încadrează în societatea românească: participarea la activitatea regimentului de roșiori, încredințat ei, plimbările la Șosea, cu trăsura, care-i plac foarte mult, prezența, și nu doar pasivă, la balurile bucureștene, între altele, și la un bal mascat foarte reușit. Treptat, începe să cunoască firea latinului plină de ironie și scepticism, care intra în conflict cu naivitatea anglo-saxonă de care dădea ea dovadă. Învață cum să se apropie și să cucerească țara peste care era regină. În Anglia de atunci nimeni nu i-ar fi putut contesta drepturile regale, în România constată că da. Pentru că nu erau încă formate mentalitățile potrivite. Monarhia din România era o instituție tânără. Maria – și ea – a cheltuit energie și talent, contribuind la așezarea ei pe temelii mai solide. Și a făcut-o nu îndepărtându-se de popor, cum o făcea țarismul în Rusia, unde erau atât de mari discrepanțe sociale, ci prin apropierea de *mireni*, de oamenii de rând. Învață să se ia în serios și să aibă încredere în ea. Nu lipsesc sfaturile celor din jur. „Tu nu te iei în serios? Tu, mama mai multor copii? Eu m-am luat în serios de la vârsta de trei ani”, îi spune regina Elisabeta, atunci când Maria își exprimă neputința de a se lua în serios.

Lumea e clevetitoare, fără îndoială, și de escapadele vestimentare (numai?) ale tinerei prințese se aude și la Sinaia. Aici se știa că la Nisa, unde îl însoțise pe Ferdinand aflat în convalescență, se afla și Boris, vărul Mariei din Rusia, și că relația acestuia cu Maria n-ar fi fost doar de

rudenie. De la Nisa, însoțită de Ferdinand, Maria se duce la Cannes, apoi la Florența și Veneția. Este vremea în care își arată toată splendoarea ei de femeie frumoasă. Atunci o vede prima dată și Eugeniu Arthur Buhman, șeful serviciului P.T.T. al prințului moștenitor Ferdinand. „Era impresionant de frumoasă, înaltă, zveltă, părul bălai auriu, ochii limpezi albaștri, culoarea feței de frăgezimea și transparența unei petale de trandafir, nasul, gura și dinții fără cusur. Eu, care am trăit în apropierea ei atât cât a fost în viață, susțin că în anul acela frumusețea ei a fost la apogeu. Adevărată fată de împărat, ca în fermecătoarele povești ale copilăriei noastre”. O fotografie făcută în primăvara lui 1898 la atelierul lui Giacomo Brogi din Florența întărește părerea lui Eugeniu Buhman.

Întoarsă în țară, Maria întâmpină din nou atitudinea rigidă a regelui Carol. De data aceasta neînțelegerile lor ies la iveală în găsirea unei guvernante pentru micul Carol, care împlinește șapte ani. Regele declară că nu trebuie primită în această calitate decât o educatoare străină, care a crescut mai înainte un rege sau o regină. În felul acesta, Maria și Ferdinand trebuiau să nu se amestece în alegerea guvernantei. Este adusă doamna Winter, prietenă cu familia de Wied. Maria nu vrea s-o accepte, dar Ferdinand, sub presiunea lui Der Onkel, cedează și e de acord. Doi ani, cât rămâne doamna Winter guvernantă, va fi o neconținută vrajbă între Maria și Vechiul Palat. Între timp, la 9 ianuarie 1900, se naște Maria, poreclită Mignon, „un copil al bucuriei și al soarelui” (și al altcuiva, nu al lui Ferdinand, cum s-a spus atunci?). Mignon se naște la Gotha, la mama Mariei, unde ea se duse cu învoirea foarte greu acceptată a regelui Carol, care nu voia ca odraslele regale să se nască în altă parte decât în țară.

Principesa Maria costumată în domniță (*La princesse lointaine*)

Muzeul Național Peleş

Treptat, zilele de chinuitoare singurătate trec. Nu se mai simte o străină în țară străină. În jurul ei și a lui Ferdinand încep să se adune un număr din ce în ce mai mare de prieteni, de cunoștințe. În același timp, crește interesul pentru ceea ce se discuta. „Când discutau unchiul și nepotul politică sau chestiuni militare, urechile mele nu mai erau astupate de nepăsare”.

Maria strânge legăturile de prietenie cu Maruca Cantacuzino. Devine o nelipsită prezență la concertele organizate de Maruca la Palatul Cantacuzino, mai cu seamă atunci când cânta George Enescu, mare prieten al casei (după moartea, într-un accident de mașină, a lui Mișu Cantacuzino, Enescu va deveni prietenul și amantul Marucăi, cu care, mai târziu, se va și căsători). Principesa e foarte apropiată de Hélène Suțu, născută Chrissoveloni,

frumoasa doamnă care trăise mai mult la Paris, care vorbea cu ușurință mai multe limbi și care făcea parte din cercurile literare și artistice pariziene. Prietenă cu Hélène, Maria ajunge la o strânsă legătură de amicitie cu Jean Chrissoveloni, un tânăr foarte isteț, căsătorit cu o englezoaică, Sybille Youell, „una din acele ființe care, după cum spune vechiul cântec, trebuie să se fi născut într-o dimineață plină de soare”. Maria scrie că era bună prietenă cu Nadejda Știrbey, soția lui Barbu Știrbey. „Îmi plăcea mult să mă duc la ea; soțul și copiii ei îmi erau, de asemenea, prieteni”. Maria nu spune că soțul, Barbu, era amantul ei, și încă cel mai fidel și de timp mai îndelungat decât toți pe care i-a avut. Nadejda, spune ea, „nu căuta împliniri greu de dobândit și nu dorea să se înalțe pe culmi amețitoare. Era o gazdă cât se poate de plăcută, bucuroasă de oaspeți; o tovarășă veselă și fără griji. Cunoștea meșteșugul de a înlătura din drumul ei orice i-ar fi putut întrista sau îngreuna viața – e una din puținele femei pe deplin fericite ce le-am cunoscut vreodată”.

Bună prietenă îi este și Martha Bibescu, căsătorită cu fratele Nadejdei, cu George Valentin Bibescu. Frumoasă, minte ageră, cercetătoare, mare talent literar, Martha venea din neamul Lahovarilor. Tatăl ei, Ion, era frate cu Alexandru și Jacques Lahovary, mari valori politice, toți trei (mai ales Alexandru). Prietenă îi este și Elena Crețeanu, mai târziu Elena Moruzi, mare iubitoare de viață la țară, de călărie, vânătoare, agricultură. E prietenă cu Didina Paladi, principala membră a mișcării feministe din România, cu domnișoarele Irena și Ana Pherekyde, cu Elena Odobescu, Zetta Cantacuzino, Eufrosina Ghica, Simky Lahovary, Irina Procopiu, Elena Soutzo, Margareta Miller Verghy. Este prietenă, de asemenea, cu soția dirijorului Felix Weingartner, și, desigur, cu superba dansatoare americană Loïe Fuller. E invitată foarte des la castelul Cliveden Taplow din Anglia de Pauline și Waldorf Astor.

De observat că toate prietenele ei sunt aristocrate. Nici nu e de mirare. Aristocrația constituia partea cea mai reprezentativă a elitei românești, mai cu seamă a celei de dinaintea Marelui Război. Maria era conștientă de faptul că diferențele sociale puteau crea probleme relației de prietenie și îi dădea dreptate lui Carol I, care sfătua pe toți membrii Casei Regale să nu exagereze cu prietenia, deoarece se creau obligații pe care ei nu le-ar putea susține. Un principiu pe care Carol I-a respectat. Maria mai puțin, dar și poziția de la care porneau în astfel de relații era diferită. „Prea eram plină de viață, aveam prea multă putere de atracție magnetică, pentru a nu insufla prietenie... nemărginitul meu imbold spre viață și libertate nu putea fi încătușat multă vreme. Nu eram dintre cei care primesc cu supunere să le fie inima și sufletul înfometate”.

Carol I a simțit nevoia ca tot ce adunase să fie și văzut. De aici ideea de a deschide castelul publicului vizitator (avea modelul tatălui său, care deschisese larg porțile castelului Sigmaringen încă din 1867). Faptul se va și întâmpla frecvent după 1910. „În cei douăzeci și doi de ani, câți am trăit împreună, scrie Maria, am văzut castelul

Principesa Maria
Colecția Mihai Ghyka

din Sinaia schimbându-se la față mai mult decât o dată. Neconținut regele născocea vreo îmbunătățire, cu bucuria cu care părintele se bucura de sporul copilului său. Ceasuri întregi era el în stare să născocască prin mândrele încăperi, unde an de an îngrămădisise comori neprețuite. Picturi de maeștri vechi, mobile bătrâne, prețioase vase, covoare răsăritene și arme de felul cel mai rar. O viață și-o cheltuise ca să strângă toate aceste neprețuite lucruri căci era un om care trăia pentru alții, cheltuind numai puțin pentru el însuși”.

Dorința monarhului de a fi vizitat castelul se va perpetua și după moartea sa. Castelul n-a mai fost locuit cu regularitate, Ferdinand și Maria preferând Pelișorul, iar Carol al II-lea și Mihai, Foișorul. Dar la Peleş erau găzduiți oaspeți de vară, iar Carol al II-lea l-a folosit pentru evenimente oficiale și, în mod curent, el întrebuița cabinetul de lucru al unchiului. Sumele încasate cu prilejul diverselor vizite erau vărsate, din 1920, pentru operele de caritate ale reginei Maria. Mai târziu, după naționalizarea din 1948, chiar va deveni muzeu, oficial din 1953. Deschis pentru publicul românesc și, cu atât mai mult, pentru vizitatorii străini. Mai cu seamă pentru cei de rang aristocrat, ca să nu mai vorbim de invitați. Printre cei mai de vară dintre ei, pe vremea lui Carol I, a fost împăratul Franz Josef în 1896, ocazie cu care e reînnoit tratatul României cu Tripla Alianță chiar la castel. Faptul e consfințit de un relief comemorativ datorat lui Jean-Jules Lecomte du Nouÿ, aflat în Sala de marmură.

Oaspeți îi sunt lui Carol I principele Alexandru de Battenberg al Bulgariei, mult prețuit de familia regală a României, țarul Ferdinand, urmașul lui Alexandru, deloc stimat la Curte, regele Gustav al Suediei, reginele Ema a Olandei și Maria Theresa a Bavariei. La Peleş sunt găzduiți și arhiducii Rudolf și Stephanie de Habsburg, în 1884, ca și Franz Ferdinand de Habsburg, în 1909, an în care vine la Peleş și Kronprințul Wilhelm al Germaniei. Din Istanbul, vine Iussuf Izzedin, principele moștenitor al Imperiului Otoman. Familia regală română e vizitată la Peleş de marele duce Boris al Rusiei, de ducele Alfred de Edinburgh, de Charlotte și Bernhard al III-lea de Saxa-Meiningen, de numeroasele lor rude. Prilej de satisfacție pentru suverani de a le arăta bogățiile castelului și frumusețea împrejurimilor.

Tot la castelul Peleş din Sinaia sunt găzduiți mulți dintre invitații reginei la manifestările sale culturale, mai ales la concertele (concerte aproape zilnice susținute de regulă de regină la pian, de George Enescu, la vioară și de Dumitru Dinicu la violoncel). Principesa Maria scrie că a întâlnit la concertele reginei personalități ca Sarah Bernhardt, Catulle Mendès, Sarasate, Thibot, Hubermann... Tuturor, scrie Maria, Carmen Sylva „știa să le prețuiască, să le deștepte simpatia și entuziasmul. Le înflăcăra imaginația cu vorbe de laudă, îi asculta cu răsuflarea oprită și revărsa asupra capetelor lor aprecieri pline de înțelepciune și toți plecau de lângă ea subjugăți de farmecul ei”. Peleşul era departe de Europa dacă priveai harta acesteia, dar, prin bogățiile sale și prin generozitatea și înțelepciunea unor suverani înzestrați cu har dinastic, devenea parte a continentului și suflet al unei țări din ce în ce mai mult europene.

**Principesa Maria, principele Ferdinand
și Elisa I.C. Brătianu**
Muzeul Național Peleş

Principesa Maria împreună cu principele Carol, în automobil, la Nisa

Muzeul Național Peleş

Talentele Mariei

„[...] în toate fazele educației și ale uceniciei mele pe calea vieții, am rămas o femeie tânără, sănătoasă și normală, care primea bucuria când i se ivea în cale, dar totodată și multiplele datorii ce-i erau impuse”.

La 16 ani se dovedește un talent în pictură. Nota originală a picturii sale e dată de sentimentul delicat pentru culoare, pentru o culoare care își caută mereu lumina potrivită pentru a se exprima. Iubea tot ce e frumos, iubea liniile, culorile, miresele, hainele și blănurile frumoase, giuvaerurile de preț. Iubea muzica, și această iubire o însoțește toată viața. La lecții cu Ruth Mercier, profesoara soacrei sale, renumită în pictarea florilor. Regina își amintește: „Prinsesem bine meșteșugul lui Mercier în întrebuițarea culorilor diluate într-un belșug de apă, așa încât florile mele și după ce se uscau păstrau o adâncime catifelată ce amintea natura și desfăta ochii”. Are, de la început, o mare dragoste pentru culoare și un simț înnăscut al liniei. La pildă de la Elisabeta și începe să illustreze cărți. Carmen Sylva ilustra mai cu seamă evangheliile. O făcea pentru biserica de la Curtea de Argeș. Îi dăruiește și Mariei o carte de rugăciuni ilustrată. O alta, pictată pe pergament, o dăruiește lui Ferdinand. La cererea Elisabetei, lucrează și împreună la ilustrarea unei lucrări.

Principesa Maria a patronat societatea „Tinerimea artistică”, societate înființată în 1901, care includea o nouă generație de pictori: Ștefan Luchian, Arthur Verona, Kimon Loghi, Jean Al. Steriadi, Alexandru Szathmari, Constantin Artachino, Fritz Storck. Despre ei se spunea că aparțin unei noi școli, descătușată de principiile vechii

Principesa Maria la palatul Cotroceni

Muzeul Național Peleş / Muzeul Național de Istorie a României

școli, iar cooptarea tinerei principese în calitate de patron al noii structuri era o mișcare inteligentă. Ea venise în contact cu Arta 1900, la Darmstadt, unde se afla sora sa, Victoria Melita, căsătorită cu Marele Duce de Hessa. Școala de la Darmstadt era un pilon însemnat al Jugendstil-ului german. În fiecare an, când pictorii organizau expoziția lor, principesa Maria era prezentă. Expune acuarele alături de toți acești artiști și susține participarea lor la expoziții internaționale, prima prezentă fiind aceea de la Atena, din 1903.

La prima expoziție, ea aduce câteva piese de mobilier, creație proprie, stofe după desenele ei, cu motive Art Nouveau, trei tablouri cu flori. Aduce și două cărți pictate de ea, prima pe hârtie japoneză, pentru prietena ei Pauline Astor, ca dar de nuntă, și a doua pentru Ferdinand. „E opera mea cea mai de seamă – scria regina – și a fost plănuită cu gândul să las casei noastre ceva ce nu se putea înstrăina. Această a doua carte a fost pictată pe pergament și încheiată cu același dichis ca și cealaltă, doar că paginile aveau altă formă, cartea fiind mult mai groasă, iar florile nu erau toate de aceeași culoare”. Maria expune în fiecare an la „Tinerimea artistică”. Iată, de pildă, în 1910, ea onorează expoziția cu două acuarele, care trădează „un splendid simț decorativ”, cum ține să remarce Al. Tzigara-Samurçaș. Este expoziția unde Constantin Brâncuși expune *Cumințenia pământului*. Maria patronează și Societatea „Domnița Maria”, care deschide la București un atelier unde se copiau foarte frumoase scoarțe și velințe. Societatea acorda premii de 200 sau 100 de lei, semnate de principesa Maria. Ea își extinde activitatea și în domeniul mobilierului (dulapuri, mese, scaune, polițe, blidare).

Principesa Maria în atelierul de pictură de la castelul Pelișor

Muzeul Național Peleş

După Marele Război însă nu mai are aceeași aderență față de noul în artă. Simțul ei artistic rămâne la valori clasice. Avangardismul n-o atrage. „De ce trebuie vaca să fie albastră, de ce să aibă un portret atât de puțin relief, încât să pară lipit de fundul tabloului, iar toate obrazurile să aibă culoarea kaki? De ce să pară casele că s-au îmbătat, iar lumea să aibă numai câte un ochi și un nas deloc? De ce... Știu că de când sunt regină, am spus în mai multe rânduri, că cele două mai grele încercări dintre îndatoririle mele regale sunt ascultarea plângerilor opoziției și vizitarea expozițiilor ultramoderne, unde sunt nevoită să zâmbesc unei forme de artă care îmi aduce un fel de jignire aproape fizică”.

Regina trăiește într-o perioadă de schimbări ale modei. Într-o perioadă în care apare taiorul (jachetă sau bolero), se poartă bluzele lejere de batist sau sefir, cravata, lavaliera, încep să se scurteze rochiile și se pun în evidență pantofii. Suntem în epoca în care trăiesc mari creatori de modă: Charles Worth, Paul Poiret, John Redfern, Jean Patou, Gabrielle Coco Chanel, Madeleine Vionnet. Sufocantele corsete sunt înlocuite cu rochii inspirate din baletele rusești. Maria îi cunoaște pe toți creatorii importanți de modă și îi frecventează ori de câte ori are prilejul. Ea cumpără haine de pretutindeni, are plăcerea cumpărăturilor de veșminte, de încălțăminte, de bijuterii. Nu scapă niciodată prilejul de a cumpăra de la Veneția, Roma și Paris. Și când nu reușește să facă cumpărături la Veneția, de pildă, pentru că era duminică, își programează s-o facă la întoarcere într-o altă zi. E într-o strânsă legătură cu firma Cartier, pentru bijuterii, și cu Casa de parfumuri Houbigant din Paris.

E o fină cunoscătoare a parfumurilor de trandafir, liliac, iasomie. *Mon Boudoir* e parfumul nelipsit. Știe să se îmbrace cu eleganță și stil. Are grijă să-și exploateze toate calitățile trupului și să-și ascundă eventualele defecte (faptul că avea picioarele mai „formate”, de pildă, sau nu cât i-ar fi plăcut de lungi). Maria nu e doar o femeie frumoasă, este și pedantă, elegantă totdeauna și știind să-și acomodeze prezența cu veșmintele cele mai potrivite. Are excentricități pe care le și cultivă. Vrea mereu să atragă atenția, să epateze. Vrea să fie femeie, dar nu oricum, ci frumoasă, să stârnească rumori în urma ei. „Simțeam o neasemănată plăcere să mă gătesc cu toate podoabele mele cele mai frumoase. Aveam rochii în toate culorile curcubeului; cu toate că azi mi-ar părea cam caraghioase, pe atunci erau de un «chic» neîntrecut și fuseseră alese cu multă grijă”.

Mai cu seamă atunci când se întâlnea cu sora ei, Victoria Melita, neastâmpărul cumpărăturilor și al bucuriei de a se distra era dezlănțuit. De pildă, în 1897 ele cumpără pălării. Le numiseră „pălăriile împărătesei Eugenie”. „Ne

prindeau foarte bine – își amintea regina – și dădeau mai mult farmec mișcării noastre când salutăm lumea, cu ocazia plimbărilor cu trăsura la Șosea alături de elita bucureșteană”. „Blonda prințesă de România și bruna mare ducesă de Hessa se plimbă simandicoase cu umbreluțe și pălării mari cu flori, într-o caleașcă pe Șoseaua Kiseleff și Calea Victoriei”.

Dar nu numai de cheltuieli exagerate e vorba în timpul voiajului Mariei la Nisa. În noiembrie 1899, Carol ține să-i aducă aminte ducesei Maria de Coburg, mama Mariei, de relația principesei cu tânărul „absolut insignifiant”, care era Zizi Cantacuzino. Încă din 1897 mama Mariei îl rugase pe Carol să admită în suita lui Nando și a lui Missy care pleca la Nisa și pe acest tânăr. Carol refuză să dea urmare cererii pentru că peste tot deja circulau zvonuri referitoare la legăturile tânărului cu Maria.

Correspondența Mariei de Coburg cu fiica sa e bogată în tot felul de descrieri și detalii ale persoanelor cunoscute și întâlnite, în tot felul de evenimente familiale, mai mici sau mai mari, sau evenimente ce le-au impresionat: întoarcerea reginei Elisabeta din exil, inaugurarea podului de la Cernavodă, descrierea Cotrocenilor, sosirea la Sinaia a unor oaspeți, descrierea zilei naționale din 1893: slujba de la Mitropolie, marea defilare a trupelor (rămâne

impresionată de artilerie), conversațiile cu miniștrii și doamnele din înalta societate, parada de la Șosea. Maria observă că „toată lumea vorbea franțuzește (desigur, lumea bună)”. Chiar și în familie, „doamnele vorbesc franceza cu copiii lor și sunt români care abia cunosc propria limbă” (găsea că e un obicei prost).

La 24 martie/6 aprilie 1903, Carol o cheamă pe Maria și îi spune că datoriile ei și ale tuturor celor de la Cotroceni depășeau o jumătate de milion de franci. Îi cere să-l cheme pe Ferdinand ca să dea explicații. „El a venit spre seară la mine, cu totul descompus, dar n-a putut să-mi dea nicio lămurire despre această nemaipomenită nesăbuiță financiară, scrie Carol. Când i-am spus că e vorba de o sumă și mai mare decât cea pe care i-am comunicat-o pur și simplu n-a vrut să creadă. La aproape toate întrebările mele n-a avut niciun răspuns. I-am spus că mi-a făcut o tristă surpriză și că am toate motivele să privesc viitorul cu îngrijorare”. Kalinderu, care se bucura

**Principesa Maria și sora sa Victoria Melita
purtând pălării spectaculoase**

Muzeul Național Peleş

și de încrederea lui Nando și a lui Missy, le-a făcut și el severe imputări. În 1903 Carol achită „enorme datorii ale copiilor”. În decurs de cinci ani Maria și Ferdinand cheltuiseră cu peste un milion de franci în plus față de veniturile lor. Regele nu se poate împăca mai ales cu cheltuielile Mariei. „Missy continuă să facă un lux nemaipomenit cu toaletele, îi scria regele fratelui său Leopold, deși iarna aceasta a avut prea puține motive, dar la ea situația este mereu înfloritoare. Atunci i-am atras atenția să facă economii și să se limiteze, căci dacă o ține tot așa o să ne ruinăm cu toții”.

Maria era mare iubitoare de libertate de mișcare. De aici practicarea sportului în aer liber, mai ales a călăriei. Călăritul pentru ea nu e un simplu hobby. E o pasiune. E de ajuns să parcurgi paginile memoriilor sale pentru a te convinge de locul pe care-l ocupa călăritul în viața sa. Aproape zilnic ea merge la călărit. Și caii au caracteristicile lor, pe care Maria le consemnează. Au numele lor: Sulin, Zimber, Kaina, Dumbrava, Cerchez, Airship, Gilo, Kundri, Annie, Laurie, Malakadel Bengi, Fowart, Nadejde, Wheatland, Dervish, Sunstone, Figaro, Huridh, Grui-Sânger, Austral sau Kiralif. Sunt animalele cele mai iubite de eroina noastră. Stărnesc cele mai mari satisfacții. Maria are

Principesa Maria la Palatul Cotroceni
Muzeul Național Peleş

câini. De regulă are șapte sau opt câini. Dar uneori se întâmplă să aibă și doisprezece. Toți cu nume dintre cele mai potrivite. Toți cu *pedigree* dintre cele mai cunoscute atunci în casele princiare ale Europei.

Maria are talent literar. În memoriile ei ține să consemneze „(..) chiar din copilărie eram înzestrată cu o vie imaginație și îmi plăcea să spun povești surorilor mele, iar mai târziu copiilor mei. Frumosul juca un mare rol în toate. Frumusețea de orice fel ar fi fost mă atrăgea, atât de limpede vedeam tot ce povesteam, încât făceam pe ascultătorii mei să rătăcească prin locuri pustii, pe vârfuri de munți, pe lungi țărmuri de mare sau prin locuri îngrozitoare, unde se întâlneau cele patru vânturi. Într-o zi mi-a spus fetița mea Elisabeta – mamă, ar trebui să scrii toate astea, ar fi păcat să lași să se șteargă tablouri atât de frumoase, ar trebui să le păstrezi. Ești născută să scrii basme”. Și ea scrie. Nu numai basme. Prima carte care vede lumina tiparului e *Crinul vieții*. Apare la București, în 1912, în limba engleză. Cum o citește, Elena Davilla Peticari, prietena ei, îi propune s-o traducă în română. Și o și traduce (excelentă traducere). Tipărirea e făcută la Tipografia Socec. În 1913 apare și o ediție la Londra, iar prietena Mariei, dansatoarea americană Loie Fuller, o transpune pe scenă. S-ar putea zice că această primă carte a fost una de succes. O carte dedicată copiilor săi, după cum ne mărturisește autoarea însăși: „O tânără mamă, un artist, povestind o poveste, este cea mai mare bucurie din lume... am scris-o pentru copiii mei ca un prea plin de frumusețe al inimii”. După transpunerile în nemțește ale reginei Elisabeta, aceste prime scrieri sunt traduse și de Al. Tzigara-Samurçaș. Ulterior, își extinde aria scrisului. Descrie un sat, un apus de soare, iubirea pentru țara ei adoptivă:

„Înțelesei – scria regina – cât de adânc sorbisem în mine toate frumusețile ei, toate trăsăturile ei caracteristice, lucrurile ciudate ce deosebesc România și știam că voi fi în stare să le descriu, iar această siguranță mă făcea să mă simt puternică și bogată”.

O altă carte, intitulată *Țara mea*, e scrisă anume pentru „a face cunoscută România și de a face cunoscut sufletul de o melancolie stranie al poporului nostru”. Lecturând cartea și din curiozitate de a citi și altele, Virginia Woolf, în 1934, scrie despre literatura reginei: „Suverana României s-a născut cu pana de scris în mână. Cuvintele sunt vocația ei. E adevărat, nu are habar de regulile jocului. Cuvintele curg și înghit, în cale, orașe întregi. De multe ori ratează efectul scontat. Și, totuși, fiindcă are un surplus de sentimente, fiindcă nu-i este teamă să-și urmeze emoția sau că, încercând să treacă peste obstacole o să cadă, reușește să evoce frumusețea și să transmită fiorul. (...) În ciuda spiritului său viu, nu pretinde nimeni că regina Maria e un fel de Saint Simon sau de Proust. Dar ar fi absurd să negăm faptul că regina Maria și-a câștigat libertatea prin grația scrisului său. Ea nu mai era o regină în cușcă. Călătorește peste tot în lume, liberă, ca orice altă ființă umană, poate să râdă, să facă observații, să spună ce-i trece

Câteva creații artistice ale principesei Maria
Muzeul Național Peleş

prin cap. Să fie ceea ce este. Și dacă ea a reușit să evadeze, atunci, datorită ei, am reușit și noi. Regalitatea nu mai e chiar atât de regală”.

Firește, „copiii mei erau punctul central al vieții mele”, scrie Maria. Camera copiilor era pentru Maria locul cel mai drag, „miezul vieții mele”. Mai mult sau mai puțin aceeași la Cotroceni, ea se schimbă la Sinaia, pentru că se schimbă palatul. Inițial a fost Foișor, dar la al patrulea copil, care a fost Nicolae, familia princiară s-a mutat la Peleşor. E darul lui Carol I drept mulțumire pentru că familia se înmulțea. Al patrulea copil, mângâiat de toți cu apelativul Nicky, place tuturor. În orice caz, e favoritul lui Carol I. Era un argint viu, totdeauna în mișcare. Diferit de Carol, care era așezat, serios, ușor de mânuit, cu multă „năzuință” spre învățătură. Iubea armata, îi plăceau uniformele. Era adorat de ofițeri și de trupă. Elisabeta era plină de fantezie, de imaginație, cu plăcerea de a sta singură, iar Mignon era toată zâmbet și blândețe, slăbiciunea Mariei toată viața. Ileana era copilul cuminte „și se născuse cu legea binelui într-însa”, un copil vesel și plin de viață. Ultimul copil, Mircea, se naște în 1913 și devine răsfățatul tuturor. Primii doi copii au fost crescuți de oameni aleși de „vechiul palat” și Maria nu a încetat să comenteze ce rău a fost făcut. În *Povestea vieții mele*, Maria își aduce aminte momente și scene din viața de familie, tablouri din trecut „scăldate în soare, înveselite de glasuri de copii și de tropăitul piciorușelor lor”. Descrie un dejun oferit la Cotroceni, sub pomi, la un început de vară, cu ciripit de păsărele, între flori, cu miros de salcâmi și de liliac mai târziu, cu sunet de goarne militare, cu ropotul picioarelor soldaților și mai departe cu corul de la Elena Doamna, totul în lătratul neobosit al câinilor „și cu copiii și câinii care o înconjurau pe mami...”. Sau la Sinaia, în aerul tăios de munte și de brazi, cu poiene pline de flori, cu iarbă care ajungea până la brâul băieților, cu soare peste tot, cu miros de fân proaspăt cosit, zvon de vesele glasuri și, în depărtare, cu munții înalți. Și apoi plimbări prin pădurile care se întind în jurul Peleşului, al Peleşorului, o rafală de ploaie în raze de soare, strigătele copiilor. Sau la mare, la

**Regele Carol I, regina Elisabeta și principesa Maria
împreună cu regele Gustav al V-lea al Suediei, la castelul Peleșor, 1910**

Muzeul Național Peleș

Constanța, cu vapoare, marinari, strigăt de sirene, zbierete și fumuri din coșurile vapoarelor ce se îndepărtează, cu miros de gudron, de funii, de oameni oboșiți, cu steaguri bătute de vânt, zgomot de vâsle, cu tropăit de piciorușe pe puntea vasului „Regele Carol” sau „Traian”, cu chipurile ofițerilor... Sau la Mamaia cu lungă ei plajă, în fâșâitul șoptit al valurilor... Maria scrie pagini superbe despre tot ceea ce putea fi bucuria vieții și a naturii.

Cea mai mare parte a timpului, Maria și-l consumă cu copiii săi. În țară sau în afara ei. Copiii sunt și o carte de vizită în fața opiniei publice românești. Ea este mama moștenitorului tronului și, de fapt, susținătoarea unei întregi curți domnitoare. Monarhia în România era la adăpost de vicisitudinile istoriei. Sau, cel puțin, așa părea în ochii românilor de la începutul veacului al XX-lea.

Maria aduce și un alt element în biografia ei. În al doilea război balcanic intră și România. Cu armata bulgară nu se bate, pentru că bulgarii, înconjurați din toate părțile, cer pace. Și va fi Pacea de la București. România nu se bate cu o armată vrăjmașă, dar se bate cu holera. Și pe acest front, România este complet nepregătită. Câteva dintre prietenele ei intră în serviciul Crucii Roșii. Între ele și Elisa Brătianu. Maria se pune și ea la dispoziție. În contact cu dr. Ioan Cantacuzino și cu colonelul Slătineanu, trece Dunărea și vizitează soldații români de prin spitalele improvizate.

Starea lor era jalnică. Însoțită de doamna ei de onoare, Mavrodi, de Elena Perticari, le pune în mișcare pe toate prietenele ei și îmbunătățește aprovizionarea cu medicamente, îmbărbătează bolnavii, le duce țigări, flori și orice bunătați găsește. Se împrietenește cu dr. Lupu, cu dr. Cădere. O duce printre bolnavi și pe sora Pucci, colaborează cu Vladimir Ghika, cu Constance Cantacuzino, sora doctorului Cantacuzino. Maria nu se sperie de contaminare, ceea ce impresionează pe toți. Constată ea însăși că „munca mea din lagărul de holerici mă puse deodată în altă lumină în ochii poporului meu”. Energia și curajul ei îl determină pe rege să-și dea permisiunea de a se ocupa de tabăra de la Zimnicea, unde erau bolnavii de holeră. Așa își pune în evidență capacitatea organizatorică și însușirea de a alina sufletele celor loviți de boală.

În primăvara lui 1914, Maria face o călătorie în Rusia, la Țarskoe Selo. Invitația i-o face Nicolae al II-lea. Țarul, care avea patru fete, se gândise s-o mărite pe una dintre ele cu Carol, fiul Mariei și al lui Ferdinand de România. Propunerea era măgulitoare, cu atât mai mult cu cât venea din partea Rusiei. Căsătoria urma a se face cu Olga, fata cea mare a țarului. Maria nu era doritoare de realizarea unui astfel de proiect. Din cauza hemofiliei, o boală care era transmisă copiilor lor de către femeile din familia țarului. Maria știa că fiului țarului, moștenitorul tronului rus, boala îi fusese transmisă de mama lui, Alexandra (Alix, cum îi spunea Maria). De boală știa și Wilhelm al II-lea, și îi comunică despre asta Mariei, cu prilejul întâlnirii cu ea în drumul spre Țarskoe Selo. Călătoria o face împreună cu Ferdinand și, firește, împreună cu Carol, care, în acel moment era la Potsdam, unde venise împreună cu generalul Perticari (și soția acestuia Elena îi însoțea), pentru un curs de pregătire militară a principelui. La Țarskoe Selo oaspeții se simt bine în compania lui Nicolae al II-lea, dar nu se leagă nicio simpatie cu soția sa, Alexandra, cu zâmbet silit, fără bunăvoință, care la masă nu gusta din mâncarea servită celorlalți, ci avea feluri gătite special, o mâncare călugărească. Maria studiază pe fiecare dintre fete. Olga nu i se pare frumoasă, pentru că avea fața prea lată și pomeții prea în relief. Era „laide à faire peur”, zice despre ea Elena Perticari, fără menajamente. Tatiana nu era atât de apropiată și semăna la caracter cu mama ei. Marie era mică și durdulie, Anastasia era banală. Carol și Olga n-au arătat nicio dorință de a intra în legături mai apropiate. Maria stă de vorbă cu Ferdinand. Constată că nu va ieși nimic din intenția inițială a ambelor părți. Și, cum o inițiativă trebuia să vină din partea băiatului, Maria provoacă o discuție cu țarina. „Ne învoierăm amândouă că nu putem nici una să facem vreo făgăduială în numele copiilor noștri și că trebuiau ei înșiși să hotărască”. Singurul lucru ce-l puteau face ei, părinții, era să înlesnească ocaziile de a se întâlni. Dar știau, și una și cealaltă, că astfel de ocazii era greu să se ivească. Se va ivi una la 1 iunie 1914, la Constanța. Dar, din nou, Carol și Olga nu manifestă nicio atracție unul pentru celălalt. Și nu se vor mai vedea niciodată. Încă un destin a cărui împlinire n-a fost să fie. Războiul mondial care tocmai începea transformă destinele personale într-unul colectiv.

„Eu de țara asta nu mă despart”

Când a început războiul, toată atmosfera de la Curtea regală a României s-a schimbat. Până atunci, se străduiseră toți să devină prieteni unii cu alții. Dar, când încep să se audă tunurile bătând la granițe, se trezesc în tabere diferite. Se deșteaptă sentimentul de naționalitate în toți. Patriotismul iese de pretutindeni. Regina Elisabeta părea că uitase de naționalitate. Ba chiar de câte ori avea prilejul lauda ce era franțuzesc și englezesc. „Acum se regăsi deodată Die Rheintochter (fica Rinului)”. Maria povestește că o dată a auzit-o pe regina Elisabeta spunând: „Să murim cu toții și să ne ducem în cer”, dar regele Carol i-a răspuns tăios: „N-am poftă să mor, viața prezintă prea mult interes; vreau să văd cum se sfârșește acest război”.

Sentimentele principesei la începutul războiului?... Barbu Știrbey îi povestește ce le-a zis și lui Carol I și Elisabetei: „Singura persoană populară în acest moment în România este principesa (Maria, n.n.), pentru că ea nu afișează sentimente austriece”. Maria Poenaru a rugat-o pe principesa Maria să-i spună reginei să nu mai vorbească „à tout venant, în favoarea Austriei”. Elena Perticari îi sugerează reginei să vorbească doar despre neutralitate, dacă de o participare a românilor contra germanilor n-o putea face, pentru că ea era total împotriva unei astfel de participări. Maria îi mai spune că atmosfera din familie e imposibilă. Nici măcar prințul și ea nu aveau aceleași sentimente.

Principesa Maria și principele Mircea
Muzeul Național de Istorie a României

Maria îi povestește de o discuție a Mariei Poenaru cu Elisabeta. Regina îi spune doamnei sale de onoare că ea simte după inima sa, că sentimentele pentru patria sa Germania sunt naturale. „Atunci Majestate, îi replică Maria Poenaru, Dvoastră nu i-ați iubit niciodată pe români?”. N-a răspuns. Vorbea tot mai des de abdicare, dar Principesa Maria i-a zis că dr. Mamulea e de părere că regele va muri înainte de a-și scrie abdicarea, pentru că regele e foarte bolnav.

La 8/21 septembrie 1914, principesa Maria îl cheamă pe Jean Perticari, căruia îi spune: „Veniți în ajutorul meu, sunt pierdută, nu știu ce să mai fac. Nu pot să scot nimic de la soțul meu, el nu vorbește niciodată, nu-mi spune nimic, nu vrea să-mi comunice nimic. Dacă regele abdică, el nu vrea să-l lase pe tron. Va fi silit să abdice la rândul lui și atunci eu voi deveni o simplă principesă germană. Când m-am căsătorit cu principele, am făcut-o pentru că el era principele României, unde eu trebuia să devin regină și nu principesă germană. Și acum iată că toată lumea vorbește de abdicarea regelui, urmată de cea a principelui, și Carol nu poate domni, el este minor. Atunci m-am gândit că pot să fiu regenta lui...” Și ea a început să plângă, cu lacrimi calde. „Sfătuți-mă dvs. care aveți încrederea regelui, o regență va fi război civil, cel mai mare rău posibil. Ce e de făcut?”. Perticari o îndeamnă să meargă la rege. „–Dar nu e posibil, regina e tot timpul între noi.– Ei bine cereți o audiență singură. El vă va înțelege. Spuneți-i de neliiniștile Dvs. Să vă sfătuiască el. El nu trebuie să abdice, Dumnezeu să ferească România de o astfel de nenorocire. El, cel luminat, care a cheltuit 48 de ani din viața sa pentru a crea un regat și o dinastie, va vedea limpede. – Nu, a fi principesă a Germaniei e îngrozitor. Am învățat să iubesc România, să trăiesc aici, nu pot s-o părăsesc”.

Maria știe de convorbirile diplomatice cu Rusia. Știe și ceea ce prințul Carol îi povestise în mașina care îi conducea acasă pe cei doi: „Rusia ne dă Bucovina și Transilvania, dar declară că ne ia Moldova până la Siret cu Galați și gurile Dunării”. Cum bine zicea Ecaterina Ghica: „Acest Traian (e vorba de împăratul Traian), care călătorea mult, ar fi putut să ne fi plasat în altă parte”. Elena Perticari îl întreabă și ea pe Carol (prințul) dacă e adevărat ce scria „Adevărul” despre o posibilă regență cu principele Nicolae și despre o posibilă pierdere a Moldovei de sud. Carol rămâne uimit și repetă că el va cere totdeauna integritatea teritorială în orice discuție. Simky Lahovary îi spune că principesa Maria plânge cu lacrimi, cu tot corpul, pentru că nu vrea să fie principesă germană. Îi este milă de ea. Îl informează și pe Costinescu, ministrul de finanțe, despre discuțiile lor. Acesta le potolește spunând că orice discuție cu Antanta pleacă de la recunoașterea teritorială. El îi declară Elenei Perticari că principesa, ea singură, este speranța românilor prin inteligența și prin voința ei. Costinescu știe de tristețea principesei, de momentele sale de plâns. Dar tot el știe că românii îl vor pe Ferdinand. Dacă acesta nu va voi să meargă cu românii, atunci o va face Carol, o va face prințul Nicolae, dacă nici el, atunci micul principe, Mircea. Dar Perticari crede că o regență e periculoasă și dificilă, ea poate provoca dificultăți. Costinescu mai afirmă că situația principesei nu e limpede dacă se ține seama de faptul că ea nu poate fi regență, Constituția neprevăzând o astfel de posibilitate. Dar ar fi cu adevărat păcat pentru Maria să nu fie regină, „e atât de inteligentă!”.

Lui Ottokar Czernin, Maria îi va spune, mai târziu, limpede, că Tratatul din 1883 nu putea să împiedice România să meargă împotriva Austro-Ungariei. Și comentează Czernin: „Înalta doamnă niciodată cât a trăit regele Carol nu a avut curajul să vorbească atât de deschis despre acest tratat de fier, și regele, care desigur că gândește la fel cu soția lui, se temea, de asemenea, destul de mult de unchiul său pentru a cocheta cu aceste gânduri”.

Apoi Costinescu își arată multele sale reticențe față de Ionel Brătianu, pe care-l consideră mai prejos de sarcina pe care și-a asumat-o în fruntea guvernului țării; îl consideră slab, cât pe aci să meargă cu Austria dacă nu ar fi fost el să salveze situația, influențat de politica antirusească a tatălui său. Dar atunci erau alte timpuri, alți aliați. Apoi el e sub influența directă a regelui, care-l duce cum vrea. Îi mai spune că Brătianu nu e făcut pentru politică, și îi povestește că în urmă cu vreo 12 ani, când l-a întâlnit pe stradă și l-a întrebat unde merge, acesta i-ar fi răspuns: „La Voința Națională, fac politică, dar eu nu sunt făcut pentru ea”. Și, totuși, el nu va părăsi niciodată politica. Îi mai spune că Brătianu adoră grandoriile, că-i place să fie adulat, că Vintilă e un sectar și că însuși ginerele său, Dinu, e la fel. Că Eugen Carada i-a influențat pe toți. Elena Perticari pune la cale o întâlnire între principesa Maria și Costinescu. Acesta i-a vorbit de nevoia de a-l convinge pe Ferdinand ca nu cumva să se gândească să abdice și el de la tron, urmând pilda lui Carol I, dacă acesta va face gestul. Maria, într-o ipostază mai optimistă, l-a liniștit

**Regina Maria,
soră de caritate**
*Muzeul Național
de Istorie a României*

**Familia regală participă la slujba de pomenire a regelui Carol I, la Curtea de Argeș.
Regina Maria și regele Ferdinand, urmați de principele Carol și de principesele Elisabeta și Mărioara, 1915**

Arhivele Naționale ale României

pe Costinescu, spunându-i că raporturile sale cu Ferdinand au devenit din ce în ce mai bune, că ea e un fel de *vox populi* pentru Ferdinand, informându-l asupra a tot ce se discută în toate cercurile societății românești. La ideea de a părăsi „*mon chez moi*”, principesa îi spune Elenei Peticari: „Sufăr ca o condamnată; ieri am făcut un tur al camerelor mele, atingând obiectele și privindu-le ziceam: eu să părăsesc toate astea?”. Elena Peticari observă că ea ar putea rămâne și în cazul abdicării regelui, Ferdinand având majoritatea țării. Dar abdicarea nu se va întâmpla, insistă Peticari cu argumentația ei, pentru că regele nu va lăsa să se distrugă 48 de ani de domnie. Și, oricum, el nu va părăsi România chiar dacă va abdică, și va da sfaturile sale lui Ferdinand și Mariei. În cartea sa *De la inima mea la a lor*, scrisă în această perioadă, dar publicată mai târziu, Maria scrie: „Iubirea mea pentru această țară, pe care am făcut-o a mea prin lacrimi și suspine, a ajuns pentru mine ca o religie. Mă simt legată de ea prin lanțuri de oțel, legată prin inimă, prin creier și prin sânge. Simt că fiecare din cei șase copii ce i-am dat e unul din inelele aceluiași lanț pe care numai moartea și dezastrul îl pot sfărâma”. Și mai departe: „Ce fel? Să fiu nevoită să părăsesc această țară, care, în sfârșit, ajunsese a mea și în inima căreia mă furișasem atât de încet, însă atât de temeinic? ... Să-mi părăsesc menirea, viitorul și sfântul drept de a fi înmormântată în pământ românesc? Of, niciodată, niciodată”. Lui I.G. Duca îi mărturisea: „N-am venit în România ca, după 20 de ani, să renunț la Coroana României! Nu mi-am sacrificat tinerețea și nu m-am ostenit să dau țării acesteia moștenitori de Coroană, ca să-i văd acum rătăcind prin lume ca principii germani în exil. Eu de țara asta nu mă despart! Înțeleg aspirațiunile ei și le îmbrățișez. De altminteri, unde să merg? Eu germană nu sunt, la drepturile mele de principesă engleză m-ați obligat să renunț atunci când m-am măritat, altă patrie decât România eu nu am”.

Maria trece printr-un moment greu. Din toate părțile auzea că regele Carol va abdică. Or, ce înțelegeri erau între rege și moștenitorul său, Ferdinand? Stabiliseră ei ca în caz de abdicare moștenitorul să facă la fel? Maria declară în *Povestea vieții mele* că era literalmente chinată de această idee și nimeni nu-i spunea nimic. Erau momente în care Ferdinand nu-i vorbea. La toate insistențele ei, acesta rămânea mut. De aceea a făcut apel la Emil Costinescu.

O vizitează Carp, care-i spune că, dacă ar fi fost ascultat, România ar fi fost de mult pe câmpul de luptă alături de Austria „fără a ține seama de opinia publică”. La un dîneu la Pelișor, Maria citește o scrisoare primită de la o femeie din popor, care o sfătuia astfel: să ia cu bine pe prințul Ferdinand și să-l ia de gât și să-i zică: Puișorule, fă așa și așa... Dacă așa va face, ea era Maria Înțeleapta.. Citește și un articol al lui Moruzi, în care acesta scria că dacă toți voiau să părăsească tronul, „un suflet de femeie va rămâne cu țara, care simte cu țara și cu toții vom striga: *moriama pro nostro rege Maria*”.

Regele a murit. Trăiască ...regina

Toate acestea nu mai contează când regele Carol I moare. „Pelișorul luminat părea înfățișarea plină de nădejde a viitorului. Doar ceasornicul castelului suna la fiecare sfert nepăsător, ca și cum nimic nu s-ar fi schimbat. Amintea că vremea trece și că toți vom fi țărână în curând”. În noaptea de 9 spre 10 octombrie 1914, Ferdinand era la Cotroceni. Maria era la Mogoșoaia, la Martha Bibescu. Hotărâse să rămână acolo peste noapte. Acolo, „dis-de-diminează, mă cheamă la telefon prințul Știrbey ca să-mi spună că sunt regină”. Chinul Mariei lua sfârșit. Recunoaște că a trăit atunci „una dintre emoțiile cele mai zguduitoare și covârșitoare din viața mea”. Ea știa, și știa și cei din jur, că rolul ei va fi foarte mare în timpul ce venea, pentru că Ferdinand era așa cum era. În primul rând, era indecis. Arăta prea multă încetineală în a lua o decizie. Și atunci ei avea să-i revină rolul important de a determina să se întâmple ceea ce trebuia să se întâmple.

Ferdinand era, desigur, ca orice prinț german, partizan al legii salice și nu recunoștea pe față însușirile unei femei. Și Maria știa asta, după cum știa însă și că poate influența sau determina totdeauna decizia soțului ei. „Era nevoie de multă dibăcie, scrie ea. Trebuia să fiu ca un medic al sufletului lui, să-l pregătesc încetul cu încetul, să dau putere voinței lui, să-i întăresc firea, să-i netezesc calea, și la aceasta nu puteam ajunge decât fiind neconținut de strajă și pregătită pentru orice primejdie. Am avut în viață multe lucruri grele de înfăptuit, dar acesta a fost poate cel mai greu”. Împrejurările, deci, făcuseră în așa fel încât Maria, regina, să fie amestecată în toate, mai aproape decât sunt de obicei reginele. „Se socotise că umerii mei sunt destul de puternici pentru a purta unele greutăți și inima mea fusese socotită destul de largă pentru a cuprinde vitejia de care era nevoie; așa încât nu eram ținută departe de miezul lucrurilor; de câte ori se simțea sprijinul sau ajutorul meu”.

Maria își arată limpede atitudinea de la început, de la cuvântul pe care-l ține în Parlament soțul ei, Ferdinand, la 28 septembrie 1914, ea fiind prezentă, împreună cu prințul moștenitor Carol. Cuvântul e redactat de I.I.C. Brătianu, Barbu Știrbey și Victor Antonescu. „Când a vorbit regele și a spus că va fi un bun român, a fost în sală un adevărat delir”. Unii au început să strige: Trăiască regele! Alții: Trăiască regina! Regina Maria! Ea era în spatele soțului ei, cu fața acoperită cu un voal negru (doliu după Carol I). Este momentul în care, cu o energică mișcare, ea își dă voalul la o parte. Ce gândea Maria făcând acest gest? „Eram regină! Regina unui popor care învățase să mă cunoască cu timpul. Regină în momentul în care toată Europa era un rug ale cărui flăcări ne atingeau deja frontierele. Eram regină! O nouă pagină amenințătoare se deschidea în fața mea... încărcată de amenințări necunoscute”. Pentru cei mai mulți, noii suverani erau prea puțin cunoscuți. Sau doar atât cum apare Ferdinand caracterizat de regina Maria, drept „cel mai credincios urmaș al unchiului său, cel mai răbdător și cel mai ascultător moștenitor al lui, dar era pentru poporul lui o carte închisă, nimeni nu știa ce simțea”. Dezvelindu-și chipul, Maria parcă ar fi dorit să spună: Iată, aceasta sunt!

Și regele Ferdinand își arată chipul în momentul depunerii jurământului, dar în alt fel decât o face Maria: „Glasul i se frânse în timp ce citea primul său mesaj adresat Camerelor reunite, națiunii. Toți deputații, toți senatorii, toți miniștrii, toți generalii, mulțimea, în picioare, l-au auzit plângând în hohote... Pierdută în mulțime, am asistat în

Ziarul „Universul” despre convocarea Consiliului de Coroană de la Palatul Cotroceni, unde s-a discutat despre intrarea României în război de partea Antantei
Muzeul Național de Istorie a României

ziua aceea la spectacolul tragic al acestui german care jura să urmeze o credință care nu era a lui, voința unui popor care nu era poporul său”.

Cu noii suverani se schimbă atmosfera de la Curtea regală. Se micșorează considerabil distanța dintre suveran și colaboratorii săi. Relațiile interumane devin mai active. Distanța dintre suveran și omul de rând dispare. „Suveranitatea olimpică lasă locul unui sentiment de prietenie spontană. În locul unui deget ți se întinde o mână întreagă, care zguduie cu frenezie brațul poftitului, căruia i se prezintă un scaun, o țigară, un pahar, o glumă, un râs deschis”.

În timpul neutralității, Maria crede că nouă zecimi din țară era de partea Aliților. Dar în cei 10% rămași erau și figuri politice însemnate, credincioși ai soțului ei, între care se afla și P.P. Carp. Firește, ei știau de realitatea existentă în familia noului rege și voiau cu orice mijloace s-o cucerească pe regină. De aici insistențele ministrului austro-ungar, contele Ottokar Czernin, pe lângă Maria. Și ale lui von dem Bussche, ministrul german. Regina rezistă tuturor ofensivelor diplomatice, susținându-se, după cum ne-o și spune, pe două convingeri: încrederea în Anglia, fiind sigură că ultima bătălie va fi câștigată de aceasta, și reușita idealului unirii tuturor românilor, nutrit de tot poporul român. Ea se confundă cu destinul acestui popor. Pentru ea tot ceea ce este românesc e și al ei, e „al nostru”, iar „acasă” e în România. Nu are nicio ezitare în exprimare, dovadă clară de siguranță a opțiunilor. Maria își descoperă treptat pasiunea pentru jocul politic și are tot mai evident dorința de a participa

la luarea deciziilor. N-a avut-o cât a trăit Carol I; acesta nelăsând din mână fragmente ale puterii sale. O are sub Ferdinand, timiditatea acestuia încurajând orice imixtiune din parte-i. Regina Maria are relații cu toți oamenii politici, e apropiată de mai toți diplomații străini acreditați la București, e în contact cu lumea politică europeană. Adăugăm la aceste calități încă una, esențială, are știința dialogului, stăpânește arta conversației. E o femeie de lume, totdeauna foarte bine informată. În aceste condiții nu surprinde faptul că Maria se implică direct în viața politică, discută cu regele toate chestiunile mai mult sau mai puțin importante, primește miniștri, diplomați, oameni politici sau de cultură și artă, ține discursuri, participă la festivități, are inițiative, exprimă puncte de vedere. Cercul puterii sub domnia lui Ferdinand e format din regina Maria, Barbu Știrbey, administratorul Domeniilor Regale, și Ion I.C. Brătianu, prim-ministru al României. Practic nimic nu se înfăptuiește sub această domnie fără acordul celor patru sau fără știința lor. În ceea ce o privește, Maria însăși se consideră ca fiind colaboratoarea principală a lui Ferdinand. „Avea ajutoare eficiente și devotate, scrie ea în 1919, înainte de plecarea la Paris și Londra, dar sarcinile lui erau extenuante, iar eu eram singura persoană cu care putea să discute orice, fără opreliști; cu mine nu avea nevoie să fie atent și cu tact. Câteodată îl iritam, dar eram de încredere, dificultățile nu mă doborau; pe

lângă acestea aveam un nesfârșit umor și eram plină de energie, o calitate care nu poate fi ignorată în timpuri de presiune și dezorientare”.

Ca regină, Maria are lângă ea un corp întreg de doamne de onoare (ale reginei și ale Palatului): Maruca Cantacuzino, Cella Delavrancea, Aristizza Dissescu, doamnele Haret, Cănanău, Antonescu, Mimi Racotă, Bellin, dar și două doamne franțuzoaice, lady Barclay, doamna Catargi, Julie Ghica, două doamne de la Legația rusă: prințesa Gagarina, doamna Tatarinova.

În anii neutralității nu mai pleacă la rudele ei din afara țării. Ține doar legătura cu mama ei, rămasă în Germania, și cu sora ei, căsătorită la Sankt Petersburg (din 1914 Petrograd). Copiii stăteau mai mult la Sinaia. Singurul membru al familiei care vine să-i vadă e cumnatul Mariei, Ernie, prinț de Hohenlohe, soțul surorii ei Sandra, care se deplasa în misiuni diplomatice la Istanbul. Nu mai pot merge cu toții prin Europa, așa că, împreună cu copiii, Maria face multe excursii prin țară. Cel mai adesea preumblările lor sunt aranjate de Alecu Constantinescu, ministrul liberal „mic, gras, jovial și șiret”, cum îl numea regina Maria, uluită de capacitatea lui de a se descurca în toate împrejurările, de a ieși din orice încurcătură. „Ca tovarăș de călătorie era încântător și plin de haz și totodată un organizator fără seamăn. Îi plăcea să-i meargă toate în plin: hrană bună, ospățare bună; mai avea și calitatea de a trece cu vederea latura neplăcută a vieții. Și fiicele mele și eu petreceam de minune în aceste scurte călătorii, în timpul cărora ne opream în locuri până atunci necunoscute. Pretutindeni eram primite cu nespuse entuziasm și aceste numeroase colindări în mijlocul poporului meu erau pentru mine de mare preț”.

Mariei nu-i place neutralitatea. „Nu puteam suferi să trăiesc în neîncetate tănuiri și viclenii diplomatice. Totdeauna îmi displăcuseră prefăcătoria și lucrurile în doi peri. Neutralitatea ne silea să chibzuim cu băgare de seamă orice cuvânt scoteam, orice părere mărturiseam. Nu eram pe față dușmanii nimănu, dar de bună seamă nu eram nici prietenii nimănu”. Curentul filoantantist câștigă un aliat important în persoana reginei Maria. Mai întâi, ea distruge în mintea lui Ferdinand convingerea acestuia că Germania este de neînfrânt.

Prin regina Maria sporesc legăturile cu Antanta. I. I. C. Brătianu cere neîncetat sprijinul reginei în a dezvolta o relație sau a susține un demers. Maria este informată asupra discuțiilor cu Italia. Ion I.C. Brătianu voia să mențină activă relația monarhică româno-italiană. Și fusese menținută. De aceea, Maria va fi și ea foarte surprinsă când află că la 26 aprilie 1915, la Londra, Italia semnează aderarea, obligându-se ca peste o lună să înceapă războiul împotriva fostului său aliat, Austro-Ungaria. La fel și Brătianu, când află că Italia a încheiat o alianță formală cu Antanta. „A făcut o mutră!, scrie Blondel, ministrul Franței la București. Era foarte departe de a se aștepta la aceasta... Din felul în care a primit știrea eu presupun că nu era nimic aranjat cu Italia”. Și nu era. Avea dreptate. În fapt, I. I. C. Brătianu a fost tras pe sfoară de diplomația italiană, care n-a ținut deloc la curent diplomația română cu mișcările ei. Italia voia Dalmația, Rusia nu era de acord, și italienii au preferat să țină Rusia cât mai departe de tratative. Dacă ar fi fost implicată și România, Rusia ar fi știut desigur mult mai multe privind politica italiană în Balcani. România cade victimă acestui joc diplomatic.

Pierde un fiu. Și o țară?

Când a început războiul, s-a considerat că nu era bine ca familia regală să rămână la Cotroceni, unde ar fi fost expusă atacurilor aeriene. Ferdinand și Carol pleacă la Scroviștea, unde era Cartierul General, iar Maria, cu ceilalți copii, pleacă la Buftea, la castelul prințului Știrbey. Prințul cedează castelul Mariei, el mutându-se în vechea căsuță de la intrarea în parc. După I.G. Duca, această mutare fusese o idee nefericită, pentru că a dat prilejul multor bârfe (desigur, apropo de relația cunoscută dintre Știrbey și regină). Repede, prea repede, vine Turtucaia. Construcția militară a României era un castel de nisip. Regina îi scrie regelui George al Marii Britanii, arătându-i cât de mari greutăți au de înfruntat țările mici, greutăți neștiute de țările mari. La 30 august/12 septembrie își începe activitatea în spitalele din București, cu o vizită la Sanatoriul Gerotta. Aude pentru prima dată urarea răniților, la întrebarea dacă au dureri: „Da, mă doare, dar nu-i nimic, numai să te faci împărăteasa tuturor românilor”. Observă că de la începutul războiului „se pare că o linie de foc ne desparte de vremurile dinainte. Parcă mi-aduc aminte de altă

Plecarea familiei regale din București (ilustrație din publicația „Das Interessante Blatt”). Decembrie 1916

Muzeul Național de Istorie a României

țară, de alt popor, de altă viață, de alt eu!”. Cu trecerea zilelor, observă că amenințarea cu ocupația e tot mai reală. „Grozăvia e că suntem neștiutori ca niște prunci în meșteșugul războiului, și atât de neînvățați!”. Ea nu acuză pe nimeni, pentru că s-ar fi acuzat pe ea însăși ca membră a acelei elite politice care se dovedise, în acele momente, a fi de o condamabilă incapacitate. La cererea lui Ferdinand, îi scrie o scrisoare țarului, cu formula *Scumpul meu Nicky* (la fel, se adresează și regelui George: *Scumpul meu George*) și iscălită, ca și aceea către monarhul britanic, cu alintătorul *Missy*. Era o scrisoare de ajutor: „Ca femeie și ca regină, îți adresez acest apel ție, ca om și ca împărat. Trimite-ne fără întârziere ajutorul ce-ți cerem... Cred că situația noastră militară e cât se poate de primejduită; ne aflăm în fața unor puteri dușmane mult mai mari decât erau de așteptat; așadar, dacă e vorba să nu fim distruși, trebuie să fim ajutați și numai tu singur, Nicky, ne poți ajuta și trebuie să ne ajuți”. O telegramă asemănătoare trimite și regelui italian la 20 septembrie/3 octombrie 1916.

„E îngrozitor când începi să-ți pierzi încrederea în cei care conduc”, exclamă regina în septembrie 1916. Dar și ea făcea parte totuși din elita conducătoare. Nu era însă conducătorul suprem. „Aș vrea să fiu eu rege - poate aș fi un rege rău, dar n-aș îngădui să se spună minciuni pe seama mea, i-aș obliga pe toți să-și facă datoria de dimineața până seara, cu cuvinte aspre și fapte și mai aspre, dacă ar fi nevoie. Nu e vremea să ezităm sau să încercăm experiențe”. Suna bine, dar dușmanul intra în țară. „Cine minte? A cui e vina? Ce e putred?”. Îi acuză pe Ferdinand și

Regina Maria citind unui bolnav

Arhivele Naționale ale României

pe Carol că nu se duc pe front. „Sunt regina țării acesteia și nu pot sta cu mâinile în sân privind-o cum pier! Carol trebuie să umble printre soldați. Cei de la Cartierul General se mișcă atât de încet încât întotdeauna spun că Nando sau Carol trebuie să plece să viziteze trupele când va fi situația mai bună. Dar situația nu se îmbunătățește deloc și atunci când vor mai pleca? ... Oamenii încep să se întrebe de ce n-a fost văzut până acum niciunul din ei printre soldați - nici nu e de mirare”. Pentru Maria rezistența depindea de moralul oamenilor. Or, Ferdinand nu avea voință. „Cred că nu se ridică la înălțimea situației, fiindcă pur și simplu nu e în stare să dea ordine”. Nici Brătianu nu i se pare mai breaz. Nu avea mână sigură, lăsa lucrurile la întâmplare. Regina îi cere chiar o acțiune autocratică. „E nevoie de un braț puternic și pentru a pedepsi și pentru a ajuta”. Și din nou regretă că nu e ea regele. „M-aș duce peste tot, aș vedea totul, aș vorbi cu soldații și aș rămâne printre ei până aș ajunge să mă adore și ar pleca bucuroși la luptă în numele meu - aș fi o realitate în rândurile lor, nu un nume”.

Regina e convinsă că nu toți își fac datoria. Or, era vremea pentru acțiune, „acțiune fără ocolișuri, clară, hotărâtă. Orice ezitare și lipsă de vlagă pun în primejdie țara”. În atmosfera de război orice lucru pare mai apăsător și mai plin de spaimă. Și cum o nenorocire nu vine niciodată singură, la durerea națională pe care o trăia România în 1916 se adaugă pentru regina Maria și una personală; fiul ei, Mircea, de doar 3 ani, se îmbolnăvește de febră tifoidă. Era de mirare cum contractase copilul boala, în condițiile în care el nu ieșise de la Buftea și nimeni de acolo nu se mai îmbolnăvise de febră tifoidă. Și boala înaintează repede. La 8 octombrie, dr. Romalo îl cheamă la patul copilului pe dr. I. Cantacuzino. El confirmă diagnosticul. O vede și pe regină. „N-o mai văzusem de aproape pe regină de la campania din 1913. Am găsit-o îmbătrânită și foarte preocupată. Cu un singur cuvânt ea îmi confirmă știrile grave

Regina Maria ajutând un rănit
Regina Maria împreună cu ofițeri americani
Arhivele Naționale ale României

din Dobrogea și adaugă că noutățile sunt proaste și dinspre Valea Buzăului". Analizele de laborator confirmă boala prințului de febră tifoidă. Plus o amigdalită streptococică. La 11 octombrie, dr. I. Cantacuzino e chemat din nou. Consultă copilul. „Este somnolent, palid, cu aspect de intoxicat. Temperatura nu-i scade nicio clipă sub 40°. Este o septicemie de formă toxică neliniștitoare. Impresia mea e proastă”.

Ca ofensiva bulgară în Dobrogea. Regina are impresia că pierde dintr-o dată și copilul, și țara. Și chiar pierde două treimi din țară. Pe copil îl pierde la 20 octombrie/2 noiembrie 1916. De sărbătoarea morților. Cu patru zile mai înainte fusese ziua ei. A 41-a aniversare. Pleacă din București. Să-și aline suferința cu alte suferințe, vizitând pretutindeni spitale și amenajări spitalicești. Ajunge la Bacău, apoi la Tescani, la Târgu Ocna, la Comănești, unde era și statul major al lui Prezan, la Adjud, unde are și un accident de automobil. „Văzui atâta suferință, suferință pretutindeni, ceea ce nu-mi ușura inima apăsată”.

Revenită la București, se reîntoarce la spitalul ei. „Umblai printre răniți. Nu trebuie să mă închid cu egoism în propria mea durere, îmi făcui inspecția obișnuită, dar în mine s-a schimbat ceva, ceva care niciodată nu va mai putea fi ca înainte. Împart tuturor vorbe bune și sfaturi, le zâmbesc, le ascult plângerile, dar propria-mi durere mă cuprinde și mă închide într-înșă ca într-un înveliș ce mă desparte de ceilalți”. Ministrul Angliei, lordul Barclay, instalează un spital la București. Numele lui, la propunerea reginei, e „Mircea”. Avioane germane bombardează Buftea (se aflase unde se adăposteau regina și familia ei). Noroc cu prevăzătorul Barbu Știrbey, care construisese un adăpost. Regina muncește fără răgaz.

În fiecare zi vizitează alt spital. Află că Oltenia e ocupată. Regretă posibila distrugere a Hurezului și a bisericii albe de aici (îi plăcuse locul acela și ceruse să fie înmormântată aici, atunci când ceasul avea să vină). La 10 noiembrie, la Martha Bibescu, discută despre ce va fi în cazul ocupației Bucureștiului. Martha îi spune că va rămâne pe loc și va folosi ocupația germană pentru a scrie literatură. „Așa e firea Marthei; ea poate face orice *à froid*”. În ceea ce o privește, Maria, ca regină, nu poate fi luată prizonieră. Oricum, n-avea de gând să rămână în teritoriul ocupat. „Uneori, a fi femeie e ceva ce te umple de disperare. Despre o femeie se crede că nu e în stare să ajute la nimic și, totuși, uneori ea poate vedea o stare de lucruri cu o limpezime dureroasă. Acum știu că vom fi nevoiți să fugim. Da,

**Regina Maria
în mijlocul ofițerilor
răniți, la Coțofenești,
1917**

Arhivele Naționale
ale României

iată unde am ajuns, trebuie să fugim”. La 12 noiembrie se hotărăște plecarea reginei spre Moldova. Deocamdată nu se știa unde. Își ia rămas bun de la rege și de la cei din Cartierul General, de la spitalul ei (de aici sunt evacuați și bolnavii). Apoi de la Cotroceni, de la casa care fusese a ei timp de 23 de ani, „casa pe care o înfrumusețasem și o împodobisem, casa cu care mă mândrisem și pe care o iubeam”. Sunt scene emoționante descrise de Maria în *Povestea vieții mele*. Și, mai ales, se smulgea, ca o mamă pribeagă, de la mormântul micuțului Mircea. Apoi a scris o scrisoare în nemțește și a lăsat-ointendentului spunându-i s-o dea „oricui va veni în locul nostru”. Ultima ființă de la care își ia la revedere e prințul Știrbey. „El se întorcea la Cartierul General ca să fie alături de rege. Ne strânseserăm mâna, fără să ne întrebăm unde și când ne vom mai întâlni. Nu existau cuvinte ca să ne rostim deznădejdea”. Cu un tren al ei, ticsit de bagaje și de lume (erau ficele ei, doamnele de onoare, numeroși servitori; erau și Nadejda Știrbey cu ficele ei), pleacă spre Moldova. Două săptămâni vor rămâne în tren. Aghiotantul ei, Ballif, îi găsește o locuință la Iași, în casa comandamentului militar. Peste năvălirea rușilor, în Iași venea acum puhoiul de refugiați. Haos, panică, autorități care nu mai știau pe unde s-o apuce. Hotărârea de transferare la Iași a unor ministere, mutarea parțială a altora, evacuarea tezaurului, convocarea Parlamentului sunt decise în ședința Consiliului de miniștri din 11/24 noiembrie 1916. Deja ceva mai înainte începuse evacuarea arhivelor, a tezaurului Băncii Naționale, a Casei de Depuneri.... Pentru încartiruirea populației evacuate se înființează comisii de încartiruire, spații de locuire în diferite clădiri ale primăriilor, ale particularilor... Pentru găzduirea la Iași a unor personalități se amenajează pentru Marele Cartier localul Școlii militare, în fața Școlii se instalează Comandamentul Corpului IV de Armată, regele se mută pe strada Lăpușneanu, în Casa Cuza, Barbu Știrbey în Copou, Ion I. C. Brătianu, pe strada Lascăr Catargiu, Ion G. Duca, Vintilă Brătianu, Vasile Morțun, în Palatul Mitropolitan...

Retragerea civililor se face fără niciun plan, fără niciun sprijin din partea autorităților, care-și pierd capul. Sute de mii de oameni pleacă în bejanie fără să știe unde. Sunt mii de mărturii din acele zile care descriu dezastrul. Spicuim la întâmplare. Iată-l pe Nichifor Crainic, proaspăt absolvent al Facultății de Teologie din București: „Arde țara noastră. Drumurile sunt val-vârtej de care, de căruțe și de oameni, bărbați, femei și copii de-a valma, căzând în băltoace și ridicându-se plini de noroi. Câte o femeie o ia razna pe câmp cu pruncul în brațe, poate nebună de groază. În mulțime, soldați răzleți din unități sfărâmate au luat și ei drumul Moldovei”. I.G. Duca ne păstrează și el o amintire din acele vremuri de bejanie: „Spectacolul drumurilor era de nedescris: bărbați, femei, copii, bolnavi, bătrâni, schilozi, pe jos, în trăsuri, în căruțe, călări, umblau în ploaie, pe vânt, pe frig, pe ninsoare. Unii adunaseră în grabă ce putuseră din avutul lor și îl târau după ei. Alții nu mai puteau înainta și cădeau sleiți de puteri și lihniți de

**Regina Maria alături de călugării
de la Mănăstirea Bogdana, 1917**

Arhivele Naționale ale României

foame de-a lungul șoselelor. Alții mureau prin șanțuri și trupurile lor erau lăsate pradă corbilor”. Și Duca prezintă și spectacolul tinerilor neînrolați încă în armată, dar care urmau să fie și care, neputând fi transportați spre Moldova cu trenul, mergeau pe jos, iar unii erau desculți, alții n-aveau haine, cerșeau mâncare...

Imagini ale dezastrului și ale incapacității unei clase conducătoare care dădea astfel exemplul neputinței sale. Pagini de durere, cum întâlnim de pildă la Octavian Goga, care descriu o istorie a pierzaniei unui popor. Și la vecinii sârbi, războiul lăsa urme teribile, dar stăruia peste durere mai multă demnitate. Tocmai în aceste zile, principele Carol demonstra unde se ajungea atunci când demnitatea lipsea, adică la chefuri și plimbări în automobil cu femei. Regina Maria, la 12/25 noiembrie, se duce la Ferdinand, aflat în acel moment la Periș. Se duce să-și ia rămas bun și să-i vorbească de Carol. Ea era de părere că principele trebuie să meargă pe front. Ferdinand nu voia să-i pună viața în pericol. „Avurăm câteva convorbiri în care îi spusei tot ce aveam de spus”.

Până la găsirea unei soluții de cazare, Maria locuiește în tren. Compară trenul lor cu un tren spital rusesc, a cărui bogăție „ne făcea să ne simțim smeriți, ponosiți, săraci”. În curând, situația se va schimba. Iașiul era ticsit de trupe rusești. Se așezaseră în bivouac la Copou sau în preajma gării. Traversau orașul cu fanfara în frunte, care cânta marșuri ce sunau ca marșurile funebre. Cadența însă era repede, ca de marș militar. Își amintește dr. I Cantacuzino: „Aceste trupe se compun exclusiv din infanterie; oamenii sunt bine îmbrăcați, cu mantale lungi căptușite cu blană de oaie, încălțați cu cizme, bine hrăniți. Viciul lor este beția, o beție la fel de imperioasă

cum este pentru un morfinoman nevoia de morfină. Lipsa sau refuzul de a li se da alcool îi face furioși. Ei plătesc alcoolul la orice preț și au jefuit pentru a bea toată apa de colonie de calitate inferioară, vândută de droghisții și de coaforii din oraș. Ofițerii în special se îmbată ca niște brute”. Transportul acestor trupe se efectuează cu o încetineală exasperantă. Debitul căilor ferate este atât de slab și organizarea mișcării trenurilor este atât de proastă, încât din douăzeci ele s-au redus la trei. Este momentul în care Take Ionescu îi mărturisește lui Cantacuzino că, dacă ar fi știut că dezorganizarea va fi totală, el n-ar fi îndemnat la război.

„Toate sunt triste, triste, triste”

Contactele pe care Maria le are cu rușii o fac să scrie în *Povestea vieții mele*: „Cred că vom avea neplăceri din partea rușilor. Sunt sigură că așa va fi, acum când suntem atât de slabi, cu armata noastră pe jumătate nimicită, cu trei sferturi din țară cotropită și cu toate bogățiile pierdute... Toate sunt triste, triste, triste”. La 27 noiembrie, se întâlnește cu Brătianu. Încearcă să-l convingă că trebuie să conducă țara cu o mână mai hotărâtă, să nu lase lucrurile să meargă *à la dérive*. „E momentul să-și arate cineva autoritatea”. Ea cere să se dea mână liberă generalului Prezan.

Regina Maria participând la pomenirea eroilor, la cimitirul din Onești. 20 ianuarie 1918

Arhivele Naționale ale României

Un alt nume care circula atunci e cel al lui Nicolae Mișu, în acel moment ministrul nostru la Londra. Înfrângerile de pe front zdruncină și încrederea Mariei în Brătianu. Barbu Știrbey destramă cu greutate „țesutul de intrigi din jurul reginei”, cum se exprima Duca. Același lucru le cere și lui Mossolov, ministrul rus venit pe front, și amiralului francez Fournier. Senzația pe care N. Iorga o are în acele momente, de „țară fără stăpân”, o au mulți. El crede că situația poate fi schimbată, „dacă am fi siguri că rușii se vor bate, dar au s-o facă oare?”. Depindea totul de bunăvoința țarului, așa cum credeau mulți la Iași în acele momente? Nu se știa. Cu toții însă o sfătuiesc pe Maria să nu precupețească niciun efort în a ține legătura cu Casa imperială rusă.

În încercarea de a introduce cât de cât o stare de normalitate, la Iași se vor deschide lucrările Parlamentului. În mijlocul dezastrului, un discurs ca acela al lui N. Iorga era menit să salveze ceea ce se mai putea salva din prezent prin intervenția istoriei noastre de atâtea ori glorioase. „Vom fi iarăși ceea ce am fost și încă mai mult decât atât”. Vorbele lui Petru Rareș înălțau sufletele spre o nouă regăsire.

La Iași, Maria își reia vizitele în spitalele cu răniți și bolnavi, împărțind daruri, adresând cuvinte de încurajare, mângâind frunțile suferinzilor. Ea reorganizează Crucea Roșie, procură medicamente, participă direct la îngrijirea răniților. „Când se întorcea seara târziu acasă la Iași, scrie principesa Ileana, partea de jos a rochiei – pe vremea aceea se purtau rochii lungi – era de culoare gri-cenușie, ca și cum ar fi fost praf, dar nu era praf, erau păduchi. Astfel mergea direct în odaia ei de baie, se băga în cada de baie, cu rochia pe ea și se dezbrăca acolo. Toți cei din jur erau înspăimântați și o îndemnau să-și facă injecții ca să fie protejată împotriva tifosului exantematic

**Regina Maria și regele Ferdinand decorează
soldații distinși în luptă, 1917**

Arhivele Naționale ale României

**Regina Maria odihnindu-se la marginea
unui lan de porumb, 1917**

Arhivele Naționale ale României

care făcea ravagii, dar mama protesta spunând: eu nu am timp să fiu bolnavă și atâta timp cât România are nevoie de mine Dumnezeu o să mă ocrotească, nu pentru mine, dar pentru că țara are nevoie de mine. În timpul războiului n-a luat niciun medicament preventiv și Dumnezeu într-adevăr a păzit-o”.

Pentru a le încuraja și pe alte femei în activitatea caritabilă pe care o făceau, instituie ordinul „Crucea Regina Maria”, conferit în 1917 și 1918. Renunță la un spital propriu, la București, pentru a se ocupa de toate în Moldova, în acest fel utilitatea ei era mai mare. În același timp, își lărgeste sfera de interes. La 4 decembrie 1916, îi cere lui Nicolae Iorga s-o ajute în acțiunea de ridicare a moralului armatei și al publicului. Marele istoric o făcea oricum, dar o susținere regală deschisă cădea bine. Are din nou convorbiri cu I.I.C. Brătianu. „Am fost nevoită să-mi mărturisesc că el era mult mai deștept decât mine, dar va trebui și el să admită că am dreptate în unele lucruri”.

Mama ei îi scrie acuzând-o că a introdus țara în război și a adus-o în starea în care se găsea acum, pe trei sferturi ocupată. Maria e surprinsă să vadă o rusoaică, pe mama ei, împotriva propriei sale țări, a Rusiei, și deplânge războiul care a învrăjbit lumea. Îl însoțește pe marele duce George Mihailovici, vărul mamei sale, în vizită în România. Ajută la instalarea unui spital rusesc la Iași. Capătă convingerea că rușii nu erau dispuși să apere România în cazul unei noi ofensive a Centralilor. În această situație, pentru familia regală română nu mai exista decât soluția exilului. S-a discutat chiar despre orașe din Rusia unde s-ar fi putut așeza familia regală: Harkov, Ecaterinoslav, Poltava. „Să fim izgoniți, să fim pribegi, nimic să nu mai fie al nostru, cum ar putea cineva să îndure un asemenea gând? Cum am mai trăi?... Oh, nu! Doamne, nu trebuie să ajungem aici!”.

În decembrie 1916, se discută mult la Iași de o eventuală plecare a Mariei în Rusia pentru a determina o atitudine mai cooperantă a rușilor în război. Ferdinand nu putea pleca, Maria însă o putea face. Sunt invitați I.I.C. Brătianu și Take Ionescu (tocmai se constituise, la 11/24 decembrie, un guvern de coaliție din partidele conduse de cei doi) la o consfătuire. Take Ionescu admite ideea plecării reginei, Brătianu însă nu, pentru că, spunea el, o astfel de vizită nu era potrivită cu demnitatea Coroanei. „Eu declarai că o regină nu-i niciodată umilită și că, de nu mă hotăram la acest pas, ar rămâne veșnic în mine

păreră de rău că n-am făcut și ultima sforțare pentru a-mi mântui țara”. După o altă expunere de argumente din partea celor patru prezenți, se cade de acord ca regina să plece. Maria îi trimite lui Ducky, sora ei, o telegramă în care o întreabă dacă vizita la Petrograd ar fi nimerită în acel moment. Ministrul Mossolov, aflat încă la Iași, nu s-a declarat prea încântat. Se aude și în România de uciderea lui Rasputin și de ura de la Curtea imperială împotriva împărătesei Alexandra. La 28 decembrie 1916, Mossolov confirmă uciderea lui Rasputin. Tot el o informează pe regină că, pentru eventuala pribegire în Rusia, Cherson, un oraș la Marea Neagră, ar fi locul cel mai potrivit. Și regina e de acord, pentru că e aproape. În aceeași zi sosește și răspunsul lui Ducky. Sfatul ei este să nu se facă în acel moment călătoria în Rusia, din cauza situației încordate de la Curtea imperială. În Rusia pleacă Brătianu și principele Carol. Reînvie în aceste împrejurări proiectul de căsătorie dintre Carol și fiica cea mai mare a țarului.

Între timp, iarna devine tot mai aspră. „În toate părțile zăpadă și iar zăpadă: cerul alb, pământul alb, fără început și fără sfârșit. O albă deznădejde”. Și lipsesc lemnele, mai ales pentru spitale. Regina Maria adună la ea mai mulți miniștri (vin Take Ionescu, Vintilă Brătianu, Dimitrie Greceanu, I.G. Duca și Alecu Constantinescu) și pe generalul Prezan. Împreună fac un plan de ieșire din greaua situație. Inițiativa Mariei era justificată de starea jalnică în care se găseau răniții prin spitale în iarna cumplită ce se coborâse peste Moldova. Ea propune contopirea serviciilor sanitare civile și militare într-unul singur, a cărui direcție să fie încredințată doctorului I. Cantacuzino. Alecu Constantinescu se opune pentru că I. Cantacuzino n-avea spirit practic, susține el. Propunerea reginei e luată în considerație. De fapt, regina voia mai mult: „Ceea ce îmi îngreuna munca și uneori mă copleșea, scrie ea, era faptul că n-aveam depline puteri; dreptul meu era să încerc să vin în ajutor, să propun, să dau idei, să conving, să împing spre o unitate de acțiune, însă adevăratul drept de a porunci nu era al meu”. Pare a fi o încercare a Mariei de a-și găsi un loc mai bun în structura de putere. Ea nu era cu totul străină de agitația pe care o stârneau la Palat Chrissoveloni, Simky Lahovary, Maruca Cantacuzino și mareșalul Curtții, Henri Catargi. Merge la Bârlad și discută cu regele. Tot ce reușește este, până la urmă, o mai bună colaborare între armată și guvern. Îi place generalul Averescu, dintre generalii români. Îi place pentru că are o înfățișare netăgăduit stăpânitoare, pentru că știe ce vrea, pentru că are fire de conducător.

Izbuteste, până la urmă, să-l impună pe dr. Cantacuzino în fruntea sistemului sănătății. La 30 ianuarie 1917, el preia noua funcție de director general al Sănătății. Prin măsurile luate de el, tifosul exantematic nu se mai extinde. Dar victimele sale au fost extrem de numeroase: „Căruțele cărau zilnic cadavrele încărcate claie peste grămadă, își amintește Nichifor Crainic. Unii mureau de groază, numai ce li se spunea numele bolii”. „Morții n-aveau nici cei patru părți de scânduri întregi și din sicriile hurducate pe străzile încremenite de ger ieșeau mirosuri de putreziciune care amețeau”, își amintește și Nicolae Iorga. Și mai dramatică e imaginea lăsată de principesa Ileana, care n-avea pe atunci decât 7 ani: „Ani de-a rândul am văzut în coșmare «procesiunea» funerară pe care de atâtea ori am văzut-o pe când eram copil în Iași: calul costeliv trăgând o căruță obișnuită, în care fuseseră stivuite cadavre. În partea din față a căruței era așezată o scândură groasă, formând astfel o banchetă pe care stătea, alături de vizitiu, un preot în odăjdiile lui și un soldat trompetist. Într-o zi, când căruța a trecut prin dreptul geamului nostru, m-am uitat la ea, întrebându-mă cum putea un biet animal slăbănog să tragă după el o încărcătură așa de grea. Dar deodată calul s-a oprit și s-a prăbușit mort între osii. Căderea lui a provocat răsturnarea căruței și cadavrele goale din ea s-au răspândit țepene pe stradă”.

Pretutindeni regina vede o situație dramatică. Și dramatismul e accentuat de prezența rușilor. Asprimea iernii pune și mai tare în evidență lipsa hranei. Armata rusă trebuia hrănită. Dar transporturile erau încete și neîndestulătoare. Așa că rușii pun mâna pe tot ce se putea cumpăra. Țăranii vindeau tot ce aveau. „Ca ploaia de lăcuste de pe vremuri, acești ruși năpădeau Moldova. Bine hrăniți, îmbrăcați în haine pământii, înaintau încet, cu pas potolit, pustiind totul în calea lor”. Armata română se reface în condiții deosebit de grele, de foame, frig, mizerie și boală. Paginile pe care Maria le dedică lunilor de iarnă din 1917 sunt de un realism sfâșietor. Ea nu încetează să acuze lipsa unei conduceri destoinice și a unei îndrumări sistematice. „Românii sunt însă mai mult sau mai puțin fataliști; ei își închipuie întotdeauna că Dumnezeu, ori soarta, ori norocul are să se ivească în ceasul din urmă și are să-i mântuie! Dar eu, cu obârșia mea englezească, am drept deviză: Ajută-te singur și Dumnezeu îți va ajuta”.

Regina Maria trece în revistă trupele, 1917

Arhivele Naționale ale României

Dar observă cât de murdar, plin de zăpadă, necurățat e orașul Iași. Și primarul n-are nici oameni, nici cai, nici mașini, nici trăsurile. Au fost rechiziționate toate de armată. Ce se mai alegea, în aceste condiții, din deviza britanică?

Din februarie 1917, încep să curgă la Iași știrile despre revoluția rusă. Maria le primește cu mare neliniște. La Petrograd era sora ei Ducky. La Curtea imperială erau rudele ei. Între timp, sosește și în Moldova primăvara. Maria inspectează unități ale armatei. Începe cu divizia de cavalerie și e bucuroasă să constate că totul e bine rânduit, că spitalele arată într-o stare mulțumitoare. Împreună cu Ferdinand și cu Barbu Știrbey, la 23 martie 1917, dezbate declarația redactată de N. Iorga, pe care o citește regele, promițând pământ și libertăți soldaților din tranșee. În aceeași zi, Maria redactează un apel către America prin care cere ajutorarea României. Soldații ruși încep să se arate tot mai nesupuși. Prin Iași, și nu numai, se răspândesc zvonuri despre un complot împotriva regelui Ferdinand. Rușii erau în număr foarte mare și orice idee anarhică se putea coace în mijlocul lor. Iar românii nu puteau decât să procedeze cu maximă prudență pentru a nu-i deranja pe ruși.

Maria face în continuare inspecții pe la spitalele din Moldova. Are obiceiul de a păși foarte încet prin sălile cu bolnavi, astfel încât să nu li se pară că-și face vizita în grabă. Doctorii o sfătuiesc să poarte mănuși de cauciuc când umblă printre bolnavii de tifos. „Dar eu mă împotrivesc, pentru că toți soldații îmi sărută mâna și nu pot să le dau să sărute o mână de cauciuc”.

Călătorește prin satele Moldovei, peste tot pe unde armata română se refăcea cu sprijinul prețios al francezilor. Merge la Dobrovăț, la Ghidigeni, Ruginoasa, Pașcani. La 11 iulie începe ofensiva românilor pe frontul din Moldova. Va fi ceea ce s-a chemat Bătălia de la Mărăști, dintre 11-19 iulie 1917. Dar românii nu sunt deloc siguri de concursul rușilor. „Unii socotesc ofensiva României ca o nebunie primejdioasă și trebuie să mărturisesc că sunt și eu printre aceștia”. La 13 iulie regele e chemat la Cartierul General. Rușii se retrăgeau în masă, fără a mai lupta. „Mă tem

că de data asta va fi sfârșitul tuturor nădejdlor”. Și, mai departe, tremurând de spaimă: „Încetul cu încetul mă cuprinde teama, dar simt că întâmplările sunt atât de tragice, încât nu mai sunt de niciun folos curajul și energia noastră. Rușii ne strâng de gât”. Ceea ce observă este că „acum ne aduceau mai multă disperare aliații noștri, rușii, decât dușmanii noștri”. „Suntem prea aproape de marginea prăpastiei”. La 23 iulie scria: „Durerea mea, din pricina situației noastre, e atât de mare, încât sufăr îngrozitor; aproape nu îndur să mă atingă cineva cu vreun cuvânt sau vreo privire... Judecând după cele ce se întâmplă, presupun că ne așteaptă soarta cea mai rea din lume”. Aude că rușii nu încetează să se retragă fără împotrivire, iar austro-germanii sunt la graniță (se referă la granița de nord). „Toată lumea simte nevoia de a se strânge în juru-mi, căci nu știu nici eu cât timp vom mai putea fi împreună”. Se duce să mai vadă câteva spitale în jurul lașilor. „Pe drum mulțime de copii pe care totdeauna îi hrănesc cu câte ceva. Le-am împărțit daruri cu mâinile pline, dar cu inima covârșită de durere, căci mă întrebam câtă vreme voi mai fi în stare să le aduc puțină bucurie”.

Îl întâlnește pe Poklewski, fostul ministru rus la București, cu care discută despre exodul românilor. În cazul în care aceștia vor pleca spre Rusia, ar fi nimerit să ajungă la Rostov, pe Don, unde se găseau în acel moment vapoare românești și deci n-ar mai fi fost nevoie pentru început să caute locuințe. Se întreabă dacă n-ar fi mai bine ca populația să înceapă de pe acum evacuarea, ca să nu aglomereze drumurile. Unii deja începuseră. Jean Chrissoveloni și Barbu Știrbey sunt și ei într-o stare de disperare. La 25 iulie, Maria, împreună cu Barbu Știrbey, cu o hartă a Rusiei în față, caută locurile ce păreau mai nimerite pentru retragere. „Nu pot îndura gândul de a merge spre nord; îmi place să merg la miazăzi, și apoi ar fi mai aproape de țară”. „Nu e de mirare că deznădejdea obștească e atât de mare. Nu se poate închipui o stare de lucruri mai rea; dacă va sosi clipa temută, n-avem unde să ne refugiem decât în Rusia răzvrătită”. Nu e de mirare, de asemenea, că într-o astfel de atmosferă generală, guvernul României a avut proasta inspirație de a trimite cea mai mare parte din tezaurul României la Moscova, la 27 iulie 1917. Pe 25 iulie, vine Carol de pe front. Trupele române se comportă admirabil, le spune el. Le mai spune că la Mărăști austro-germanii au fost înfrânți și ar fi putut ieși lucruri mari dacă ofensiva românilor n-ar fi fost oprită din cauza retragerii rușilor de la granița de nord a României. „Românii noștri, în loc să urmeze pilda rușilor, au devenit din ce în ce mai înflăcărați, cu toate că sunt istoviți și nehrăniți. Nu pot fi destul de lăudați”.

La 26 iulie, Maria află că înaintarea germană e oprită. Rușii, încadrați de trupele române, se comportă bine și-și mențin pozițiile. „Inima ne e împărțită între nădejde și teamă; totuși continuăm cu facerea bagajelor și ne pregătim pentru o plecare subită dacă va fi nevoie”. La 28 iulie veștile care ajung la lași sunt „nu tocmai rele”. Pe linia de la Focșani rușii și românii rezistă. „Bieții noștri soldați luptă ca niște eroi, scrie Maria; mă tem că mulți cad răniți; sunt într-o stare de înfrigurare, care mă silește să plec cât mai curând la spitalele mele de pe front, la răniții mei. Îmi pare că a nu fi printre ei e un fel de lașitate”. Așa și era. Dar ... „la mine în casă se continuă facerea bagajelor; s-au strâns de pe acuma atâtea lucruri, încât casa a ajuns cu adevărat neprimitoare, și totuși inima îmi șoptește că nu vom pleca. Gândul unui asemenea lucru e prea îngrozitor”.

„Să plecăm... dar unde?”

La 1 august, însoțită de Mignon, vizitează frontul, în sectorul apărut de generalul Grigorescu. „Uimitoarea și poate neașteptata rezistență opusă de mica noastră armată unor forțe germane crotropitoare e o faptă care va rămâne întotdeauna glorioasă în anele istoriei noastre. În ciuda pildei rele date de ruși, care în mare parte deveniseră bolșevici, părăsindu-și cu miile pozițiile de luptă, soldații noștri, rău hrăniți, neînarmați și aproape neodihniți, rămaseră neclintiți și hotărâți în mijlocul prăbușirii foștilor aliați”. E fericită gândindu-se că a contribuit și ea la ridicarea moralului armatei române. Sunt „mama poporului meu”. La 2 august, vizitează spitalul de la Coțofenești, apoi pe acela de la Căiuți, unde erau 500 de răniți. În zilele următoare, se duce la Roman. În spitale locul bolnavilor e luat de răniți. Vizitele ei ridică moralul răniților. Știe să asculte și să rezolve plângerile lor. La 8 august, află că germanii au încetat atacul la Mărășești și se concentrează la Oituz, unde trupele române sunt greu încercate. Regele Ferdinand e convins că românii vor ține piept Centralilor și aici. Față de Maria e plin de

Regina Maria în vizită pe front, în compania principesei Mărioara și a generalului Eremia Grigorescu, 1917

Arhivele Naționale ale României

laude pentru purtarea soldaților. Plin de laude, de asemenea, pentru generalul Averescu. La 52 de ani, pe care îi împlinește la 11 august 1917, Ferdinand e bucuros că legătura dinastiei cu poporul român a devenit mai trainică, chiar dacă țara a devenit mai mică decât era la începutul războiului. Generalii Prezan, Berthelot și Scerbacev sunt invitați la lași, la aniversarea regelui. La 12 august, Maria e la Piatra și la Bacău. E însoțită de Averescu, și regina poate constata cât de mult îl iubesc soldații pe general. Acesta i se plânge de neîncrederea de care „se bucură” din partea Cartierului General. „Am fost cât se poate de binevoitoare și nădăjduiesc că, plecând de la mine, s-a simțit ceva mai fericit, fiindcă putuse să vorbească atât de deschis cu regina lui”.

La Târgu Ocna se apropie foarte mult de linia frontului. Împarte decorații unei companii de vânători de munte. O face în locul lui Averescu și la rugămintea acestuia. „S-a născut între noi (între regină și poporul ei, n.n.) o încredere nouă din pricina vitejiei cu care ne-am luptat, a eroismului cu care ne-am apărat pământul care ne-a mai rămas. A fost o clipă plină de însuflețire, când simțirăm cu toții, laolaltă, acea iubire aprigă, aproape evlavioasă care ne leagă acum pe veci”.

Se retrage pentru câteva zile la Coțofenești. Printre răniții internați aici, în căsuța ei de lemn, se simte bine. Avea o îndoită vedere, către Troțuș și către munți. Este cel mai mare centru al spitalelor *Regina Maria*, rânduit în 10 barăci frumoase de lemn clădite de generalul Văitoianu. Soția sa și cele două fete ale lor lucrau acolo ca infirmiere. Erau, desigur, și alte doamne, dar numărul lor era insuficient, spitalul având 1200 de paturi. Barăcilor pentru bolnavi li se adăugau pavilioanele pentru infirmerii, cabinetele medicale, toate bine construite, într-un stil românesc plin de eleganță. Sălile de deparazitare, de pregătire a bolnavilor, erau într-un pavilion aparte care cuprindea 4 săli de operație cu accesoriile lor. Aici lucrau 3 echipe de chirurzi francezi și români, fără încetare, în schimburi de șase ore. În timp ce se opera într-o sală, se pregătea rănitul următor într-o alta.

Regina scrie adesea despre căsuța ei de lemn de la Coțofenești, „căsuța unde se întâlnesc cele patru vânturi”, cum o botează, despre libertatea de care se bucura în acea căsuță, despre oamenii pe care i-a cunoscut aici:

Regina Maria hrănind copiii orfani, la Popricani, alături de principele Nicolae și principesa Ileana, 1917

Arhivele Naționale ale României

contele Rochefort, doctorii francezi Devaux, Championnière, Veuillet, Vaudescale, pe englezul Locker Lampson, căpitanul Evans, colonelul Anderson (mai ales pe acesta din urmă). „Am cunoscut oameni de diferite neamuri și mulți dintre ei au ajuns să-mi fie adevărați prieteni”. Aici umblă fără odihnă peste tot; „încerc să aduc pretutindeni puțină alinare, câte o vorbă bună, câte un surâs blând. Aș putea descrie multe scene înduioșătoare și unele chiar dureroase. Toți primesc cu drag vizita mea și dacă din întâmplare aș uita una din cele 10 barăci, ar fi pentru ei o mare dezamăgire. Unde-i Mama Regină?”. Argetoianu spune: „Fiindcă vorbim de Iași, regina și-a îndeplinit cu prisosință îndatoririle sale. A fost cât a putut mai mult în mijlocul celor care aveau nevoie de o mângâiere, de o îmbunătățire a soartei sau a traiului... Se poate afirma că, în timpul pribegiei noastre în Moldova, regina Maria a întrupat, și a întrupat frumos, aspirațiunile cele mai înalte ale conștiinței românești”.

Mărturia cel mai mult de luat în considerație privind spitalul de la Coțofenești ne-o dă dr. Ion Cantacuzino, care îl vizitează la 13 septembrie 1917. „Personalul medical și cel al infirmierelor formează un ansamblu de bună tovarășie, unde munca nu șomează nici un moment, dar în care domnește un anumit spirit de societate, destul

**Regina Maria,
principele Nicolae
și principesa Ileana
împărțind mâncare
orfanilor de război.
Popricani, 1917**
*Arhivele Naționale
ale României*

de liber, dar cuviincios”. La acest spital erau două popote. La cea franțuzească luau masa și doamnele. Între ele, doctorul Cantacuzino le vede pe fiica doctorului Romalo, pe doamna Grigore Filipescu, pe Cella Delavrancea, pe doamna Revercheu, pe soția dr. Costinescu și pe doamna Gabriela Duca. La popota românească mănâncă personalul spitalului mobil și ofițerii de serviciu. Există camaraderii discrete, dar spiritul de disciplină în muncă nu are de suferit. Seara se aprinde un foc mare sub cerul liber, femeile fac cerc în jurul focului. Stau de vorbă, se relaxează... Medicii francezi locuiau într-o casă de lemn, în stil românesc, cu cerdac. Fiecare își aranjase camera cu scoarțe, broderii, oale și farfurii. Așa vede doctorul Ion Cantacuzino toată „legenda Coțofenești” .

Regina observă ceea ce observaseră și alții, „oboseala stării de război”. Când se vorbește despre continuarea rezistenței, de prelungirea ostilităților „majoritatea oamenilor – femeile în special – scot același geamăt de oboseală, același: Of, Doamne, Doamne, m-am săturat! Este sigur că dorința de pace preocupă și obsedează toate mințile; ei simt că, în fond, frontierele noastre vechi ne vor fi redată și ei renunță ușor la chestiunea națională în fața nevoii imperioase de a-și regăsi viața lor normală”.

Are aspre cuvinte pentru marele vecin, „un aliat care târăște după el în prăpastie țara noastră, deși ea s-a purtat cu o neasemuită vitejie!...mă simt pentru întâia oară învinsă, umilită, parcă mi-aș fi pierdut locul sub soare”. Când o întâlnește din nou, dr. Cantacuzino o vede îmbătrânită, „palidă, înfrântă, cu obrajii căzuți, neputând să-și mai ascundă îngrijorarea”. Cu generalii Averescu și Grigorescu, veniți la Consiliul de Miniștri, discută noua situație și soarta monarhiei. „Nu știu, sunt atât de strâns legată de țara mea, încât nu-mi pot închipui o soartă a mea, o soartă care să nu fie deopotrivă cu a țării. Pentru întâia oară azi n-am putut primi lume fără a avea lacrimi în ochi”. Asistă neputincioasă la plecarea din Iași a prietenilor. „Simt că acest armistițiu (e vorba de armistițiul cu Puterile Centrale, cerut de Rusia, la care e forțată să adere și România, n.n.) e una dintre cele mai mari încercări ce-am avut de îndurat până acum”. Dr. Cantacuzino observă că regina „a îmbătrânit și a slăbit uimitor de mult în ultimele două luni. Principesa Elisabeta, de asemenea. Ea (regina, n.n.) s-a arătat întodeauna față de misiunile aliate de o ospitalitate amabilă puțin obișnuită”. La 7 decembrie, prezidează o întrunire cu aliații care mai rămăseseră în Iași pentru a organiza ajutoare pentru populația din spatele frontului. La întrunire iau parte și generalii Averescu,

**Regina Maria,
în mijlocul răniților,
într-un spital de
campanie, 1917**
*Muzeul Național
de Istorie a României*

Grigorescu și Văitoanu. Cu cel dintâi și cu Barbu Știrbey, discută îndelung asupra situației. Vine și regele, care îi anunță că Scerbacev a cedat presiunilor bolșevicilor. „Mă tem că acesta e cu adevărat sfârșitul pentru noi, că ne-am jucat ultima carte și am pierdut”.

À prendre ou à laisser

Evenimentele grăbesc o decizie. În noaptea de 8 spre 9 decembrie 1917, un grup de maximaliști vor să-l aresteze pe Scerbacev. Atacul e respins, dar generalul rus, îndemnat foarte insistent de miniștrii aliați, cere din nou sprijin armatei române. Generalul C. Iancovescu și Gh. Mârzescu se duc la Brătianu, care, după miezul nopții, convoacă din nou consiliul. Brătianu constată dilema în care se găsea statul român: ori intra în luptă cu bolșevicii, așa cum cereau imperios aliații, ceea ce echivala cu război contra Rusiei, „sau lăsăm ca valul bolșevist să ne acopere, să rupem cu aliații și să întindem mâna Germaniei”. Care era soluția cu procentajul cel mai mare de speranțe? Se calculează pierderile pentru România în caz de război: tezaurul, represalii contra românilor din Rusia, întreruperea aprovizionărilor prin Rusia.

Consiliul decide la orele 4,30 dimineața: război cu bolșevicii. Împotriva au fost Take Ionescu, M. Pherekyde, D. Greceanu și generalul Iancovescu. Urmează o aprinsă discuție între Brătianu și Take Ionescu. Cel din urmă rămâne intransigent. Generalul Prezan presează cu hotărâre pentru a pregăti armata (nu mai erau decât două ore până la ziuă). Și se ajunge la rege, care decide în favoarea punctului de vedere al lui Brătianu. Take Ionescu își dă demisia, dar revine asupra ei în cursul zilei. Armata înconjoară gara de la Socola. „Părea un basm și totuși era realitate, scrie I.G. Duca, când pe la ora 7-7,30, bolșevicii s-au văzut înconjurați de trupele noastre, au schițat timp de câteva minute o rezistență, dar simțindu-se înconjurați au depus armele și astfel, fără nicio luptă am putut dezarma mai multe mii în câteva ceasuri și fără nicio pierdere”. Pe de altă parte, în aceeași noapte, cazacii îi arestează pe șefii maximaliști, între care era și Simion Grigorievici Roșal, fanaticul bolșevic sosit la Iași cu intenția de a-i asasina pe rege și pe generalul Scerbacev și a-l aresta pe generalul Berthelot (în condiții necunoscute, Roșal dispare).

Armata română readuce ordinea în Moldova. La 9 decembrie e preluat controlul asupra gării Socola. Confruntări mai însemnate sunt la Pașcani (comandantul Butnaru e ucis cu trei focuri de revolver, ceea ce provoacă reacția vânătorilor de munte, care atacă la baionetă, punând la pământ mai multe zeci de ruși), la Galați, unde rușii lasă mulți morți și răniți și 50 de tunuri, la Spătărești și pe Prut. Cei mai mulți soldați ruși depun armele și sunt trimiși

Regina Maria în vizită pe front, la Cozmești, 1917

Muzeul Național de Istorie a României

spre Răsărit. De la Petrograd, Troțki adresează o notă amenințătoare lui Constantin Diamandi, ministrul român acreditat în Rusia, acuzând România că se amestecă în treburile interne ale Rusiei. Constantin Diamandi răspunde cu abilitate, arătând că România a luat măsuri de poliție internă.

România e împinsă înainte de propriul destin și sub incidența vremurilor. Dar căutându-și identitatea națională, cum o făceau acum toate popoarele, se trezește înconjurată din toate părțile de dușmani. Și parcă în cea mai fără de speranță clipă a existenței sale. Anul 1918 începea pentru români sub cele mai vitrege auspicii. Toate le erau împotriva.

Joi, 27 decembrie 1917, Maria are o îndelungă discuție cu soțul ei. Era ziua nunții lor de argint. „Mână în mână, ne mărturisim unul altuia că în ceasul de față, în contra nenorocirilor noastre, sau mai bine zis mulțumită lor, am ajuns cei mai temeinici prieteni din lume și suntem legați de țara noastră așa cum nu e dat multor suverani să fie. Suntem una cu poporul nostru...”. Ei nu mai erau una. Legăturile dintre ei nu mai erau intime. Rămăseseră doar de prietenie. O prietenie în jurul unui tron, care era al fiecăruia dintre ei și al amândurora. Guvernul le oferă inele de argint bătute în oțel de război. Parcă niciodată până acum nu se simțise nevoia unei atât de strânse legături a monarhiei cu țara. La 13/26 ianuarie 1918, guvernul moscovit rupe relațiile cu România, iar la 23 ianuarie/ 5 februarie 1918, Germania și Austro-Ungaria trimit un ultimatum României. Încercuirea era totală. Puterile Centrale știau că rușii au ieșit din luptă și, oricum, nu mai erau aliații românilor, și mai știau și că „ne încurcă destul treburile din Basarabia”. Și, într-adevăr, revoluția din Rusia arunca Basarabia în brațele României. Dacă România nu deschidea brațele s-o

cuprindă și pe ea în spațiul românesc, de unde fusese răpită în 1812, atunci o lua regimul bolșevic, instalat la Moscova. România și maximaliștii erau singurele din zonă care dețineau forță armată pentru a interveni. Pe de altă parte, niciuna dintre aceste două structuri nu putea face nimic fără tacita încuviințare a Puterilor Centrale, acum stăpâne în toată regiunea. Ce trebuia să facă România? Dacă se hotăra să răspundă chemării Basarabiei atunci, inevitabil, trebuia să-și asigure o înțelegere cu Centralii, dacă nu acționa astfel, Basarabia era pierdută. Cu alte cuvinte, România era în mijlocul unei dileme. *À prendre ou à laisser*. Diplomația Centralilor cunoștea situația și avea un element în plus de șantaj.

Toate acestea se întâmplă pe fundalul evenimentelor de pe frontul de Răsărit, unde se pregătea semnarea unei păci separate, forțată de austro-germani. La 9 februarie 1918 se încheie pacea cu Ucraina. O pace fără repercusiuni concrete, pentru că Rada de la Kiev nu mai reprezenta pe nimeni. În fapt, sovieticii tocmai ocupaseră Harkov și Kiev. Guvernul ucrainean nu mai dispunea ca teritoriu decât de „camera reprezentanților săi la Brest-Litovsk”, cum remarca cu ironie Troțki. La 18 februarie, e semnată și pacea cu Rusia. Odată pacea cu Rusia și Ucraina încheiată, România rămâne singură în fața presiunilor forțelor armate ale Puterilor Centrale pe frontul oriental. Încă mai erau misiunile militare ale Aliților în Moldova. Dar până când? La 21 februarie pleacă misiunea militară engleză. Generalul Ballard și echipa sa vin să-și ia la revedere. Pleacă și colonelul Anderson, un foarte apropiat al reginei. Pleacă și generalul Berthelot, șeful Misiunii franceze... Toți deveniseră prieteni ai românilor. Toți au jurat că „biata, sfâșiata și ciopârțita mea țară nu va fi uitată”, scrie Maria. Prințului Știrbey îi spune la 23 februarie: „Vezi, ceea ce ne prăpădește țara e lipsa de credință, aceasta îi sapă curajul și îndeamnă pe atâția să-și plece capul în fața pieirii”. În seara acelei zile adună la ea pe Știrbey, pe Carol, pe cel care devenise o prezență frecventă și foarte dorită, colonelul Boyle, împreună cu prietenii străini care a doua zi plecau. Alături cânta Enescu, „cânta ca un zeu” splendida simfonie a lui Lekeu. „În umilirea și deznădejdea noastră, ascultai cu tot sufletul acea muzică de o frumusețe supraomenească. În fiecare notă mi se părea că aud strigătul de agonie al țării noastre”.

La plecare, generalul Berthelot e condus la gară de toată familia regală, ceea ce, firește, nu a fost deloc văzut cu ochi buni de Centrali. În acea seară, Maria plânge „ca și cum toată viața mea n-aveam să mai fac altceva decât să vărs lacrimi din pricina acestei fapte pe care n-o pot uita: izgonirea prietenilor care veniseră să lupte pentru noi”. Colonelul Boyle o însoțește acasă. „Încercai să-mi recapăt liniștea alături de neînvinsa energie a acestui om, să sorb ceva din potolita putere ce izvorăște din el. Îmi spusei tot focul în timpul ceasului petrecut împreună. Nu știu toate câte îi mai spusei,... dar îi mărturisii întreaga mea durere și când plecă și-i adăugai că toată lumea mă părăsea, îmi răspunse foarte liniștit: Eu nu. Și strângerea mâinii lui era ca fierul de puternică”. Era o femeie puternică. Atâta vreme cât mai rămâneau prieteni lângă ea, nimic nu părea pierdut.

Puterile Centrale încearcă să se pună de acord privind condițiile păcii pe care urmau s-o impună României. Czernin, ministrul de Externe austriac, insistă pe lângă germani ca tratativele cu România să se desfășoare separat de cele cu Rusia „pentru ca România să rămână pe cât posibil izolată”. Și tot el e de părere să condiționeze rămânerea dinastiei (eventual cu încoronarea lui Carol, în acel moment prinț moștenitor al României) cu cedarea unor rectificări de graniță în Carpați. În legătură cu dinastia, feldmareșalul August von Mackensen îi scrie lui Wilhelm al II-lea despre discuțiile sale cu oamenii politici români rămași la București, de fapt cu P.P. Carp și prietenii din jurul său. Carp îi spune ca odată cu înlăturarea lui Ferdinand să fie înlăturată și dinastia. Pentru că este „imposibilă”. Dacă ea rămâne și se reîntoarce la București, „cu ea s-ar întoarce corupția ultimilor ani, ea, cu adepții ei fiind prea mult implicată în sistemul de corupție și îmbogățire al vieții politice practicate până acum” (avea în vedere afacerea Tramvaielor, din cauza căreia pierduse el guvernul în 1912 sau ce se întâmplase în anii neutralității). Totodată, P.P. Carp consideră monarhia în ființă „incapabilă din punct de vedere moral să conducă poporul și statul spre însănătoșire” (se gândea la ceea ce se auzise la București despre regina Maria, dar și despre rege și principele Carol și aventurile lor).

Faptul că Centralii nu se puseseră de acord asupra felului în care urmau „să rezolve” soarta României dădea speranțe lui Berthelot, care nu înceta să declare în dreapta și în stânga, la Iași, că Puterile Centrale nu mai au forță de atac pe frontul oriental, și românii puteau să reziste și singuri. Evident, o bună parte a trupelor germane plecaseră

Regina Maria și Misiunea Militară Engleză. Iași, 1917

Muzeul Național de Istorie a României

de pe frontul oriental spre cel occidental. Dar cele austro-ungare, bulgare, turce rămăseseră. Și suficiente mai erau și cele germane. Adevărul era că reglarea conturilor cu România ridica probleme delicate între Germania și aliații ei. Din cauza apetitului teritorial al austro-ungarilor, bulgarilor și turcilor. Practic, toată chestiunea Balcanilor era pusă în cauză. Discuțiile între cei patru aliați ajunseseră la un punct mort în ianuarie 1918. Dar în februarie, von Kühlmann, ministrul de Externe german, și Czernin se stabilesc la București și întreaga chestiune e reluată. Kühlmann acordă României o atenție specială. Această țară reprezenta pentru Kühlmann primul eșalon al acelei Mitteleurope, la construcția căreia lucra de la venirea sa în Wilhelmstrasse.

„Adevărul e că ne-a părăsit norocul și că toate sunt de la o vreme împotriva noastră”, scria regina Maria. Ceea ce se întâmpla în Rusia o preocupa în cel mai înalt grad. Acolo era sora ei (în Finlanda), dar de acolo puteau veni toate nenorocirile pentru România. La 27 ianuarie îl primește pe marchizul de Saint-Aulaire, ministrul Franței. Apoi pe Charles Vopicka, ministrul Americii. Le cere amândurora să înțeleagă poziția României. Amândoi sunt, firește, foarte binevoitori: „Vorbeam cu atâta însuflețire, încât cred că niciunul din ei n-a rămas nepăsător la expunerea mea, căci știu că fiecare dintre ei mi-e cu adevărat devotat. Ei își dau seama că mi-am pus toate puterile în joc”.

Trei zile mai târziu Maria nota: „Mă cuprinde o stare de înverșunată răzvrătire. Nu mă pot resemna la o asemenea soartă, nu pot, mi se rupe inima, îmi ucide sufletul, e prea, prea de tot nedrept”. Averscu îi zice „că situația noastră nu fusese niciodată atât de tragică, atât de deznădăjduită și de umilitoare pe cât se părea că o socotesc eu”. Totuși, regina nu se poate abține să observe cât de dureros i se pare să-l vadă pe el, cel mai bun general al nostru, nevoit

să trateze pacea. Printre lacrimi îi spune lui George Barclay că „nu ne-a rămas decât să lunecăm afară din cercul celor vii, ca o greutate neînsuflăită, pentru că n-am fost ajutați, ci trădați, și am ajuns acum ca un animal ce zace pe moarte, părăsit de toată lumea”. Primește din Franța vestea că Académie des Beaux-Arts din Paris a ales-o membru corespondent. Pentru Maria era ca o rază de lumină venită dintr-o lume mai bună... „Am fost adânc mișcată, dar eram prea tristă ca să mă pot bucura cu adevărat”. De la înființarea Institutului Franței, era pentru prima oară când o femeie era chemată la această demnitate. În timpuri normale ar fi fost o mare bucurie. Acum, ideea că Alianții urmau să plece, părăsindu-i pe români, „mă împingea până în pragul nebuniei”.

De la București, unde ajunseseră delegații României pentru tratativele de pace, le vine știrea că un grup de politicieni români – așa-ziii germanofili: Carp, Beldiman, Lupu Costaki, Virgil Arion, Stere, Nenițescu – le prezentase oficialilor români o declarație în care nu mai recunoșteau pe Ferdinand drept suveranul lor, locul lui urmând a fi luat de o nouă dinastie germană. Dar delegații primesc și urări de bine din partea politicianilor rămași credincioși. La 1 februarie 1918, Averescu îi explică în ce consta situația României în acel moment și de ce ea nu putea face altceva decât pace separată. „Dreptatea scrisă cu «D» era de partea lui”, de altfel toate erau de partea lui, afară de ceea ce se numește „credința care mută din loc munții”.

Îl deplânge pe „bietul rege” care, la 13 februarie, trebuie să se întâlnească cu Ottokar Czernin. „Urâsc gândul că Nando trebuie să-l vadă pe Czernin”, scrie regina. Dar guvernul consideră întâlnirea ca fiind necesară. Potrivit relatării diplomatului Czernin, convorbirea cu regele Ferdinand a durat circa trei sferturi de oră (a durat 40 de minute, după alte surse, și în alte 20 de minute discuției i s-a alăturat și generalul Averescu). „Eu am început convorbirea, spunându-i că n-am venit în niciun caz pentru a căuta pacea, ci pur și simplu, din însărcinarea Majestății Sale, preamiloștivil meu stăpân care, în ciuda josnicei trădări a României, fapt fără precedent în istorie, vrea să se poarte cu blândețe și menajament, dacă regele Ferdinand vrea să facă pace *imediat*, în condițiile convenite de cele patru Puteri Aliate, condiții din care nu poate fi schimbată nicio notă”. Regele ține să observe că acele condiții sunt extrem de dure, că România nu poate respira fără Dobrogea. „Eu am replicat regelui că, dacă el se plânge de condiții dure, aș voi să-l întreb care ar fi condițiile sale, în caz că trupele sale ar fi ajuns la Budapesta”. Convorbirea nu duce la nimic altceva decât la o expunere de poziții. Regelui îi pare rău că a acceptat-o. Lui Alecu Constantinescu îi face impresia că regele încă nu se gândește la abdicare, dar e deprimat.

Regina Maria, anunțată de rege de convorbire, notează în *Povestea vieții mele*: „A fost ceva groaznic din toate punctele de vedere. Czernin de-abia a fost politicoș... Nu-i dădu lui Nando niciun fel de nădejde. Condițiile de pace sunt cu neputință de primit, dar dacă nu ne învoim cu ele, trebuie, după părerea lor, să fim șterși de pe fața pământului... Dacă nu vrea Nando să primească pacea acum și în condițiile dictate de ei, atunci îi fac cunoscut amândoi împărații că-l vor urmări cu o dușmănie neînduplecată și că niciodată nu vor mai ridica mâna ca să-l ocrotească pe el sau pe un alt membru al familiei lui”. Și Mariei îi pare din nou tare rău că Ferdinand a acceptat întâlnirea. „Dar Nando simte că trebuie să facă orice pentru țara lui, chiar lucruri care-l umilesc pe el însuși. Poate că are dreptate. Nu pot să judec eu, dar am simțit de câtăva vreme că cei din jurul lui au zdruncinat într-însul curajul, precum și încrederea ce avea în puterea și în lealitatea țării lui”.

Îl primește și pe generalul Prezan. Maria îi cere să-l mai învieze pe rege. În același timp, îi spune că austriecii au intrat în nordul Basarabiei și România e încercuită din toate părțile. „Prezan se teme că nu mai e nimic de făcut, oricâtă vitejie disperată și nebunească îndrăzneală am arăta. Atunci ce ne rămâne?”.

Între timp, devastările soldaților ruși plecați de pe front sunt cu deosebire mari în Basarabia. Bande înarmate cu mitraliere, în automobile, unele blindate, jefuiesc, distrug,ucid. Bande de femei li se alătură. Gărilile sunt ocupate peste tot. Revoluții opresc trenurile și le jefuiesc după plac. A fi român e totuna cu a fi „burjuu” (burghez), termen de mare ocară printre bolșevici. Ei sunt conduși de Cristian Racovski, un bulgar fanatic, antiromân, și de Mihai Gh. Bujor, socialist român fanatizat și imbecilizat. La 5 ianuarie, dintr-un vagon aflat în gara din Chișinău sunt dați jos doi deputați români, coloneii Tănăsescu și Trăilescu, doi ofițeri francezi și alți „burjuu”, li se pun puști și revolve în piept, sunt percheziționați, li se iau banii, bijuteriile, proviziile și apoi sunt trimiși înapoi la Ungheni, pentru că românii în Rusia nu mai aveau ce căuta. Ca un gest de omenie li se permite să mănânce la restaurantul gării din

Regina Maria alături de generalul Henri Berthelot, șeful Misiunii Militare Franceze, 1917

Muzeul Național de Istorie a României

Chișinău, dându-li-se câte 4 ruble pentru ofițeri și 6 ruble pentru soldați! Până și un diplomat cu totul imparțial ca ministrul Spaniei în România nota: „Bande de soldați rebeli operau trenurile încărcate cu provizii pentru armata română și cea rusă”. Calea ferată Ungheni-Chișinău e regiune blocată și bande de soldați ruși „se aprovizionau la întâmplare, prin furturi și jafuri, creând în Basarabia o situație asemănătoare cu aceea prin care a trecut și mai trece România datorită prezenței armatei ruse în retragere, fără comandanți și fără lege”.

Joi, 16 februarie 1918, puțin înainte de miezul nopții, Puterile Centrale anunță că vor denunța armistițiul cu România a doua zi, la 12, în cazul în care românii nu vor accepta propunerile lor ca bază a tratatelor. Generalul Averescu cere convocarea unui Consiliu de Coroană pentru a doua zi, la 10.30. Consiliul se ține și va fi urmat de alte două, la 18 și 19 februarie. Participă la ele regele, principele moștenitor, miniștrii, președintele Senatului, Em. Porumbaru, președintele Camerei, V. G. Morțun, și câte trei reprezentanți ai Partidului Național Liberal și ai Partidului Conservator, între ei, desigur, I.I.C. Brătianu și Take Ionescu. Discuțiile sunt lungi, puternic marcate de presiunea momentului. Elita românească e pusă la grea încercare. Trebuia salvat nu doar prezentul, ci viitorul românilor. Ferdinand simte nevoia să discute cu Maria. Și o vizitează mereu. „Încearca totuși să-i insuflu atât curaj cât mi-a fost cu putință; dar mă tem că și-a pierdut încrederea”. Ziua în care se petrec toate acestea e și ziua în care Maria cunoscuse pe acel canadian „foarte interesant”, pe colonelul Boyle, care lucra pentru români în Rusia și încerca să le îmbunătățească situația și să le înlesnească transporturile în spațiul rusesc. „E un om care te câștigă

printr-un farmec ciudat, care nu se teme de nimic și care prin nemaipomenita lui putere de voință și curaj izbutește să răzbată peste tot; un adevărat tip din Jack London". E felul Mariei de a defini ceea ce s-ar putea numi *un coup de foudre*. În fapt, aceasta va fi.

A doua zi, duminică, 18 februarie 1918, înaintea celui de-al doilea Consiliu de Coroană, în prezența lui Carol, Maria are o discuție aspră cu Ferdinand. „Regele se supără cumplit pe atitudinea mea... Desigur că am fost prea pătimășă, căci din nenorocire așa mi-e firea, dar erau unele lucruri pe care trebuia să le știe Nando, și cine alta decât eu ar fi putut să-i spună ce i-am spus eu în dimineața asta?”. Și Maria citează una din frazele rostite: „Dacă ne e scris să murim, să murim cu fruntea sus, fără să ne mângâim sufletul, iscăbind cu numele nostru osândirea la moarte. Să murim rămânând dârji, strigând lumii întregi indignarea noastră față de nemernicia ce se așteaptă de la noi”. Carol împărtășește și el supărarea mamei sale, chiar dacă nu și vehemența acesteia. După-amiază regina are o discuție și cu generalul Averescu. „Socotesc că e mai bine să arunc un vâl de tăcere asupra conversației mele cu Averescu. Tot ce pot spune e că întrevederea mea cu primul ministru, la capătul unei zile și așa pline de zbucium, a fost unul din ceasurile cele mai amare și mai tragice ale vieții mele, un ceas întunecat ca moartea”. Firește, discuția nu putea fi decât tot în jurul acceptării sau nu a condițiilor de pace. E de bănuț că Averescu i-a reproșat Mariei faptul că i-a cerut lui Ferdinand să-i invite la Consiliu și pe șefii armatei, generalii Prezan, Văitoianu și Grigorescu, fără știrea lui și la insistențele reginei. Acesta este motivul pentru care Averescu își dă demisia, dar nu este acceptată de rege. Tot regina îl îndeamnă pe Carol să declare în Consiliu că spera „că în această țară se va găsi un om de stat care va ajuta pe Rege să nu iscălească o pace înjositoare”. Părea o forțare a notei, considerată ca atare de cei prezenți.

Nici de la acest Consiliu nu lipsește o telegramă a Centralilor. De data aceasta se mai cer „măsuri pe teren economic corespunzătoare situațiunii” (și care vor fi de-a dreptul oneroase), demobilizarea întregii armate după ce va fi încheiată pacea cu Rusia, susținerea „din răspuțeri” a transportului trupelor Centralilor prin Moldova și Basarabia spre Odesa. Și toate prevăzute din nou ca o condiție *sine qua non* a începerii tratatelor de pace. Cu cât se amânau tratativele de pace separată, cu atât mai dure deveneau condițiile puse de învingătorii de moment.

Cum prevăzuse și regina, știrile despre o posibilă pace separată pun în alertă pe reprezentanții diplomațici și militari ai Aliașilor în Moldova. Informat, Clemenceau trimite o telegramă dură lui Brătianu: „Mi-ați cerut încrederea și v-am acordat-o. Voim să continuăm încă a v-o acorda, însă România să-și ia seama să nu se pună în fața ireparabilului”. Din Moldova, Clemenceau primea mereu știri de la generalul Berthelot. Și credința generalului era că „situația în România nu este, deci, disperată, cum ar putea unii să creadă. Poate fi chiar sigur că armata română va putea menține singură în tot timpul iernii integritatea Moldovei”. I.I.C. Brătianu îi trimite la Clemenceau pe mai mulți membri ai emigrației române în exil: Pavel Brătășanu, Constantin Mille, Ermil Pangratti, Emil D. Fagure. Românii vor să obțină de la Clemenceau consimțământul pentru o pace separată. „Consimțământul Franței România nu-l va avea”, le declară premierul francez. Părăsită de aliași, spun românii, România e o victimă. „Numai să nu fie o victimă care consimte”, replică tăios Clemenceau. Delegații insistă pe suferințele mari ale poporului român. „Da, domnilor, în fața poporului român îmi scot respectuos pălăria, însă în fața politicianilor Dumneavoastră, mă acopăr”. Acesta era același Clemenceau care la Paris declara în Cameră: „Îmi cereți formula guvernului meu? Iat-o: în politica internă eu fac război. În politica externă eu fac război. Eu voi face numai și totdeauna război. Rusia ne-a trădat? Eu voi continua să fac război. România e constrânsă să capituleze? Eu continui să fac război. Voi continua până în ultimul sfert de oră, pentru că vom fi noi cei care vom avea acel sfert de oră”.

Erau 130 de divizii germano-austriece pe frontul de răsărit (90 erau germane). Cum puteau fi ele ținute în răsărit și împiedicate să ajungă pe frontul din apus dacă nu plecând de la armata română? Clemenceau îi telegrafia lui Berthelot pentru a convinge factorii de putere de la Iași să continue războiul. Pentru că România și Berthelot au construit o armată care e o forță „pe care România n-o poate dizolva fără să sacrifice viitorul ei”. Și Foch gândea la fel, considerând armata română „un zid de rezistență și pentru elementele sănătoase ale Rusiei”. Într-un memorandum pregătit pentru Consiliul Superior de Război al Aliașilor, Foch dezvolta ideile sale de constituire a unui nucleu din 15 divizii, în jurul căruia să se adune potrivnicii bolșevismului din sudul Rusiei: ucraineni, cazaci, caucazieni, cehi și să se ia în posesie Transiberianul de către armata română.

Regina Maria împreună cu generalul Alexandru Averescu, comandantul Armatei a II-a, 1917

Muzeul Național de Istorie a României

O victimă care consimte

Cu Marghiloman, noul prim-ministru, Maria se vede rar. „El e în legătură cu dușmanul și de aceea mi-este cu totul nesuferit”. Se cunoșteau foarte bine. Ea fusese de atâtea ori la *Albatros*, vila lui Marghiloman de la Buzău. Dar... venise războiul. Și se diferențiaseră opțiunile. La audiența cerută de Marghiloman la numirea sa ca prim-ministru, el îi ușurează situația reginei, ca un om de lume ce era. „Totuși, în ciuda zâmbetelor lui, eram cuprinsă de un sentiment sinistru, știind că oricât de curtenitor ne purtam unul față de altul, convingerile noastre intime fac din noi potrivnici neîmpăcați”. Discută despre Rusia: „Ce tragică nenorocire”. Despre pacea separată a românilor: „Pacea e grea, e foarte grea”. Apoi, scrie Marghiloman, „cu un fulger în ochi și pumnul ridicat, regina comentează: «Setea de revanșă se va întări și mai mult»”. El îi răspunde: „Chiar de aș zdrobi iluziuni scumpe, M.V. trebuie să știe că pentru noi s-a sfârșit. Antanta are destule griji pentru ca să fie mulțumită de sfârșitul aventurii orientale”. Au vorbit despre multe, dar „parcă era fiecare dintr-o altă sferă”. Alte întâlniri între cei doi, Maria nu mai amintește. Marghiloman însă, da. La 29 martie, regina l-a chemat pe Mitilineu pentru a-i spune că deși a fost prietena familiei Marghiloman, acum se teme de acesta. Îi mai spune cu lacrimi că ea suferă. Urmare a convorbirii cu Mitilineu, a doua zi, 31 martie 1918, Marghiloman se întâlnește cu regina. El îi face o declarație: „Țiu ca M.V. să știe că nu sunt

dușmanul Dinastiei. Am primit puterea nu ca să fac pacea; oricare putea să o facă, mai puțin bine ca mine, dar s-o facă; dar am primit ca să scap Dinastia". „O știu, a zis regina". „Atunci cer să mi se ușureze sarcina, și mă adresez reginei pentru ca din jurul ei să se risipească atmosfera care întreține necazul germanilor".

La 26 mai 1918, Marghiloman trebuie să facă față atenționărilor germane privind o telegramă a colonelului Anderson, de la Crucea Roșie Americană. „Alipirea Basarabiei e netăgăduit un mare eveniment pentru țara noastră, scrie Maria. E primul pas înspre «unirea» visată de România". Crede și ea, cum mulți observau, că această unire s-a produs neașteptat din pricina destrămării Rusiei și „s-a întâmplat într-un timp când mi-e inima prea îndurerată ca să se poată înveseli. Pentru mine orice bucurie e înăbușită de mâhnirea acestei grozave păci și de teama cu care pândesc desfășurarea politicii noului nostru guvern". Ea participă la *Te Deum*-ul din Catedrala Mitropoliei, la dejunul oferit de rege. Copiii ei se prind în hora de pe strada Lăpușneanu. Bucuria Mariei e mai reținută. „Ar trebui și eu să mă bucur, dar am pierdut obiceiul de a mă bucura; nu pot decât să privesc viitorul cu teamă și să mă întreb ce necazuri noi vor izvorî din aceasta".

La 31 martie 1918, când îl primise pe Marghiloman, la cererea acestuia, liderul conservator i-a spus că, fără nicio îndoială, germanii sunt câștigătorii războiului și din această pricină el încearcă să-i trateze ca pe niște prieteni, nu ca pe dușmani. Regina se împotrivesc din răspuțeri ideii că românii au fost învinși în opțiunea lor în Marele Război. „Sunt tot atât de convinsă ca și până acum că am ales drumul cel drept. Sunt din cei care luptă și mor pentru o cauză... Sunt dâră până la înverșunare; aceasta îmi pricinuieste multă suferință". Ea este dușmana dușmanilor ei. „Acum, când ne impun o pace grozavă și înăbușitoare, mă simt vrăjmașa lor fără măsură și fără chip de împăcare". Marghiloman a încercat din nou s-o convingă de pierderea partidei. Inutil. S-au despărțit totuși prieteni.

La sfârșitul lui iunie 1918, Maria se mută de la Iași la Bicz, la unul dintre domeniile Coroanei, în frumoasa vale a Bistriței. Era și Carol pe aproape, preluase comanda unui regiment de vânători la Târgu Neamț. Regina Maria îi aranjase această comandă, pe care o considera necesară pentru Carol. O demnitate care părea să-i făcă plăcere. Regina găsea însă că sănătatea lui Carol era prea puțin mulțumitoare. „Era prea slab, tușea și părea că-l muncește un gând". La Bicz vin și Boyle, care era în convalescență, după accidentul vascular de care suferise, și Mișu, ministrul nostru de la Londra, un prieten foarte drag al reginei și al regelui. Ferdinand se simțea mai bine la Bicz și pentru că era mai departe de Marghiloman și de ceilalți miniștri care veneau pentru semnături. Pentru darea în judecată a foștilor miniștri liberali, Marghiloman duce o adevărată luptă cu regele, dar și cu Maria, care nu putea accepta o astfel de lege (în România nu era o lege a exilului) și făcea mari presiuni asupra lui Ferdinand. În fapt, el nu semnează decât numai după ce Brătianu l-a rugat s-o facă. Șeful liberal știa ce face, și o astfel de lege a întors-o în favoarea lui.

Un episod dinastic

La 2 septembrie 1918, Maria află ce gând îl muncea pe Carol. Ca și cum n-ar fi fost destule problemele cu care se confrunta monarhia în România, are grijă principele Carol să-i mai adauge una. La 27 august 1918, el părăsește regimentul 8 vânători, unitatea militară pe care o comanda onorific, de la Târgu Neamț. Și pleacă în Rusia, la Odesa. Dar nu singur. Prințul Carol, la București, cunoscuse familia avocatului Filitti. Și o frecventa des. Între el și Ella Filitti se înfiripă începuturile unei iubiri. Constantin Argetoianu ne spune că ceea ce se înfiripase era chiar dragoste pătimașă. Regina Maria începuse să se îngrijeze și au fost făcute facilități ca familia Filitti să plece pe meleaguri îndepărtate. La plecare, se duce și el la gară și îi vede pe cei doi îndrăgostiți ținându-se de mână și plângând.

Ella îl încredințează pe Carol lui Zizi Lambrino, cea mai bună prietenă a ei și, împreună cu fratele ei, confidenta amorului lor. Dar de amorul ce înflorește află și avocatul Filitti, care-și dă seama de ceea ce urma să se întâmple; el își ia familia și pleacă din Iași, unde se refugiase după dezastrul din 1916. Pleacă la Paris, prin Rusia. Familia Lambrino rămâne. Și ceea ce Carol începuse cu dra Filitti continuă cu dra Zizi Lambrino (principele nu pierdea timpul). O adevărată pasiune se naște între cei doi, pe care Zizi știe să n-o consume oricum. Doar prin căsătorie, îl condiționează ea pe Carol. Și prințul primește provocarea. La 31 august, tinerii ajung la Odesa. Găsesc un preot

Regina Maria și regele Ferdinand decorează soldații care s-au distins în luptele din vara anului 1917

Muzeul Național de Istorie a României

ortodox, Șarafski, care inițial nu acceptă, dar scrupulele lui nu rezistă sumei de 50 000 de lei. Și astfel, Ioana Maria Valentina (Zizi) Lambrino ajunge soție de principe moștenitor.

Sfătuit de Știrbey, regele se hotărăște să convoace pe Brătianu, Averescu, Mihai Cantacuzino și Dimitrie Greceanu (Take Ionescu lipsea). În plus, pe generalii Coandă, Văitoianu și Grigorescu. Ultimul dintre ei îi spune lui Marghiloman că prințul a dezertat și s-a căsătorit fără autorizare. În ambele cazuri, trebuie să demisioneze din armată. Grigorescu e de părere că n-a dezertat, pentru că după 8 zile a telegrafiat tatălui său, iar căsătoria nu e legală, pentru că e făcută după legi bolșeviste (Marghiloman îi spune că în Rusia căsătoria a fost totdeauna doar religioasă și atunci generalul renunță la punctul său de vedere).

Carol făcuse două gafe. Una mai mare decât alta. Părăsise unitatea militară, ceea ce însemna dezertare și putea fi pedepsit cu pedeapsa capitală, și încălcase Statutul Casei regale, care interzicea căsătoriile membrilor familiei regale cu altcineva decât cu persoane care aparțineau unor familii domnitoare. Cu atât mai mult, fiind vorba de principele moștenitor, familia domnitoare urma a fi străină. Se repeta cazul Ferdinand-Elena Văcărescu. Într-un târziu, Carol cedează insistențelor care se fac asupra lui și se înapoiază în țară. Revine, dar nu renunță la căsătorie. Regele îi consultă pe principalii oameni politici aflați atunci la Iași. Monarhia era pusă într-o situație total nefavorabilă. Și așa, în timpul tratatelor de pace separată, suveranul fusese adus în joc, și fusese nevoie de

Principele moștenitor Carol pe linia frontului și în tranșee, testând o mitralieră

Muzeul Național de Istorie a României

intransigența și abilitatea oamenilor politici români pentru a-l scoate din acel joc. Între timp, se fac presiuni asupra lui ca să renunțe la căsătorie. Regele și regina îl vizitează și îi cer desfacerea mariajului, ceea ce, îi sugerează regina, nu însemna că el nu putea avea relații „neoficiale” cu Zizi. Îndelungile insistențe asupra tinerilor căsătoriți au, până la urmă, un rezultat. La 29 octombrie 1918, Carol acceptă să declare în scris că nu se opune la „anularea actului de căsătorie încheiat la Odesa”. Regele Ferdinand I declară în aceeași zi amnistierea principelui, care revine la Iași. Aici are o discuție cu Ion I.C. Brătianu, la cererea acestuia. Liderul liberal îi dă sfaturi: „Să asculte părinții, să nu uite că tinerețea poate totdeauna să învețe, și că, pentru suverani, a ști să asculte este o calitate de căpetenie”. Sfaturi fără niciun efect asupra lui Carol, care nu-l suporta pe Ion I.C. Brătianu din cauza influenței sale, dominantă, la Curte. Idila lui cu doamna Lambrino va continua și după anularea căsătoriei de către Tribunalul Ilfov, la 8 ianuarie 1919. Reacționând la presiunile făcute asupra lui, la 1 august 1919 va trimite o scrisoare către rege și către șefii principalelor partide, în care declară că renunță la calitatea de principe moștenitor al Coroanei României, atât pentru el, cât și pentru descendenții lui. Gestul e condamnat desigur de toți, violent de regina Maria. Din cercul liberal pleacă și ideea de a-l trimite pe Carol în Japonia, pentru a înmâna împăratului nipon cea mai mare decorație românească.

Dar vrea oare Carol să plece? Regele vorbește cu Carol, îi propune călătoria și acesta o acceptă. Urma să se îmbarce a doua zi. Un american, Hill, și prietenul său aveau să fie însoțitorii lui Carol. Tocmai când urmau să se cunoască „a venit Nando la mine, palid la față și indignat, ca să-mi spună că și-a tras Carol un foc de revolver în picior, declarând că a fost un accident... Desigur că toată nădejdea unei călătorii se spulberase”. Nu era o rană serioasă, dar era suficient ca să pună probleme cel puțin pentru 10 zile. „Desigur că el reușise. Zizi Lambrino câștigase victoria asupra noastră și a țării! Am avut un moment groaznic de disperare cumplită. Pentru prima dată, aproape că mi-am urât fiul, l-am disprețuit și mi-a fost amarnic de rușine pentru el”. Își vizitează fiul, care continua să joace comedia accidentului. Nu-i vorbește, doar plânge. „Nu cred că el s-a așteptat să nu-i spun nimic. Nu este altceva decât victima unei femei care vrea să-l distrugă, dar el o iubește pe această femeie mai mult decât viața, onoarea și țara la un loc, iar femeia e o simplă aventurieră, josnică, ordinară, fără scrupule, care își bate joc de el în spate”.

Cu astfel de gânduri, împreună cu Ferdinand, desigur, pleacă în Transilvania, în „triumfătoarea noastră călătorie pe pământurile pe care le eliberasem, călătoria noastră care e realizarea a tot ce a însemnat lupta noastră – România Mare”. Vizita are loc între 23 mai – 1 iunie 1919. Maria e convinsă că generațiile viitoare vor vorbi de această călătorie ca despre un turneu triumfal; ei vor relata cum regele și regina au vizitat oraș după oraș, sat

după sat, într-o atmosferă de nemărginit entuziasm, cum au fost aclamați ca eliberatori pe unde au trecut. Va fi amintit cum oamenii îngenunchiau în fața lor, sărutându-le mâinile, picioarele, țărâna pe care tocmai pășiseră, cum bătrânele plângeau de bucurie și cum copilașii le erau puși în brațe „așa încât noi, ca simbolici tată și mamă ai poporului eliberat, îi puteam binecuvânta prin atingerea noastră. Și astfel a fost într-adevăr o călătorie de neuitat”. Vineri, 23 mai, e la Oradea. Primire extraordinară, bucurie frenetică, defilarea trupelor, apoi a populației. Sâmbătă, 24 mai, la Bichis-Csaba, costume minunate, prin fața lor defilează o mare mulțime de țărani, mii și mii, care îi conduc și la gară. Duminică, 25 mai, la Careii Mari, cu aceleași manifestări și sentimente; zilele următoare, la Baia Mare, Jibou, Dej, Bistrița, Gherla, Cluj, Turda, Câmpeni, Abrud, Țebea, Alba Iulia, Blaj, Copșa, Sibiu, Săliște, Făgăraș. Trec și prin Brașov, dar nu se mai opresc. Călătoriseră din 23 mai până la 1 iunie. Îi însoțiseră Maniu, Goldiș, Cicio Pop, Pherekyde (prim-ministru provizoriu, în lipsa lui I.I.C. Brătianu), Al. Constantinescu, I.G. Duca, Văitoianu, Prezan... Evident, totul e pus la cale cu grijă. Dar nu mai puțin sinceră a fost întreaga desfășurare de primiri și reciproce îmbrățișări. Românii de pretutindeni pe unde trec se bucură nu atât de venirea suveranilor de la București, cât de faptul că, în sfârșit, se vor așeza într-un stat al lor. Un vis secular. „Spune-mi Nando, i se adresează Maria soțului ei, îți dai seama că ai devenit un om mare? Realizezi pe deplin, în imaginația ta, ce reprezinți de acum încolo în istoria acestui popor? Tu, care o viață întreagă ai fost un modest, un om care te-ai îndoit de tine, cuprinzi în mintea ta toată semnificația de-a-întrupa visul secular al unui neam de 18 milioane de locuitori?”. Într-adevăr, se întâmplase o minune.

În seara zilei de 2 iunie 1919, Maria îl întâlnește și pe fiul ei Carol, care rămăsese la București, îngrijindu-și piciorul „accidentat”. Și de data aceasta îi vorbește îndelung. „I-am spus tot ceea ce noi și țara credem despre purtarea lui, cum a acționat el împotriva tuturor tradițiilor regalității, a educației și principiilor sale, cum întreaga lume îl va socoti drept un dezertor, drept un om care a renunțat la onoare pentru o femeie rea. I-am descris viitorul care-l așteaptă dacă pleacă cu ea renunțând la tot, i-am arătat grozăvia unei astfel de purtări într-un astfel de moment când este chemat să joace un rol mare și folositor în țara lui care tocmai și-a împlinit idealul”. Totul e în zadar, Carol a luat o atitudine de „resemnare disperată”. Ea a pus intens stăpânire pe el, pe „suflet, trup și simțiri.” Sfătuindu-se și cu Știrbey, Maria se hotărăște să nu renunțe la ideea de a-și convinge fiul. La 7 iunie 1919, îi spune lui Carol că îl va ajuta să aibă o retragere demnă. La 16 iunie, Barbu Știrbey se întâlnește cu Zizi Lambrino și cu Carol. Ea îl informează că e deja însărcinată în trei luni și că niciodată Carol nu va permite să se nască odrasla ca un copil nelegitim. Zizi îi vede pe toți potrivnicii lor drept *arriérés*, fiindcă nu vede niciun motiv pentru care Carol să nu se căsătorească cu ea și să fie fericiți. Ea nu vede nici onoare, nici datorie, nici obligații, nu se vede decât pe sine. În tot timpul cât ea spune toate acestea, Carol nu intervine. „Barbu a avut impresia unei păsări de pradă care nu vrea cu niciun preț să-și lase victima să-i scape”. În condițiile în care Zizi avea atâta autoritate asupra lui, Maria nu vedea cum l-ar putea scăpa pe Carol. „Pentru noi el este pierdut”. Același lucru i-l spune și Brătianu, la 11 iulie : „Trebuie să-l las să-și rupă gâtul”. Cu tânărul Carol discută și Boyle: „Carol persistă în ideea de a se căsători cu ea cât mai curând posibil, orice în afară de aceasta îi e indiferent, familia, țara, poziția, îndatoririle lui, totul a fost distrus de ea, el nu este altceva decât o zdreanță în mâinile ei”. Tot ce i s-a spus a fost că nu se poate căsători în țară.

La 24 iulie 1919, când regimentul lui pleacă pe front, Maria îi scrie lui Carol să nu-l lase să plece fără el: „Mai degrabă să mori de un glonț dușman și să zaci în bunul pământ românesc, decât să dezertezi într-un asemenea moment, disprețuit de întreaga țară, ceea ce va apăsa greu pentru tot restul vieții tale”. La 25 iulie, face un nou apel. Cu Brătianu discută la 26 iulie să-l sechestreze pe Carol, ca să n-o mai vadă pe Zizi. Carol răspunde la scrisoarea reginei, care îi cerea să meargă pe front, că se va duce numai dacă este lăsat să se însoare. Condiție neacceptată. Suveranii pleacă pe front. Maria ajunge la Oradea Mare, apoi la Tisa și dincolo de ea, la Tisza Bo, după care la Tisza Bura, la regimentul ei. La 1 august prinde din urmă și regimentul lui Carol, la Tisza și dincolo de Tisza. Oferă soldaților țigări și ciocolată. Îl întâlnește și pe Brătianu, „bine dispus, el poate fi o companie foarte plăcută”. La 2 august, trenul ei se întâlnește cu acela al lui Carol, care, în cele din urmă fusese convins de Boyle să plece pe front. Dar cu ce preț? Maria o află odată revenită la București: Carol scrisese tatălui său și tuturor șefilor de partide că abdică. Șeful Partidului Socialist face publică scrisoarea. Și, astfel, ea e știută de toată lumea. La sfârșitul lui august

1919, povestea lui Carol apare în presa franceză. În fotografie, se bucură Maria, Zizi apare ca un drac, „după cum și este”. Maria are întrevederi cu mulți dintre cei apropiați. Și se dezlănțuie contra lui Zizi și a lui Carol: „Nu poți concepe ca propriul fiu să te trateze ca un dușman”. Carol, scria Maria, voia acea femeie și folosea toate mijloacele pentru a-și impune dorința. Și cum „ea este vulgară, comună, fără de lege” și mijloacele cu care luptă sunt la fel. El e unealta ei, face ceea ce îi ordonă ea, nu mai are prieteni, în jurul lui nu mai e decât „o bandă de oameni cu suflet negru”.

Dar îndepărtat de Zizi, de „sursa răului”, Carol pare că își revine. Boyle, care o vizitează pe Zizi, află că de când a plecat Carol nu mai are scrisori de la el, este furioasă că nu mai poate folosi mașinile lui și pare mai puțin sigură de poziția ei decât era înainte. La 12 noiembrie, la Florența fiind, unde se întâlnește cu mama ei, Maria primește știri din țară, de la Ferdinand, „știri care nu sunt lipsite de speranță”, legate de Carol. La 18 noiembrie, reîntoarsă din Elveția și Italia, găsește și ea la Sinaia o scrisoare de la Carol (adusă de Boyle), o scrisoare „frumoasă și caldă”, care-i face bine.

Intrarea trupelor române în Budapesta e pentru Maria prilej de mare bucurie: „Un moment mare pentru România noastră fermă, loială și fidelă. În București, regele și cu mine am asistat la formidabile manifestații de bucurie. De fiecare dată când ieșeam, automobilul nostru era aproape rupt în bucăți de către mulțimea care se înghesuia în jurul nostru, plasându-ne în centrul veseliei lor”. Primește mii de telegrame entuziaste ce conțin multe laude pentru armata română și pentru ea. „Am toate virtuțile, scria ea cu umor, sunt mama poporului, sunt o sfântă soră de caritate, sunt mama orfanilor, alinătoarea celor în suferință, îndrumătoarea și susținătoarea celor slabi. Sunt o mare diplomată, sunt o patriotă puternică...” Sunt adjectivele firești în ziua de nume a reginei (Maria Magdalena), 4 august. De acum înainte, era nu numai ziua de nume a reginei. O sărbătoare mult mai mare ridică nimbul zilei, devenind o strălucită sărbătoare a tuturor românilor. Intrarea în Budapesta a pus capăt unui regim bolșevic în Centrul Europei, a sfârșit un vis milenar, al Ungariei istorice, a consfințit crearea României Mari, adică a unui alt vis, al românilor. Istoria ne învață relativitatea a toate câte există. Tactica elitei românilor, aceea a oportunismului politic, a avut succes. Clemenceau își ridicase pălăria în fața poporului român, a capacității sale remarcabile de sacrificiu. Nu și în fața oamenilor săi politici, înaintea cărora își reazeza pălăria la loc. Istoricul constată că oamenii politici români poate n-au fost la aceeași înălțime cu poporul pe care îl guvernau (câți sunt?). Dar au avut noroc.

„Nu e ușor să fii regină”

Maria e bucuroasă să constate că, spre deosebire de alte țări, unde propaganda socialistă era în creștere după terminarea războiului, în România, familia regală „era mai mult decât populară, poporul nostru era de o loialitate neclintită față de dinastia lui, care a împărtășit cu el, deopotrivă zilele bune și, de asemenea, pe cele blestemate”. Cu această constatare, mai mult încurajatoare decât reală, Maria crede că familia regală din România își poate privi cu optimism viitorul. În ciuda îngrijorărilor externe și a conflictelor din politica internă. Preocupările externe sunt determinate de ofensiva bolșevismului la est și la vest. Cele interne pornesc din imposibilitatea de a forma un guvern național. Brătianu și Maniu nu pot ajunge la o înțelegere, pentru că primul consideră prea mari pretențiile celui de-al doilea. Maria crede că Brătianu face o gravă greșeală, interesele țării presupunând în chip evident un efort unitar. Dacă cei doi ar ajunge la o înțelegere, multe din dificultățile viitoare ar putea fi evitate, Maniu s-ar identifica cu vechea Românie și nu s-ar mai poticni în spatele unei opoziții sterile. Regina poartă nesfârșite convorbiri cu Iuliu Maniu, Ionel Brătianu, Alexandru Averescu, Take Ionescu, Constantin Argetoianu, și tot timpul se lovește de vădita ostilitate dintre cei doi. „Din păcate, regele și cu mine am constatat că idealul nostru de a pune de acord toate părțile pentru a le uni într-un efort s-a spulberat la impactul cu realitatea rece, pierzându-se din cauza egoismului așa-zisilor patrioți”.

Maria își amintește de lungile întruniri la care participă. „Una dintre ele n-am s-o uit niciodată: primul congres condus de prințesa Olga Sturdza din Moldova și de prințesa Alexandrina Cantacuzino din Muntenia, cu aproape trei mii de delegați, majoritatea femei, veniți din toate colțurile țării”. S-a discutat despre problema caselor și

Regina Maria și regele Ferdinand la serbarea Unirii Basarabiei. Iași, 30 martie 1918

Arhivele Naționale ale României

ajutorarea orfanilor și a văduvelor de război. Maria descrie pitoresc asaltul dat asupra urechilor ei de fluenta limbă română pe parcursul a trei zile. Toate sunt invitate la un ceai mare la Palatul din Calea Victoriei: zâmbete, străngeri de mână, muzică patriotică, conversații. Rezultatul: trei sute de copii internați în orfelinate, alte sute rămân în casele lor și primesc o pensie dacă aveau o rudă. Maria cere și obține sprijinul Crucii Roșii americane, a celei canadiene, a *American Relief Administration*. În depozitele sale, regina adună păături călduroase, haine, trusouri de copii pentru cazuri individuale, mâncare. Sunt puse pe picioare Organizația Invalizilor de Război, Societatea Invalizilor și Văduvelor de Război, Societatea Principele Mircea (aceasta din urmă avea 350 de centre în toată țara). Se creează o Agenție de Angajare, pentru a oferi de muncă șomerilor. Generalul Ioan Manolescu înființează Casele Naționale. Au apărut Cercurile de gospodine. Elisa Brătianu a creat Societatea „Albina”, Zoe Râmnicianu a înființat „Țesătoarea”. S-a repus în activitate „Vatra Luminoasă” de doamna Poenaru și medicul Leonida. Doamna Butculescu și doamna Pherekyde întemeiază „Obolul” și „Patronaj”. Nu toate aceste inițiative sunt opera Mariei. Dar ea, prin exemplul și puterea sa de influențare, așază sistemul de caritate într-o nouă structură. Constată cât de complicată e existența. După război, cu numeroasele probleme pe care le punea noua societate românească, are senzația că și ea ajunsese să fie o parte din anarhia generală și din reconstrucția generală. Și chiar așa era, prin marea ei dorință și putere de implicare.

Pentru că din Basarabia tot veneau vești despre atrocități comise acolo, și în presa din Occident apăreau știri că trupele române le-ar fi făcut, Maria trimite la Chișinău, în inspecție oficială, la 14 august 1919, pe generalul Ernest Ballif, aghiotantul ei. La 23 august, Ballif se întoarce. Nu a găsit urme ale așa-numitelor atrocități. Niciun

sat nu fusese ras de pe suprafața pământului, nu fuseseră ucise femei și copii. Fuseseră împușcați oameni care adăpostiseră bolșevici și omorâseră ofițeri români.

Carol refuzase să plece din țară, unde între timp se întâlnea din nou cu Zizi. La 8 ianuarie 1920, Zizi Lambrino naște un băiat, Mircea Grigore, pe care Carol îl recunoaște. O lună mai târziu, la 20 februarie 1920, el trimite o scrisoare regelui Ferdinand, considerând nulă și neavenită anterioara sa epistolă, din 1 august 1919, de renunțare la tron. În aceeași zi, pleacă într-un voiaj în jurul lumii. În ziarul „Epoca” sunt publicate câteva scrisori de-ale lui către Zizi. Ele nu s-ar fi putut publica fără consimțământul ei. Gestul are drept efect slăbirea sentimentului de dragoste al lui Carol pentru ea. Drumul către Elena Lupescu era deschis. Doar că va mai trece printr-o altă căsătorie, cu Elena a Greciei, încheiată la 10 martie 1921, la Atena, din care s-a născut, la 25 octombrie 1921, Mihai.

Toate aceste evenimente de familie o împiedică pe Maria să se bucure de zilele de sfârșit ale lui 1918 și de acelea de început ale lui 1919. Ar fi meritat din plin această bucurie finală. Pentru că tot timpul crezuse în ea. Marghiloman se înșelase, nu ea. Cel puțin într-o privință. Sigur că Germania rămânea tot mare putere și după război, cum credea Marghiloman. Dar, în estul și în sud-estul Europei, istoria făcea o nouă experiență cu popoarele de aici. Mai ales cu românii. Se naște România Mare..., și regina ei era Maria. Eroina paginilor noastre avea tot dreptul să facă o nouă istorie în fruntea unei țări pe care o iubea atât de mult, până la contopirea cu sine. În *Povestea vieții mele* timpul istoric devine mai rapid. Faptele nu mai sunt povestite, sunt doar surprinse. Pentru că timpul se grăbește. În Vest, trupele germane încep să învețe și pasul înapoi. Cade Cambrai. La Berlin, noul cancelar al Reichului, Max von Baden, se hotărăște să înceapă tratativele de pace. La sud de Dunăre, Ferdinand al Bulgariei abdică... „Suntem toți încordați și înfrigurați; întâmplările parcă vin năvală”. Maria are o lungă convorbire cu prințul Știrbey. „Se deschid în fața noastră orizonturi noi. Acum a sosit clipa în care trebuie să fim cu mintea limpede, în toate privințele, și să nu ne pierdem capul. Parcă amețesc când mă gândesc la lumina ce se apropie...”. Pe fronturi sârbii avansează, în Turcia e răsturnat guvernul, francezii înaintează peste tot. La Iași, deocamdată, doar parastas pentru regele Carol. Boyle îi spune o vorbă inteligentă: „Majestate, ai știut să pierzi la joc, acum arată că știi și să câștigi”. Un aviator francez zboară deasupra Iașilor și aduce vești pentru Maria: o scrisoare de la colonelul Radu Rosetti și o alta de la regele George al Angliei. Românii sunt chemați să fie gata atunci când va fi dat semnalul. Ferdinand îi cere Mariei să scrie o scrisoare lui Clemenceau. Regina o face în stil energetic.

„Eu am crezut întotdeauna în izbânda finală a Alianților; am fost dintre aceia care nu s-au îndoit niciodată chiar în ceasurile cele mai grele, dar niciodată nu mi-am făurit iluzia că voi fi înfăptuitoarea visului România Mare”. Zilele pe care le trăiește atunci îi dau puterea de a spera în realitatea acestui vis. „Am fost atât de obișnuiți cu necazurile și nenorocirile de când a început războiul, încât ne vine greu să credem că a sosit ceasul cel mare”.

Dar ceasul sosise. La 28 octombrie 1918, e declarată mobilizarea generală. „Ne luăm iar rîndul printre luptători”. A doua zi se întoarce la Iași, unde i se pregătește o primire triumfală. Vin francezii rămași la Iași, vin transilvănenii, vin multe doamne, vin ofițeri, profesori, studenți. Saint-Aulaire îi conferă *La Croix de Guerre*. Ea are cuvinte de caldă prețuire pentru prințul Știrbey, pentru Barclay, Saint-Aulaire, Vopicka, Robert de Flers. Ziua de 1 noiembrie e dedicată primirilor. Între alții, vine la ea Brătianu. „Bineînțeles nu ne mai desparte acum nicio chestiune politică. Ne-am întâlnit ca doi prieteni și colaboratori, care din când în când au avut neînțelegeri, însă eram amândoi încredințați că ne-am făcut datoria și că n-am îngăduit împrejurărilor să sfărâme idealul de care ne ținusem în tot timpul strâns legați”.

„Întâmplările se desfășurau cu atâta repeziciune, încât aveam prea puțină vreme ca să stau locului și să cuprind cu mintea toată bucuria noastră”. Se simțea ca și cum ar fi fost gata să răspundă la chemarea fiecăruia. Suveranii vor să se ducă în Capitală. De pretutindeni sunt îndemnați s-o facă. Dar germanii distruseseră cu dinamită toate podurile. Zăpezile prea timpurii înteteau și ele greutatea transportului. Și suveranii sunt nevoiți să aștepte. Zile în care primesc o delegație din Transilvania și Bucovina. O primesc în mod solemn. Maria citează în *Povestea vieții mele* un memoriu pe care-l trimite lăncu Flondor, bucovineanul. E înfiorată de bucuria a ceea ce urma să se întâmple cu românii care acum se reuneau într-un singur stat. Are momente în care parcă nu-i vine să creadă. „Trebuie să se dărâme atâtea state ca să se înfăptuiască unirea noastră și aveam destulă conștiință ca să mă înspăimânt de

Revenirea suveranilor României în București, 1 decembrie 1918

Muzeul Național de Istorie a României

hotărârile soartei. S-ar fi putut tot atât de bine să fim noi cei învinși, căci nu plecaseră toate neamurile la luptă cu încredințarea că era sfântă cauza lor?...Oșteanul pornise cu bună credință, gata să-și jertfească viața pentru ceea ce învățase să creadă că e datoria lui pentru patrie. Vai! Și câte jertfe, ce măcel, câtă moarte. Mai tragice, și cu mult mai tragice decât mormintele celor biruitori, sunt multele morminte ale celor învinși”.

Regele și regina tuturor românilor

Reîntoarcerea la București o hotărăște Berthelot. I-o comunică lui Radu Rosetti. Odată cu suveranii României intrau astfel în Capitală și trupele aliate. Ziua stabilită: 1 decembrie 1918. „Zi de entuziasm, de delir”. O zi descrisă de mulți, de foarte mulți ca zi de descătușare a bucuriei naționale. O simfonie amețitoare de roșu, galben și albastru. Era o bucurie „mai mult decât puteam suporta”. „Nu e de mirare că-și ieșise din fire poporul de atâta bucurie”.

„Indiferent ce va urma, astăzi, acesta este adevărul, ne-am întors triumfători”. Așa își începe Maria un volum de *Însemnări zilnice*. Sigur, ziua la care face referire e ziua de 1 decembrie 1918. Ziua de 18 noiembrie pe stil vechi. „Ne întoarcem cu România Mare, ca Regele și Regina tuturor românilor. Este de necrezut și totuși așa este!”. *Te Deum* la Mitropolie. Dineu, urmat de alt dineu. Primiri peste primiri. Încântare frenetică a întregii populații.

Cotroceni și Palatul regal așteptându-i aproape așa cum le lăseseră. „Nimic nu a fost stricat, deși sunt unele lucruri deranjate”. Și cu aceeași servitori: Steinbach, Bercan, Chirilă, Pinoșanu, Fortuna... Miniștri aliați, foști și actuali miniștri români, ofițeri străini, ofițeri români, bucovineni... Vine și Boyle. Maria se îmbolnăvește. Toți cred că era vorba de gripă spaniolă. Nu se știe dacă a fost spaniolă sau nu, dar a fost o formă de gripă violentă. „Nu mai fusesem niciodată bolnavă, în afară de o flebită după nașterea celui de-al șaselea copil, și mărturisesc că am amintiri teribil de neplăcute de pe urma celor 20 de zile de suferință”. Maria tocmai planificase un uriaș banchet în cinstea soldaților englezi, francezi și români, banchet care urma să aibă loc în sala de bal a vechiului palat. Credea

că a doua zi își va reveni. Dar era o iluzie. „Nu puteam să-mi ridic capul de pe pernă, abia vedeam”. Nici nu poate auzi cuvântul mâncare. „Credeam că nu voi mai putea pune niciodată vreo îmbucătură în gură. Căci asta e felul în care își tratează celebra gripă spaniolă victimele!”. Are halucinații, senzații de dizolvare în neant. Prin ceața febrei vede slab tot felul de chipuri, năluci, durerea în tot corpul era insuportabilă. Până la urmă scapă, dar temerea a fost mare a tuturor, tocmai în acel moment care adusesse atâta bucurie. Din zbaterile în suferința bolii, Maria revine treptat la realitatea zilnică. Foarte preocupantă și în exterior, cu amenințările dinspre Ungaria și dinspre Răsărit, dar și în interior. „În loc să-și dea mâna într-un efort comun de reconstrucție, partidele noastre politice erau rușinos de dezbinat, acuzându-se și sabotându-se reciproc, zădărniciind toate încercările regelui de a crea un guvern de uniune națională. Am fost nevoită să încremenesc ore întregi pe scaun, ascultând intrigile diferiților «mari oameni» ai noștri, care se detestau unii pe alții. Aveam chiar un anume scaun, pe care-l numeam «scaunul opoziției» și nu puțini au fost cei ale căror confesiuni fără de speranță mi-a fost dat să le aud de la cei aflați în acel scaun”.

Maria realizează desigur marea înfăptuire care era România Mare. Dar „aveam în fața noastră un munte de muncă dură, multe probleme de rezolvat care presupuneau reorganizare și omogenizare a diverselor elemente, instituții. Țara aproape se dublase ca întindere, populația era neomogenă, noi elemente trebuiau luate în seamă și trebuiau tratate cu tact, pentru a fi atrase spre noi, pentru a fi gradual absorbite într-un singur stat: multe au trebuit să fie trecute prin sită. Nu mai exista o unitate totală legislativă, monetară sau religioasă. Era foarte bine să vorbești de frații de dincolo de munți - cu siguranță că aveau aceeași limbă, aceleași aspirații, dar ei, de asemenea, aveau propriile obiceiuri, mândrie și suspiciuni. De secole au fost oprimați, așa că era ușor să fie bănuitori, să fie mereu în gardă, gata să vadă o ofensă în orice încercare de apropiere, iar sentimentele fraternală nu se dovedeau întotdeauna la fel de puternice”. Apoi, constată Maria, „traversam o perioadă de schimbări sociale acute: noi valori peste tot, măsuri noi, dorințe noi și speranțe noi, și toate acestea pe fundalul unei lumi întregi obosite de patru ani de carnagiu, care golise Europa de reprezentanții ei cei mai valoroși, lăsând în urmă o generație neexperimentată, eliberată de vechile tradiții, doritoare de nou, așteptând un mesaj miraculos, o schimbare deosebită care să deschidă ușa către un viitor diferit și bineînțeles mai bun”. Maria observă tendința de delăsare, de irosire a oportunităților, de încercare de a pasa răspunderea greșelilor, lipsa de convingeri. „Intuiam toate acestea, dar entuziasmul și credința mea nu puteau fi omorâte într-o zi. Eram plină de speranță, credeam în misiunea mea și îmi urmam idealul cu o neșămutată încăpățănare, chiar dacă era teribil de deprimant să bați mereu la uși închise ori să faci față ignoranței din jur, a incapacității generale de a surprinde esențialul”.

Problema spitalelor e foarte acută și după război. Dezorganizarea lor e totală. Regina mai are trecere la Crucea Roșie americană și la organizația Hoover, care nu se ocupau doar cu hrana copiilor săraci; are frecvente contacte cu Crucea Roșie britanică și Crucea Roșie canadiană. Toate aceste organizații ajută și Crucea Roșie română. Numai că transporturile lăsau foarte mult de dorit, erau de o mare nesiguranță. Maria reunește pe doamnele filantroape pe care le cunoștea bine – cum erau Hélène Pherekyde, Lia Brătianu și cumnata ei, Sabina Cantacuzino, Olga Sturdza, Simky Lahovary, doamna Popp – solicită sprijinul lui Alecu Constantinescu-Porcu, în ale cărui talente de a se descurca Maria continuă să aibă mare încredere. Planifică un sistem de utilizare a ambulanțelor „Regina Maria” și pe timp de pace. Cu camionetele ei se constituie un serviciu de urgență de transport al bolnavilor, care se dovedește foarte util în timpul epidemiei de gripă spaniolă. Alte mașini transportă mâncare, combustibil, în timpul grevelor transportă pâine în tot Bucureștiul, mai ales în cartierele sărace. „Mi-am alergat Fordurile fără milă, vreo doisprezece ani, până când s-au desfăcut bucăți”.

La Paris și la Londra

La îndemnul lui Ion I.C. Brătianu și al lui Barbu Știrbey, regele Ferdinand o trimite pe regina Maria la Paris și la Londra. „Am fost trimisă în afara granițelor ca să vorbesc pentru țara mea, de a pune problemele sale în fața acelor care astăzi remodelau harta Europei și eram bine avertizată că România se afla într-o situație delicată”. „România avea nevoie de imaginea chipului meu”. „Misiunea mea era aproape misiunea unui bărbat, felul meu

Le Petit Journal 7 Mars 1910.
LA REINE DE ROUMANIE
parle aux journalistes de la guerre
de la paix et d'autre chose encore...

Décor : des fleurs, des fleurs en masse, par brassées lourdes, des fleurs partout, des gerbes audacieuses, légères, suaves, toute une harmonie merveilleuse de lis, de lilas et d'œillets qui tapissaient le salon tout entier.

Dans cette atmosphère parfumée de serre tiède, assise dans une bergère, le corps moulu dans une robe de velours bleu saphir, ses cheveux blonds vénitiens vaporeux, au-dessous de son visage rayonnant de jeunesse où s'allument deux yeux d'un lumineux intense, la reine Marie nous fait l'hommage royal de sa grâce, de sa beauté et de sa simplicité.

Elle est près d'une fenêtre d'où l'on aperçoit, haut sur sa colonne de victoire, le Grand Empereur se profiler sur le ciel, et elle parle, tandis que ses doigts roses jouent avec le plus beau des œillets roses.

Elle parle intarissablement d'un jet varié, avec des mots qui font image, qui évoquent les larmes ou la joie, avec des gestes expressifs, une intonation chaude et musicale, une voix prenante qui s'attarde un peu sur les « r » parce que celle qui prononce est latine et ne s'en cache pas !

Ce qu'elle dit ?... Mais elle se promène dans un jardin changeant à l'infini, parle de la guerre, de la paix, de ses godais, de l'Amérique, de M. Clemenceau, des bolcheviks, des fleurs, de tout, de tout...

Il ne faut pas essayer de reproduire cette conversation ; elle fut toute de variété prismatique, d'improvisé, de rires, de charme. On peut essayer de noter quelques traits — et encore, mal.

La voilà, fleur vivante au milieu 'des fleurs qui la parent. Et de suite, sans se faire prier, elle nous parle :

— Je ne peux m'imaginer que c'est déjà la paix !... la paix !... Il est vrai que c'est quelquefois plus difficile que la guerre... La situation est si dure chez nous...

Et dans un sourire :

— Mais vous allez m'aider, n'est-ce pas, à relever mon pays ?... C'est charmant. Elle nous demande notre collaboration, tout de suite, sans détour. Au diable la diplomatie et ses voies tortueuses !...

Elle soupire :

— Ah ! nous avons bien souffert !... Et elle regarde tristement son bel œillet rose. Puis elle nous dit sa plus grande tristesse :

— On se battait avec désespoir. Les Russes avaient traîné.

Dans mon petit salon de Jassy, toute la journée défilait des gens et des gens, généraux, fonctionnaires, humbles femmes. Ils venaient pour tout. Nous répondions à tous et à tout. Puis un jour, tous nos amis, tous nos alliés s'en allèrent. C'était l'ordre. Ce fut déchirant...

Tristement et bas :

— Les Anglais et les Français prirent congé... J'ai vu partir tous les trains, les uns après les autres... le même jour. Chaque départ nous amputait...

Le dernier train s'enfuit. Nous, nous restions... Mais nous étions pauvres, peu nombreux, et seuls... Autour de nous ?... Des Russes, des Allemands, des Autrichiens, des Bulgares, et la mer Noire... Ça, ce fut dur !...

La tête redressée, le regard clair, les lèvres brillantes...
— Et puis... la lumière... Votre victoire !
— Vous n'avez jamais eu peur pour vous, Majesté ?...

Spontanément :

— Vous ne me voyez pas fuir, non ?... Et de toutes ses dents, elle éclate de rire. Et elle donne des détails :

— Je continuais à sortir seule dans les rues... Je rencontrais des Russes, quelquefois, des Russes bolcheviks... Je les regardais droit dans les yeux... Et ils finissaient par ôter leur chapeau... C'était ce qu'ils avaient de mieux à faire...

AVANT DE QUITTER PARIS LA REINE DE ROUMANIE NOUS DIT SES ESPOIRS

Nous sommes la seule barrière en Orient Il faut qu'on nous aide

Dès son arrivée chez nous, la reine Marie avait dit à chaque interlocuteur, en le visant respectueusement : « Je viens rappeler à ceux qui pourraient l'oublier, ce que la cause de la civilisation doit à Roumanie, dépeçonnée, meurtrie, mais à jamais fière de ses sacrifices et de son sang versé, puisqu'il s'agissait d'aider la France. » Elle le proclamait, elle venait, pour une œuvre de propagande. Cette propagande, elle ne l'a pas perdue un instant de vue. Aux réceptions intimes, dans les cérémonies publiques, aux fêtes officielles, elle sut toujours saisir l'occasion de célébrer la bravoure du peuple roumain et vanter l'héroïsme tranquille de son roi. Elle se plaisait, combattit sans relâche, sans une minute de repos ; tout à l'heure, elle va partir, égayer son pays ; mais, jusqu'à la dernière seconde, elle travaille pour lui. Sa Majesté, elle écrit des notes, pense à ce qu'elle veut dire, se rappelle à l'esprit sa petite table encombrée de télégrammes et de papiers. Cependant, la reine Marie daigna nous recevoir avec une bonne grâce dont nous lui rendons au nom de nos lecteurs, profondément reconnaissants.

— Votre Majesté, lui demandâmes-nous, est-elle satisfaite de son voyage ?

La reine inclina son visage en signe d'assentiment, puis dit d'une voix réfléchie : — Oui, j'ai tout lieu d'être satisfaite. Et comment ne serais-je pas touchée de l'accueil que j'ai reçu à Paris, en France ? Vraiment, dans vos rues, j'ai eu l'impression d'être un peu dans mon pays, tant les Parisiens se sont montrés empressés, affables. Mais tous ces hommages, je les rapportais au peuple roumain qui les méritait par son courage et ses souffrances.

— La France, dis-je, a fait la reine et l'artiste, à la Sorbonne et à l'Institut, par la voix de ses hommes d'Etat, de son élite intellectuelle ?

— Je n'oubliais jamais ces fêtes réparatrices que j'ai vécues à Paris, ajouta-t-elle, je n'ai pas accompli un voyage simplement sentimental ; nous séjourner à Paris et à Londres avait un but pratique. Certes, j'aime Paris et je sais combien je me suis prise l'on goûte, dans vos théâtres, dans vos musées. Mais tous ces plaisirs seront pour plus tard, quand la Roumanie sera revenue à la sécurité et l'essor économique aura repris son cours.

La dernière phrase a été dite d'un trait, avec une dignité, une sérénité étonnantes. C'est une reine dotée de l'aplomb d'un grand homme d'Etat qui parle.

— J'ai poursuivi, répétée-t-elle, un but pratique : apporter à la Roumanie en péril toutes les ressources indispensables pour la sauver. Et pour l'Allemagne, ce but, pour réussir, je me suis servi d'un seul moyen, en France comme en Angleterre, et auprès des Américains : j'ai montré la vérité. J'ai toujours agi ainsi. Pendant cette guerre beaucoup de dames charitables, quand elles voulaient qu'on visitât leur œuvre, disaient : « Venez dans mon hôpital ! C'est le plus beau. » Moi, je disais au contraire à vos médecins : « Mes hôpitaux sont les plus pauvres, mais je n'ai pu faire mieux. » J'ai montré ce qui avait fait la Roumanie et son roi pour l'Entente ; j'ai dit l'étendue de nos malheurs, les milliers et les milliers de héros tombés, les milliards engloutis, perdus. Et cependant, le peuple roumain est prêt de succéder à combattre, à faire de sa poitrine un rempart pour la défense de l'Europe.

— Votre Majesté, demandai-je, n'est-elle pas appelée par une situation grave ?

— Par une situation qui peut être grave d'une heure à l'autre, réclama la reine, mais cette situation existe depuis plusieurs semaines. J'en ai parlé aux hommes d'Etat que j'ai rencontrés à Paris et à Londres. Tous les maux de la guerre sont de nouveaux maux pour notre pays qui, à l'exemple de son roi, est prêt à se dévouer encore pour la cause de la civilisation. Seulement nous ne pouvons rien sans vous ; pour vous, la guerre est — souhaitons-le — terminée ; envoyez-nous du matériel, des munitions, des équipements, tout ce dont vous n'avez plus besoin. Envoyez-nous ce qui nous manque, nous vous paierons quand nos affaires pourront reprendre ; ne sommes-nous pas, grâce à nos récoltes, à notre pétrole, l'un des plus riches pays de l'Europe. Quel crédit vous êtes de la Roumanie.

Il est impossible de rendre l'accent de fierté qui accompagnait ces paroles ; c'était une souveraine de la justice et du droit qui s'exprimait avec cette franchise.

Et qu'a fait l'Entente ?

— Mais nous sommes ravitaillés par elle ; le service fonctionne à perfection ; je suis très régulièrement depuis l'envoi de locomotives. La France, l'Angleterre et l'Amérique se rendent compte que nous sommes la seule barrière en Orient ; elles nous aident. La Croix-Rouge américaine m'a donné gratuitement un important matériel chirurgical ; j'en parle aussi des vivres, des objets de première nécessité ; je suis une ménagère qui monte son ménage. J'ai acheté le lin vaisselle de linage. Quand le foyer sera reconstruit, nous inviterons nos amis les alliés. Je pars aussi avec des promesses.

Mais ne voudriez-vous pas mieux des actes ?

— A mes vœux, les promesses valent des actes, dit gravement Sa Majesté, je crois aux engagements que l'on a pris envers moi ; je m'en suis donnée en honneur, aux l'heureux. Est-ce qu'un seul homme digne de ce nom pourrait refuser de les tenir ?

Jean VIGNAUD.

Vizita reginei Maria la Paris reflectată în presa franceză, 1919
Arhivele Naționale ale României

de a pleda a fost acela al unei femei", scrie regina. Nu se considera a fi o vizită oficială. Pretextul era a merge să-l vadă pe fiul ei, Nicolae, care tocmai fusese primit la Eton. „Această idee a venit atât de pe neașteptate, încât aproape că m-a dat peste cap. Am dorit atât de mult să merg la Paris și Londra, încât acum, când am acest lucru în față, aproape că mă înfiorează... apoi sunt flatată că toți s-au gândit că pot ajuta. Ceea ce e și mai mult este faptul că simt că pot ajuta. Întreaga idee mă tulbură extraordinar". Nu mai fusese în străinătate de cinci ani. La 26 ianuarie 1919, se consultă la Cotroceni cu Barbu Știrbey și cu Mihai Cantacuzino. Ei consideră că, într-adevăr, ea ar fi persoana cea mai indicată să facă această călătorie. La 31 ianuarie, Brătianu îi comunică de la Paris să plece cât mai repede („cu cât mai repede cu atât mai bine"). La 7 februarie 1919, altă scrisoare de la Brătianu în același sens. Se așteaptă o veste de la Londra. Ea sosește a doua zi, de la regele George. Barbu Știrbey îi comunică și el că răspunsul din Anglia era favorabil și că regele dorea s-o vadă.

Înainte de plecare, lasă totul în grija lui Barbu Știrbey. „El este cel ce-mi va lipsi cel mai mult și cel fără de care mă voi descurca cel mai greu. Îl numesc șansa mea. Calmul său îmi dă o anumită *pondération* de care natura mea impulsivă duce lipsă. M-aș fi simțit mai fericită dacă l-aș fi putut lua cu mine, dar Nando are nevoie de el chiar mai mult decât mine. S-a obișnuit să se bizuie pe el în toate problemele importante. Va fi ajutorul cel mai prețios al lui Nando în lipsa mea”. Gândul la Carol o preocupă și în tren: „Eram singurul lui sprijin real în ce privește onoarea, dreptatea și datoria”... „Oribila meschină femeie lucrează să-l distrugă”.

La 5 martie 1919, ajunge la Paris. O mare primire, deși neoficială, din partea francezilor și a românilor. „Erau atât de mulți, încât sunt sigură că am spus *How do you do* doar la jumătate dintre ei”. La Paris rămâne șase zile, se duce apoi la Londra, și, în 30 martie, revine la Paris. În capitala Franței locuiește la Hotel Ritz. În Anglia, la Palatul Buckingham. Cum ajunge la Paris, o întâmpină Brătianu. „O discuție mai lungă pentru a-mi prezenta starea situației politice, să-mi explice pe cine trebuie să văd, cum trebuie să mă comport, în ce fel pot fi de folos”. Practic, în fiecare dimineață e întâmpinată la hotel de Brătianu, de Victor Antonescu, ministrul României la Paris, și de Nicolae Mișu, excelentul diplomat, apropiatul ei, membru al delegației române la Conferință. „Zilele mele începeau cu regularitate cu o vizită din partea lui Brătianu și a lui Antonescu, și adesea a lui Mișu”. „Doamne, cât de greu este să-mi păstrez calmul. Totul și tot mă presează în același timp”. Parisul nu e doar un oraș al francezilor. N-a fost niciodată. Este și al englezilor, al americanilor. „În orice clipă prieteni vechi vin fericiți și emoționați să ne vadă aici”. E invitată, fotografiată, hăituită, supraonorată. „Se spune că atmosfera nu era prea favorabilă României, dar era destul de favorabilă pentru mine”.

La Paris îl vede pe Clemenceau. Înainte de întâlnirea cu el, se întâlnește cu Brătianu (acesta folosește fraze lungi și câteodată greoaie, „mai ales pentru cineva căruia îi plesnește capul de încordare”). La Clemenceau se duce însoțită de Antonescu și de Simky Lahovary. După întâlnire Clemenceau i-a spus lui Antonescu: „Oh! Une Reine comme celle-là, il faut la recevoir avec honneur militaire, le General Foch en tête”.

Pe președintele Wilson, „omul zilei”, îl vede mai târziu, la 10 aprilie, la Hotel Ritz, în a doua ei oprire la Paris. la masa cu el și a doua zi. Wilson îi vorbește de subiectele sale preferate: Liga Națiunilor, cum vor beneficia statele mici de existența Ligii și statutul minorităților. Regina îi spune de bolșevism și de pericolul pe care îl reprezenta acesta, de speranțele micilor popoare și îi smulge promisiunea că se va întâlni cu I.I.C. Brătianu pentru a-i expune situația României.

De o primire cu totul călduroasă se bucură din partea omului politic francez Albert Thomas, care îi și promite sprijinul său pentru România, ale cărei idealuri le cunoștea și din vizita sa la București în timpul neutralității. O convorbire foarte serioasă are cu Saint-Aulaire, fost ministru al Franței la București. La fel cu Maurice Paleologue, fostul ambasador francez la St. Petersburg. E întâmpinată mai mult decât semioficial, cu imn național, la Operă. Primește marele cordon al Legiunii de Onoare. Colonelul Penelon, cel care i-l înmânează, din partea Președinției, îi spune că Poincaré, de când a vorbit cu regina, e foarte dispus în ce privește România. Și Clemenceau îi vede pe români cu alți ochi. „Chiar dacă nu obținem întregul Banat, venirea mea aici a schimbat mult situația României, mai ales în ce privește interesul, înțelegerea și simpatia față de țara mea”. Aceasta e impresia lui Penelon.

De la Paris, pleacă la Londra. E primită la venire, la gară, de regele George al V-lea și de soția sa, regina Mary. Printre cei care o așteaptă e, firește, Boyle, „extraordinar de *bien vue* de George și întreaga familie”. În Anglia, Maria face același lobby pentru România, „creând o atmosferă cât se poate de bună”. Între altele, mijlocește o întrevvedere a regelui George cu Brătianu. La prânzul privat, „Brătianu și-a arătat toată buna dispoziție, dar George nu mai era fluent în franceză, așa încât am făcut destul de multă traducere ca să păstrez cursivitatea conversației, care părea a fi un impediment pentru elocventul nostru om de stat”. Vede o mulțime de persoane influente, „care înțeleg să facă bine cauzei noastre și care sunt gata să creeze o atmosferă bună între România și Anglia”. Între aceste persoane e Sir Samuel Smith, care ar dori să înființeze „o legătură sentimentală între România și Anglia”. Propunerea lui este, firește, pe placul Mariei: „Este tocmai ceea ce eu spusesem întotdeauna, că Anglia trebuie să devină sensibilă față de noi și atunci vom fi adoptați”. În *Povestea vieții mele* și în *Capitole târzii din viața mea*, Maria prezintă pe larg persoanele cu care s-a întâlnit și tot felul de inițiative care păreau că vor răsări în condițiile

Vizita reginei Maria la Paris, 1919
Arhivele Naționale ale României

în care România Mare se va deschide unui contact mai strâns cu Europa (vede și mecanismele create de Gogu Constantinescu în Anglia, inventatorul teoriei sonicității). Aproape zilnic e invitată, singură sau cu fetele ei, la masă, la George al V-lea. Ion I.C. Brătianu îi spusese ca principala ei legătură de influență în Anglia să fie familia regală. Și aceasta și face Maria. Ba chiar se gândește s-o lase pe fiica ei Mignon în Anglia, pentru o vreme, ca să-și completeze educația.

În Anglia vede, ca și la Paris, multă lume. „Mi-am făcut drum și am simțit valuri de simpatie îndreptându-se spre mine din toate părțile. Pledoariile mele n-au fost în van. Din adâncul inimii știam că poporul meu nu și-a pus speranța în mine fără un scop. Știam cum să vorbesc pentru ei și cum să-i așez pe hartă!” Laudă în chip deosebit pe colonelul Boyle, care a știut să-i atragă pe canadieni, a știut să mobilizeze multe cercuri engleze și canadiene pentru sprijinirea României.

La 17/30 martie 1919, e din nou la Paris. Brătianu îi spune că pentru prima oară e satisfăcut de felul în care decurgeau lucrurile. Atât Clemenceau, cât și Lloyd George, l-au primit și l-au ascultat. Se întâlnește cu omul politic Aristide Briand, cu prim-ministrul Greciei, Venizelos, cu Pichon, ministrul de Externe francez.

La 14 aprilie îl vede din nou pe Clemenceau. „Nu are o afecțiune specială pentru Brătianu. Brătianu îl plictisește, acesta este adevărul, și el este bătrân și nu vrea să fie plictisit. M-am străduit să nu-l plictisesc, dar l-am făcut să-și dea cuvântul de onoare că va sprijini țara noastră”.

Vede mulți polonezi la Paris. Îl vede și pe Paderewski, celebru pianist, prim-ministru al Poloniei, care i se pare fermecător. 16 aprilie e ultima zi la Paris. Brătianu o anunță că își va da demisia din fruntea delegației României dacă nu obține anumite schimbări. Foarte multă lume la gară pentru a-și lua la revedere. De toate naționalitățile, prieteni, cunoștințe, admiratori, persoane oficiale, francezi, englezi, americani, ruși, spanioli, polonezi, portughezi, greci. Toți grămădiți lângă președintele republicii și mareșalul Foch. „Fusesem populară, trezisem interes, fusesem ceea ce ei numesc un succes”. Maria crede că lumea are nevoie de personalități. Și atunci le creează și este stimulată de ele. „Românii mei se umflă în pene de mândrie. Vizita mea neoficială”. Pleacă în strigătele de: „Vive la Reine!, Vive la Roumanie!...”. E însoțită la gară de președintele Poincaré, de mareșalul Foch și de foarte multă lume.

Vizita reginei în Franța și în Anglia fusese un succes. Regina se străduise cu adevărat să facă tot ce putea pentru a îmbunătăți imaginea țării: „Am prezentat nevoile și aspirațiile poporului meu. Am pledat, am explicat, am rupt nesfârșite lănci în apărarea lui. Am dat țării mele o imagine energică, vie, și mulți au înțeles și mi-au susținut eforturile, înțelegând entuziasmul care mi-a dat putere”.

„Nu toți românii sunt uniți între ei”

20 noiembrie 1919. Barbu Știrbey se retrage din postul său de administrator al Domeniilor Coroanei și, de fapt, din postul de factotum al Casei Regale Române. „L-am chemat pe Nando și împreună am făcut față acestui dureros pas pe care a trebuit să-l facem. Nu pot scrie în cuvinte ce înseamnă pentru mine. El ne-a fost cel mai credincios prieten și cel mai apropiat colaborator al meu. Ne-a ajutat să construim România Mare, împreună am dus luptele, ne-am zbatut și am mers înainte, eu singură știu cât de mare a fost participarea lui, deși numele lui nu va figura în istorie, cu excepția acestor pagini, dacă vor fi vreodată citite”. Din fericire pentru cuplul regal, cel care i-a urmat lui Barbu a fost Nicolae Mișu. Și Mișu a fost o valoare care a făcut ca regretele pentru plecarea lui Știrbey să fie cu puțință de suportat.

Un moment solemn pentru familia regală este deschiderea Parlamentului României Mari. Regina are însă o suferință pe care o mărturisește în *Însemnările* ei cu tristețe: „Toți românii noștri nu erau uniți așa cum ar fi trebuit să fie, lumea după război nu se arătase la înălțimea eroismului desfășurat în timpul giganticului efort de a câștiga. Am câștigat, dar lumea a rămas mică, sordidă, lacomă și egoistă. Se mimează unul pe altul, sunt invidioși și egoiști, lacomi și meschini în scopurile lor. Puțini, prea puțini se ridică deasupra mocirlei, cu idealuri curate și dorințe spre bine”. Deschiderea o fac împreună, regele și regina. Până atunci nu se făcuse așa. „Sunt și eu unul din făuritorii României Mari”, o spune regina cu mândrie.

Principele Carol și Zizi Lambrino (imagine din ziarul „Rumänien in Wort und Bild”). Octombrie 1918

Muzeul Național de Istorie a României

sensibil”, nota Maria. Și continuă: „Lupta cu ea va fi pe viață și pe moarte”). Copilul născut, și băiat, era un argument important pentru Zizi. La 15 ianuarie 1920, Mugur îi arată două scrisori de la Carol către Zizi. Prima era o scrisoare de dragoste și făcea referire la copilul care abia se născuse. Cea de a doua dezvoltă ideea de sacrificiu. Acesta era măreț și splendid. Și era pentru că între ei nu putea interveni căsătoria. Dacă plecau împreună urma o sărăcie lucie, și era ea oare pregătită pentru aceasta? Conflictul se mută în presă. „Clica lui Zizi a început să publice scrisorile personale ale lui Carol către ea și noi vrem să-l convingem pe Carol să-i exprime public dezaprobarea”. Ceea ce se și întâmplă. La 17 ianuarie, e publicată și o scrisoare a lui Carol către A.C. Cuza. Nicolae Iorga îi spune reginei că l-a întâlnit pe Carol la Blaj. La 18 ianuarie, după o discuție cu Boyle, Maria se decide să-l trimită pe Carol într-o călătorie.

La 31 ianuarie 1920, poate nota cu satisfacție: „Carol s-a întors la noi”. El îi scrie lui Zizi pentru a-i spune aceasta. Și, în același timp, îi scrie și tatălui său. E de acord să plece într-o călătorie, fără a încerca să se vadă cu ea. Cu o zi mai înainte Maria îl chemase pe Carol. Îi mulțumește pentru sacrificiul făcut pentru țară și pentru părinții lui.

Maria este direct amestecată în problemele politice legate de guvernul Al. Vaida-Voevod, îndeosebi în legătură cu Nicolae Lupu. Acesta ajunge ministru de Interne la 27 decembrie 1919, în urma demisiei lui Al. Averescu, la 13 decembrie 1919. Pentru potolirea mișcărilor sociale, Nicolae Lupu adoptă metoda concesiilor față de manifestații. La 14 ianuarie 1920, ridică starea de asediu, cenzura, retrage armata din întreprinderi. Cu cravată roșie la gât, N. Lupu participă la manifestații, ține discursuri favorabile doleanțelor muncitorești, preconizează reducerea

Primirea a fost extraordinară. Toate mărturiile de epocă o confirmă. În noiembrie, continuă tentativele de a rezolva „problema Carol” care căpăta aspecte tot mai urâte. Împreună cu Eduard Ghica și Cămărășescu, Maria pregătise o reacție a Parlamentului în chestiunea Carol, respectiv un răspuns pe care l-ar fi dat Vaida atacurilor din presă. Planul acesta eșuează pentru că N. Iorga, chiar înainte de închiderea Camerelor, ține el un discurs grandilocvent, în care i-a aclamat pe rege, pe regină și pe prințul moștenitor, neridicându-se deloc problema abdicării sale, care a rămas nerezolvată, ca mai înainte. Maria are cuvinte aspre la adresa lui Iorga, „bătrân profesor, vanitos, impulsiv și puțin smintit”.

Problema Carol e reluată la începutul anului 1920. Chiar la 2 ianuarie, Maria îi primește pe Vaida și pe Iorga. Ei aveau de gând să se ducă la el. Maria nu e convinsă că e o idee bună, „dar trebuie să accept ajutorul ce mi se oferă”. Chestiunea prea ajunsese *à l'ordre du jour*, mai ales prin articolele din „Adevărul”. La 5 ianuarie, Vaida și Iorga îi spun că erau satisfăcuți de convorbirea cu Carol. Erau convinși că prințul revine. Și la 6 ianuarie 1920, Carol face o vizită regelui și reginei la Bistrița. Se comportă foarte natural. Îi promite mamei sale că-l va trimite pe Gh. D. Mugur la Zizi pentru acceptarea sacrificiului pe care el trebuia să-l facă. Îi promite că scrie o scrisoare lui Iorga, care va urma să fie citită în Parlament.

Era o victorie a Mariei. Avea nevoie de ea, Zizi tocmai născuse un băiat, pe care-l numește Mircea („ca să-mi rănească inima în punctul ei cel mai

numărului de jandarmi, vine cu un proiect de lege privind chiriile și obligativitatea pentru toți posesorii de imobile să-și închirieze plusul de apartamente... Regele consideră proiectul bolșevic și nu semnează mesajul de trimitere în dezbatere. Lupu intră în conflict și cu Eduard Ghica, șeful poliției secrete, un apropiat al reginei Maria, și vrea să-l înlocuiască. La 21 ianuarie, Nicolae Lupu e primit de regină. „Am avut o lungă convorbire cu el; judecă bine, dar se joacă cu focul. Cred că este suficient de loial, dar el nu știe ce înseamnă să fii loial. Crede că ține în mână lucrurile și oamenii, dar nu este așa. I-am vorbit foarte deschis..., am vorbit fără niciun fel de echivoc, tratându-l ca pe un prieten... I-am explicat, de asemenea, poziția noastră în problema Carol și nu i-am lăsat nici cea mai mică îndoială asupra modului în care așteptăm ca el să se comporte în cazul în discuție. El a înțeles perfect, dar să nu uităm că face parte dintre progresiști și, deși, teoretic, este absolut alături de noi, nu sunt sigură că, în acțiune, el poate împăca angajamentele față de tron cu acelea față de tovarășii și prietenii săi foarte «roșii». Este unul din acei indivizi foarte interesanți și periculoși din zilele noastre. Idealist naiv, are intenții bune, dar, în mod imprudent, zdruncină bazele ordinii existente a lucrurilor fără a fi suficient de puternic sau de capabil de a le înlocui cu altceva... O repet, el vrea să fie loial, își propune să fie leal, dar nu știe cum să o facă. Trebuie să fie controlat îndeaproape. Dacă aș fi eu rege, l-aș ghida și aș face din el unealta voinței mele, în loc să devin poate într-o zi victima sa. Toți simt acum nevoia mâinii unui stăpân. Aș vrea să pot fi acel stăpân. Există în mine plăcerea de a lupta. Eu poate că reprezint o clasă pe cale de dispariție, dar mi-ar plăcea să lupt susținut; acestea ar putea fi ultimele lupte ale regalității”.

La 23 ianuarie 1920, îl cheamă pe Nicolae Iorga „să încerc să-l conving că trebuie să-l țină pe Lupu în frâu (el îl recomandase ca ministru de Interne). L-am avertizat că dacă nu o face, probabil că regele nu va putea rezista la presiunea ce se exercită asupra lui și va accepta căderea guvernului”. Iorga nu e deloc bucuros de amestecul reginei într-o chestiune care ținea de funcționarea guvernamentală.

Într-o scrisoare, Maria justifică implicarea ei în treburile politice: nu erau oameni, mai ales nu erau bărbați care să se implice în treburile publice. Și de aceea s-a făcut apel și la ea. Și dacă nu s-a găsit la ea înțelepciune, s-au găsit curaj, cutezanță, permanentă bunăvoință, energie. Implicarea ei e vizibilă odată cu începutul războiului mondial. La 4 februarie 1920, justifică din nou amestecul ei în tot felul de probleme care, în mod normal, nu erau treaba ei: „Nando nu știe cum să dea ordine precise, imperative, ceea ce este cel mai rău lucru, scria ea, pentru că îi face pe oameni să nu înțeleagă prea bine ce vrea, lucru care este dezastruos în momentul în care este nevoie de o acțiune cu adevărat *serrée*, iar Mișu nu a ajuns încă să fie în măsură să-l direcționeze cum ar trebui, așa că ocazional, chiar când nu este treaba mea, fac tot posibilul să fiu prezentă când sunt convorbiri importante”. De fapt, până la urmă, mai toate chestiunile erau importante. Așa că prezența Mariei devine normală în toate momentele. Când nu era așa, urmările se vedeau. Așa se întâmplă când Ferdinand iscălește o propunere de înlocuire a lui Eduard Ghica cu Romulus Voinescu, în fruntea poliției secrete române, fără să știe și Maria, or, Ghica fusese omul reginei în chestiunea Carol.

„Adevărul este că eu fac munca unui bărbat și a unei femei totodată și oamenii mă tratează ca și cum aș avea o autoritate pe care, de fapt, nu o am. Vin la mine miniștri, politicieni, generali, mari industriași și oameni de finanțe, oameni de toate naționalitățile și de toate categoriile. Eu sunt un fel de organ executiv, ceea ce Nando nu este, acesta e adevărul: dar ceea ce face activitatea atât de imposibil de obositoare este toată acea muncă pregătitoare - cuvântul final trebuie să fie rostit de rege. El nu știe cât am eu de lucru, deci poate sta liniștit, neștiind. Aparține acelei categorii de ființe care nu fac niciodată singure lucrurile, deși deseori se gândesc la ele și vor sau speră să le facă”.

Nu se știe cât de mult s-a implicat Maria în retragerea guvernului Vaida. Mai ales cum a acceptat, dacă a făcut-o explicit, înlăturarea lui Vaida fără a se mai aștepta sosirea lui în țară, în condițiile în care activitatea lui externă era foarte apreciată. La 24 februarie 1920, dr. Ion Cantacuzino, pe care regina îl aprecia mult din anii războiului, îi spunea că Vaida era bine văzut de toți delegații la Conferința Păcii și prezența lui era pentru moment indispensabilă. La 27 februarie, îl primește din nou pe generalul Averescu, încercând să-l convingă de menținerea Parlamentului în funcțiune (Averescu declara că acceptă puterea cu rezerva dizolvării Parlamentului). La 13 martie, la venirea la putere a lui Averescu, ea nota cu satisfacție: „În sfârșit, țara are omul pentru care s-a făcut atâta agitație. Domnul

să-l aibă în pază și să-l ajute, dacă e acela în care atât de mulți cred. Desigur că-l voi susține și-l voi ajuta cât voi putea”. Două zile mai târziu, Averescu solicită să aibă o convorbire particulară cu regina. „Mi-a mulțumit pentru venirea lui la putere. I-am spus că nu eu am fost cauza, ci dorința regelui. El a răspuns cu un zâmbet: «Ceea ce vrea femeia, vrea și Dumnezeu, și mai ales atunci când ea este regină». I-am replicat că nu este întotdeauna așa. «Dar de data aceasta așa este», a insistat el. «De data aceasta, dragul meu general, opinia publică te-a vrut». După aceste gratulări, cei doi intră în detaliile muncii care-i stătea în față lui Averescu. „Fără îndoială că el a făcut totul ca să mă încânte și ca să-mi arate cum apreciază el valoarea colaborării mele. Cred că poate face tot ce e necesar, dacă este susținut de alții. Dar în această țară noi suntem atât de îngrozitori în ceea ce privește politica, nu ne place ca oamenii să reușească”.

„Soacra Balcanilor”

Începutul de an 1921 e dominat în preocupările Mariei de căsătoriile lui George al Greciei cu principesa Elisabeta și a lui Carol cu Elena (Sitta) a Greciei. Spre toamnă se pregătește și căsătoria lui Mignon cu Alexandru al Iugoslaviei. Tot în Balcani, în aceeași perioadă, o mireasă căuta și tânărul țar bulgar, fiul lui Ferdinand, care îl trimisese pe Stambulinski, premierul Bulgariei, să facă o cercetare pe la curțile domnești din jurul Bulgariei. Așa ajunge și în România și îl duce Take Ionescu (pe atunci ministru de Externe) la un dejun la Peleş. La masă s-a așezat în fața lui Mignon și în timp ce vorbea cu Maria (traducător era N. Mișu, care, vorba reginei, vorbește orice limbă de sub soare) încerca să aranjeze eventual o căsătorie a regelui său cu o principesă română. N-a ezitat să-i spună și direct Mariei după dejun, când translator era doamna Stanciov, fiica unui fost prieten al țarului Ferdinand. „În mod hotărât mă consideră de importanță în țară și mi-a făcut complimente deosebite și foarte directe pentru tot ce am făcut pentru România, m-a numit unul dintre cei mai importanți oameni de stat din România, dacă nu chiar cel mai însemnat. M-a rugat să devin prietena țării sale, să devin prietena regelui lui, să-l susțin când va veni momentul; dorința lor este de a obține o trecere ceva mai liberă spre Marea Egee. Aproape am fost redusă la tăcere fiind atacată atât de direct”. Cu Mignon a fost la fel de direct. Aproape că i-a cerut mâna pentru regele lui.

În toate aceste căsătorii și intenții matrimoniale Maria are un rol important. Nu întâmplător e numită „soacra Balcanilor”. De la unchiul ei, Eduard al VII-lea, și, mai ales, de la bunica sa, regina Victoria, moștenise un gust pentru politică și diplomație. Învățase că alianțele internaționale nu sunt complete fără căsătorii dinastice. Micii Înțelegeri, din 1921, și Antantei Balcanice, din 1934, Maria le adaugă, așadar, căsătoria lui George, prințul moștenitor al Greciei, cu Elisabeta a României și căsătoria principelui moștenitor Carol cu Elena a Greciei, amândouă în 1921. Lor le alătură mariajul lui Mignon (Maria) a României cu Alexandru, al regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor, în 1922. Un alt proiect matrimonial, al principelui Nicolae cu prințesa Giovanna, fiica regelui Victor Emanuel al III-lea al Italiei, nu s-a realizat din cauza neînțelegerilor dintre italieni și iugoslavi și din cauza neaprecierii de către italieni a căsătoriei lui Alexandru cu Mignon. Giovanna se va căsători cu Boris al Bulgariei, iar Ileana, altă fată a Mariei, cu Anton, arhiduce de Austria. Anul 1914 demonstrase limitele politicii dinastice (veri primari între ei își declaraseră război, la fel și membrii unor familii contra celorlalți membrii ai săi, precum Ferdinand al României împotriva Hohenzollernilor). Dar nu în așa măsură încât să nu se ia în considerație oportunitățile oferite de apropierea dinastice.

La 27 februarie 1921 are loc căsătoria Elisabetei (Lisabetei, cum era mângâiată în familie). Avea 26 de ani. Era, deci, matură, coaptă pentru viață. Dar, observă Maria, cu cât te maturizezi, cu atât este mai greu să te decizi, „să te dai pe mâinile unui bărbat”. Lisabeta era frumoasă și adeseori a fost tentată să se joace cu inima bărbaților. Martha Bibescu spunea că inimile bărbaților sunt ca niște clopote, fiecare cu alt sunet, și de aceea femeilor le place să le lovească, ca să audă sunetul pe care îl vor da. Cu alte cuvinte, Lisabetei îi plăcea să flirteze. „Ea a înțeles timpuriu ce putere îi dădea frumusețea”, spune Maria. În 1914, înainte de izbucnirea Marelui Război, George al Greciei mai încercase o dată să o cucerească pe Lisabeta. Nu reușise, pentru că fata tocmai era într-un flirt, iar Carmen Sylva nu dorise nici ea ca fata să se ducă în Grecia (neavând copii, vârstnicei regine îi displăcea să vadă pe tronul țării

Regina Maria și regele Ferdinand împreună cu principesele Ileana, Mărioara și Elisabeta și soții ultimelor două - regele Alexandru I al Serbiei și regele George al II-lea al Greciei, la castelul Pelisor, 1922

Muzeul Național de Istorie a României

copii provenind din familia dinastică din Grecia, neclar de ce). Izbuclnind războiul, tinerii nu s-au mai întâlnit până în 1920, când s-au revăzut la Lugano. Vechea afecțiune a principelui grec pentru Lisabeta se transformă repede în dragoste. Lisabeta îi acceptă iubirea. Fără entuziasm. „Văd cu satisfacție, scrie Maria, că Lisabeta este senină și cred că ea înțelege din ce în ce mai mult că nu a făcut o greșală în alegerea ei. Într-adevăr, el este delicat, foarte onest, simplu, sincer, bine crescut și cu maniere alese și totodată deloc rigid. Simți că poți conta pe el”. Slujbă la Mitropolie. Apoi la palat. Multă lume, toalete superbe, flori, foarte multe flori.

Pentru cea de a doua căsătorie, a lui Carol cu Sitta, la 10 martie 1921, Maria se duce la Atena. Take Ionescu, în calitatea lui de ministru de Externe, e cel care face diligențele pentru această călătorie a Mariei. Călătoria e făcută împreună cu Lisabeta și soțul ei. Și se face cu vasul românesc *Regele Carol*. La Atena, în întâmpinare, vin regele Constantin și soția sa, Sophy. Procesiunea e condusă de Lisabeta și George. Le urmează Maria cu regele Constantin și soția. În momentul căsătoriei la Catedrala din Atena, Maria se gândește cu duioșie la Carol, care se mai căsătorise o dată la Odesa, cu „micuța aventurieră vulgară și îngrozitoare care pusese stăpânire pe el” (desigur, era vorba de căsătoria cu Zizi). Și era infinit recunoscătoare lui Dumnezeu că lucrurile luaseră o altă întorsătură. „Da, își amintește Maria, multe gânduri îmi treceau prin minte în timp ce stăteam acolo, Carol și iubita lui soție în fața mea, jurându-și unul altuia dragoste și fidelitate... Atât de mult cât pot... voi face tot posibilul ca viețile lor să fie ușoare și însozite”. N-a fost să fie așa. Și Maria are dreptate să spună că „fiecare om este arbitrul propriului său destin, el singur își poate crea șansele de viață”. Ea știe despre Carol că n-a fost niciodată maleabil, că de la început educația lui n-a fost bine condusă, n-a fost bine îndrumată. Și dacă n-a fost bine educat atunci când a

Regina Maria a României, regina Maria a Sârbilor, Croaților și Slovenilor, regina Elisabeta a Greciei (rândul 1); principele moștenitor Carol, regele George al II-lea al Greciei, principesa Elena (rândul 2), 1925

Arhivele Naționale ale României

trebuit, ce nu s-a făcut atunci ar fi bine să se facă acum, chiar dacă prințul Carol e foarte gelos, acaparator, foarte despot și un om căruia îi place să facă totul după placul lui. Și, firește, ca și în alte dăți vinovat era Ferdinand. „Cu un tată ca Nando, ai șanse minime să primești o educație serioasă, care să te ferească de pericole. Rolul meu va fi greu, simt asta. Dar...sunt calități mari în acest băiat”. Deocamdată se văd mai puțin acele calități despre care scrie Maria. După ce tinerii se mută la Cotroceni, iar de aici la Sinaia, la Foișor, conviețuirea lor a început să sufere, să dea la iveală asperități și nepotriviri. Carol devine din ce în ce mai irascibil, el e interesat de chestiuni culturale, ea e preocupată mai mult de îmbrăcăminte, de decorații interioare, el e pasionat de muzică, ea vede în muzică doar proprietate culturală; ea nu are nicio înțelegere față de colecția lui de timbre.

În ziua de 10 Mai 1921, Maria, tot cu gândul la Carol, își pune multe întrebări și își dă multe răspunsuri. Rămâne în cadrul optimist. „Carol e fericit, o simt. Cred că nu regretă viața din care l-am salvat, femeia de la care l-am smuls, despre care continui să susțin că l-ar fi distrus complet și că l-ar fi făcut un om fără casă, fără țel, nemulțumit, fără ambiții, fără viitor, fără ideal, dependent de o femeie, care, Dumnezeu știe prin ce mijloace, i-ar fi schimbat concepțiile de viață. Da, eu am câștigat, ea a pierdut”, exclama regina. În decembrie 1921, Elena cere regelui Ferdinand permisiunea de a face o vizită în Grecia împreună cu copilul. A lipsit până în aprilie 1922, timp suficient pentru Carol de a se obișnui cu o viață alături de alte femei.

Regina are adeseori reacții critice la adresa stărilor de fapt din România în primii ani postbelici. În octombrie 1921, Maria comenta atitudinea regelui Ferdinand, care, notează regina în *Însemnări*, „era foarte necăjit de cât de prost merge totul în țară și, din păcate, din toate părțile îmi vin vești că există o mare confuzie și dezordine. De ar putea Nando să-și ia inima în dinți să facă, cu adevărat, un efort să se arate stăpân! E atât de greu să dai sfaturi dacă nu ești personal responsabil, adică nu ai autoritate directă asupra celui care trebuie să aplice sfatul primit. Fără îndoială că, dacă aș fi eu rege, aș lua măsurile extreme și n-aș lăsa lucrurile să-mi scape din mână”. Cu același prilej, constata Maria, „oamenii noștri nu sunt în întregime ceea ce ar trebui. Se ceartă toți, toți sunt egoiști, au principii minunate cât sunt în opoziție, dar, odată ajunși la putere, fac ca și cei pe care-i critică, abuzează de aceasta pentru propriile lor scopuri. Uneori mă cuprinde disperarea. Mai ales când aud că oamenii pe care am contat, în care mi-am pus toată încrederea, au căzut în ispita generală și au făcut lucruri necinstite, au abuzat de putere etc... Necinstea de proporții incredibile este, de fapt, cea care distruge țara noastră”. Cu altă ocazie, la 10 decembrie 1921 observa, referindu-se din nou la oamenii politici, că „marea dificultate e ura lor, unul față de altul, care este mult mai mare decât patriotismul lor, aceasta se poate spune despre toți”. Patru zile mai târziu adăuga: „Toți politicienii noștri continuă să fie tot atât de egoiști și nepatrioți ca întotdeauna, apucători și gândindu-se la ambițiile lor mărunte și nu la țara lor”. Într-un astfel de cadru de generală apreciere nu e de mirare un portret ca acela creionat lui Constantin Argetoianu: „Cinic, odios, detestabil, cu tot hazul lui. Spiritul meu anglo-saxon se revoltă de fiecare dată când vin în contact cu el. Se crede că are un suflet bun ascuns în trupul său grotesc de urât. Se poate, dar fără îndoială că are nevoie să-și schimbe aspectul. Cinismul lui cu privire la țară, la politicienii ei, la situația existentă în general, cu privire la propriile lor căi și mijloace de guvernare a fost mai mult decât pot suporta”. Și cu alt prilej: „Nu-mi place personajul, și el știe asta – și, de felul meu sinceră, e greu să nu o arăt. Îmi produce o extraordinară repulsie, atât din punct de vedere fizic, cât și moral”.

Regina promovează o politică de atragere a valorilor politice. Îl convinge pe regele Ferdinand să mențină un contact strâns cu Nicolae Titulescu, deoarece în problemele deosebit de importante pentru țară, regele trebuie să aibă în guvern pe cineva care să-l informeze cu promptitudine și corectitudine, evitând situațiile neplăcute ale unui conflict. „Titulescu, scrie Maria, este un om extraordinar de plăcut și inteligent și soția lui e foarte drăguță”. La 22 ianuarie 1922, îl lauda pe Titulescu pentru contribuția sa la căderea guvernului Averescu: „Este un om extrem de plăcut, inteligent, talentat. Majoritatea oamenilor își pun mari speranțe în el”. Comenta legea sa financiară, care a fost o catastrofă pentru toți, dar nu-l critica pe inițiatorul ei.

Știe să se ferească de implicări directe în subiecte riscante. Așa, de pildă, la 20 aprilie 1921 vine la ea Eduard Ghica, fostul șef al poliției, care îi spune că va fi vizitată de o delegație de albanezi pentru a-l cere pe principele Nicolae drept rege al lor. Maria nu acordă chestiunii mai multă importanță decât merită. „I-am spus lui Eduard

Ghica că nu sunt competentă să-i pot da un răspuns, deoarece politica e politică și, deși mi s-a creat reputația că sunt o femeie amestecată în mari jocuri, i-am văzut pe alții arzându-și degetele și nu consider înțelept să fac același lucru. Albania e într-o situație complicată acum, pe plan internațional, și nu mi se părea că albanezilor li s-ar permite să-și hotărască singuri soarta.” Maria îl așază pe Ghica acolo unde îi era locul: el pierduse postul de șef al poliției secrete și încerca acum să păstreze legătura cu regina, venind cu diferite inițiative, care să-l mențină în atenția politicii înalte.

Maria urmărește atent aventura lui Carol al IV-lea, ultimul împărat-rege al Austriei și Ungariei după moartea lui Franz Josef I, în 1916. El e obligat să renunțe la titlul de împărat, la 9 noiembrie 1918, și apoi la acela de rege și se retrage în Elveția. De aici, are trei tentative de a reveni la tron, la 20 octombrie 1920, la 26 martie 1921 și la 21 octombrie 1921. La ultima tentativă, el cere lui Horthy să-i cedeze puterea. În urma refuzului categoric al acestuia, strânge o mică armată formată din aristocrați unguri și cere din nou lui Horthy să-i predea puterea. Este încă o dată refuzat. Carol își exprimă intenția de a ajunge la Budapesta. Își desemnează chiar un guvern provizoriu și se îndreaptă spre Capitală. La 23 octombrie, are loc o ciocnire între adepții lui Carol și armata lui Horthy. Rezultatul: 19 morți și 26 de răniți. Carol este arestat la 24 octombrie, trimis la mănăstirea din Tihany, și, după 1 noiembrie, imbarcat pe canoniera britanică Glow-Worm, apoi pe crucișătorul Cardiff. Carol trăiește o adevărată aventură, agitând toată zona (Cehoslovacia intervine diplomatic, Iugoslavia mobilizează parțial, România ia o poziție fermă). „Cred că a fost o nebunie din partea lui să încerce să-și forțeze întoarcerea, scrie Maria, dar fără îndoială că «mai-marii» lui l-au făcut să-și imagineze că este posibil. El e tânăr, soția lui e curajoasă și impulsivă și desigur că ei au crezut că vor reuși. Acum unde se vor duce? Elveția, bineînțeles, că nu-l va primi înapoi. Ce situație oribilă și umilitoare!”

Regină încoronată

Un moment important pentru regina Maria, dar și pentru țară și pentru toată lumea românească, e încoronarea. Încă din mai 1921 Maria vizita împreună cu Ferdinand și Averescu locul unde se construia în mare grabă catedrala ce urma să fie gata în septembrie același an, când era programat acest important eveniment. Maria nu era mulțumită pentru felul cum se pregătea momentul. I se părea că era perceput mai degrabă ca un pretext pentru a petrece. Și, în orice caz, i se părea că totul se făcea în mare grabă, diminuându-se valoarea simbolică a evenimentului. Mulți erau împotriva, nedorindu-se ca ceremonia să aibă loc sub conducerea unui guvern al lui Averescu. „Îmi pare rău, scria Maria, că se ivesc conflicte pe marginea acestui lucru, povestea asta mă lipsește de plăcerea unui act care este încoronarea lucrurilor pentru care am luptat cu atâta ardoare. Dar sunt conștientă că rezultatele nu sunt niciodată pe măsura așteptărilor și că trebuie să te aștepți la dezamăgiri la tot pasul. Nu am puteri supranaturale. Îmi dau

Regele Ferdinand și regina Maria îndreptându-se spre Catedrala Încoronării, 15 octombrie 1922

Muzeul Național de Istorie a României

Regele Ferdinand și regina Maria după Încoronarea de la Alba Iulia, 15 octombrie 1922

Muzeul Național de Istorie a României

seama unde greșesc oamenii, dar adesea trebuie să trec surzătoare peste greșelile lor, de parcă nu le-aș fi observat. Și asta pentru că niciunul dintre cei care mă înconjoară nu pun preț pe curajul adevărat și pe altruism. În această țară toți sunt stăpâniți de ambiții politice, iar celor – puțini – care au un orizont de gândire mai larg, nu le permite poziția să-și facă auzite vocile. Nu sunt deloc mulțumită... Nu pot spune că biserica va fi un eșec, dar nici nu-mi inspiră încredere". Are o senzație de neputință.

Nemuțumirea multora nu era față de evenimentul încoronării, ci față de patronarea sa de către un partid. Mai ales de către liberalii lui I.I.C. Brătianu. O opoziție mult mai puternică decât fusese sub guvernarea lui Averescu. O adevărată ură se manifestă în politica românească. În *Însemnările* reginei sunt numeroase declarații publice de refuz de participare la eveniment.

Și nu e singura problemă ridicată de încoronare. Biserica catolică refuză să-i permită regelui Ferdinand, de religie catolică, să se încoroneze într-o biserică ortodoxă românească, cu slujbă oficiată de un preot ortodox. În caz contrar, Vaticanul amenința cu anatimizarea regelui. Regina Maria are un rol important în rezolvarea acestui conflict. La sfat cu Ferdinand și Barbu Știrbey, ea propune ca încoronarea să se facă în afara bisericii. Pretextul era că, în acest fel, aceasta se făcea în fața întregului popor. Regele a fost de acord. Mai mult, el e de acord și să-și așeze singur coroana pe cap. Iată cum, printr-un gest inteligent

ales, o problemă spinoasă e transformată într-un eveniment magnific. Încoronarea s-a făcut în fața catedralei de la Alba Iulia, pe o estradă acoperită cu covoare în culori vii, sub un baldachin imens, cu ciucuri, susținut de șase lănci enorme.

Serbările se desfășoară în zilele de 15, 16 și 17 octombrie 1922. Momentele principale sunt încoronarea propriu-zisă, de la Alba Iulia (precedată de o slujbă în biserica nouă, construită cu acest prilej), dejunul din Sala Unirii și din Sala Teatrului, ospățul poporului pe Câmpul lui Horea, trecerea în revistă a trupelor, cortegiul istoric de la Statuia lui Mihai Viteazul din București, masa de gală de la Palatul Regal, recepția de la Palat pentru misiunile străine, omagiul primarilor din toată țara în Parcul Carol, o nouă recepție la Palat, o reprezentație de gală la Teatrul Național. Evident focuri de artificii, retragerea cu torțe. La eveniment au participat reprezentanțe din Franța, Marea Britanie, Italia, Spania, Iugoslavia, Cehoslovacia, Grecia, Belgia, Olanda, Norvegia, Danemarca, Japonia și Portugalia. „Totul a decurs cât se poate de bine, notează regina, având în vedere că în țara noastră toate marile ceremonii sunt greu de organizat, din mai multe motive, principalul fiind că nu există tradiție, totul trebuie inventat de cei care știu prea puțin. Întreaga ceremonie însă a fost pitorească, sobră și, în același timp, nepretențioasă”. Toaleta reginei era roșu-auriu, pe umeri cu o mantie de mătase aurie, bordată cu hermină, și pe cap cu un voal auriu, strâns pe frunte cu o panglică de aur, peste care a fost așezată coroana, de către regele Ferdinand.

Regina rămâne sub impresia puternică a manifestării de amploare din 17 octombrie 1922, de la Arenele Romane din Parcul Carol, „unde zece mii de primari din toate localitățile României Mari s-au adunat să ne întâmpine, și

Regina Maria. Cromolitografie după Costin Petrescu

Muzeul Național de Istorie a României

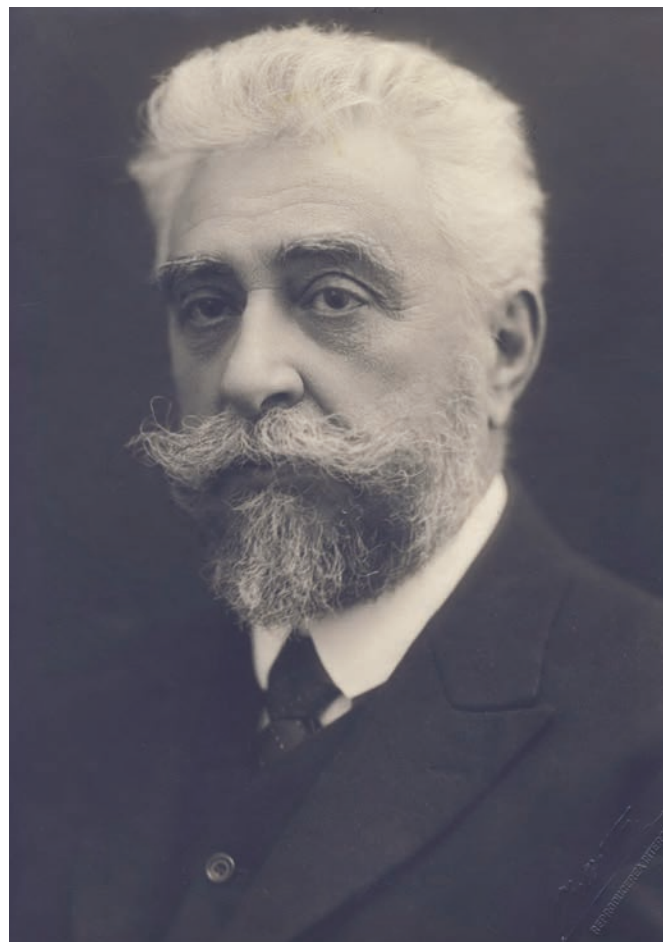
ce primire! Entuziasmul era delirant, tumultuos, răsunător. O primire magnifică și emoționantă, în timp ce coruri imense cântau imnul național, care a fost în întregime acoperit de urale”.

Partidul Național și Partidul Țărănesc, principalele partide de opoziție, nu participă, considerând că serbările nu erau decât „manifestări de partid”. Nicolae Iorga, șeful Partidului Naționalist Democratic, participă „din devotament față de Coroană, din iubire față de buna rânduială”. Exista nemulțumire, observa regina, în rândul transilvănenilor și al regăștenilor. Nu prea se amestecau unii cu alții și se priveau cu neîncredere. Transilvănenilor nu le plăcea nimic din ceea ce ar fi putut fi considerat ca o patronare din partea regăștenilor. Maria nu poate să nu observe ineleganța acelora care nu au venit la încoronare așezând ura împotriva lui Brătianu deasupra loialității față de dinastie.

Referindu-se la vremurile în care trăiau imediat după război și observând îngrijorarea multora și temerea că regii vor atrage asupra lor criticile, așa cum îi spunea reginei Emil Panaitescu, Maria nota cu mândria castei sale că: „Eu sunt mândră că sunt regină și nu am nici cea mai mică intenție să-mi reneg casta, indiferent ce timpuri trăim, că sunt tot atât de mândră că sunt regină și că mă trag din cel mai pur sânge albastru, așa cum este și el, că s-a ridicat de la țăran la profesor... că valoarea unui om este ceea ce contează, că eu ca regină, dacă sunt o regină adevărată, este absolut necesar să mențin ordinea și pacea, ca și el și cei ca el... Am adăugat că dacă oameni ca el, în cele din urmă, îmi taie capul, nu doresc deloc să mor ca un martir sau sfânt, ci îmi voi rezerva ultima clipă a vieții ca să le spun că decapitează un om mai bun decât ei!”. La deschiderea Parlamentului, în martie 1922, opoziția nefind prezentă, judecând deopotrivă atitudinea atât a liberalilor, aflați acum la putere, cât și a ardelenilor, are o constatare amară: „Mă tem că nu sunt suficient de competentă ca să judec, dar cred cu convingere că niciunul din oamenii noștri politici nu s-au comportat *à la hauteur de la situation*”. Și își continuă reflecția: „Ei au fost egoiști, cârcotași și lipsiți de real patriotism, incapabili de eforturi deosebite ca să construiască ceva. Este atât de trist și decepționant. Fiecare pune pe primul loc propria sa personalitate, ceea ce îi place și ceea ce-i displace”. Face o singură excepție: I.I.C. Brătianu, care, „ca om de stat este de departe deasupra celorlalți. El își înțelege cu adevărat «jobul» său”. Lui Emil Panaitescu îi spunea, la 3 august 1922: „Noi, conducătorii, suntem cam sceptici în ce privește dragostea și ura oamenilor politici care critică vehement toate guvernele în care se află, că este mai ușor să fii un opozant scrupulos decât muncitor, că noi suntem obligați să ne purtăm frumos cu cei care sunt constructivi și au un țel și o concepție clară. Nu poți la infinit să supui țara la experiențe, este necesară ordinea după mai multe încercări nu foarte reușite de a lăsa oameni noi și fără experiență să se joace cu țara și să încerce idei noi, care, din păcate, nu au finalitate și devin un profit personal”. Maria face diferența dintre oamenii politici și rege. Nu din cauza lui nu și-au dat mâna oamenii politici. „Majoritatea politicianilor, care toți folosesc cuvinte mari, au, în general, în vedere interese proprii sau de partid și regele nu poate satisface ambițiile unui singur om”. Și regina adaugă, de la înălțimea unui om de stat conștient: „Nici un regim actual nu este ideal, dar ordinea este mai bună decât confuzia, chiar dacă ea devine, în mod necesar, puțin arbitrară când este vorba de a-și face ordine în propria ogradă”.

Multe dintre reflecțiile Mariei pornesc de la oamenii politici ardeleni și de la politica lor, pe care încearcă s-o înțeleagă, cum o face stând de vorbă cu Iuliu Maniu, la 6 august 1922. „Oamenii săi” o sfătuiseră să nu discute politică cu I. Maniu. Dar Maria se simte regina tuturor, așa că nu i se pare deloc o soluție să dea la o parte *ab initio* pe unii dintre oamenii politici pe motiv că nu le plac altora. Regina constată că liderii transilvăneni sufereau pentru că li se apreciau greșit valoarea și forța, dar ei sufereau și pentru că erau frustrați în toate ambițiile lor. Maria recunoaște că lor le-a fost opus „guvernul nostru”, care, departe de a fi perfect, „este un guvern al ordinii și rutinei absolut necesare țării după trei ani de dezordini”. Fără îndoială, recunoaște ea, ardelenii nu au fost bine tratați și alegerile au fost arbitrare, dar „sunt perioade când acest lucru e inevitabil, deși cred cu siguranță că ei au depășit limita admisă. Este o alegere între două rele și regele trebuie să-l aleagă pe cel mai mic”. Maria îl lasă pe Maniu să-și descarce sufletul plin de amărăciune și suferință, cu toate că ea detesta, după cum o declară hotărât, felul în care politicianii din România se purtau unii cu alții. „Acești oameni când vorbesc sunt logici și se pare că adevărul e de partea lor, dar firește că eu aud ambele aspecte ale problemei și suveranii sunt obligați să fie de partea ordinii. România Mare trebuie să devină o singură țară, dar firește că ar fi mult mai salutar, pentru ambele părți, dacă Brătianu s-ar putea înțelege cu transilvănenii, care acum sunt în cea mai înverșunată opoziție”. Convorbirea

Iuliu Maniu, liderul Partidului Național Român, și Ion I.C. Brătianu, liderul Partidului Național-Liberal

Muzeul Național de Istorie a României

ia sfârșit, Maniu rămânând cu convingerea că suveranii erau alături de liberali și îi susțineau, iar regina cu ideea că a făcut bine că l-a lăsat pe Maniu să-și spună tot păsul ca să nu aibă nici ea, nici Maniu, senzația că „se ridică un zid între ei și noi”. Și, firește, atâta timp cât monarhia nu era arbitru al situației politice între diferitele partide și grupări politice, ci susținea doar o parte a eșichierului politic, nu se ajungea la echilibrarea politică invocată de toți, dar nedorită, de fapt, de niciunii.

La 2 februarie 1923 îl primește din nou pe Maniu. Îl găsește „un om demoralizat și nemulțumit, absolut derutat”. El îi vorbește reginei o oră și jumătate. E într-un război total cu Brătienii. Principalele nemulțumiri la adresa liberalilor erau că s-au ales prin alegeri frauduloase și, ca atare, Parlamentul era ilegal și nu se justifica votarea Constituției. „Dar aceste obiecții le-am auzit proferate la adresa fiecărui guvern care a venit la putere în decursul timpului. Dacă oamenii noștri politici știu însă cât de sceptici devenim noi suveranii în legătură cu ura lor eternă față de cei aflați la putere și cât de mult știm că acestea sunt propriile lor greșeli”. Maniu, ca și Lupu sau Marghiloman, îi reproșează reginei că și-a retras amestecul în politică, ceea ce e o greșală, pentru că influența sa a fost bună și inteligentă. Regina protestează și nu crede că ar fi putut ea, o femeie, să găsească soluții acolo unde atâția bărbați n-au găsit. Firește că ea poate discuta cu regele și îl poate influența. „Dar chiar dacă m-aș angaja să influențez pe Majestatea Sa, într-un fel sau altul, trebuie să fiu absolut sigură, cel puțin în sinea mea, că-l îndrum spre o combinație bună”. În acest caz, într-adevăr ea putea acționa, fiind animată de pasiunea pe care, în general, știu femeile s-o pună.

Impresii întărite de convorbirile pe care le are cu omul politic ardelean Mihai Popovici. Și acesta îl ura teribil pe Brătianu. „Firește că a trebuit să-l ascult. Voia să-mi dovedească forța lor (a național ardelenilor, n.n.), dar n-a reușit decât să-mi arate slăbiciunea lor. Eu am ascultat totul, l-am lăsat să vorbească, am avut, de fapt, puține de spus, auzisem toate acestea de prea multe ori și cum să pot ajuta (din punct de vedere politic) pe cei care ei înșiși nu se pot ajuta. Ei trebuie să se supună lui Brătianu (crede regina, folosind un limbaj exagerat de tranșant), până când vor fi suficient de puternici ca să se ajute singuri! Regele nu poate încredința un guvern în mâinile unui partid, care nu este suficient de puternic și nici destul de eficient, ca să mențină ordinea și să facă ce trebuie făcut. Noi știm bine că multe lucruri sunt deplorabile, că este extrem de mare costul vieții, că se fac multe greșeli, că au loc nedreptăți, dar cel puțin Brătianu și fratele lui sunt pricepuți, au un program de care se țin, mențin ordinea. Fără îndoială că se sprijină pe sisteme vechi, dar, întrucât mijloacele noi și idealurile vagi nu s-au dovedit a fi practice, nu pot permite să fie haos în țară. Legenda după care regele este sclavul și prizonierul lui Brătianu nu poate fi însă scoasă din capul lor. Este o concepție comodă în spatele căreia se ascund ei. Îmi pare rău să văd insuficiența lor și-mi pare, mai ales, rău că nici un partid n-a putut să se alătore transilvănenilor, lucru care ar fi firește un eveniment fericit. Ei trebuie să fie cu toții *români* și să înlătore toate diferențele între vechea și noua Românie, dar acest lucru nu poate veni decât cu timpul și treptat”.

Prin comparație, e de observat diferența de atitudine față de Brătianu. La 20 ianuarie 1922, două zile după ce e numit din nou prim-ministru, se duce la regină. Maria îl vede „un Brătianu de zile mari, drăguț, simpatic, amabil, gata să discute și să examineze chestiunile care interesează ambele părți, conștient de imensele dificultăți care atârnă pe umerii lor, de vremurile în care trăim și care s-au schimbat. I s-a spus că sunt împotriva să vină ei la putere (ceea ce nu este adevărat, deși aș prefera să împartă puterea cu alții, pentru că ar fi mai ușor pentru rege), dar în loc să-mi reproșeze acest lucru, el și-a folosit cu inteligență șarmul ca să mă captiveze și a reușit, fără îndoială. Mi-am dat seama de acest lucru, n-am încercat însă niciun resentiment, ci doar simpatie. Știe că eu contez atât de mult și că noi trebuie să lucrăm mână în mână și o vom face. Și-a dat și el seama bine că tronul este încă factor puternic în România”. Cu Brătianu și, desigur, însoțiți de Ferdinand, regina face o vizită în Polonia, între 23 -29 iunie 1923, prilej cu care liderul liberal poate admira talentul Mariei de a fi un oaspete *gradito*. Brătianu „a fost, în general, atât de satisfăcut de călătoria noastră, încât și-a încălcat principiile și mi-a făcut un compliment, ceea ce e un lucru rar la el. În general, el este mai curând să blameze și este zgârcit cu laudele. De data aceasta, a găsit totuși prilejul să-mi spună că am fost *sans reproche*. Sunt propriile lui cuvinte. Mărturisesc că am fost tot timpul *à la hauteur de la situation* ... Am fost cea mai bună reclamă posibilă pentru România și sistemul monarhic”. Și regina face referire la vorbele lui Brătianu din primii ani de la venirea ei în România, când îi atrăgea atenția că se poartă „periculos”, repetând cuvintele bătrânului Kalinderu: „Este că vreți să deveniți regină?”. Adevărul e că totdeauna Maria s-a înțeles cu Brătianu. Cei doi au fost legați de o prietenie și de interese de ambele părți.

Un Carol care îi place

La 16 octombrie 1923, Carol împlinește 30 de ani. „Cum trece timpul! exclamă Maria. El are o activitate laborioasă și se achită de sarcina sa cu energie și devotament. Are talent pentru organizare, este perseverent și capabil. Fericirea lui cu Sitta este un lucru plăcut de văzut. Ea arată uimitor de înfloritoare”. Dar tot ea observase mai înainte, la 23 februarie, că Sitta era „foarte palidă și slăbită și nu arată deloc bine”. Când oare văzuse Maria cu adevărat realitatea?

Carol pleacă la Atena cu Sitta. Mișu, care-l vizitează, îi spune Mariei că trăiește în Paradis. I se pare fericit, ceea ce îi îngăduie Mariei să scrie în *Însemnări* că pentru ea era un extraordinar miracol. În primăvara și vara lui 1925 relațiile lui Carol cu Elena a Greciei, soția lui, sunt încă bune. La 31 martie 1925, regina nota: „Sitta și Carol au venit la dejun și la ceai (la Cotroceni, n.n). Ei vin tot timpul, iar Sitta este plină de dragoste și compasiune”. Împreună cu Sitta, Maria merge adesea la călărit și consemnează asta în *Însemnări*. Pe Carol, regina vrea să-l apropie de Brătianu, pentru că, hotărât lucru, nu se plac unul cu altul. De vină era „felul înțepat de a fi al lui Carol și erau

Principele moștenitor Carol împreună cu soția sa, principesa Elena, 1922 - 1923

Muzeul Național de Istorie a României

ceilalți care căutau să-l convingă că Brătianu îl conduce pe tatăl său și că se folosește de el în mod interesat pentru glorificarea Partidului Liberal. Carol s-a exprimat în mai multe rânduri fără nicio precauție în legătură cu asta, lucru care i-a fost relatat lui Brătianu”. De aici „răceala combinată cu o antipatie reciprocă”. Maria crede această animozitate ca fiind „absurdă și dăunătoare”. La fel, regina încearcă să-l apropie pe Carol de Averescu. „Eu nu vreau ca vreun partid să fie desconsiderat de Prințul moștenitor”. Dar Maria nu are prea mare succes, Carol fiind prea „rigid și încăpățânat, neclintit în opiniile sale și acționează după bunul lui plac”. Maria merge și la concursurile automobilistice, însoțindu-l pe Carol, pasionat, precum se știe, de automobile. Între Maria și primul ei copil nu e aceeași apropiere ca între ea și celălalt băiat al ei, Nicolae. „Dintre toți copiii mei, el este cel mai bun companion pentru mine. Este mereu neobosit și-i face foarte mare plăcere să-l ții tot timpul ocupat. Detestă să fie lăsat singur și cu cât sunt mai întreprinzătoare, cu atât este mai încântat”. Și Carol era foarte activ, „dar conduita sa severă e interpretată la prima vedere ca lipsă de șarm, nefiind apreciat la adevărata lui valoare. Este foarte autoritar și asta le dă uneori oamenilor o idee greșită despre el. Este încăpățânat și extrem de pedant, așa că această trăsătură nu-l face să fie totdeauna o companie plăcută. Însă cei care-l cunosc îndeaproape îl apreciază foarte mult”.

Din septembrie 1925 încep să devină acute problemele legate de Carol. Soția lui îi împărtășește și Mariei dificultățile prin care trece. Maria nu scrie tot ce aude, dar...”mi-e teamă de ce se întrevede... îl rog pe Atotputernicul să mă cruțe de ceea ce ni s-arată la orizont”. La 8 octombrie, nota: „Mă simt deprimată. Mă necăjesc din cauza

lui Carol și asta îmi frânge inima. Nu am nicio poftă de viață și mă îmbolnăvesc de *chagrin*". La 16 octombrie, toți serbează aniversarea a 32 de ani ai lui Carol: „Mare veselie, în pofida umbrei ce planează deasupra tânărului meu cuplu”. Câteva zile mai târziu: „Plutește primejdia în aer. Carol, băiatul nostru cel mare, ne supără pe toți”. Se întâlnește cu el la 23 octombrie: „O discuție tristă”. Carol e foarte reținut. „A trebuit să-i spun lucruri îngrozitoare, dar n-am fost dură și nemiloasă, ci am încercat să-l fac să-și dea seama că ne provoacă nouă tuturor suferință”. Discuția e inutilă. Maria serbează 50 de ani de viață la Sinaia. Mare revărsare de daruri și vorbe frumoase. În *Însemnări* dă detalii despre cadouri și programul sărbătoririi. Până și Carol a spus câteva frumoase cuvinte de omagiu. „Carol poate fi deosebit de poetic în limbaj și desigur că a vorbit extrem de bine. Dar plutește o atmosferă grea pe care o simt”.

Și un Carol care o distruge

La 23 noiembrie 1925, Carol e trimis la înmormântarea mătușii Alix, regina-mamă a Marii Britanii. Promite că se va întoarce de Crăciun. Înainte de plecare, regina are din nou o discuție cu Carol. „Nu-mi place starea în care se află. Am încercat să-l fac să aibă încredere în mine, dar în zadar. Simt că ceva nu este în regulă, dar nu știu ce”. La 21 decembrie, tocmai făcuse o plimbare cu calul Virtus. „Venind acasă (era la Cotroceni), am făcut o baie și apoi... Ei, Doamne! Cum pot relata în cuvinte simple? Sitta a venit la mine și... Carol a repetat prima lui dezertare... Carol nu se mai întoarce! Cu sânge rece și lipsit de sentimente, el le scrie mamei și soției sale că abandonează totul, că este neînțeleș, judecat greșit, desconsiderat și ca atare s-a hotărât să renunțe la tot și să dispară!”. Și mai departe Maria notează: „Noi știam că era în mâinile unei femei rele, pe care o cunoșteam cu toții... Marea noastră neliniște nu era împărtășită de nimeni. Nimeni nu și-a imaginat că el putea acționa atât de abominabil – era cu neputință de crezut, dar la întoarcerea mea în această toamnă l-am găsit pe Carol schimbat, un om bolnav, un om obsedat. N-am scris niciodată ce s-a întâmplat. El și-a distrus căminul, asta s-a întâmplat, nimicind totul pentru o evreică cu părul roșu, cu o reputație groaznică”. În *Însemnările* din zilele următoare Maria repetă cuvintele deloc măgulitoare la adresa Elenei Lupescu: „Femeie ordinară”, „depravată”, „evreica cu părul roșu care a fost amanta tuturor”, „femeie ticăloasă cu părul roșu”, „o evreică pe care a avut-o oricine a vrut”. Tatălui său, Carol nu-i trimite nicio scrisoare. Doar două documente, unul în care își dădea demisia din armată și un altul prin care renunța la tron, deci implicit și la titlul de principe moștenitor.

„Aproape ne-a ucis pe toți ca și altă dată (în 1918, n.n.). Acum o face din nou, pentru o amantă, ca și prima dată”. „L-am chemat pe Majestatea Sa. Toți trei am fost parcă loviți de trăsnet”. Sunt chemați apoi Barbu Știrbey și Brătianu. „O discuție îngrozitoare, sfâșietoare... cu privire la soarta băiatului nostru. O agonie sfâșietoare, ce nu se poate descrie. Te simți ca și cum ai privi într-un mormânt deschis unde se află un om viu. Ca și cum ți-ai îngropa unul dintre copii înainte de a fi mort – și, în plus, pe cel care urma să îndeplinească munca de construire a unei țări... Și lucrul cel mai rău dintre toate este să simți în sufletul tău că s-a terminat... pentru că adevărul din sufletul tău îți spune: Fiul tău este un ticălos, trebuie să-l lași în plata Domnului, nu-l poți salva acum nici ca principe, nici ca om – el va fi întotdeauna la mâna primei femei ordinare care vrea să-l aibă. Nici legăturile de familie, copilul, soția, casa, părinții nu contează, nu contează nimic când o femeie depravată pune mâna pe el... Propriul meu fiu, un ticălos”. Împreună cu regele Ferdinand, cu Elena, soția lui, cu Barbu Știrbey și cu Brătianu, ea discută despre „mortul viu” până când „am simțit că ne sângerează de moarte inimile”.

Oamenii politici redactează Statutul Familiei Regale care, la 4 ianuarie 1926, e supus dezbaterii Parlamentului. Și aprobat. „Durere, durere, totul e durere, scrie regina în *Însemnările* sale. Zilele noastre trec într-un fel de ceață. Este o prăpastie între viața veche și cea nouă. Nici Majestatea Sa, nici eu n-am găsit încă o punte peste această prăpastie. Ne simțim incapabili să facem față acum vieții celei noi”. În lumea politică se vorbește de îndepărtarea lui Carol ca de o răzbunare personală a lui Brătianu, care se știa că nu-l agreea. Dar nu cineva îi făcuse un rău lui Carol, ci el însuși își alegea alt destin. La Milano, în camera de hotel în care se stabilise cu Elena Lupescu, stătea „ca un animal în bârlogul său”, nepermițând, multe zile la rând, nici să se facă curățenie în cameră. Lui Mugur, un ofițer

Principele Carol (Carol Caraiman) cu Elena Lupescu (centru) și Gerty Voronoff la Grand Palace din Nisa, 1926

Colecția arh. Mădălin Ghigeanu

apropiat, după repetate încercări, îi mărturisește că nu din cauza iubitei lui renunța la tot, ci pentru un motiv pe care-l ținea ascuns în sufletul lui și pe care nimeni nu-l va ști vreodată. „Mă veți duce acasă doar în sicriu”.

Carol este vizitat, succesiv, de colonelul Ballif, de generalul Condeescu, tot fără nici un rezultat. Dinu Cesianu, prietenul lui Carol, aflat în Italia, îl vizitează și el. Poziția principelui rămâne o enigmă pentru el, ca și pentru toți cei de aceeași vârstă cu Carol și care acum erau părăsiți de liderul lor. Între timp, la Paris, Zizi Lambrino, prima soție a lui Carol, intenționează un proces împotriva lui Carol prin care cerea 10 milioane de franci pentru că a fost părăsită, cu toate că îi fusese soție legitimă. Carol „strigă după ajutor pentru că nu știe cum să se apere”. Maria intervine pe lângă Brătianu, care, la 7 martie 1926, îi aduce toate documentele de care avea nevoie ca să câștige procesul. Și îl va câștiga. În țară e un moment în care se apropie o criză politică și se dezlănțuie pasiunile. Multe voci îi cer reginei să se implice în găsirea unei soluții. „Ochii se îndreaptă spre mine, unii cu speranță, alții cu teamă. Ezit să fac presiuni asupra Majestății Sale, care este nehotărât. Oh! Este atât de greu și, totodată, din păcate, atât de periculos!”. Ea are sentimentul că Ferdinand nu va găsi soluția cea mai bună de rezolvare a crizei. Dar nu are curajul, ca altă dată, să i-o spună. E conștientă că atacurile din presă la adresa ei au avut efect. „Influența mea s-a diminuat, prestigiul meu a fost umbrat de toată ticăloșia care a fost îndreptată împotriva mea în ultimul timp. Fără voia lui (a regelui, n.n.), acest lucru l-a influențat. El nu-și dă seama, dar eu da. Ca să spun așa, steaua mea a apus în prezent.

**Pașaportul fostului principe moștenitor Carol,
pe numele Carol Caraiman**

Muzeul Național de Istorie a României

Poate că așa trebuia să fie, pentru că devenisem prea făloasă, socotindu-mă mai mult decât sunt. Cred că Dumnezeu mă pedepsește... Nu sper decât ca aceia care îmi iau locul ca sfetnici ai lui să-i fie loiali și să-l slujească cu credință, așa cum am încercat eu în atâția ani de muncă”. Maria recunoaște că fusese sfătuitoarea lui Ferdinand și că influențase deciziile acestuia. Și nu se miră că îi scăzuse influența. Sigur că de relația ei cu Barbu Știrbey (căci de această relație scriau cel mai mult ziarele) știa toată lumea, știa, desigur și Ferdinand, se obișnuiseră toți cu ea, dar erau momente când ea mai stârnea „vorbe”, pentru că prea era vizibilă.

Nevoind să accepte înfrângerea sau ceea ce părea a fi înfrângere, Maria încearcă o revenire la situația anterioară. „După prânz, am stat de vorbă (cu regele, n.n.) – scria ea în *Însemnări*, în ziua de 24 martie 1926. Dar mi-am dat seama din acea convorbire că aproape sigur intenționează să adopte ceea ce eu consider a fi o soluție proastă, oricum cea mai proastă (era vorba de cine urma să înlocuiască guvernul lui Brătianu)... Eu am vorbit calm, fără patimă, arătându-i în final punctul meu de vedere, toate argumentele mele. Dar el nu le acceptă. De data aceasta simt că face ce va voi el. Să-l ajute Dumnezeu. Firește că nu-și cunoaște propria slăbiciune. Nu are idee cum a fost ajutat și vegheat. Poate că alții, care iau astăzi din mâinile mele problemele, îl vor sluji la fel de credincios – dar mă tem”. Maria o spunea limpede: Ferdinand nu-și cunoștea propria slăbiciune. Și acum se desprinsese de vechile ancore. „Fie ca cele noi să fie destul de puternice ca să nu-i lase barca să se scufunde. Sufletul îmi este plin de

lacrimi”. După convorbirea cu Ferdinand, îl cheamă pe Barbu Știrbey. „Am avut o conversație tristă și plină de îngrijorare. Totul pare întunecat la orizont. Eu am ajuns la o răscruce. Nu mai văd limpede ce este în față... Totul urmează să fie periculos și greu. Te rog, Doamne, nu-mi lua binecuvântarea Ta din munca mâinii mele”. Toate aceste însemnări sunt de la 24 martie 1926.

A doua zi era Ziua Bunei Vestiri. Dar... pe planul politicii practice era și ziua în care Brătianu aducea la Palat demisia guvernului său. Și cine urma a-i lua locul? Maria nu renunță și de dimineață revine pe lângă rege cu discuția din ajun. Are „o convorbire foarte tristă cu Majestatea Sa”. Ferdinand îi spune că „nu e bucuros de alegerea pe care o face”. Maria notează: „Însă cei care vor să-l împingă într-o anumită direcție l-au făcut să creadă că se poate elibera de influența lui Brătianu, astfel încât să înceapă o nouă perioadă, mai curată, mai liberă, mai frumoasă. Idealul este frumos, tentant, e unul din visurile noastre, dar a începe acum o nouă experiență, când lumea este dată peste cap, iar liderii sunt slabi și se vor confrunta cu o opoziție puternică și unanimă, ar fi un risc îngrozitor, ca să nu spun nebunească”. Maria îi spune din nou toate acestea. Dar se izbește din nou de rezistența lui Ferdinand. „N-am putut să-mi rețin lacrimile. Și el era foarte necăjit. Mi-am dat seama că se duce o luptă în el între dorințele sale și judecata cea mai corectă. Era dureros... Ne-am despărțit triști, având lacrimi în ochi. Mă simt ca și cum te-ai imbarca într-un vapor spart, cu un căpitan nesigur. Inimile noastre erau grele ca plumbul. Am plâns în tăcere în patul meu

Regina Maria împreună cu primarul orașului New York, Jimmy Walker, și cu președintele Universității Columbia, Nicholas Murray Butter, 1926

Arhivele Naționale ale României

și m-am rugat din toate puterile ca el să fie îndrumat să procedeze cum este mai bine. Poate că am greșit eu – poate că a venit vremea pentru noi căpitani. Ah! Dar când mă gândesc la cearta fără de folos a celor pe care i-a ales el!”. Dar...nu. Ferdinand nu se poate elibera. Când apare la dejun, o trage pe Maria într-un colț și îi spune că după ce a meditat serios și-a dat seama că argumentele ei erau corecte și că a revenit asupra hotărârii sale. „A fost un moment de mare emoție, aproape fără cuvinte pentru amândoi. L-am sărutat, dar mi-am dat seama că era ca un om căruia i s-a luat o piatră de pe inimă”. Și, firește, „mai târziu a venit Barbu să mă vadă. Ne-am întâlnit cu emoție. Era bucuros de soluția aleasă, dar a recunoscut că, deși aceasta era cea mai bună, nu e absolut perfectă. Am decis ca pentru un timp să stea departe de palat, astfel încât Majestatea Sa să nu fie influențat de el”. Nelimpede dacă prezența lui era suficientă pentru a-l face pe rege să se răzgândească eventual. Îvinge pentru moment soluția Averescu–Goga. Spre nemulțumirea lui Maniu, Iorga, Argetoianu. Guvernul e considerat de mai mulți ca fiind al reginei „pentru că atât Goga, cât și Averescu cred mult în mine. Nici o soluție nu-mi face plăcere. Aceasta este una slabă, dar este mai bună decât dacă i-ar fi ales pe cei care, în toate ocaziile, au făcut greșeli și au acționat împotriva dorințelor regelui”.

La 12 mai se întoarce generalul Condeescu de la Paris, unde îl văzuse pe Carol. Acesta i se pare generalului că e tot mai mult sub influența roșcatei. Ceea ce însemna, scrie regina că „este un biet om fără voință și ezitant, care și-a distrus viața, chiar și libertatea pe care o dorea atât de mult”. Aceasta însemna pentru un bărbat să aibă alături „o femeie needucată, vicioasă, atacat de prima lui soție, înlănțuit legal de cea de-a doua și cu a treia încercând să se mărite cu el – toate acestea reprezintă, desigur, o libertate precară și lipsită de glorie. El s-a izolat de toți prietenii săi și acum se învâрте printre cei de categoria ei. Este îngrozitor!”. „Totul este trist, trist, extrem de trist”, exclamă Maria.

Programarea vizitei sale în America, hotărâtă de principiu încă de la 11 iunie 1926, se face în paralel cu supravegherea stării de sănătate a regelui. „Majestatea Sa pare slăbit și nu se simte prea bine”, nota regina la 2 iulie 1926. „Plec cu inima grea că îl părăsesc. Există riscuri. Nu sunt oarbă, îmi dau seama. Grija mea este că-l las pe Majestatea Sa... Nu și-a dat seama niciodată cât de mult am vegheat asupra lui, dar alții știu și totuși niciunul nu

Regina Maria împreună cu președintele SUA, Calvin Coolidge, și soția acestuia, Grace, 1926

Arhivele Naționale ale României

este prea îngrijorat că mă lasă să plec atât de departe. Într-un fel am fost protecția lui supremă. Dar trebuie să merg mai departe, să-mi fac datoria și să am încredere în Dumnezeu”.

Maria nu se duce în America în vizită oficială. La sugestia prietenei ei, Loïe Fuller, pretextul vizitei în America este inaugurarea Muzeului de Artă Maryhill, din Washington. În România nu era în acel moment niciun entuziasm pentru o astfel de vizită. Barbu Știrbey nu dezaproba o asemenea călătorie (și îi sugerează și regelui că ar fi bine să se facă). Brătianu și liberalii se opun plecării. Averescu nu, sperând în aducerea unor investiții americane. Până la urmă pleacă. Emoționant rămas bun pe peronul gării din Sinaia. Regina călătorește cu 17 persoane și cu un vagon întreg plin cu bagaje. 50 de cufere. Ajunge la Paris. Isterie la Hotel Ritz. Pe vas e foarte democratică cu toată lumea. După ce *Leviathan* acostează, e întâmpinată de un Comitet de primire. Merge în vizită oficială la primarul New York-ului, Jimmy Walker. Acesta îi oferă medalia de aur a orașului. E primită apoi de Coolidge, președintele SUA, și de soția acestuia. Interviu, fotografii. O mare recepție oferită de William Nelson Cromwell, fondatorul Societății *Prietenii României*. Apoi alte dineuri, recepții, vizite, discursuri... „Nu mi s-a lăsat nicio clipă liberă să deschid o scrisoare, să-mi pun florile în apă, să mă pieptăn, să mă spăl pe mâini sau să le spun cameristelor mele, care erau cu sufletul la gură, ce intenționez să îmbrac”. Mariei i se pune la dispoziție un tren frumos, elegant cu adevărat, pentru călătoriile sale americane. Călătoresc cu el 85 de persoane, anturajul reginei. Se duce în Albany, Utica, Syracuse, Buffalo. Apoi în Nebraska, Iowa, Missouri...

Regina Maria și regele Ferdinand cu nepotul lor, principele Mihai

Muzeul Național de Istorie a României

La Chicago, la 15 noiembrie, i se telegrafiază din țară. Averescu și Barbu Știrbey o cheamă la București. „Veștile despre Majestatea Sa mă îngrijorează, așa că nu mai am liniște și am decis că trebuie să pun capăt fără milă ultimei părți a șederii mele aici...”.

Cea mai rea veste

Abia la 4 decembrie 1926, Maria ajunge la Gara de Nord. Reține de îndată „fața scheletică și palidă a Majestății Sale”. Pe obrazul lui „se citea cea mai rea veste”. Patru doctori, Romalo, Mamulea, chirurgul Hartman și un medic francez, cel mai bun specialist francez în tratamentul cu radium, dau sentința: cancer de colon inoperabil, care avansează rapid. Era necesară o operație laterală pentru deblocarea colonului și deschiderea unui nou canal pentru digestie. După aceea, tratament cu radium pentru a controla evoluția cancerului. „Deci asta este. Cel mai rău lucru posibil, fără îndoială. Nicio speranță că s-ar putea să nu fie cel mai rău lucru... înghețasem... fără cuvinte. Nu poți decât să suporti. Doar atât”. A doua zi conferință cu doctorii. S-a hotărât să se facă o operație pentru eliberarea imediată a intestinului. La 6 decembrie e operat de către dr. Hartman. Anesteziat cu novocaină. Prezenți au fost șase medici (celor cinci li s-a adăugat și dr. Juvara). Cum se întâmplă în astfel de cazuri, bolnavul își revine repede. Se dă jos din pat și stă pe scaun, mănâncă, chiar dacă puțin. Coboară la bradul de Crăciun. Se îngrașă cu două kilograme și jumătate până în ziua Crăciunului.

Medicii nu se înțeleg între ei privind plecarea regelui la Paris pentru tratament cu raze X. Gerota se duce în Germania și Anglia să vadă dacă, în cazul bolii pe care o avea Ferdinand, nu s-au descoperit tratamente și medicamente noi. Publicul e impacientat și regina e făcută vinovată pentru întârzierile din tratamentul pe care-l făcea regele. La 17 ianuarie 1927, dr. Gerota se întoarce în țară. E însoțit de dr. Marinescu, specialistul român în tratamentul cu roentgen și radium. Tratamentul cu roentgen e respins. Se dovedise că era periculos pentru tumorile maligne, întrucât dizolva tumoarea și o răspândea în tot organismul, distrugându-l. Nu rămânea decât tratamentul cu radium. Dr. Marinescu aduce și știrea că tratamentul cu radium se putea face și la București de către belgieni, nu era nevoie de deplasarea bolnavului la Bruxelles. Dr. Marinescu este trimis de îndată la Bruxelles să aducă aparatul. Maria telegrafiază regelui Albert al Belgiei pentru simplificarea procedurilor de deplasare a aparatului. La 28 ianuarie, aparatul e instalat la Cotroceni: „Am impresia că stăm pe un vulcan... Totul devine o agonie pentru mine”.

Ferdinand își face testamentul. „Sugerez, treptat, scrie Maria, un nume după altul, oameni care vor fi fericiți dacă li se lasă ceva. La început protestează, dar, în general, îl fac să treacă peste aceasta și este pe jumătate amuzat și pe jumătate timid când îi spun să pună pe hârtie și lucruri pentru diferitele lui flirturi: Titi, Julie, Valentine, fetele Robescu și, firește, bătrâna Aristița, care l-a iubit cu atâta devotament, precum și Maruca Cantacuzino”.

Starea mai bună a regelui îi îngăduie Mariei să meargă la Balcic la 1 mai 1927, unde și rămâne până pe 7 mai. Medicii admit o deplasare a regelui la Scroviște. E foarte slab. „Era trist să-l privești cum merge de-a lungul coridorului și, când l-am luat de braț, am simțit că nu mai are carne, ci doar oase”. „Din păcate, sunt semne că boala progresează. El are dureri, care sunt suportabile deocamdată și nu sunt constante, dar constituie un sinistru avertisment cu privire la ceea ce poate surveni”. La 7 iunie, face un nou consult. Tumoarea nu progresase prea mult, ceea ce însemna că evoluția bolii nu era foarte rapidă. „În general, nu este atât de rău pe cât mă temeam și cu siguranță nu o condamnare la moarte. Ni se lasă un mic răgaz”. Patru zile regina pleacă din nou la Balcic. La 19 iunie, constată că regele ajunsese la greutatea de 50 de kg. Este dus la Peleşor, la Sinaia. Starea de slăbiciune e tot mai pronunțată. Până la cortul lui din fața castelului e transportat cu căruciorul. „Doar o dată s-a întors de acolo pe picioarele lui, dar acest lucru l-a obosit atât de mult, încât n-a mai făcut-o de atunci”. I se aduce o carte cu păsări, care îl ține treaz o zi întreagă. E interesat de colecția lui de timbre. Are dificultăți tot mai mari când se ridică de pe scaun. Trebuie ajutat să se deplaseze dintr-o cameră în alta. La 13 iulie, regina notează că regele nu mai are febră, dar continuă să fie din ce în ce mai slăbit, „abia dacă poate ține în mână o lingură sau un pahar cu apă”. În *Însemnările* sale regina descrie o zi din viața ei împreună cu bolnavul ei soț. Zi chinuitoare și dureroasă. Se vede diminuarea treptată a tuturor facultăților și a vitalității. „Viața se scurge precum apa dintr-un vas crăpat”.

Privirea lui o caută pe-a Mariei

Miercuri, 20 iulie ... „Sfârșitul, deși eram pregătiți, avertizați, s-a petrecut brusc, rapid, pe neașteptate. Slavă Domnului că am fost acolo!... A murit, efectiv, în brațele mele, am primit ultima lui privire, ultimele sale cuvinte, ultimul său suspin”. Și în ultimul moment privirea lui o caută pe a Mariei, „ca pe un punct stabil, pe care se putea baza – dură uneori și dominantă”. A murit ținând-o de mână pe Maria, „nu ca iubiți, ci ca prieteni, respectându-ne particularitățile, răbdători, amândoi răbdători, plini de încredere până la capăt”. Ca într-o prevestire, cu o zi mai înainte Maria se dusese la castelul Peleş. „Simțeam că voiam să mai umblu prin încăperile și coridoarele lui ca regină, posesoare a aceluia loc, deși nu l-am simțit niciodată ca fiind casa mea, casa noastră”.

Și acum?

Moartea lui Ferdinand o lasă pe Maria într-o situație care nu era deloc convenabilă. Până atunci ea fusese în fruntea elitei politice a țării. Pentru că era soția lui Ferdinand și pentru că îi influența decisiv hotărârile. Acum? Prin prevederea lui Barbu, deocamdată, grijile financiare sunt îndepărtate, lista civilă de la 2 august 1927 fixându-i-se

**Aspecte de la ceremoniile funerare
ale regelui Ferdinand I
și ale lui Ion I.C. Brătianu (imaginea de jos)**
Muzeul Național de Istorie a României

la 20 milioane (prin comparație, Mihai avea 22 milioane, principele Nicolae 7 milioane, Sitta, mama lui Mihai, 7 milioane). Anunță că începe să-și scrie memoriile, deoarece i se ceruse „atât de adesea” să o facă. „Dar oricât de optimist se exprimase ea, cu oricâtă grijă își ascundea sentimentele, a devenit repede evident atât pentru Maria, cât și pentru întreaga lume că puțin altceva îi mai rămăsese de făcut în afară de a scrie”, notează Hannah Pakula în volumul ei *The last romantic*. Oarecum în virtutea inerției, își mai menține deocamdată o Curte, condusă de colonelul Zwiedinek, adjutant regal, mai acordă audiențe, se ocupă de operele ei de binefacere, vizitează foarte des locurile ei predilecte, Balciuc și Bran și, mai ales, face călătorii în străinătate. De nepotul ei Mihai, noul rege, e ținută departe. Sitta aduce tot mai mulți greci în jurul lui Mihai, transformat astfel într-un „mic grec”. Pe la Sinaia se duce tot mai rar, doar când sunt evenimente în familie la care în mod normal trebuie să fie și ea prezentă (dar nu obligatoriu). Din Pelișor sunt luate de către noua domnie obiecte și mobile.

Și, ca și cum n-ar fi fost de ajuns câte i se întâmplaseră, la 24 noiembrie 1927 moare I.I.C. Brătianu. O lume întreagă părea că se prăbușește în jurul Mariei. Era lumea ei. S-ar fi putut reînchega prin reluarea legăturilor cu ex-prințul Carol? Maria îl trimite pe fratele său Nicky să ia legătura cu el. Apoi pe Ileana. Se duce ea însăși și stă de vorbă cu el la St. Briac, în primăvara lui 1929. Elena Lupescu reacționează. În Franța ies mai multe articole de presă prin care Lupeasca își reneagă originea evreiască și își fabrică o alta, aristocrată. În același timp, sunt puse în circulație calomniile despre aventurile amoroase ale reginei Maria. În ideea de a eficientiza Regența, Vintilă Brătianu caută să-l impună pe principele Nicolae ca prim regent. Și atunci are nevoie de regina Maria pentru a exercita presiuni asupra lui Nicolae. Mai multe articole sunt publicate în „Viitorul”. Sunt laude la adresa Mariei. E susținută inclusiv ideea ca Maria să intre în Regență. Tentativa nu reușește, pentru că principele Nicolae nu era interesat de Regență. Era interesat de afaceri sentimentale și prezența lui în componența Regenței o privea ca pe o corvoadă de care voia să scape.

La 6 mai 1928, Carol încearcă o lovitură de stat. Vrea să profite de organizarea unei mari demonstrații de către Partidul Național-Țărănesc. O proclamație către poporul român sublinia că prințul Carol a fost alungat din România de o neînțelegere în legătură cu modul în care

Principesa Ileana, regina Maria, principele Nicolae, regele Carol al II-lea, regele Alexandru I al Iugoslaviei, regina Maria a Iugoslaviei, principele Mihai, arhiducele Anton de Habsburg, regina Elisabeta a Greciei. Sinaia, 1933

Muzeul Național de Istorie a României

era condusă țara și de triste conflicte familiale, și nu de legăturile sale cu Elena Lupescu, cu care „el nu avea nimic comun”. Sunt închiriate două avioane, dar, în momentul în care Carol vrea să plece, funcționari de la Ministerul de Interne Britanic îl opresc. Două zile mai târziu, e declarat *persona non grata* în Anglia. Ministrul de Interne britanic aduce chestiunea și în Parlament. Maria îi scrie regelui George, cerându-și scuze pentru gestul fiului ei. Iar Carol îi trimite o violentă scrisoare mamei sale, învinuind-o că a colaborat cu guvernul român în a determina eșecul încercării sale de a se întoarce în țară.

Maria se interesează tot mai puțin de chestiunile publice. Călătorește. E, alături de scris, plăcerea ei cea mai mare. În 1929, însoțită de Ileana, merge în Spania. Prințul de Asturia, moștenitorul tronului spaniol, se îndrăgostește de Ileana și o cere de soție. Fata era frumoasă: păr castaniu, ochi albaștri, subțire și athletică, în vârstă de 20 de ani, Ileana place tuturor. Dar prințul e bolnav de hemofilie. „Ar fi cu totul imposibil pentru o femeie tânără să aibă de-a face cu el în orice privință”. Era limpede. Ce nu s-a realizat cu prințul de Asturia era aproape să se împlinescă cu Lexel, cel de-al doilea fiu al lui Daisy von Pless, prietena Mariei. Ileana se îndrăgostește de el și vrea să se mărite. Maniu face investigații asupra lui și descoperă un amestec al său într-un scandal de homosexualitate. N-a fost să fie, dar mare tristețe pentru Ileana...

Maria e ținută departe de factorii politici. În criza Regenței are puncte de vedere diferite de ale lui Maniu. Liderul național țărănist acceptă ideea ca regina să intre în Regență, dar numai în locul principelui Nicolae, nefind îngăduit, considera el, ca din același organism să facă parte doi membri ai familiei regale. Despre venirea lui Carol, în iunie 1930, nu știe nimic, ea tocmai plecase din țară cu destinația München. Din acest moment, viitorul dinastiei

Regina Maria, cca 1935

Arhivele Naționale ale României

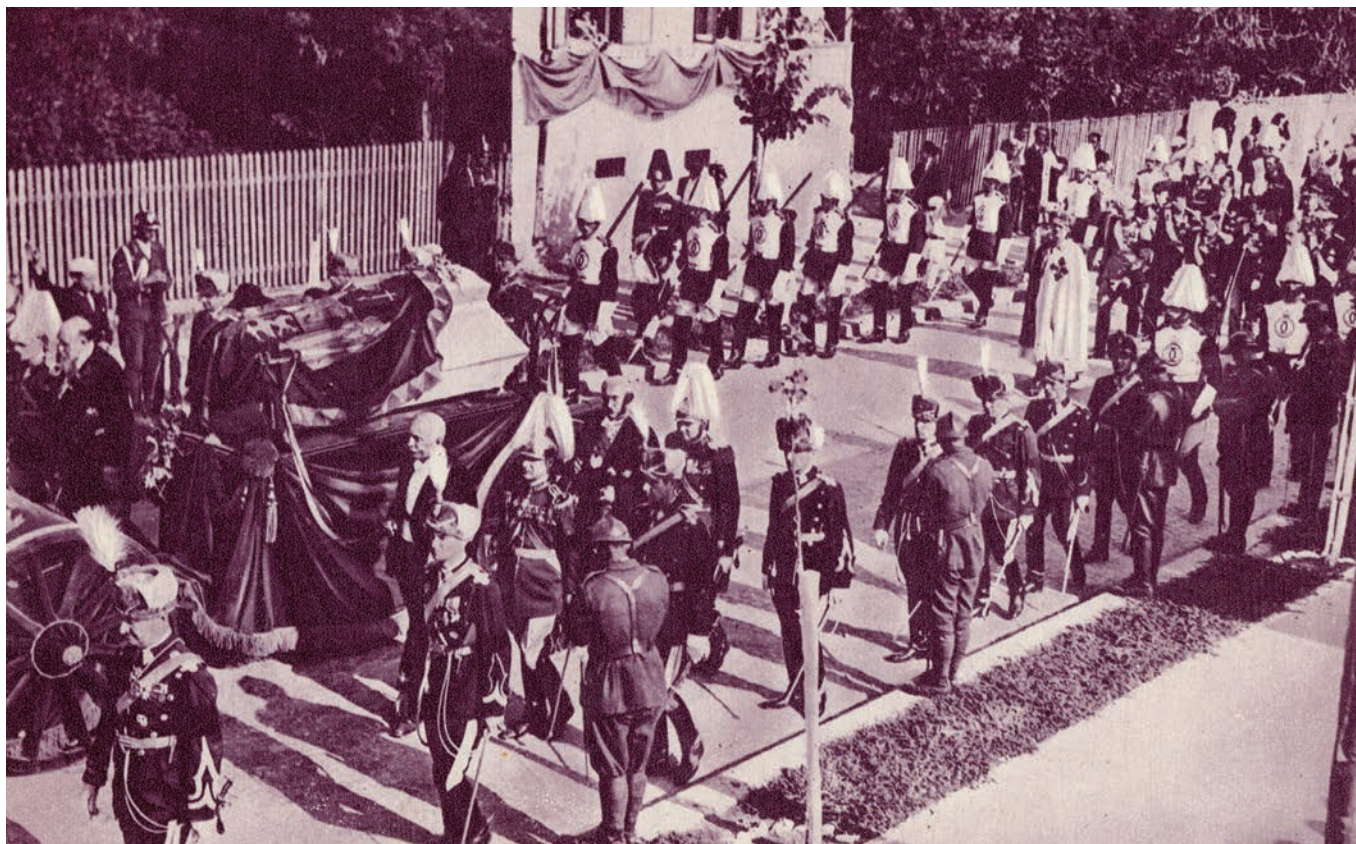
în România i se pare pus la adăpost.

Carol încurajează căsătoria surorii sale, Ileana, cu arhiducele Anton de Austria, dar, împotriva dorinței mamei sale, nu-i lasă pe cei doi să-și stabilească reședința în România (motivând cu atitudinea de respingere a românilor față de Habsburgi). În acest fel, Carol o îndepărtează pe sora sa Ileana (cu care nu se prea înțelegea și pe care o considera „vitregă”) din România, dându-i mamei sale un alt motiv de neîmpăcare. La fel procedează și cu fratele său Nicolae, încurajându-i relația cu Ioana Doletti, pentru ca, odată relația făcută publică, să-l pedepsească pe Nicolae pentru că a încălcat o prevedere constituțională, aceea care interzicea căsătoriile morganatice ale prinților de Coroană. Maria îi mărturisește regelui britanic George, vărul ei, dar și prietenul ei: „Nu ți-am scris niciodată în ultima vreme că viața este foarte grea și foarte tristă... Am luptat doi ani înghițind toate răutățile, toate căderile, dar totul în zadar... toate drepturile de mamă mi-au fost refuzate, chiar și dreptul de a fi iubită... În ultimul timp am trăit într-o lume pe care nu o mai înțeleg... Am fost totdeauna un bun luptător. Dar să lupți împotriva propriului tău copil?”. Ca să mai iasă din neplăcerile pe care viața i le adusese, Maria începe să călătorească mai mult decât o făcuse până atunci (nu mai călătorește cu doamne de onoare, pentru că nu mai are bani suficienți). Se duce în Austria, apoi la Belgrad, primește o invitație în Maroc, se duce și acolo. Apoi în Scoția, Irlanda, în fiorduri. Revine la Balcic, la Bran, reședințele sale dragi.

Lumea n-o uită. La 10 mai 1934, este călduros ovaționată, aclamată de ziua națională. Uneori își mai spune cuvântul în chestiuni politice. Nu aprobă, de pildă, politica lui Carol de încurajare a Gărzii de Fier: „Este un joc periculos, avertizează ea. Regele nu

trebuie să încurajeze pe demagogii naționaliști, care, în ciuda naționalismului lor ostentativ, se inspiră din ideologii străine”.

Maria nu aprobă reluarea relațiilor cu Rusia sovietelor (era aceeași Rusie care-i omorâse rudele sale de la Curtea Țarilor) în 1934. Comuniștii erau distrugători ai lumii. Este profund afectată de uciderea regelui Alexandru al Iugoslaviei, soțul lui Mignon, la care ținea atât de mult. Vede cum se duc din preajma sa oamenii care îi sunt dragi. În ianuarie 1936 moare și George al V-lea, vărul ei de pe tronul britanic. Puțin mai târziu se duce și Ducky, sora sa, ființa atât de dragă, la care ținuse ca la nimeni alta. Îi rămânea recunoștința celor din jur?... Maria începe să nu mai creadă în nimic după ce, la începutul lui decembrie 1936, la inaugurarea Arcului de Triumf din București, regele Carol elogiază pe toți cei care participaseră la războiul Întregirii, dar despre ea nimeni nu pomenise (și ea era de față). „Aproape că simțeam că e o prostie că mă aflui acolo”. La începutul lui 1937, reginei i se interzice să aibă legături directe cu guvernul român, toate solicitările urmând a fi făcute prin Casa regelui. Maria îi trimite o

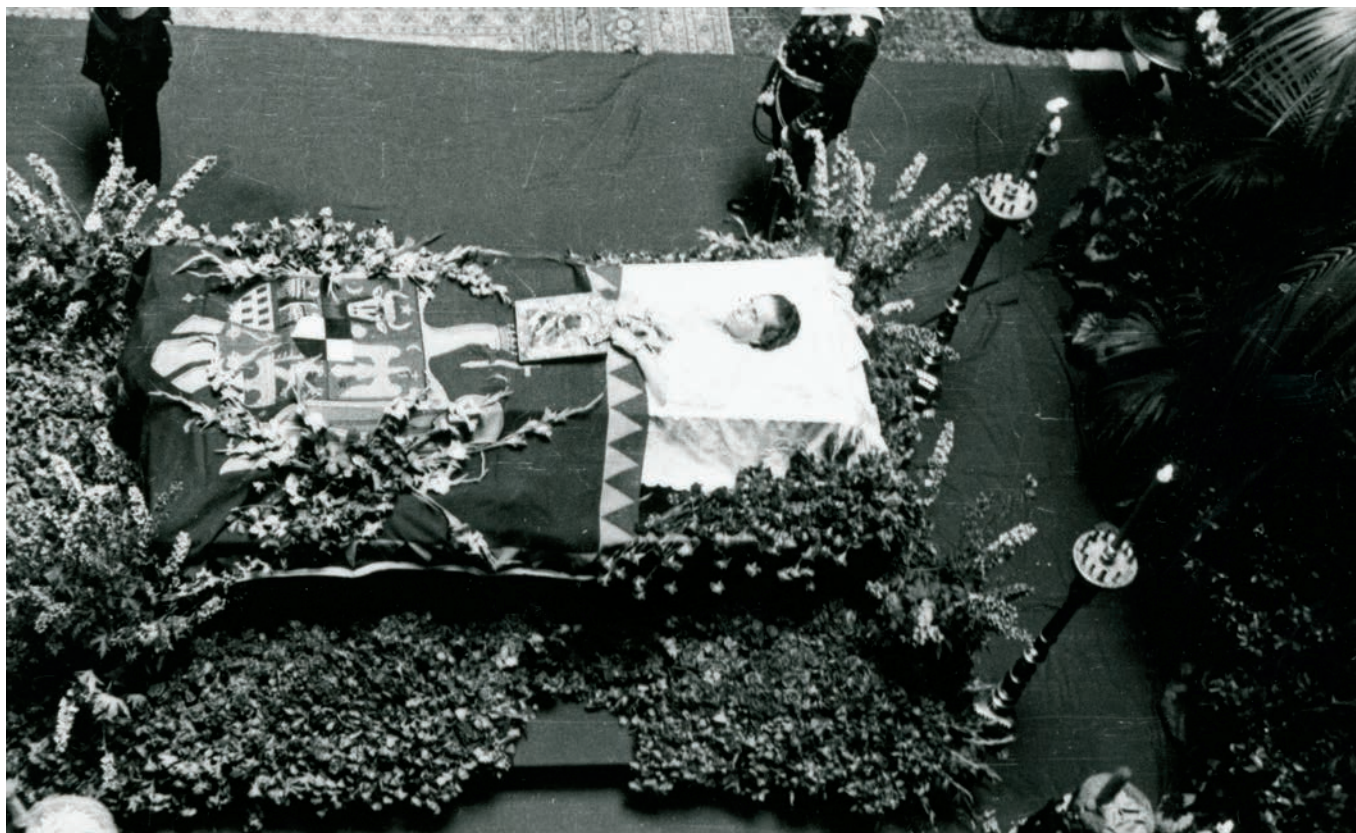

Funeraliile reginei Maria: cortegiul în drum spre locul de veci de la biserica mănăstirii Curtea de Argeș
Muzeul Național Peleş

scrisoare lui Carol în care îi enumeră unele din acțiunile sale contra familiei sale: luarea venitului lăsat de Ferdinand, atitudinea dușmănoasă pentru că a încercat să se poarte normal cu Sitta, păstrarea tuturor onorurilor doar pentru el, când, de fapt, „noi toți, laolaltă suntem Dinastia”, retrogradarea Mariei de la statutul de regină la acela de regină-mamă.

Între timp, nu mai cere nimic, pentru că sănătatea ei se șubrezește cu totul. În martie 1937, timp de mai mult de o lună, are adesea hemoragie internă. Dr. Mamulea bănuie că ar fi vorba de ciroză. Este solicitat un specialist, dr. Eppinger din Austria, care o cheamă pe regină la clinica sa de la Viena. Carol refuză să dea urmare cererii doctorului austriac. Sunt aduși trei medici, un francez, un elvețian și un italian. Cu toții au declarat că e o boală a ficatului. Se simte mai bine și, în septembrie, pleacă la Balçic. Dar sângerările revin și e nevoită să se reîntoarcă la București. Sângerările nu se opresc. Medicii recomandă internarea la un sanatoriu din Merano. Dar... regina nu poate fi transportată din cauză că boala i s-a înrăutățit. Când criza se domolește, dr. Mamulea hotărăște să fie internată la sanatoriul San Martino din Merano. Printre buchetele de flori trimise de Mussolini și familia regală italiană, privește munții Tirolului. I se face o investigație la o clinică din Dresda. Dar... de la Dresda e trimisă la Sinaia. Practic, medicina își declara neputința. Vine cu trenul, regele Carol găsisese prea costisitoare o călătorie cu avionul. Voiajul îi provoacă o nouă hemoragie. Face o oprire de 12 ore la Cernăuți. La Sinaia, Maria nu vrea să fie arătată publicului pe targă. Își alege cu grijă ultima toaletă: o rochie largă gri-perlat.

O zi suferă la Pelișor. Apoi se duce. Era 18 iulie 1938, orele 17,30. A murit de o boală mai rară, tuberculoza ficatului. În epocă s-a spus că predispoziția pentru această boală venea de la Curtea țarului, bunica Mariei, împărăteasa Maria Alexandrovna, soția țarului Alexandru al II-lea, murind de tuberculoză. Tot așa și marele

Funeraliile reginei Maria: sicriul depus în holul de onoare al castelului Peleş; sicriul purtat pe umeri de ofițeri, în gara Cotroceni
Arhivele Naționale ale României / Muzeul Național Peleş

duce Mihai Alexandrovici. La 19 iulie, rămășițele pământești ale reginei sunt depuse în holul castelului Peleş. Pretutindeni culoarea violet. Și ornamentația holului în aceeași culoare, pe care o ceruse regina în scris, înlocuind negrul mortuar obișnuit. Catafalcul era învelit în roșu, iar sicriul acoperit pe trei sferturi cu tricolorul național și armele familiei regale. Corpul reginei e dus la București, la 21 iulie, și expus la Cotroceni, în salonul alb. Superbă etalare de protocol. Înმormântarea este amânată trei zile pentru a îngădui sosirea membrilor altor Case regale. Trei zile la rând o mulțime imensă își ia adio de la Maria. În cea de a treia zi corpul neînsuflețit al reginei e mutat de la Cotroceni în sala tronului de la Palatul regal. Iar la 24 iulie, trupul reginei e așezat într-un vagon deschis pentru călătoria la Curtea de Argeș.

Într-o scrisoare către români: „Când veți citi aceste rânduri, poporul meu, eu voi fi trecut pragul tăcerii eterne... Și totuși, pentru marea iubire pe care v-am dat-o cheazășie, doresc să vă vorbesc din nou... Am devenit a voastră, pentru bucurie și pentru mâhnire. Când privesc în urmă, este greu să spun care a fost mai mare, bucuria sau mâhnirea. Eu cred că mai mare a fost bucuria, dar prea îndelungată a fost mâhnirea”.

BIBLIOGRAFIE

DOCUMENTE:

- Acte și corespondență relative la renunțările la tron ale fostului principe moștenitor*, București, 1926.
- Arhivele Naționale Centrale, Fond Casa Regală, *Castele și palate, Castel Peleş*, dosar. 418/1911, f. 24 și următoarele.
- Biblioteca Academiei Romane, Fond Manuscrise, Arhiva Perticari-Davila, I, 6, mss. 2, Elena Perticari Davila, *Însemnări zilnice, 1914-1916. La Romania nella Grande Guerra, 1914-1916. Documenti militari e diplomatici italiani*, a cura di Dinu, Rudolf e Bulei, Ion, București, Editura Militară, 2006.
- Preda, Gh. D. M. Georgescu, Șt. Pâslaru, M.C. Stănescu (editori), *România în timpul Primului Război Mondial. Mărturii documentare*, București, Editura Militară, 1996.
- Relațiile româno-sovietice. Documente*, vol. I, 1917-1934, București, Editura Enciclopedică, 1999.
- 1918 la români. Mărturii. Desăvârșirea unității național-statale a poporului român*, în *Documente externe*, vol. I-V, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983.
- 35 anni di relazioni italo-romene, 1879-1914. Documenti diplomatici italiani*, a cura di Dinu, Rudolf, Bulei, Ion, București, Univers Enciclopedic, 2001.

MEMORII:

- Argetoianu, C., *Amintiri din vremea celor de ieri*, vol. II, București, Editura Albatros, 1993.
- Idem, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, vol. III, 1916-1917, vol. IV, 1918, București, Editura Humanitas, 1992.
- Berthelot, Henri, *Jurnal și corespondență 1916-1919*, Iași, Editura Cronica, 1997.
- Bibescu, Martha, *Un sacrificiu regal. Ferdinand al României*, București, Editura Compania, 2000.
- Bossy, Raoul, *Amintiri din viața diplomatică (1918-1940)*, vol. I, București, Editura Humanitas, 1993.
- Buhman, Eugeniu Arthur, *Patru decenii în serviciul Casei Regale a României. Memorii 1898-1940*, București, Editura Sigma, 2006.
- Candiano-Popescu, Alexandru, *Amintiri din viața-mi*, vol. I, II, București, Editura Eminescu, 1999.
- Carmen Sylva, *Cugetările unei regine*, București, 1939.
- Carol I, *Memoriile regelui Carol I al României. De un martor ocular*, vol. I, București, Editura Scripta, 1992.
- Carol al II-lea, *Între datorie și pasiune. Însemnări zilnice*, vol. I (1904-1939), editori: Ciucă, Marcel-Dumitru și Ion, Narcis Dorin, București, Editura Curtea Veche, 2003.
- Crainic, Nichifor, *Zile albe, zile negre. Memorii*, București, Editura Gândirea, 1991.
- Dragalina, Virgil Alexandru, *Escadrila de Nistru*, București, Editura Militară, 2011.
- Duca, I. G., *Amintiri politice*, vol. I-III, München, Jon Dumitru-Verlag, 1991.
- Ferdinand I. Cuvânt pentru întregirea neamului românesc*, editori: Moghior, Neculai, Dănilă, Ion, Moise, Leonida, București, Editura Metropol, 1994.
- Gafencu, Grigore, *Însemnări politice*, București, Editura Humanitas, 1992.
- Ileana, Princesă a României, *Trăiesc din nou*, București, Editura Humanitas, 1999.
- Kremnitz, Mite, *Regele Carol al României. Un simbol al vieții*, București, Editura Stabilimentului de Arte Grafice „Universul”, 1903.
- Maria, Regina României, *Țara mea*, București, Editura „Pavel Suru”, 1919.
- Eadem, *Povestea vieții mele*, vol. I-III, Iași, Editura Moldova, 1991.
- Eadem, *Povestea vieții mele*, vol. I-III, București, Editura RAO, 2011.
- Eadem, *Capitole târzii din viața mea. Memorii redescoperite*, editor: Diana Mandache, București, Editura Allfa, 2011.
- Eadem, *Însemnări zilnice*, vol. I-X, București, Editura Historia, Cognitia și Polirom, 2006 – 2017.
- Marghiloman, Alexandru, *Note politice 1897-1924. 1917-1918*, vol. I-V, București, Institutul de Arte Grafice Eminescu, 1927.
- Mârzescu, Gheorghe Gh., *Fapte și impresii zilnice (1917-1918)*, București, Editura Curtea Veche, 2004.
- Mossolov, A. A., *Misiunea mea în România. Memorii*, București, Editura Silex, 1997.
- Petrescu, Cezar, *Cei trei regi*, București, Editura Rai, [f.a].
- Regele Ferdinand. Mărturii contemporane*, sub îngrijirea lui G.N. Budișteanu, 1933.
- Scrisorile regelui Carol I din arhiva de la Sigmaringen 1878-1905*, editor și traducător: Cristescu, Sorin, București, Editura Paideia, 2012.
- Tzigara-Samurcaș, Al., *Memorii*, vol. I, București, Editura Grai și Suflet - Cultura Națională, 1991.
- Văcărescu, Elena, *Regi și regine pe care i-am cunoscut*, București, Editura Compania, 2004.
- Wolbe, Eugen, *Ferdinand I întemeietorul României Mari. O biografie*, București, Editura Humanitas, 2004.

LUCRĂRI GENERALE:

- Anul 1918 în Transilvania și Europa Central-Estică. Contribuții bibliografice și istoriografice*, coordonatori: Moga, Valer, Arhire, Sorin, Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, 2007.
- Badea-Păun, Gabriel, *Carmen Sylva. Uimitoarea regină a României*, București, Editura Humanitas, 2008.
- Basciani, *La difficile unione. La Bessarabia e la Grande Romania 1918-1940*, vol. II, Roma, Edizione Aracne, 2007.
- Bulei, Ion, *Arcul așteptării 1914.1915.1916*, București, Editura Eminescu, 1981.
- Idem, *Români în secolele XIX-XX. Europeanizarea*, București-Chișinău, Editura Litera, 2011.
- Idem, *Un război în cenușa imperiilor*, București, Editura Cadmos, 2010.
- Idem, *În Vechiul Regat*, București, Editura Tritonic, 2013.
- Cipăianu, G., *La răscruce. Toamna anului 1917, primăvara lui 1918. Marea Britanie și încheirea de către România a unei păci separate*, Oradea, Editura Cogito, 1993.
- Ciupală, Alin, *Bătălia Ior. Femeile din România în Primul Război Mondial*, Iași, Editura Polirom, 2017.
- Constantin, Marian, *Palate și colibe regale din România. Arhitectura și decorația interioară în slujba monarhiei (1875 - 1925)*, București, Editura Compania, 2007.
- Costian, M. I., *Regele Carol II și partidele politice*, București, 1933.
- Gauthier, Guy, *Missy, regina României*, București, Editura Humanitas, 2000.
- Iași. *Memoria unei Capitale*, coordonator: Iacob, Gh., Iași, Editura Universității „Al.I. Cuza”, 2008.
- Iorga, Nicolae, *Istoria românilor*, vol. X, București, 1939.
- Mamina, Ion, *Monarhia constituțională în România. Enciclopedie politică 1866-1938*, București, Editura Enciclopedică, 2000.
- Idem, *Regalitatea în România, 1866-1947*, București, Editura Compania, 2004.
- Monod, William, *Carmen Sylva, jeune fille, épouse, souveraine et poète*, Paris, Librairie Fischbacher, 1892.
- Otu, P., *Mareșalul Al. Averescu*, București, Editura Militară, 2006.
- Scurtu, Ioan, *Monarhia în România (1866-1947)*, București, Editura Danubius, 1991.
- Idem, *Istoria românilor în timpul celor patru regi (1866-1947). Carol I*, vol. I, București, Editura Enciclopedică, 2001.
- Idem, *Istoria civilizației românești. Perioada interbelică (1918-1940)*, București, Editura Enciclopedică, 2009.
- Stan, C. I., *Regele Ferdinand I Întregitorul (1914-1927)*, București, Editura Paideia, 2003.
- Taylor, E., *La chute des empires (1914-1918)*, Paris, Seuil, 1964.
- Teodoru, Eugen, *Din scrinul regilor*, Iași, Editura Junimea, 1979.
- Torrey, Glenn E., *The Revolutionary Russian Army and Romania 1917*, University of Pittsburgh Press, 1995.

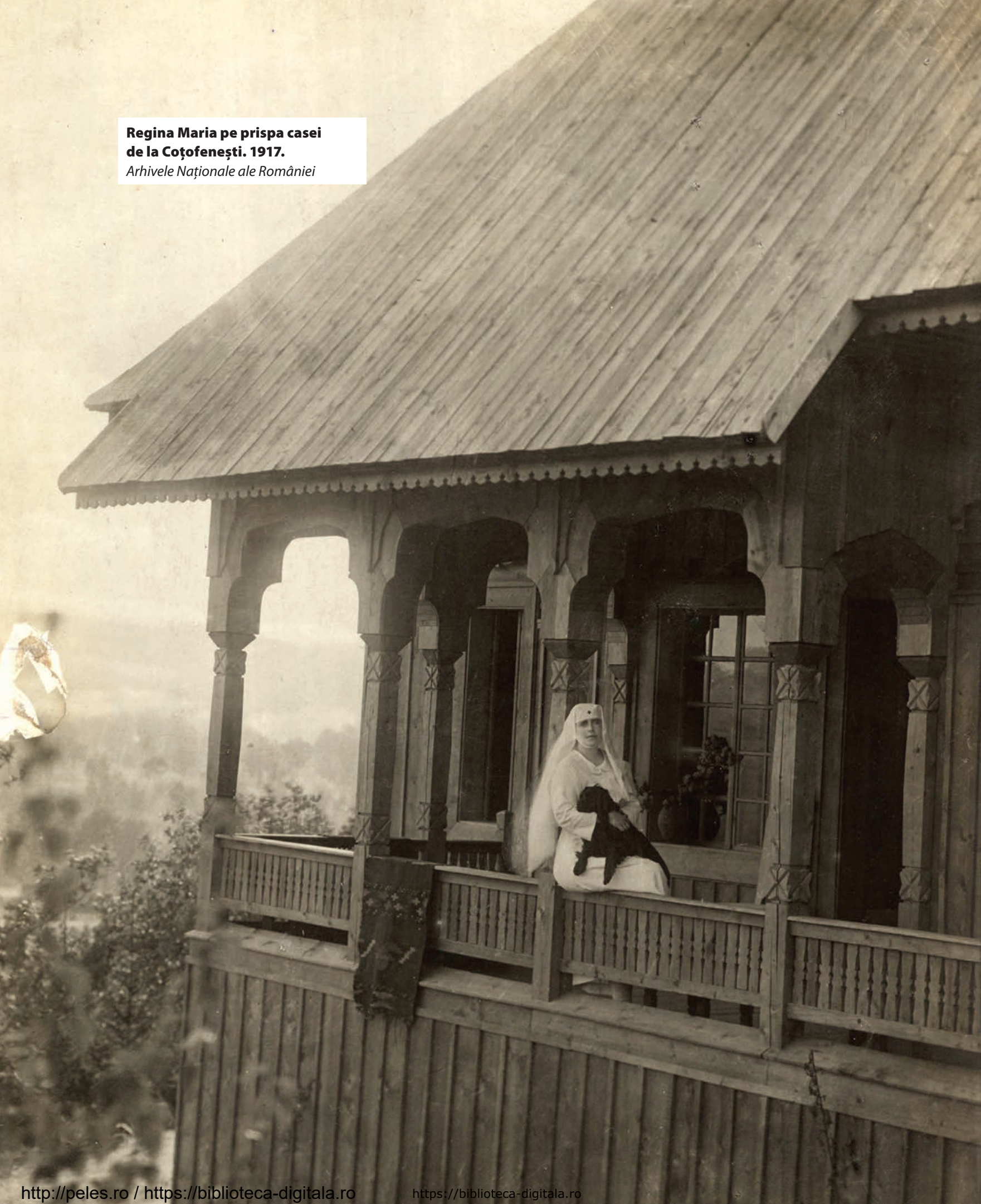
ARTICOLE:

- Bulei, Ion, *Les liens dinastiques dans les Balkans pendant la periode de l'entre-deux- guerres. Une source de stabilité politique dans la zone* în „Bulletin AIESE”, 2000, 30, p.67-73.
- Dinu, Ștefania, *O prințesă din Belle Epoque: Maria de România*, în volumul *Diplomați, societate și mondenități. Sfârșit de Belle Époque în lumea românească*, coordonatori: Topor, Claudiu-Lucian, Istrate, Alexandru, Cain, Daniel, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2015, p. 119-120.
- Docea, Vasile, *Jocuri de cărți și diplomație la Curtea regelui Carol I al României*, în volumul *Diplomați, societate, mondenități..*, p. 109 și urm.
- Lowe, Shona, *O casă regală într-un copac la Sinaia* în volumul *Studii și materiale de istorie și istorie a artei*, Muzeul Național Cotroceni, București, Editura Sigma, p. 336-340.
- Maica Alexandra, *Amintiri despre părinții mei*, în „Magazin istoric”, nr. 5/1996, p. 43-44.
- Nouzzile, Jean, *Le général Berthelot et la Mission Militaire Française en Roumanie. 1916-1918*, în volumul *La présence française en Roumanie pendant la grande guerre*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 1997.
- Regina Maria, *Casele mele de vis*, în „Boabe de grâu”, anul I, nr.2, 1930, p. 65-77.
- Romania Leaves the War. The Decision to Sign Armistice, December 1917*, în „East European Quartely”, an XXIII, nr. 3/1989.

**Regina Maria pe prispa casei
de la Coțofenești. 1917.**

Arhivele Naționale ale României

DE LA CASELE DE VIS LA SPITALELE DE CAMPANIE

REGINA MARIA

ÎN VREMEA MARELUI RĂZBOI

Narcis Dorin Ion

„Casele mele de vis” – astfel și-a intitulat regina Maria a României un articol dedicat reședințelor sale din România, la a căror zidire a avut o contribuție esențială, pe care le-a decorat cu mult bun gust – uneori eclectic, dar mereu admirat de contemporani – și de care a fost extrem de atașată întreaga sa viață. Cotroceniul, Pelișorul, Branul, Copăceniul, Balcicul, Scroviștea, Biczul – toate aceste palate, castele sau conace au fost însuflețite cândva de spiritul celei ce avea să devină prima și singura regină a României Mari, cea care – pasionată de grădini și de arhitectură – avea să își dedice mare parte din viață înfrumusețării acestor locuri de poveste, unele devenite azi adevărate brand-uri turistice.

De una dintre aceste reședințe, pe care a creat-o cu o fantezie debordantă pe malul mării, la Balcic, regina Maria a fost atât de legată încât și-a exprimat – prin scrisoarea adresată *Țării mele și poporului meu*, redactată împreună cu *Testamentul* său chiar la Tenha Juvah (Cuibul Solitar), în 29 iunie 1933 – dorința „ca inima mea să fie așezată sub lespezile bisericii ce am clădit-o. În decursul unei lungi vieți atâția au venit la inima mea încât, moartă chiar, aș dori să mai poată veni la ea de-a lungul potecii cu crini ce mi-a fost mândria și bucuria. Vreau să odihnesc acolo, în mijlocul frumuseților făurite de mine, în mijlocul florilor ce le-am sădit”¹. În aceeași scrisoare, regina Maria își mărturisea încă o dată dragostea pentru reședințele sale de suflet, Branul și Balcicul: „Am redeșteptat la o viață nouă micul castel părăsit de la Bran, dar Tenha-Juvah (Balcicul) a fost locul cel înfăptuit, acolo mi-a fost dat să fac din vis adevăr, și fiindcă aceasta a însemnat pentru mine mai mult decât aș putea tălmăci vreodată, am cerut fiului meu, Regele Carol al II-lea, ca inima mea să fie adusă și așezată la Stella Maris, biserica ce am clădit-o la marginea mării”².

Destinul a vrut ca inima acestei creatoare și iubitoare de frumos să odihnească la Balcic doar doi ani (1938-1940), după care în toamna anului 1940 va fi adusă de fiica sa, principesa Ileana a României, în cripta amenajată lângă castelul Bran, unde va sta timp de aproape trei decenii (până în 1968). În anul 2015, ca un gest de reparație morală, inima reginei Maria a României avea să se întoarcă la castelul Pelișor din Sinaia, în camera de aur a primei reședințe pe care principesa Maria a decorat-o, a înnobilit-o și a transformat-o în căminul primitiv al tinerei sale familii.

Acestei pasiuni speciale a reginei Maria i s-a adăugat o iubire aparte, mărturisită în multe prilejuri, pentru țara pe care soarta i-a hărăzit să o conducă: „Iubirea mea pentru această țară, pe care am făcut-o a mea prin lacrimi și suspine, a ajuns pentru mine ca o religie. Mă simt legată de ea prin lanțuri de oțel, legată prin inimă, prin creier și prin sânge”³. Aceleași gânduri de prețuire pentru țara care a adoptat-o le regăsim și în scrisoarea pe care regina Maria a adresat-o *Țării mele și poporului meu*: „Te binecuvântează, iubită Românie, țara bucuriilor și durerilor mele,

1. Regina Maria a României, *Țării mele și poporului meu*, scrisoare publicată în volumul *Funeraliile reginei Maria a României. 50 fotografii. 2 planșe colorate. Text*, București, Imprimeriile „Adevărul”, Enciclopedia Fotografică, N. Ionescu, 1938, f.p.

2. *Ibidem*.

3. Regina Maria a României, *De la inima mea la a lor*, apud Ion Bulei, *Regina Maria. Puterea amintirii*, București, Editura Meteor Publishing, 2016, p. 78.

Palatul Cotroceni - vedere aeriană

Colecția Narcis Dorin Ion

frumoasă țară, care ai trăit în inima mea și ale cărei cărări le-am cunoscut toate. Frumoasă țară pe care am văzut-o întregită, a cărei soartă am împărtășit-o atâția ani, al cărei vis strămoșesc l-am visat și eu și mi-a fost îngăduit să-l văd împlinit. Fii tu veșnic îmbelșugată, fii tu mare și plină de cinste, să stai veșnic falnică printre alte națiuni, să fii cinstită, iubită și pricepută⁴.

României cotropite de trupele germane în Primul Război Mondial îi va dedica regina Maria o carte specială, sugestiv intitulată *Țara pe care o iubesc*, scrisă în timpul refugiului de la Iași, la îndemnul lui Nicolae Iorga, convins că „în felul acesta glasul Majestății Voastre va răzbate până la cei ce nu v-au văzut niciodată, veți deveni o realitate pentru ei, vă vor simți inima bătând în același ritm cu a lor și sufletul împărtășindu-le întreaga suferință – un lucru minunat pentru ei și pentru Majestatea Voastră deopotrivă⁵. Trăind la Iași „un timp de intensă și cumplită deznădejde”, regina Maria reușește să-și învingă propria amărăciune și să descopere „dorința arzătoare și nestăvilită de a fi de folos poporului meu și, prin el, țării mele, într-un moment în care ultimul dram de speranță părea să ne fi părăsit⁶”.

În tot acest context nefericit, gândul reginei Maria s-a îndreptat „în mod firesc, înainte de orice altceva, către locul unde a trebuit să-l părăsesc pe micuțul pe care l-am iubit atât de mult” și către „căminul care m-a adăpostit cu generozitate atâția ani⁷”. Este vorba de „iubitul cămin al Cotrocenilor” pe care familia regală va trebui să-l părăsească în anii teribili ai refugiului. „De mă voi întoarce vreodată la tine, cum o să te gădesc?” – se întreba regina Maria. „Mă vei primi cu bucurie sau vei fi încă înfiorat de tot ce ai văzut?”⁸.

4. Regina Maria a României, *Țării mele și poporului meu*, scrisoare publicată în volumul *Funeraliile reginei Maria a României*, f.p.

5. Maria, regina României, *Țara pe care o iubesc. Memorii din exil*, cu ilustrații de regina Elisabeta a Greciei, traducere din engleză și postfață de Maria Berza, București, Humanitas, 2016, p. 7.

6. *Ibidem*, p. 6.

7. *Ibidem*, p. 16.

8. *Ibidem*.

Construit între anii 1893-1895, după planurile arhitectului Paul Gottereau, la cererea regelui Carol I, ca reședință pentru principii moștenitori Ferdinand și Maria, palatul Cotroceni va fi transformat și reamenajat ca spațiu interior după gusturile principesei Maria a României, în mai multe etape⁹. Timidă la început și nedorind probabil să îl supere pe regele Carol I, principesa Maria mărturisea că „mulți ani n-am fost destoinică să-i fac nici un fel de îmbunătățiri, trebuind să rămân mulțumită cu ceea ce găseam: foarte cu dichis, în parte chiar luxos, dar fără acea trăsătură personală care dă caracter unui cămin. Dar când ziua adausurilor și îndreptărilor sosi, începui, cu învoiala regelui Carol, să schimb Cotrocenii potrivit cu ceea ce, în curgerea anilor, învățasem despre arhitectura și ornamentica românească”¹⁰. Între anii 1900-1910, principesa Maria a intervenit după propriul gust în amenajarea salonului de aur, a salonului verde, a dormitorului argintiu, a salonului norvegian (realizat după planurile arhitectului Karel Liman) și a salonului de pictură și pirogravură.

În urma tuturor acestor amenajări, între principesa Maria și casa sa de vis din București s-a statornicit o iubire pe care suverana nu a conținut să o mărturisească în scrierile sale: „Cât de mult te-am iubit, Cotroceni! Iarna vedeam din pat soarele înălțându-se peste oraș; obișnuită fiind să mă trezesc devreme, mă bucuram în fiecare zi de această sărbătoare a culorilor. Copacii desfrunziți își întindeau spre cerul aprins al răsăritului crengile năpădite de ciori, ca niște roiuri. Din când în când, această năvală întunecată se ridica în aer ca un nor de furtună, tivind cerul portocaliu cu dungi negre, mișcătoare. Primăvara mă trezeau păsările cu ciripitul lor sau goarneau garnizoanei ce-mi aminteau de ceasurile zilnice de călărie”¹¹.

În a doua etapă a construcției sale, palatul Cotroceni a fost extins în stil neoromânesc, regina Maria mărturisind că „am căzut sub farmecul arhitecturii românești și mi-a părut totdeauna rău de Cotroceni că n-a fost zidit în stilul unei vechi mănăstiri”. Ideea este reluată de suverană în anii războiului: „Din păcate însă, atunci când locuințele au fost reconstruite în jurul ei [al bisericii Cotroceni – n. n.], nimeni nu s-a gândit să le clădească după minunatul model al vechilor mănăstiri din alte părți ale țării. Au vrut să ne clădească «un palat», puțini gândindu-se că prințesa venită din locuri atât de depărtate va deveni cândva statornica admiratoare a unui stil uitat de mulți din cauza influențelor mai recente venite din țări străine. Astfel încât arhitectura casei e lipsită de orice frumusețe, cu excepția unei mici părți pe care am ridicat-o mai târziu”¹². Tocmai de aceea, în chiar anii neutralității, 1914-1915, regina Maria va cere arhitectului Grigore Cerkez extinderea și remodelarea aripii nordice a palatului Cotroceni, care este îmbogățită acum cu un ansamblu monumental, compus din două foișoare cu scară exterioară de acces și terasă belvedere. Foișorul de la parter, cu scara și toate detaliile lui, a fost copiat după foișorul lui Dionisie de la Mănăstirea Hurezi a lui Constantin Brâncoveanu, parcă în amintirea lui Șerban Cantacuzino, primul ctitor al Cotrocenilor.

„Pe când se construia acest foișor – își amintea Eugeniu Buchman, șeful Cancelariei palatului – m-am dus într-o după amiază să privesc la lucrarea care mă interesa. După câteva minute, a venit și regina Maria, care urmărea zilnic, cu mare atențiune, progresul clădirii. Atunci am auzit din gura ei aceste neașteptate cuvinte care m-au impresionat adânc: «Dacă o fi vreodată să mă gonească din această țară care-mi este atât de dragă, vreau să rămână câte ceva frumos de pe urma mea»”¹³. De altfel, regina Maria și-a asumat cu mândrie realizarea acestei lucrări, mărturisind că „tot sub conducerea mea a fost făcută și scara care duce jos în grădina cu apă, o copie a scării de la Horez, mănăstirea cea mai scumpă mie. Tot ce e stil românesc la Cotroceni e lucrul meu”¹⁴.

După terminarea războiului și realizarea României Mari, regina Maria va relua amenajările de la Cotroceni, cerând arhitectului Grigore Cerkez să creeze un mare salon de recepție, denumit salonul alb și realizat între anii 1925 și 1926, prin combinarea și transformarea salonului de dans și a sufrageriei vechi. În această sufragerie se hotărâse, la 14 august 1916, intrarea României în război, distrugerea sa fiind deplânsă de unul dintre participanții

9. Vezi Marian Constantin, *Palatul Cotroceni. Destinul unei reședințe princiare*, București, Editura Noi Media Print, 2011; Narcis Dorin Ion, *Palate din București*, prefață de academician Dan Berindei, București, Editura Noi Media Print, 2013, p. 113-159; Diana Mandache, *Cotroceniul regal*, București, Editura Curtea Veche, 2015.

10. Regina Maria, *Casele mele de vis*, în „Boabe de Grâu”, anul I, nr. 2, aprilie 1930, p. 74.

11. Maria, regina României, *Țara pe care o iubesc. Memorii din exil*, p. 16-17.

12. *Ibidem*, p. 18.

13. Eugeniu Arthur Buchman, *Patru decenii în slujba Casei Regale a României. Memorii. 1898-1940*, cuvânt înainte de acad. Florin Constantiniu, ediție îngrijită de Cristian Scarlat, București, Editura Sigma, 2006, p. 29.

14. *Regina Maria, Casele mele de vis*, p. 74.

Palatul Cotroceni - interior, 1917

Colecția Narcis Dorin Ion

la acel Consiliu de Coroană istoric, I. G. Duca. „Consiliul de Coroană – scria Duca în *Memoriile* sale – a avut loc în Sufrageria cea mare, dar – prin impietatea reginei Maria și prin slăbiciunea regelui Ferdinand, această sală istorică a dispărut. Ea a fost, câțiva ani în urmă (pe la 1925-1926) înglobată, împreună cu sala de dans, în ceea ce formează azi marele salon boltit de la nordul castelului. Și ce păcat! Istorică sufragerie trebuia păstrată neatinsă, așa cum era în dimineața de 14 august 1916, așa cum a respectat-o ocupația germană, așa cum am regăsit-o în noiembrie 1918. Era dreptunghiulară, cu multe ornamentații de lemn închis, cu multă poleială, cu o tonalitate în general întunecoasă”¹⁵.

Imediat după ce România a renunțat la neutralitate și a intrat în Primul Război Mondial, autoritățile au apreciat just că reședința oficială de la Cotroceni nu mai era atât de sigură, datorită atacurilor aeriene ale armatei germane, și că ar fi mai bine ca familia regală să se stabilească în locuri mai protejate. „S-a considerat că nu mai suntem în siguranță la Cotroceni, fiindcă e prea aproape de toate instituțiile militare, iar acestea din urmă sunt prea ușor de bombardat” – scria regina în *Jurnalul* său, a doua zi după Consiliul de Coroană¹⁶. În aceste condiții, regele Ferdinand I și principele Carol au plecat la reședința de la Scroviștea (Periș-Ilfov), unde era stabilit și Cartierul General al Armatei române, în timp ce regina Maria se va stabili la palatul lui Barbu Știrbey din Buftea. Despărțirea de palatul Cotroceni – de care o legau atâtea amintiri – trebuie să fi fost foarte dureroasă pentru regina Maria. O mărturisește clar în *Jurnal*: „A fost grea clipa plecării din casa noastră”¹⁷.

15. I. G. Duca, *Memorii. Neutralitatea. Partea a II-a (1915-1916)*, vol. II, ediție și indice adnotat de Stelian Neagoe, Timișoara, Editura Helicon, 1993, p. 159.

16. Maria, regina României, *Jurnal de război. 1916-1917. Precedat de însemnări din 1910-1916*, traducere din engleză de Anca Bărbulescu, ediție îngrijită și prefațată de Lucian Boia, București, Humanitas, 2014, p. 109.

17. *Ibidem*.

Sentimentul dezrădăcinării din capitala României este notat și mai acut de regina Maria în cartea sa dedicată acelor vremuri, *Gânduri și icoane din vremea războiului*: „O, București! Eu te-am părăsit fără un cuvânt de bun rămas, eu, care de atâtea ori am fost aclamată pe străzile tale!... Mi se spusese că trebuie să plec în tăcere, fără să arăt durerea și fără să trezesc în sufletul celor osândiți să rămâie amarul despărțirii. Lasându-te așa în voia sorții, mă simțeam ca un fugar trădător. Să plec, să nu mai văd nimic din durerea ta, să te știu fără sprijin, pradă acelor care se îmbulzeau să sugă sângele inimii tale!...”¹⁸. Tocmai de aceea ideea de a părăsi „mon chez moi” i-a provocat reginei Maria sentimente de mare tristețe, pe care nu a ezitat să i le împărtășească Elenei Perticari-Davilla: „Sufăr ca o condamnată; ieri am făcut un tur al camerelor mele; atingând obiectele și privindu-le, ziceam: eu să părăsesc toate astea?”¹⁹. Finalmente, regina va trebui să părăsească reședința dragă de la Cotroceni – „lăcaș iubit, cămin orânduit după gândurile mele, casă care cunoști glasul copiilor mei, grădină unde alergau odinioară piciorușele lor... Cotroceni, te-am părăsit fără a spune o vorbă celor lăsați să te vegheze, nemaieruncând decât o privire spre odăile care adăposteau mândria mea. Am avut tăria să-i zâmbesc bătrânului servitor, care se uita la mine înspăimântat, parcă înțelegând că tăcerea mea ascunde un adevăr grozav. Te-am părăsit”²⁰.

În aceste condiții, reginei Maria și copiilor săi le va fi repartizată drept locuință temporară o frumoasă reședință de lângă București, palatul Știrbey din Buftea, unde se vor instala în seara de 14 august 1916 „cu bagaje puține”, mutarea fiind „hotărâtă de mult, dar nu știa nimeni”. În aceeași seară, sunt aduși de la Sinaia copiii cei mici, principele Mircea și principesa Ileana, prin grija colonelului aghiotant Paul Angelescu. „I-am lăsat la Sinaia până în ultima clipă – mărturisea regina – ca să nu iscăm panică și ca să ne derutăm inamicii. Condițiile principale ale succesului au fost secretul și tăcerea”²¹.

Timp de trei luni (între 15 august și 13 noiembrie 1916), regina Maria va avea reședința la Buftea, de unde se va deplasa aproape zilnic la București, unde chiar în ziua de Sfânta Maria mare a anului 1916 va face „pregătiri pentru spitalul pe care am să-l conduc, în încăperile mari din Palatul vechi. Am să mă arăt cât mai mult, ca oamenii să vadă bine că am rămas alături de ei”²². Peste numai trei zile spitalul e tot mai bine organizat, sub coordonarea doctorului Romalo „care se ocupă de el cu tot sufletul”, iar „salonul cel mare e acum un excelent salon de spital”, după aprecierea reginei²³. În același timp, suverana amenajează în casa de la Buftea „un colțișor destul de confortabil. Mă întreb cât voi rămâne. Sunt pregătită pentru totul și orice”.

Când scria aceste cuvinte, regina Maria nu știa ce lovitură cumplită avea să primească în toamna anului 1916, când micul principe Mircea se va îmbolnăvi grav de febră tifoidă și va muri în palatul de la Buftea, după doar zece zile de suferință. Sunt clipe de frământare dureroasă pentru o mamă care simte că nu poate face nimic pentru a-și

Palatul Știrbey din Buftea
Colecția Narcis Dorin Ion

18. Maria, regina României, *Gânduri și icoane din vremea războiului*, București, Editura Librăriei „Pavel Suru”, 1919, p. 33-34.

19. Apud Ion Bulei, *Regina Maria. Puterea amintirii*, p. 78.

20. Maria, regina României, *Gânduri și icoane din vremea războiului*, p. 34.

21. Maria, regina României, *Jurnal de război. 1916-1917*, p. 109-110.

22. *Ibidem*, p. 109.

23. *Ibidem*, p. 113.

Regina Maria și principesa Ileana în parcul palatului de la Buftea. Septembrie 1916

Arhivele Naționale ale României

salva copilul pe care-l numea „odorul meu, cel de pe urmă născut, copilul sufletului meu”²⁴. Regina Maria devine acum o mamă care, la 41 de ani, înțelege că „orice femeie trebuie să încerce amarul despărțirii, trebuie să plângă și să-și plece fața în pulbere”²⁵. Maria ajunge chiar să creadă că destinul o lovește „într-o vreme când fiii reginelor n-au dreptul să-și arunce viața pe câmpul de luptă, ca să pot înțelege mai bine lacrimile mamelor”²⁶. E convinsă că „moartea s-a furișat în casa mea și așteaptă să mi-l răpească pe cel mai tânăr, pe cel mai nevinovat, pe cel fără de apărare”. Știind că „de jur împrejurul meu mor copiii altor mame” și că „între zidurile odăii acesteia păzite se stinge și al meu”, regina Maria mărturisește că „dragostea nu poate să-l ajute, sunt neputincioasă în fața durerii lui, pe care groaza mea nu poate să i-o aline, iar lacrimile nu sunt în stare să-i răcorească sângele în friguri”²⁷. „E o luptă cumplită – nota regina în 16/29 octombrie 1916. Și pe mine mă lasă puterile, parcă nu mai pot suporta încă o dată momentele acelea când îi privesc cu sete chipul micuț și schimbat, după ce mi s-a spus că a pierit și ultima speranță, că se duce... că aproape s-a dus”²⁸.

În 16/29 octombrie 1916 regina Maria împlinea 41 de ani. Ziua care ar fi trebuit să fie de sărbătoare națională a devenit o aniversare de o infinită tristețe! „Mi s-au adus flori, flori multe – își amintea regina. Stau împrăștiate pe parchet, aruncate pe mese, pe scaune și aerul e plin de mireasma lor. Ce înseamnă toate aceste flori? Mi-au fost trimise pentru o zi de bucurie, ori pentru o zi de ... moarte? Le iau în brațe și mă grăbesc cu ele spre patul raniților. Vremea e scurtă... copilul meu moare... Chemarea lui mă urmărește, dar paturile sunt atât de multe, atât

24. Maria, regina României, *Gânduri și icoane din vremea războiului*, p. 13.

25. *Ibidem*.

26. *Ibidem*, p. 13-14.

27. *Ibidem*, p. 14.

28. Maria, regina României, *Jurnal de război. 1916-1917*, p. 194.

de multe...²⁹. În acea zi în care „moartea pânđește la căpătâiul copilului meu”, regina Maria a avut totuși puterea să se gândească la răniții din spitalele de pe front, fiind convinsă că „sunt așteptată, m-așteaptă și răniții, căci nu sunt și ei oare copiii mei? Zile întregi i-am părăsit. Din pricina crudei mele frământări nu i-am putut cerceta. Și au nevoie de mine. Îi simt cum mă cheamă. Câteodată mi se pare că încercarea e prea grea, că judecata mi se clatină. Totuși astăzi fiecare are un drept asupra-mi și chiar și cel mai umil trebuie să se poată apropia de inima mea”³⁰.

A doua zi, o cădere bruscă a stării de sănătate a principelui Mircea o doboară pe regină: „Mă cuprinde, din senin, deznădejdea. Parcă mi-a pierit toată puterea – stau, nu pot gândi, nu pot face nimic... Nu pot decât să sufăr, să sufăr, să sufăr”³¹. Fatalmente, deznodământul tragic s-a petrecut în seara zilei de 20 octombrie/2 noiembrie 1916, când „a murit Mircea, puiul meu – ultimul, copilașul meu. (...) Erau șase, acum nu mai sunt decât cinci. Erau trei băieți și trei fete, acum nu mai sunt decât doi băieți și trei fete”³². Descrierea pierderii ultimului copil al reginei este dramatică: „A murit la ora nouă, joi. (...) La 9 și-a tras ultima suflare – nici măcar cât un suspin – nici o luptă – ultimele clipe au fost ca o luminiță tremurătoare care s-ar stingea... I-am văzut gurița ca printr-un văl – mă orbeau lacrimile, dar n-am plâns. Îmi pusesem mâna cealaltă sub capul lui, așa ne-a părăsit – în liniște, după trei săptămâni de luptă cumplită cu un dușman care, în cele din urmă, a învins. O vreme am stat în genunchi lângă el, cu capul pe inimioara lui care nu va mai bate niciodată. A murit Mircea... copilașul meu, băiețelul meu zvăpăiat, fiul meu cel mic și încăpățânat s-a dus... pentru totdeauna...dus... Stătea acolo, nemișcat, se terminase lupta – era liniștea de după bătălie – un mic luptător învins, cum au fost învinși atâția alții...”³³. Prin moartea sa, micul principe Mircea a devenit „un simbol al tragediei țării mele”, după cum mărturisea mama sa: „Copilul meu și țara mea... Dragostea, rugăciunile ce murmurăm, încordările, sângele risipit sunt zadarnice. Căci, fără îndoială, se găsesc ceasuri care nu mai atârnă de voința oamenilor, care aparțin destinului”³⁴.

Martori ai acelor evenimente tragice au fost Barbu Știrbey, proprietarul reședinței din Buftea, și prim-ministrul Ionel Brătianu, care l-a chemat în grabă pe Ion G. Duca, ministrul Cultelor. „Când am sosit – își amintea I. G. Duca – micul principe își dăduse obștescul sfârșit numai de vreo jumătate de oră. Cu Brătianu și cu Barbu Știrbey am pătruns în camera mortuară. Copilul, palid, învelit într-un cearșaf alb și înconjurat de flori, era întins pe patul său; la picioarele patului, regele și regina în genunchi plângeau zguduți de o puternică durere. Ceilalți copii regali, în lacrimi, alături de guvernanta engleză foarte emoționată. Preotul satului citea rugăciunile morților, cu o voce tânguitoare; noi trei, nemișcați lângă ușa, în celălalt colț al odăii. O odaie în care petrecusem atâtea zile vesele ale tinereții mele”³⁵.

Acest moment dramatic din viața reginei o va aduce pentru câteva zile la palatul abandonat din dealul Cotroceniului, în a cărui biserică va fi înmormântat ultimul său fiu. „Biserica era plină de crizanteme albe și de lumânări aprinse – nota regina Maria în *Povestea vieții mele*. Se adunase multă lume în jurul meu: biserică era ticsită, dar n-am recunoscut pe nimeni. Sicriul mic pe care-l învelisem cu o bucată de brocart vechi, roșu, cu aur, a fost coborât sub lespezile bisericii. Îngenunchiai alături de deschizătura căscată. În mine parcă murise tot și când pașii iarăși la lumina zilei mă simțeam ca o stafie și toate chipurile ce mă priveau îmi păreau că sunt ale unor stafii. Lumea întreagă era moartă”³⁶. În calitatea sa de ministru al Cultelor, I. G. Duca va fi cel care se va ocupa de înmormântarea micului vlăstar regal, la 4 noiembrie 1916, pe care o descrie astfel în *Amintirile sale*: „Biserica era plină de ofițeri, misiunile toate în mare ținută, corpul diplomatic strălucitor în uniformele sale aurite și evocatoare ale unor vremuri apuse, miniștrii, înalții demnitari, toți fruntașii politici, afară bineînțeles de Carp, ținuseră prin prezența lor să manifeste Familiei regale simpatia lor personală și sincera compătimire a țării. (...) Atunci am auzit pentru prima oară rugăciunile pentru îngroparea pruncilor. Frumusețea lor e neîntrecută și revelațiunea lor stăpânește

29. Maria, regina României, *Gânduri și icoane din vremea războiului*, p. 15-16.

30. *Ibidem*, p. 15.

31. Maria, regina României, *Jurnal de război. 1916-1917*, p. 196.

32. *Ibidem*, p. 199.

33. *Ibidem*, p. 202.

34. Maria, regina României, *Gânduri și icoane din vremea războiului*, p. 14-15.

35. I. G. Duca, *Memorii. Războiul. Partea I (1916-1917)*, vol. III, ediție și indice de Stelian Neagoe, București, Editura Machiavelli, 1994, p. 74.

36. Maria, regina României, *Povestea vieții mele*, vol. III, București, RAO International Publishing Company, 2009, p. 81.

**Regina Maria și principesa Ileana, în tren,
în timpul refugiului. Decembrie 1916**

Arhivele Naționale ale României

și azi amintirea ce păstrez despre înmormântarea sărmanului copil care, în trecerea lui de patru ani pe acest pământ, a fost sortit să fie principele Mircea al României³⁷.

Literat rătăcit în politică și fin portretist al regilor și reginelor României, Ion G. Duca consemna după această tragedie o transformare psihologică a reginei îndurerate: „Regele, deși foarte afectat, se arăta precum mă așteptam – plin de creștinească resemnare. În schimb, Regina era prăpădită. Ea nu era obișnuită cu nenorocirile. Până atunci nu cunoscuse nici măcar adversitatea. Pentru prima oară soarta o lovea și o lovea în ce era mai scump sufletului ei, într-unul din copiii ei. Așa ceva nici nu concepuse mintea ei. Nu îi venea să creadă și această femeie răsfățată, în durerea și în uimirea ei, avea aerul să considere această incursiune a morții în familia ei ca un fel de insultă personală pe care providența i-o aducea. Din ziua aceea, Regina n-a mai înaintat în viață cu aceeași splendidă și supremă siguranță³⁸.

În refugiu la Iași, gândindu-se permanent la mormântul de la Cotroceni, regina Maria mărturisea că „deși am petrecut multe momente fericite în acea locuință, care un număr bun de ani a fost căminul meu, acum mi-e dor numai de biserica de acolo, unde parte din inima mea sângerează³⁹. Pe regină o chinuia și gândul că lângă mormintele Cantacuzinilor din biserică „exista o lespede fără nume. Mică și foarte însingurată este cea așternută acolo, așteptând întoarcerea aceluia care nu au avut nici măcar timpul de a grava numele în marmură. Poate ne vom întoarce

într-o zi. Atunci va fi săpată o inscripție, potrivit unui vechi obicei – nu vor trebui multe cuvinte, fiindcă a sălășluit pe acest pământ doar patru ani prea scurți, iar apoi Dumnezeu l-a chemat într-un loc mai fericit⁴⁰.

Cu toată această durere, regina Maria găsește puterea de a-și continua misiunea istorică, convinsă fiind că „nu e vreme de doliu în odăi închise, de plângeri leneșe, de odihnă. Propria-mi durere nu trebuie să mă despartă de durerea altora. Ea trebuie să fie un legământ nou între țară și mine. Ea nu poate să mă ție departe de ei în clipa când au mai mare nevoie de mine. Țara mă cheamă și, cu toată noaptea coborâtă ca un zăbranic în sufletul meu, trebuie încă o dată să-mi port povara și să merg înainte⁴¹. „Încotro îmi voi întoarce fața întristată? – se întreba regina. Spre ce pat de durere? Spre ce cămin al suferinței?”. Răspunsul o îndreaptă pe suverană spre acțiuni care să o scoată, pe cât posibil, din durerea pricinuită de pierderea micului Mircea: „Ar fi poate mai bine s-auscult glasuri care nu-mi vor trezi amintirile, să rătăcesc în locuri pe unde el n-a umblat, printre fețe care nu l-au cunoscut, care nu i-au stat aproape în ceasul din urmă și nu i-au auzit țipătul chinului. Ar fi poate mai potrivit să pribegesc cu rana

37. I. G. Duca, *Memorii*, vol. III. p. 75.

38. *Ibidem*, p. 74.

39. Maria, regina României, *Țara pe care o iubesc. Memorii din exil*, p. 19.

40. *Ibidem*, p. 19.

41. Maria, regina României, *Gânduri și icoane din vremea războiului*, p. 18.

Regina Maria în vizită la spitalele de campanie din Onești, 1917

Arhivele Naționale ale României

proaspătă, să merg acolo unde lacrimile noastre pot curge în dragă voie, acolo unde nu e o rușine să plângi...⁴². Toate aceste argumente o determină pe regină să revină printre soldații răniții din spitale, cu gândul de a duce „propriul meu sbucium printre cei mai nevoiași, printre cei mai uitați, purtându-mi inima frântă printre aceia care nu mai cereau cuvinte, ci mângâieri numai, dovezi de bunătate”⁴³.

Regina Maria și-a reînceput misiunea de alinare a suferințelor răniților printr-o călătorie la spitalele din Moldova, începând cu cele din Roman. La Bacău regina întâlnește „aproape numai trupe rusești, cât se poate de pitorești”, care pe drum cântă „ciudate cântece de jale”. „Bașii, baritonii și tenorii intonează pe rând același refren; e ceva care te mișcă, însă cam lugubru” – consemnează regina. La Tescani regina Maria dejunează „din merindele aduse cu noi”, pe care le împarte cu „generalul rus care își are locuința în casa atât de scumpă Marukăi [Cantacuzino], casa despre care îmi vorbise ea așa de des, dar unde nu fusesem niciodată”⁴⁴. La Comănești regina îl întâlnește pe generalul Constantin Prezan, cu care are o lungă convorbire despre situația frontului. La Târgu Ocna – „orașel foarte frumos așezat sus, deasupra apei Trotușului” – regina vizitează spitalul amenajat în primăria orașului, unde găsește un copilăș de cinci ani, cu un picior amputat, dar „priveliștea unui copil care suferă e ceva ce nu pot îndura. E un lucru peste puterile mele și am fugit ca o nemernică...”⁴⁵.

Aceste locuri unde s-a scris istorie vor reveni, după război, în amintirea reginei Maria, care le va vizita de câte ori va avea ocazia cu gândul de a construi la Onești o biserică și la Iași un cămin pentru studenți. O mărturisea clar în *Testamentul* său, redactat în 29 iunie 1933: „Dorința mea fierbinte ar fi fost să înalț o biserică mică pe fostul front de la Onești și să înființez un cămin cu numele meu pentru studenții de la Universitatea Iași, ca amintire a zilelor grele petrecute acolo în timpul marelui război pentru întregirea neamului”⁴⁶. Regina Maria fusese impresionată la Onești, în 27 martie/9 aprilie 1918, când vizitase spitalul militar de aici, de prizonierii români întorși din Ungaria care „erau, într-adevăr, o priveliște tare tristă, ponosiți, zdrențăroși, dar într-o stare fizică nu chiar atât de proastă pe cât ni se povestise – dar, vai, Doamne, câtă suferință se citea pe chipurile lor!”⁴⁷. Din păcate, resursele financiare nu i-au permis suveranei să împlinească și acest gând nobil.

42. *Ibidem*, p. 18-19.

43. *Ibidem*, p. 19.

44. Maria, regina României, *Povestea vieții mele*, vol. III, p. 82.

45. *Ibidem*, p. 82-83.

46. Regina Maria a României, *Testamentul meu*, publicat în volumul *Funerariile reginei Maria a României*, f.p.

47. Maria, Regina României, *Jurnal de război. 1918*, traducere de Anca Bărbulescu, ediție îngrijită de Lucian Boia, București, Humanitas, 2015, p. 24.

În drum spre Adjud, regina Maria are un accident de mașină: „ciocnire groaznică. Căruța se făcu într-o sută de bucăți, mașina noastră sări în șanț, unde din fericire șoferul putu s-o oprească înainte să se dea peste cap”⁴⁸. La Adjud, regina Maria și suita sa vizitează spitalul de pe front „așezat în case particulare”. Aici toți soldații erau răniți grav și regina umblă „printre numeroasele paturi, într-o ciudată lumină palidă”, care i se pare un vis. Concluzia suveranei este că „realitatea desăvârșită era doar suferința dimprejurul meu, precum și bucuria ce o simțeau toți când mă vedeau”⁴⁹.

Un spital din București primește numele „Mircea”, la cererea reginei, care își continuă activitatea zilnică cu un sentiment al datoriei împlinite și cu convingerea că „nu trebuie să mă închid cu egoism în propria mea durere”⁵⁰. Regina Maria recunoaște că „în mine s-a schimbat ceva, ceva care niciodată nu va mai putea fi ca înainte. Împart tuturor vorbe bune și sfaturi, le zâmbesc, le ascult plângerile, dar propria-mi durere mă cuprinde și mă închide într-însa ca într-un înveliș ce mă desparte de ceilalți”⁵¹. Copleșită de tragedia din spitale și de propria-i durere, regina Maria ajunsese să creadă că „vaietele răniților păreau ale copilului meu pierdut și când mă aplecam spre căpătâiul celor pe moarte eu nu mai știam dacă plâng de suferința lor ori dacă jalea mea cere cuvânt...”⁵².

Două săptămâni mai târziu, în 12/25 noiembrie 1916, regina Maria părăsește Buftea (care fusese bombardată de trupele germane) pentru a se retrage la Iași, împreună cu autoritățile statului. „Chinul ce mă aștepta apoi a fost despărțirea de Cotroceni – nota regina. Casa care fusese a mea 23 de ani, casa pe care o înfrumusețasem și o împodobisem, casa cu care mă mândrisem și pe care o iubeam. Și toate trebuia să le fac în liniște, căci era vorba să nu spunem nimănui că suntem acolo pentru ultima oară”⁵³. Firesc, despărțirea de locul de veci al principelui Mircea este și mai tragică pentru o mamă neconsolată de pierderea pruncului: „Dar cea mai dureroasă sfâșiere încă nu venise: smulgerea de lângă bietul mic mormânt. Da, Mircea al meu, te-am părăsit, te-am lăsat singur sub lespezile reci ale vechii biserici! Mircea, te-am părăsit numai pe tine, dintre toți copiii, pe tine cel mai mic, te-am lăsat singur! (...) Mititelule Mircea, poate că ești mult mai puțin stingher decât biata ta mamă pribeagă, care nu îndrăznește să rămână de pază lângă mormântul tău. Și așa l-am părăsit și mi-am lăsat și casa, aproape în tăcere, aproape fără lacrimi”⁵⁴. La ceas de seară, când „umbre pătrundeau în biserică”, regina Maria a intrat „în sanctuarul unde grămezi de flori albe împrăștiau miresme mirositoare. Aici, lângă mormântul așa de curând închis, mi-am smuls masca ce purtasem ziua întreagă și mi-am gemut durerea ființei plâpânde care zăcea sub lespezi... L-am mărturisit că plec, că mă duc și nu știu când mă voi întoarce... L-am rugat să mă ierte că-l părăsesc, să ierte pe mama lui că se duce cu ceilalți cinci și că-l lasă pe el, cel mai mic din toți, îl lasă singur, în voia celor care grabnic vor lua în stăpânire locurile atât de scumpe nouă”⁵⁵.

Deși, peste ani, consemna cu aceeași tristețe că „durerea unei mame e însă aceeași în toate anotimpurile” și că „nu contează cât de mult sau cât de puțin i-a dăinuit fericirea, durerea ei nu poate fi măsurată în ani!”⁵⁶, în momentul părăsirii palatului de la Cotroceni și a micului mormânt din biserică, regina Maria s-a gândit că „poate așa a fost să fie: trup din trupul meu să rămâie în pământul Capitalei noastre, chiar și după despărțire. Destinul a vrut ca pe cel mai tânăr dintre copii să mi-l las sub pietrele reci ale unei biserici de acolo. Și, poate, Dumnezeu mi l-a luat numai ca un semn că tot acest chin și jefă nu sunt decât o furtună trecătoare. Și devreme ce Mircea a rămas zăvorât aci, așteptând întoarcerea mea, negreșit va trebui să mă întorc”⁵⁷. Cu toate acestea, regina și-a păstrat optimismul și credea că se va întoarce în Bucureștiul abandonat din calea dușmanilor, mărturisind în februarie 1917 că „eu cred în ziua întoarcerii, în ceasul biruinții, eu cred că sângele vitejilor noștri n-a fost vărsat în zadar. Într-o zi brațele tale se vor deschide largi, ca să ne primească, o, Capitala noastră! Steaguri vor fâlfâi la ferestrele

48. Maria, regina României, *Povestea vieții mele*, vol. III, p. 83.

49. *Ibidem*, p. 83.

50. *Ibidem*, p. 84.

51. *Ibidem*.

52. Maria, regina României, *Gânduri și icoane din vremea războiului*, p. 19-20.

53. Maria, regina României, *Povestea vieții mele*, vol. III, p. 92.

54. *Ibidem*, p. 92.

55. Maria, regina României, *Gânduri și icoane din vremea războiului*, p. 35.

56. Maria, regina României, *Țara pe care o iubesc. Memorii din exil*, p. 20.

57. Maria, regina României, *Gânduri și icoane din vremea războiului*, p. 36.

Palatul Cantacuzino-Pășcanu – Cozadini din Iași

Colecția Narcis Dorin Ion

tale, străzile îți vor fi așternute cu ramuri și acei pe care îi vei îmbrățișa nu vor mai ști dacă inimile lor se vor frânge de durere ori de bucurie”⁵⁸.

Cu gândul că s-ar putea să nu se întoarcă foarte curând la Cotroceni, regina Maria i-a înmănat intendentului Steinbach o scrisoare în limba germană, cu rugămintea: „Dă-o oricui va veni aici în locul nostru”. Textul scrisorii era următorul: „Nu știu cine va locui această casă, casa pe care am iubit-o. Singura mea rugă e să nu se ia florile de pe noul mic mormânt din biserică”⁵⁹. Regina scrisese acest mesaj către noii locatari ai Cotroceniului cu convingerea că „primăvara aceasta Mircea nu-mi va mai aduce nici o floare; grădina noastră se va împodobi zadarnic, narcisele se vor ofili, lalelele se vor scutura, trandafirilor le vor cădea petalele și nici o mână nu va așeza cu toată dragostea crini pe lespede cea fără de nume... Privighetorile vor cânta, miresme vor pluti prin aer, dar goarneau ce vor suna nu vor fi ale oștirii noastre!”⁶⁰. În februarie 1917, într-un admirabil elogiu dedicat Capitalei părăsite a României și intitulat *Bucureștii*, regina Maria cerea poporului să-i împlinească o singură dorință: „dacă nu-mi va fi dat să intru odată cu voi în cetatea noastră scumpă, duceți toate florile, pe care mi le-ați fi dat mie, la altarul unde-i culcat copilul meu, risipiți-le pe mormântul lui, grămădiți-le, umpleți biserica întregă de flori, pentru ca acela, care atâta vreme a fost singur, să aibă și el o parte din praznicul vostru de bucurie”⁶¹.

După cucerirea Bucureștiului, palatul Cotroceni va fi ocupat de trupele germane și va găzdui, în lunile ianuarie-martie 1918, negocierile de pace cu reprezentanții Puterilor Centrale. După înfrângerea acestora, regele Ferdinand

58. *Ibidem*.

59. Maria, regina României, *Povestea vieții mele*, vol. III, p. 93.

60. Maria, regina României, *Țara pe care o iubesc. Memorii din exil*, p. 20.

61. Maria, regina României, *Gânduri și icoane din vremea războiului*, p. 37.

La spitalul de campanie amenajat în palatul Cantacuzino-Paşcanu – Cozadini din Iași: regele Ferdinand I împreună cu un ofițer; regina Maria în sala pansamentelor; regina Maria cu principele Nicolae; regina Maria cu sora sa, Victoria Melita, 1917

Arhivele Naționale ale României

și regina Maria, reveniți în Capitala eliberată și în reședința lor, vor primi la palatul Cotroceni, în decembrie 1918 și ianuarie 1919, delegațiile celor trei provincii românești care s-au unit cu țara-mamă: Basarabia (Pan Halippa, profund nemulțumit de situația politică, primit în 4 ianuarie 1919 de regina Maria, care a încercat să îl calmeze explicându-i că „toate țările trec printr-o fază de dezorganizare, căreia trebuie să-i facă față și să reziste cu multă răbdare, răbdare pe care trebuie să o stăpânească pentru a evita tulburările”⁶²), Transilvania (Iuliu Maniu, Miron Cristea, Alexandru Vaida-Voevod, Vasile Goldiș și Caius Brediceanu) și Bucovina (Iancu Flondor, primit în audiență la regină în 3 decembrie 1918⁶³).

În refugiu spre Iași, la 13/26 noiembrie 1916, regina Maria consemnează că „a început necunoscutul: unde merg, pentru câtă vreme? Pentru ce? Trenul e foarte plin, toate doamnelor mele și tot felul de rude de-ale lor, familia Știrbey, Denize și familia lui, o puzderie de servitori, o mulțime nesfârșită, nesfârșită de bagaje. (...) Toată lumea e cumplit de tristă. Nu știu unde voi locui, nu s-a hotărât nimic, niciodată în viață nu am mai plecat, ca azi, în necunoscut”⁶⁴. Până la găsirea unei soluții de cazare, regina Maria locuiește în tren. „Ciudată situație – o regină în căutarea unui acoperiș – dar nimic nu mă mai uimește în ultima vreme, iar durerea pe care o port în inimă mă lasă într-un totu indiferentă la alte necazuri” – mărturisește regina⁶⁵.

Regina Maria are de ales între casa Cantacuzino-Paşcanu – Cozadini din Iași (care „nu e primitoare, are urâtenia și vulgaritatea clădirilor publice românești, dar e solidă, în stare bună și are camere multe”⁶⁶) și conacul Olgăi Sturdza de la Miroslova, lângă Iași, unde regina mai fusese și locul îi era drag: „E plăcut și are o grădină veche

62. Maria, regina României, *Însemnări zilnice (decembrie 1918-decembrie 1919)*, vol. I, traducere de Valentina Costache, Sanda Racoviceanu, îngrijire de ediție, introducere și note de Vasile Arimia, București, Editura Historia, 2006, p. 19.

63. *Ibidem*, p. 8.

64. Maria, regina României, *Jurnal de război. 1916-1917*, p. 234.

65. *Ibidem*, p. 237.

66. *Ibidem*.

superbă, cu privilegii frumoasă, cred că m-aș simți bine aici, ar fi destul de mare, dar e pustiu cu desăvârșire”⁶⁷. Regina hotărăște împreună cu generalul Ballif să se ocupe și de acest conac: „cine știe cât va dura exilul nostru și poate pe la primăvară...”.

În 18 noiembrie/1 decembrie 1916, o telegramă de la Barbu Știrbey o informează pe regină că „dușmanul nu e departe de Copăceni, căsuța mea iubită de la țară. E greu să aud despre înaintarea inamicilor prin locurile pe care le cunosc ca-n palmă”⁶⁸. Astfel, în timpul refugiului de la Iași, gândul reginei Maria s-a îndreptat spre conacul de la Copăceni, de lângă București, pe care Gheorghe Emanuel Filipescu, fost mareșal al Palatului Regal, i-l lăsase moștenire prin testament. „Când a murit bătrânul domn – își amintea regina – mi-a lăsat moștenire casa și grădina. Mișcat de gândul că îi prețuiam singurătatea, a preferat ca locul să devină al meu. Nu avea copii și se temea că alții ar putea să nu îndrăgească locul pe care îl iubise în tinerețe. Astfel, parcul, cu bătrânii și frumoșii lui arbori, cu aleile năpădite de bălării, a devenit al meu – cea dintâi proprietate pe care am avut-o, doar a mea”⁶⁹. Și pentru această reședință, regina Maria a conceput un plan de transformare, renovare și extindere, ca și în cazul palatului Cotroceni sau castelului Bran, pe care îl va primi în dar de la Primăria orașului Brașov, condusă atunci de dr. Karl Schnell, la exact doi ani de la realizarea Marii Uniri, în ziua de 1 decembrie 1920.

Casa veche a mareșalului Filipescu „urma să capete pe dinafară un aer de prietenoasă simplitate”, dar toate acestea se vor împlini doar după terminarea războiului. „Mă gândisem – mărturisea regina – să-i simplific liniile, înlăturând toate încercările de false ornamente, transformând-o într-o construcție simplă, albă, demnă, așa cum se construia în țara aceasta în veacurile trecute. Scundă, spațioasă și masivă, așa o vedeam, inspirând încredere, iar oribilul acoperiș de tablă urma să fie înlocuit cu unul de șindrilă, iar streșinile să fie mult ieșite în afară”⁷⁰. Și

67. *Ibidem*, p. 237-238.

68. *Ibidem*, p. 242.

69. Maria, regina României, *Țara pe care o iubesc. Memorii din exil*, p. 32.

70. *Ibidem*, p. 33.

Regina Maria vizitând barăcile bolnavilor de tifos exantematic, 1917

Arhivele Naționale ale României

pentru parcul de la Copăceni regina Maria avea un proiect de amenajare: „Plănuisem și o mică grădină secretă, cu alei pietruite, cu ziduri de jur împrejur, precum curtea interioară a unei mănăstiri. Mi-o imaginam plină de flori ce înconjurau ochiuri adânci de apă, rece și proaspătă în arșița verii. Planurile erau gata întocmite, le studiam zilnic, construind vis după vis – dar amânam să încep lucrările iar refrenul meu era: «După război!»⁷¹. După război, la mijlocul anilor `20, regina Maria își va împlini visul de transformare a Copăceniului, ajutată – ca și în cazul reamenajării castelului Bran – de arhitectul Karel Liman, creatorul castelelor Peleş și Pelișor din Sinaia. „Până la urmă – consemna regina Maria în 1924 – am reclădit căsuța de la Copăceni; i-am dăruit silueta solidă, cu coloane albe, pe care o visasem pentru ea, cu un acoperiș generos din șindrilă gri-argintie; mi-am plantat grădina, câte puțin în fiecare an, deoarece totul se mișcă încet acum, vremurile sunt grele”⁷².

Revenind la situația de la Iași – unde Primăria oferise drept reședință pentru Familia regală palatul Rosetti-Roznovanu, care fusese reamenajat în 1893 de arhitectul Paul Gottereau pentru acest scop – în cele din urmă regina Maria a optat pentru casa lui Dumitrache Cantacuzino-Paşcanu de pe Copou, care era sediu al Comandamentului Corpului IV Armată. De amenajarea casei s-au ocupat generalul Ballif, cu aghiotantul său, căpitanul Georgescu, și Frau Kopkow, care – consemna regina – „au trudit ca niște sclavi”. Regina ajută personal la „rânduit lucrurile prin casă, am aranjat puțin mobila, am încercat să acopăr puțin pereții oribili, care-mi fac silă. Neapărat trebuie să-mi fac un colțisor al meu, care să-mi amintească puțin de casă”⁷³. A doua zi „se atârnă pe pereți toate covoarele și

71. *Ibidem*.

72. Maria, regina României, *Țara pe care o iubesc. Memorii din exil*, p. 149.

73. Maria, regina României, *Jurnal de război. 1916-1917*, p. 241-242.

vechile lucruri pe care le-am avut, ca să ascundem urâtenia teribilă; vreau ca măcar camera mea să aibă cât de cât ceva care să amintească de mine”⁷⁴. Pentru a crea această atmosferă, regina Maria a adus câteva piese de mobilier din castelul Peleşor de la Sinaia, astfel încât după mutarea în casă putea consemna în *Jurnalul* său: „Dorm în încăperea în care s-a pus mobila mea din camera de aur, pe pătuțul îngust pe care mi l-a sculptat bătrânul Liman, după o imagine care mi-a plăcut”⁷⁵. Și aici, în condiții teribile de război, gustul artistic nu a părăsit-o pe regină, atentă la cele mai mici detalii în amenajarea reședinței temporare din capitala Moldovei. Decorul auriu primit de vechea casă Cantacuzino-Paşcanu nu a fost pe gustul tuturor, devreme ce o altă rafinată aristocrată, Maria (Maruka) Cantacuzino – descendentă a Rosetteștilor din Tescanii Bacăului și deloc lipsită de talent și gust artistic – scria în *Amintirile* sale că „cenușa boierilor noștri se revoltă, o simt aproape pe piele, împotriva invaziei de strălucire și a aurărilor actuale, a atitudinii mai mult decât disprețuitoare adoptată de dinastia străină față de boieria noastră”⁷⁶.

Cu o zi înainte de a se muta în noua reședință din Iași, pe 22 noiembrie/5 decembrie 1916, regina Maria primește vestea că „marea bătălie care trebuia să salveze Bucureștiul a fost pierdută, nu mai există speranță”⁷⁷. Cu toate acestea, regina rămâne optimistă: „Când mi s-a confirmat vestea cumplită, mi-am dat seama că, în ciuda a ceea ce se întâmplă, inima mea tot se agață de speranță. Până acum am trăit cu nădejdea de a mă întoarce la micul mormânt, acum e în mâinile dușmanului! Cât de greu îmi e! O clipă am simțit că o să mor de durere”⁷⁸.

A doua zi, după amiază, regina Maria și suita sa se mută din tren în noua locuință. Acum poate scrie cu bucurie că „e chiar tare plăcută, destul de confortabilă și bunul nostru colonel a reușit să aducă toate necesitățile materiale care lipseau, căzi de baie, cuptoare, cazane de rufe etc. Camerele mele sunt aproape frumoase, fiindcă le-am aranjat cu multe lucruri, covoare și câteva mobile confortabile, pe care le-am adus cu mine. Dintr-un adăpost oribil, am făcut o căsuță în care mă pot refugia fără să mă simt chiar atât de lipsită de orice cămin”⁷⁹. Obiectele de artă cu care au fost decorate interioarele reședințelor regale temporare de la Iași – casa Cantacuzino-Paşcanu și palatul Cuza – au fost aduse de la castelele Peleş și Peleşor din Sinaia sau de la palatele regale din București (Palatul Cotroceni și Palatul Regal din Calea Victoriei).

Spre exemplu, în 2 octombrie 1916 au fost ridicate de la castelul Peleş din Sinaia și transportate la Domeniul Coroanei de la Dobrovăț nu mai puțin de cincizeci de lăzi, conținând tablouri (douăzeci de lăzi), porțelanuri (o ladă), obiecte de artă (șase lăzi), tapiserii (trei lăzi), argintărie (două lăzi), covoare (șaptesprezece lăzi), la care se adăuga o ladă cu argintăria arhitectului Karel Liman⁸⁰. Două luni mai târziu, la 4 decembrie 1916, Administrația Domeniilor Coroanei informa Casa Regală că „lăzile cuprinzând obiectele Majestății Sale Regelui ce se găseau la Dobrovăț au fost transportate zilele acestea la gara Bârnova și depuse în trei vagoane”⁸¹. De la Palatul Regal din București au fost preluate în exilul de la Iași cincisprezece lăzi cu bunuri artistice și documente: 29 de tablouri și 60 de acuarele de Amedeo Preziosi și Carol Popp de Szathmary⁸².

Regina Maria împreună cu fiicele sale – principesele Elisabeta, Maria și Ileana – și principele Nicolae locuiau la etajul casei Cantacuzino-Paşcanu. „Camera Ilenei dădea într-a mea și aceasta era pentru mine o mângâiere”⁸³.

74. *Ibidem*, p. 243.

75. *Ibidem*, p. 245.

76. Maria Cantacuzino-Enescu, *Umbre și lumini. Amintirile unei prințese moldave*, ediția a doua revăzută, traducere din limba franceză de Elena Bulai, ediție, prefață, note, tabel cronologic și indice de C. Th. Ciobanu, Onești, Editura Aristarc, 2005, p. 324.

77. Maria, regina României, *Jurnal de război. 1916-1917*, p. 245.

78. *Ibidem*, p. 246.

79. *Ibidem*.

80. Documente provenite din arhiva lui Gh. T. Kirileanu, păstrate în colecțiile Muzeul de Istorie a Moldovei din cadrul Complexul Național Muzeal „Moldova” Iași, nr. inv. 3895 (documente comunicate în copie de domnul dr. Sorin Iftimi, cărui îi exprim și aici întreaga mea grațitudine). Lista obiectelor de patrimoniu preluate de la castelul Peleş menționează celebrele tablouri din colecția regelui Carol I al României (semnate de mari maeștri: Velasquez, Tizian, Rembrandt, Rubens, Rafael Sanzio, Tintoretto, El Greco, Murillo, Zurbaran, Klimt, Corregio, Van Dyck, Boticelli, Breughel, Canaletto etc), la care se adăugau piese reprezentative din colecția de arme a regelui Carol I (poarta veche de la Vidin, tunuri și obuze de la 1877, arme, sulite, drapele, sculpturi din bronz și lemn). Acestea din urmă au fost încartiruite, în august 1917, în cantonul de pe Domeniul Coroanei Dobrovăț, la Brighiu, lângă gara Bârnova.

81. *Ibidem*.

82. *Ibidem*. Tablourile erau expuse în Rotonda Palatului Regal (4), în Salonul roșu (2), în Cabinetul regelui (6), în Sala de muzică (3), în Fumoir (2) și în Apartamentul reginei Elisabeta (12).

83. Maria, regina României, *Povestea vieții mele*, vol. III, p. 97.

Fostul palat al domnitorului Alexandru Ioan Cuza, devenit reședință a regelui Ferdinand I

Arhivele Naționale ale României, filiala Iași

Prințului moștenitor Carol i-a fost amenajat un apartament la parter, în aripa dreaptă a casei. Tot la parter, dar în partea stângă, s-a amenajat o cameră și pentru regele Ferdinand I, până ce i s-a alocat o reședință specială în care să își poată desfășura activitățile de comandant suprem al armatei. Totuși, timp de o lună și jumătate, regele pribeag al României a folosit casa Cantacuzino-Pășcanu ca sediu oficial. Cum nu mai era spațiu disponibil, doamnele de onoare ale reginei au trebuit mutate în alte case din Iași. La etajul casei Cantacuzino-Pășcanu se afla salonul mare, care a fost folosit pentru consilii și consfătuiri, aici semnând regele Ferdinand I decretul de ratificare a înființării Ordinului „Mihai Viteazul”.

După mutarea regelui în fostul palat al domnitorului Alexandru Ioan Cuza din strada Lăpușneanu⁸⁴ (casă care fusese construită de Mihalache Cantacuzino-Pășcanu, fratele celui în a cărui casă locuia regina Maria), salonul mare de la etajul casei Cantacuzino-Pășcanu din Copou a fost transformat de regina Maria în atelier de croitorie și spațiu pentru ambalarea pachetelor ce urmau să fie distribuite răniților din spitale sau soldaților de pe front⁸⁵. Prezență activă în Iașii refugiului, unde s-a ocupat de un spital propriu, Maria (Maruka) Cantacuzino a fost una dintre apropiatele reginei Maria, pe care a vizitat-o de multe ori în reședința regală de la Iași. În după-amiaza zilei de 18 decembrie 1916, petrecută în „vasta casă veche, curtea boierească” a Cantacuzinilor, viitoarea soție a

84. Fostul palat al domnitorului Alexandru Ioan Cuza din Iași a fost decorat cu o parte din obiectele de artă și de patrimoniu preluate din castelul Peleş de la Sinaia și din Palatul Regal de la București. Cele 157 de lăzi din lemn și cufere, la care se adăugau 8 rulouri pentru covoare, au fost ridicate în 8/21 decembrie 1917 din gara Iași, de unde au fost „predate și transportate la cartierul M.S. Regelui din strada Lăpușneanu nr. 37”. (Complexul Național Muzeal „Moldova” Iași, Muzeul de Istorie a Moldovei, nr. inv. 3895).

85. Sorin Iftimi, Aurica Ichim, *Iași. Capitala României. 1916-1918*, București, Dar Development Publishing, 2017, p. 65.

Reședința din Iași a regelui Ferdinand I

Colecția Narcis Dorin Ion

compozitorului George Enescu constata că „doamnele de la Crucea Roșie se învârtesc în jurul reginei, pregătind tot felul de cutii pentru front, în vederea Sărbătorii Crăciunului. (...) În salonul cel mare pentru recepții, de la primul etaj, în mijlocul unor baloturi mari cu mărfuri, haine, mirodenii, dulciuri pentru săraci, care îi vor fericii pe mulți dintre bogații de azi, blonda regină Maria stă așezată, aparent liniștită sub vălurile de infirmieră”⁸⁶.

Atmosfera aceluia salon aristocratic devenit depozit de ajutoare este descrisă plastic și sarcastic de prințesa moldavă de la Tescani: „Un stup întreg de doamne și domnișoare, unele în uniforma Crucii Roșii, altele în costum sport – concentrate și febrile (temperatura urcă întotdeauna în anturajul unui suveran) – sunt absorbite de confecționarea unor pachete mici, îmbietoare, *Christmas presents*, destinate tragicelor spitale de pe front. Puerile, chiar derizorii aceste pachetele legate cu panglicuțe roz sau bleu, când te gândești la cei cărora le sunt destinate. Dar desfăcându-le, luând conținutul – câteva tablete de ciocolată, un cornet minuscul cu bomboane acidulate, o duzină de țigări și două sau trei batiste colorate – fiecare rănit, fiecare muribund se va simți îmbărbătat de chipul luminos al frumoasei lor regine, pe care-l evocă subțirelul, dar prestigiosul pachetel regal”⁸⁷.

Imediat după mutarea în noua reședință, regina Maria a fost copleșită de „o mare de oameni. Toată lumea vrea să fie sub protecția mea: francezi, englezi, americani, doctori, asistente, civili. Munca e grea, fiindcă mijloacele mele s-au împușinat foarte mult și riscă să se împușineze cu fiecare zi. Încerc, totuși, să ajut unde pot, să găsesc soluții, să-mi folosesc influența”⁸⁸. Astfel, reședința regală din Iași devine centrul atenției tuturor, către care se

86. Maria Cantacuzino-Enescu, *Umbre și lumini. Amintirile unei prințese moldave*, p. 324.

87. *Ibidem*, p. 324-325.

88. Maria, regina României, *Jurnal de război. 1916-1917*, p. 246.

Regina Maria în fața unui spital de campanie organizat de Crucea Roșie Americană, cu colonelul Anderson (stânga) și generalul Verblonsky (dreapta)

Arhivele Naționale ale României

îndreptau toate speranțele unei populații dezorientate, aflată într-o situație limită. Aceasta cu atât mai mult cu cât regele Ferdinand I era mai tot timpul pe front, la Iași rămânând regina Maria să reprezinte familia regală și autoritatea statului român. Aici, în casa Cantacuzino-Pășcanu, regina Maria va primi – pe 9/22 decembrie 1916 vizita sorei sale mai mari, Victoria Melita (Ducky), căsătorită cu marele duce Kiril Vladimirovici al Rusiei, care aduce cu ea „o mulțime de rufărie și feșe, un dar minunat, primit cu recunoștință”⁸⁹. Cele două surori participă la ședința Parlamentului, unde sunt întâmpinate foarte călduros și unde discursul regelui Ferdinand I este primit cu „multe aplauze”. „E o mare alinare s-o am alături pe sora mea dragă, după trei ani de despărțire, și ce ani! Ce ani îngrozitori!” – consemnează regina Maria⁹⁰.

O lună mai târziu, marea ducesă Victoria Melita revine la Iași, de data aceasta cu un tren încărcat cu ajutoare: „provizii nesfârșite, minunate pentru soldații mei și pentru spitale, mii și mii de lucruri: cămăși și pantaloni, mănuși și cearșafuri, halate de spital și feșe, medicamente și lucruri de cusut, o donație generoasă, splendidă, care pentru noi e mai scumpă decât aurul. E o binecuvântare de nedescris, fiindcă de la o zi la alta situația ni se îngreunează tot mai mult. Despachetatul nostru a umplut casa de o senzație minunată de mulțumire și entuziasm”⁹¹. Marea

89. *Ibidem*, p. 271.

90. *Ibidem*.

91. *Ibidem*, p. 292-293.

ducesă a avut un rol important în politica acelor timpuri, pe care ni-l deslușește I. G. Duca: „În această privință e drept să adaug că i-a fost și ne-a fost de mare folos vizita pe la sfârșitul lunii ianuarie a sorei sale, Marea Ducesă Kiril. Această femeie inteligentă și cu o judecată mai ponderată decât Regina a înțeles repede că nu era ceasul intrigilor și al schimbărilor și prin urmare a exercitat toată influența, reala influență, pe care o avea asupra Reginei pentru a o convinge să dea tot sprijinul ei guvernului și să înlăture clevetitorii. Brătianu văzuse la Petersburg pe Marea Ducesă, îi vorbise. Ea îi făgăduise concursul și i l-a dat cu o lealitate de care Brătianu i-a rămas sincer îndatorat”⁹².

La Iași, regina Maria și-a dedicat energia vizitelor la spitalele de pe front, unde a adus multă alinare răniților și bolnavilor. „În fiecare zi mă duceam între răniți, treceam din sală în sală – consemna regina în 1918. Toți mă vroiau între dânșii, fiecare soldat dorea să vadă pe Regină. Niciodată n-am lăsat o chemare fără răspuns și cutreieram pretutindeni, fără să mă descurajeze vreo privire, vreo oboseală, vreun drum cât de lung”⁹³. Scenele teribile pe care le-a văzut și suferința de pe chipurile soldaților răniți s-au întipărit adânc în memoria acestei regine care a avut curajul aproape nebunesc de a înfrunta bolile războiului pentru a-și împlini nobila misiune de „soră de caritate”, din care a făcut o adevărată meserie în vremea războiului. După terminarea imensei tragedii pe care a reprezentat-o Marele Război de acum un secol, regina Maria mărturisea acest vis obsesiv: „Câteodată mi se pare însă că rătăcesc printr-un vis fără sfârșit. Îi văd culcați pat lângă pat, ochii lor mă întâlnesc, mă urmăresc, mă sorb... N-am știut niciodată până astăzi ce înseamnă să fii prada atâtor ochi. S-ar părea că privirile lor îmi smulg inima din piept, le simt ca o povară pe care abia mai pot să o îndur. Mă aplec spre fața lor trudită, le strâng mâinile întinse, mi-așez degetele pe frunțile arzătoare, le scrutez privirile ce se sting, ascult cuvintele șoptite...”⁹⁴.

De pe paturile de suferință, soldații mai au totuși puterea de a-i ura reginei lor să devină suverana României Mari: „Dumnezeu să-ți ajute să te faci împărăteasă, împărăteasa tuturor românilor”. În contextul dramatic al războiului, în care armata română a suferit înfrângerile din anul 1916, care au dus la retragerea autorităților la Iași, o astfel de urare putea părea doar un vis. Nu și pentru regina Maria, care – cu o intuiție fantastică – a crezut cu tărie în victoria armatei române și în renașterea României: „Mi s-a părut în această clipă că ceva minunat coborâse deodată în inima mea zdrobită, ceva sfânt și grozav, ceva care era mai mult decât puteam îndura... În vremurile de nădejde, urarea aceasta era, fără îndoială, atingătoare, dar acum îmi apărea mare și sfântă, căci se rostea într-o clipă când cel mai întunecos dezastru ne copleșise țara, când armatele noastre se retrăgeau pas cu pas în fața suviolului dușmanilor noștri”⁹⁵. Pentru idealul unirii tuturor românilor suferința soldaților răniți în marile bătălii ale anului 1917 aproape că nu mai contează, după cum constată regina în vizitele sale: „Buze încleștate mi-o spun, glasuri pline de nădejde mi-o strigă: *Ce înseamnă suferința noastră, dacă tu te faci împărăteasă, împărăteasa tuturor românilor?*”. Noblețea unor asemenea sacrificii pentru țară o emoționează pe regină: „Sunt atât de mișcătoare aceste cuvinte când pornesc de pe patul răniților care văd în mine împlinirea visului pentru care își dau viața! Mă simt așa de mică, așa de umilită în fața răbdării lor stoice, ochii mi se umplu de lacrimi și îmi dau seama că trebuie să mulțumesc lui Dumnezeu pentru măreția acestei credințe”⁹⁶.

Concomitent cu vizitele pe front și în spitalele din Moldova, regina Maria a desfășurat în Iași refugiuului o impresionantă operă caritabil-socială, care a constat în reorganizarea Societății de Cruce Roșie și procurarea de medicamente. Pentru recunoașterea meritelor ostașilor români, este instituit ordinul „Crucea Reginei Maria”, pe care suverana l-a conferit cu generozitate în 1917 și 1918. Se adaugă, firesc, acțiunile de diplomație și negociere cu Aliații, pe care regina Maria le-a desfășurat cu mult tact în folosul cauzei naționale, cum o va face și la Paris în 1919. Iarna teribilă, lipsa hranei și invazia soldaților ruși în Moldova fac situația și mai dificilă, pe care regina Maria și contemporanii săi o descriu în pagini de mare dramatism.

Ministrul Franței la Iași, contele de Saint-Aulaire, consemna în amintirile sale tragedia din spitalele Iașului: „În această Moldovă suprapopulată, subalimentată, devastată, mizeria și foametea, din care ia naștere tifosul

92. I. G. Duca, *Memorii*, vol. III. p. 161.

93. Maria, regina României, *Gânduri și icoane din vremea războiului*, p. 8.

94. *Ibidem*, p. 8-9.

95. *Ibidem*, p. 11.

96. *Ibidem*, p. 9.

Spitalul de campanie „Principele Mircea” de la Ghidigeni

Colecția Narcis Dorin Ion

exantematic, făceau mai multe victime decât focul inamicului. În spitalele care refuzau să mai primească lume, lipsea totul în afară de devotament. Lipseau lemnele, rufăria, pansamentele, instrumentele chirurgicale, lipseau anestezicele. Răniții și bolnavii le implorau pe infirmiere să pună capăt suferințelor lor, să-iucidă. Urletele de durere acopereau gemetele muribunzilor. (...) Grădini funebre erau aceste săli de spital, unde în timpul iernii crengi de brad și ramuri de merișor sau flori în primele zile ale primăverii împlinesc cum pot această dragoste pentru natură care, la români, nu se stinge decât odată cu ei. În mijlocul acestei vegetații, lumânările aprinse la căpătâiul morților și muribunzilor aminteau de un altar tulburat de strigăte de durere⁹⁷.

În acest decor funebru, prezența reginei Maria a mai adus ceva alinare răniților suferinzi. Sacrificiul suveranei este consemnat pentru posteritate de diplomatul francez: „În fiecare dimineață, regina, în ținută de infirmieră, însoțită de o doamnă de onoare și de o echipă de brancardieri voluntari, se ducea la gară pentru a primi răniții. Câteodată, când se deschidea ușa unui vagon, se constata că nici unul dintre călători nu mai mișca: cei doisprezece soldați sau refugiați bolnavi muriseră de frig. (...) Regina și femeile cele mai elegante ale societății românești înfruntau moartea și, ceea ce este desigur mai greu, înfrângeau oboseala nu a unei zile de opt ore, ci a unor zile care se prelungeau până noaptea, cu șaisprezece sau optsprezece ore de muncă, pe cât de respingătoare, pe atât de primejdioasă în mijlocul miasmelor fetide degajate de gangrena gazoasă. Cât despre regina Maria, să nu mai vorbim despre curajul ei. Curajul presupune frică și energia de a o învinge. Sentiment necunoscut de suverană, a cărei îndrăzneală pare invulnerabilitate prin optimismul pe care-l emană și un miracol permanent⁹⁸.

97. Conte de Saint-Aulaire, *Confesiunile unui bătrân diplomat*, traducere din franceză de Ileana Sturza, introducere și note de Mihai D. Sturza, București, Editura Humanitas, 2003, p. 96.

98. *Ibidem*, p. 97.

În afară de misiunea sa în spitalele de pe front, Regina Maria a scris articole pentru ziarul „Neamul Românesc”, editat de Nicolae Iorga, unde au apărut și fragmente din cartea *Țara mea*, în traducerea marelui istoric. „Nu mi-aș fi închipuit, odată cu capul – mărturisese regina în 9/22 mai 1917 – că voi putea eu, în timp de război, să scriu pentru ziarul lui Iorga articole pe care lumea le va socoti cât se poate de bune. Eu, care niciodată nu scrisesem și care, la drept vorbind, aveam o idee prea puțin bună despre darurile mele intelectuale. Ei bine, se vede că în ziua de azi se întâmplă multe lucruri neașteptate”⁹⁹. În vara anului 1917 regina Maria a călătorit mult prin satele Moldovei, pe la moșiile unde erau amenajate spitale pentru răniți: la Țibăneștii lui Petre Carp (unde principele moștenitor Ferdinand venea cândva la vânătoare, iar acum soldații ruși locuiau în conacul liderului conservator, ca o ironie a soartei!), la Tescanii Marucăi Cantacuzino („locuință dragă, năpădită de această mulțime blegită și plină de puroi, care își pansează rănilile, stă să i se taie brațe și picioare, îndopându-se cu lucrurile șterpelite din sat sau din împrejurimi, îmbătându-se cu vinul din butoaiele noastre, peste votca lor faimoasă”¹⁰⁰), la Ruginoasa (fosta reședință a domnitorului Alexandru Ioan Cuza, cu un castel „zidit într-un stil fals gotic, cât se poate de urât și vopsit în culoare cenușie deschisă”, care avea în schimb camere „de proporții frumoase și foarte răcoroase”¹⁰¹), la Pașcani (unde „prințesa Maria Moruzi are un foarte frumos conac bătrânesc, cu un cerdac cu stâlpii de piatră sculptată, la fel cu cel de la Mogoșoaia”¹⁰²).

Palatul Chrissoveloni de la Ghidigeni
Colecția Narcis Dorin Ion

Cel mai drag i-a fost reginei Maria domeniul bancherului Jean Chrissoveloni de la Ghidigeni (județul Galați), unde, în confortul palatului de inspirație franceză, familia regală (în special regina Maria, principele Carol și principesele Marioara și Ileana) a petrecut multe clipe de răgaz în anii crunți ai războiului. Aprecierea reginei pentru ospitalitatea familiei Chrissoveloni este deseori notată în *Jurnal*: „Întotdeauna îmi face bine prezența lui Sybille [Chrissoveloni], are ceva încântător, atât de simplu, atât de vesel, atât de viu, atât de loial. *Elle me remonte d'une façon extraordinaire*¹⁰³. Pe lângă asta, are o casă splendidă; e foarte bine aranjată, bine îngrijită, ca să nu mai spun că Sybille mă primește cu atâta dragoste, încât totul devine frumos. (...) Am savurat aerul de țară, plăcut și liniștit, într-o încăpere plină de trandafiri, care aparține unei ființe pe care o iubesc și o apreciez, fără zgomote de afară”¹⁰⁴. Palatul Chrissoveloni din Ghidigeni a devenit, în vara anului 1917, un fel de cartier general al spitalelor din Moldova de sud, dar și una dintre reședințele temporare ale reginei Maria, care a avut aici lungi discuții cu generalii armatei române, cu diplomații străini și cu decidenții politici ai vremii. În 5/18 septembrie 1917 regina Maria și regele Ferdinand I s-au bucurat, în salonul lui Sybille Chrissoveloni de la Ghidigeni, de acordurile viorii lui George Enescu – „puțină muzică divină, care mi-a liniștit nervii prea încordați”¹⁰⁵. A doua zi – în timp ce „Nando s-a simțit ceva mai bine, dar a rămas la pat” – regina Maria l-a primit la prânz pe generalul Eremia Grigorescu, pe

99. Maria, regina României, *Povestea vieții mele*, vol. III, p. 188.

100. Maria Cantacuzino-Enescu, *Umbre și lumini. Amintirile unei prințese moldave*, p. 330.

101. Maria, regina României, *Povestea vieții mele*, vol. III, p. 200.

102. *Ibidem*.

103. E extraordinar cum mă repune pe picioare. (fr.).

104. Maria, regina României, *Jurnal de război. 1917-1918*, p. 27-28.

105. *Ibidem*, p. 188.

Regina Maria în spitalul de campanie de la Ghidigeni. Mai 1917

Arhivele Naționale ale României (propunere color: Cornel-Constantin Ilie)

Regina Maria împreună cu personalul spitalului Sfântul Sava din Iași, 1917

Arhivele Naționale ale României

Jean Chrissoveloni
Colecția Narcis Dorin Ion

care l-a „tratat cu toată amabilitatea de care am fost în stare, ca să-i îndulcesc dezamăgirea că nu l-a văzut pe Nando decât puțin, iar atât cât l-a văzut a fost un Nando prost dispus și posomorât”¹⁰⁶.

Jean Chrissoveloni a fost cel care i-a propus reginei Maria, în august 1916, crearea unui serviciu de ambulanțe, luând inițiativa de a comanda și echipa mașinile. În 18/31 august 1916, regina consemna optimistă în *Jurnal*: „vești bune despre automobilele-ambulanță pe care le pregătesc împreună cu Jean Chrissoveloni, sperăm că nu vor mai întârzia prea mult”¹⁰⁷. O zi mai târziu, seara, regina Maria a intrunit în palatul Știrbey de la Buftea „comitetul pentru ambulanțele mele”, format din Alexandru Constantinescu-„Porcu”, ministrul agriculturii și domeniilor, dr. Constantin Angelescu, ministrul lucrărilor publice, Constantin Basarab-Brâncoveanu, Mihai Cantacuzino, Barbu Știrbey, Henri Catargi, Jean Chrissoveloni și principele Carol. „Eu – consemna regina Maria, la 19 august/1 septembrie 1916 – am dat 50.000 franci. Carol 50.000. Mișu 20.000. Brâncoveanu 20.000. Jean Chrissoveloni 500.000. Frumoasă sumă într-o singură zi! Ambulanțele (automobile și săli de operație mobile) le-a comandat deja Jean Chrisso., care e, în fond, inițiatorul întregului proiect”¹⁰⁸. După un an de eforturi încununate cu succes, regina Maria constata priceperea, entuziasmul și devotamentul lui Jean Chrissoveloni: „Jean Chrisso. se pricepe de minune la tot ce face și nici o însărcinare nu e prea mare pentru el, e o binecuvântare că am parte de ajutorul lui. Dar se ține mereu în spate”¹⁰⁹.

106. *Ibidem*, p. 189.

107. Maria, regina României, *Jurnal de război. 1916-1917*, p. 113.

108. *Ibidem*, p. 115.

109. *Ibidem*, p. 31.

Regina Maria la Ghidigeni, 1917

Arhivele Naționale ale României

Convins de necesitatea creării unui spital modern, Jean Chrissoveloni a pus la dispoziția reginei clădirea sălii de tenis de pe domeniul de la Ghidigeni, în care a fost amenajat un mare spital denumit *Principele Mircea*, care – nota regina la 31 mai/13 iunie 1917 – „e un model în toate privințele, o clădire enormă, construită cu gândul de a face în ea un teren de tenis acoperit și prefăcută acum într-un spital splendid, în care sunt îngrijiiți și ruși, și români. Au chiar și câteva surori de caritate rusoaice, iar rușii ajută și ei cu mâncare. Totul e administrat de un doctor francez foarte inteligent, Codrulier. Am rămas de-a dreptul încântată de tot, era curat, practic, făcut cu seriozitate, erau disponibile toate lucrurile posibile fără luxuri stupide, deși se găsea și câte ceva în plus. Cât despre sălile de operație și de pansare, erau adevărate modele, la fel și sala și încăperile de deparazitare. Nici nu se putea mai bine”¹¹⁰.

La spitalul din Ghidigeni, principesa Maria (Mignon) se va implica în ajutorarea soldaților răniți. Când regina Maria a vizitat spitalul de la Ghidigeni, în 31 iulie/13 august 1917, „Mignon plecase deja mai devreme de la gara Nichișeni, pe jos, împreună cu un polițist, ca să se prezinte la ora obișnuită la spital și să-și ia prin surprindere colegile de acolo. Grăsuna mea cea cuminte era tare bucuroasă și nerăbdătoare, cum rar am văzut-o, iar când am ajuns la spital muncea deja de zor. Am rămas mult acolo, umblând printre răniți; saloanele sunt pline și au fost aduse aici cele mai grave cazuri – răni cumplite! Tocmai îi bandajau – trebuie să mărturisesc că au fost clipe groaznice, de peste tot răsunau țipete”¹¹¹. Drept recunoștință pentru implicarea sa în administrarea activității Societății „Regina Maria” și a spitalului de la Ghidigeni, Sybille Chrissoveloni va fi decorată de către regină, în 17/30 iulie 1917, în numele regelui Ferdinand I, cu Crucea „Regina Maria”.

În vara anului 1917, regina Maria s-a implicat foarte mult în amenajarea spitalelor din Moldova, unul dintre ele fiind organizat în fostul conac al Rosetteștilor de la Căiuți (județul Bacău), în care erau tratați 500 de răniți. Spitalul de la Căiuți, care purta numele „Regina Maria”, a fost inaugurat în 29 iunie/12 iulie 1917, în prezența suveranei „într-o casă albă fermecătoare și în câteva barăci, toate foarte bine aranjate, curate și practice. Colette Plagino a făcut aici o muncă admirabilă, a pus lucrurile în ordine, fără să se sinchisească de greutatea pe care a trebuit să le

110. *Ibidem*, p. 27-28.

111. *Ibidem*, p. 116.

Conacul Rosetti de la Căiuți, transformat în spital de campanie

Colecția Radu Beldiman

depășească, ba chiar bucurându-se de ele”¹¹². Spitalul din Căiuți era unul dintre centrele mari în care erau aduși răniții, fiind deservit de „doi doctori francezi excelenți, care fac o muncă admirabilă și își păstrează mereu buna dispoziție”¹¹³.

Cel mai mare centru al spitalelor *Regina Maria* a fost cel de la Coțofenești, pe valea Troțușului, în județul Bacău. Spitalul a fost construit în lunile aprilie-mai 1917, după proiectul arhitectului Dumitru Hârjeu. Vizitând spitalul în construcție, în 24 aprilie 1917, generalul Alexandru Averescu, comandantul Armatei a II-a, constata că „proiectul a fost făcut pe baza unei idei cât se poate de strâmte. Am spus arhitectului Hârjeu, un om foarte priceput, să lărgească proiectul în socoteala Armatei și să comunice aceasta Direcțiunii Generale a Sănătății Publice”¹¹⁴. Acest spital din Coțofenești a devenit celebru în timpul războiului și a provocat multe comentarii în epocă, datorate unor episoade nu tocmai morale petrecute aici. Când a devenit prim-ministru, generalul Averescu a ordonat o anchetă a situației de la Coțofenești, însărcinându-l cu această ingrată misiune pe generalul Arthur Văitoianu, cel care construise barăcile de lemn în care era amenajat spitalul și cel ale cărui fice fuseseră implicate în administrarea spitalului. Rezultatul anchetei fiind negativ, a rămas doar „problema moralității în legătură cu răscolirea tuturor raporturilor etice în timp de război”, după cum inspirat scria Constantin Argetoianu¹¹⁵. Același talentat memorialist, de profesie medic, găsea următoarea explicație psihologică a evenimentelor petrecute la Coțofenești: „Când toate legile morale sunt răsturnate, când oamenii aleargă după oameni să se omoare, când epidemiile și mizeria și toate privațiunile care sunt consecința lor exasperează nervii și întetesc patimile, când promiscuitatea sexurilor impusă

112. *Ibidem*, p. 73.

113. *Ibidem*, p. 122.

114. Mareșal Alexandru Averescu, *Notițe zilnice din războiu (1916-1918)*, cu 62 ilustrații în text, ediția a III-a, București, Editura „Cultura Națională”, [1935], p. 152.

115. Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, vol. III, Partea a V-a (1916-1917), ediție și indice adnotat de Stelian Neagoe, București, Editura Humanitas, 1992, p. 110.

**Regina Maria pe treptele spitalului de campanie de la Căiuți / Regele Ferdinand vizitând
spitalul organizat de regina Maria la Căiuți, 1917**

Muzeul Național de Istorie a României / Arhivele Naționale ale României

de împrejurări răstoarnă barierele materiale ridicate de confortul pașnicilor civilizației, când viața și ziua de mâine par iluzii efemere – e natural ca și criteriile morale să se altereze și ca anumite acte să nu mai aibă semnificația și importanța care li se atribuie în timp normal. Am cunoscut femei tinere și cumsecade care au făcut prostii în timpul războiului, prostii de care se minunau și ele că le săvârșiseră, odată înapoiate în pașnica lor casă din București. Așa văzute lucrurile, să nu ne mirăm prea mult dacă regina va fi închis ochii asupra multor fapte întâmplare și pe care nu le-ar fi putut opri. Așa au fost și cele de la Coțofenești, pe care poate nici nu le-a știut. Pe rochia ei albă, de mamă a răniților, Coțofeneștii nu pot fi o pată¹¹⁶.

La Coțofenești a fost amenajată și o reședință temporară a reginei Maria, care nota în *Jurnal*, la 27 iulie/9 august 1917, că „îmi doresc mult să plec la Coțofenești, dar nu mă lasă încă să mă duc nicăieri, din cauza nesigurantei situației¹¹⁷. Peste nici o săptămână, în 2/15 august 1917, împreună cu soții Chrissoveloni și cu generalul Ernest Ballif, regina Maria ajunge la Coțofenești, loc „frumos, înconjurat de păduri, cu dealuri pe fundal, cu vedere spre Troțuș”, unde „generalul Văitoianu și Jean Chrisso[veloni] mi-au construit acolo o căsuță de lemn încântătoare, puțin mai sus de spital, cu vedere în două părți asupra Troțușului¹¹⁸.

După ce a vizitat spitalul din Coțofenești – „spital de campanie demn de a fi dat drept exemplu, pe lângă faptul că e construit cu un gust extraordinar, într-un loc superb” – regina Maria a mers la „căsuța mea, care e una dintre cele mai adorabile, ordonate și practice construcții pe care mi le-aș fi putut imagina, cu două pridvoare mari, deschise, de fiecare parte a văii, astfel încât mereu ai umbră într-o parte sau în cealaltă și de oriunde te poți bucura de o priveliște minunată. Casa e clădită cu cel mai bun gust, fiecare detaliu e fermecător și, cum e pe vârful unui deal, am făcut o mică galerie din lemn, acoperită, care duce până la ea, ca un coridor cu coloane de lemn cu forme românești – e o comoară¹¹⁹. Regina Maria a fost încântată nu numai de priveliștea minunată asupra

116. *Ibidem*, p. 111.

117. Maria, regina României, *Jurnal de război. 1917-1918*, p. 109.

118. *Ibidem*, p. 123.

119. *Ibidem*.

Regina Maria la Coțofenești, 1917

Arhivele Naționale ale României

Trotușului și de arhitectura exterioară a casei, dar și de compartimentarea interioară a micii reședințe temporare din Coțofenești: „casa e construită ingenios și, deși foarte mică, e destul de încăpătoare: are o cameră centrală, cu o masă octogonală mare, care servește drept salon de mese și dă într-o parte înspre camera mea, în cealaltă înspre camera lui Nicky, iar în față înspre unul din pridvoarele acoperite. Pe lângă dormitorul meu, destul de mare, mai sunt trei dormitoare și o baie pentru mine. Ceva mai departe e o anexă lunguiată, cu bucătăria și câteva camere pentru servitori, de fapt niște căbănuțe de lemn. E o jucărie adorabilă, unde mai pui că se reflectă în ea un gust perfect, nu mi-aș dori să fie nimic altfel”¹²⁰.

Așa după cum fiecare dintre doamnele din înalta societate patrona câte un spital în Iași sau în orașele din Moldova, regina Maria l-a ales pe cel de la Coțofenești, pe care îl considera „spitalul meu” și în administrarea căruia s-a implicat cu mult zel. Timp de zece zile (22 august/4 septembrie - 1/14 septembrie 1917), regina Maria s-a stabilit la Coțofenești, împreună cu principele Nicolae. Prima zi și-a petrecut-o în spital „trecând de la o baracă la alta”, vizitând răniții, oferindu-le mici cadouri și constatând că „bucuria lor la vederea mea și gândul că voi rămâne printre ei o vreme erau emoționante”¹²¹.

Vizita inopinată a reginei la spitalul din Coțofenești a surprins-o pe soția generalului Văitoianu, deoarece „nu știa nimeni că vom veni” și „fiindcă nu-mi aranjase casa”¹²². Reginei i-a convenit situația „fiindcă astfel le pot eu rândui pe toate cum vreau de la început”. Pasiunea pentru decorația interioară a reginei s-a manifestat și

120. *Ibidem*, p. 149-150.

121. *Ibidem*, p. 150.

122. *Ibidem*, p. 149.

**Regina Maria la casa
din Coțofenești, 1917**
Arhivele Naționale ale României

În cazul casei din Coțofenești, ca și în cazul reședinței amenajată în casa Cantacuzino-Paşcanu din Iași sau a celei din Bicz. În chiar prima zi a sosirii la Coțofenești, în timp ce regina vizita spitalul, servitorii i-au „despachetat lucrurile aduse ca să-mi înfrumusețez căsuța cea rustică, pe care am prefăcut-o în scurtă vreme într-o comoară mică. Câteva covoare românești în culori vii, bine alese, câteva icoane vechi, câteva vase pline de flori și fructe de pădure de toamnă, ici-colo câte o bucată de broderie cu textură sobră, nimic țipător, pe patul meu și pe mese câteva dintre cuverturile mele prețioase indiene de un galben stins, iar în combinație cu ele câte o pată vie de albastru, covoare albastru cenușii și albe pe podele și camera mea a devenit perfectă. În sala care va fi și salon de mese mi-am atârnat covoarele galbene tivite cu albastru, cu o icoană veche pe fiecare, în mijlocul mesei am pus un pătrat vechi de broderie groasă, de un roșu stins, iar pe ea o strachină țărănească plină de fructe de pădure de un albastru-negru închis, pe care mi le-a aranjat cu pricepere Nicky; efectul a fost perfect”¹²³.

Cu toate că era modestă, regina Maria își declara admirația pentru casa din Coțofenești, mărturisind că „iubesc locurile acestea și îmi ador căsuța de jucărie – rareori mi s-a întâmplat să locuiesc într-un adăpost atât de mic, fiind de-a dreptul obligată să car după mine o mulțime de oameni”¹²⁴. La Coțofenești, regina Maria l-a avut invitat la prânz pe „marele Averescu”, în 24 august/6 septembrie 1917, cu care a discutat îndelung situația militară. A doua zi, împreună cu generalul Averescu, regina a „umblat prin barăci, împărțind decorații răniților, ceea ce, firește, le-a făcut o mare bucurie”¹²⁵. „La ora 11 – consemna generalul Averescu în *Jurnalul* său – s-au decorat numeroși răniți din spitalul Coțofenești. Decorațiile au fost puse pe pieptul lor, personal, de M.S. Regina”¹²⁶. În 26 august/8 septembrie 1917, regele Ferdinand I a sosit la Coțofenești, însoțit de generalul Râmniceanu și Barbu Știrbey. „La zece și jumătate – consemna regina în *Jurnal* – i-am lăsat pe Nando și pe Averescu împreună, uitându-se pe hărți, și m-am dus la răniții mei, dintre care mulți vor fi evacuați azi, mulți dintre cei care-mi deveniseră prieteni mai apropiați. (...) Mai târziu a venit și Nando, spre marea încântare a răniților, fiindcă acum soldații îl adoră. Am luat prânzul cu Nando și însoțitorii lui, la masa mea octogonală, și am stat mult de vorbă”¹²⁷. A doua zi, oaspeți la cină sunt regele Ferdinand I și principele Carol. „După masă – scrie regina – Nando a venit cu mine la spital. Am trecut prin toate barăcile cufundate în semiîntuneric și am împărțit câtă alinare am putut, am auzit multe gemete de durere, dar am cules și multe vorbe înduioșătoare de recunoștință. Unul, care stătea în întuneric deplin, văzându-mă că mă aplec peste el a oftat de plăcere și m-a rugat să mai vin neapărat «fiindcă durerea i se pare mai ușoară cu mine aproape»”¹²⁸.

Rolul reginei Maria în timpul refugiului de la Iași a fost esențial, suverana îndeplinind cu stoicism misiuni dintre cele mai ingrate, în spitale

123. *Ibidem*, p. 150.

124. *Ibidem*, p. 153.

125. *Ibidem*, p. 158.

126. Mareșal Alexandru Averescu, *Notițe zilnice din războiu (1916-1918)*, p. 210.

127. Maria, regina României, *Jurnal de război. 1917-1918*, p. 162.

128. *Ibidem*, p. 164.

sau pe front. Contemporanii nu au ezitat să remarce implicarea reginei Maria în evenimentele tragice ale Marelui Război. Dintre aceștia, cea mai frumoasă pagină despre regina Maria la Iași a scris-o Constantin Argetoianu, causticul om politic și memorialistul fără pereche al acelei epoci. „La Iași, fiindcă vorbim de Iași, regina Maria și-a îndeplinit cu prisosință îndatoririle ei – scria boierul din Breasta Doljului. A fost cât a putut mai mult în mijlocul celor care aveau nevoie de o mângâiere, de o îmbunătățire a soartei sau a traiului. O găsim în tranșee printre combatanți, în rândurile înaintate; o găsim în spitale și în toate posturile sanitare, printre răniți, printre bolnavi; o găsim de față la toate adunările care încercau să facă puțin bine. N-a cunoscut frica de gloanțe și de bombe, cum n-a cunoscut teama și scârba de molimă sau nerăbdarea față de eforturile așa de des inutile provocate de dorința ei de mai bine. Regina Maria și-a îndeplinit datoria pe toate fronturile multiplei sale activități, dar înainte de toate pe acela al îmbărbătării și ridicării morale a celor ce trăiau în jurul ei și aveau să hotărască, în cele mai tragice clipe, de soarta țării și a neamului. Se poate afirma că, în timpul pribegiei noastre în Moldova, regina Maria a întrupat, și a întrupat frumos, aspirațiunile cele mai înalte ale conștiinței românești”¹²⁹.

În aceeași notă de admirație față de faptele reginei Maria se situează și celălalt mare memorialist al epopeii românilor în Primul Război Mondial, Ion G. Duca, colaborator apropiat al suveranilor României în acele vremuri tragice: „Regina, cu o energie mai presus de orice laudă, ajutată de ficele ei, mergea din spital în spital. Cu un dispreț desăvârșit de pericol, nu pregeta să se arate unde epidemia era mai violentă. Nu mii, zeci de mii de soldați răniți și bolnavi au văzut-o în acele luni la căpătâiul lor. Ea a trăit atunci cea mai frumoasă pagină a vieții ei. O pagină pentru care, orice s-ar fi întâmplat în urmă, România îi datorește o admirativă recunoștință. Pe de altă parte, prin bărbăția ei aproape virilă a impus respectul tuturor străinilor ce se aflau sau se perindau prin Iași și ne-a adus mari și netăgăduite servicii”¹³⁰.

La sfârșitul lunii iunie 1918, regina Maria s-a mutat de la Iași la reședința de pe Domeniul Coroanei de la Bicaz¹³¹, pe Valea Bistriței, în județul Neamț. Bicazul va fi locul în care, la finele Primului Război Mondial, în lunile iulie-octombrie 1918, familia regală și-a găsit liniștea în reședința construită de antreprenorul nemțean Carol Zani, între anii 1912-1913, după planurile arhitectului Alexandru Baucher¹³², cel care construise în 1914 și reședința regală de la Segarcea (județul Dolj). La 24 iunie/7 iulie 1918, în timpul refugiului de la Iași, regina Maria avea să-și amintească astfel momentul deciziei de a se muta în reședința de la Bicaz: „Începurăm să vorbim despre plecarea noastră la Bicaz, unul din Domeniile Coroanei, în frumoasa vale a Bistriței. Era un loc de o frumusețe idilică. Deși casa nu era destul de încăpătoare, puteam, înghesuindu-ne puțin, să ne luăm acolo reședința cu toții la un loc. Viața în oraș ajunsese de nesuferit și simțeam nevoia unei odihne mai lungi în aerul curat de la țară. (...) În sfârșit, veni și

Regina Maria și generalul Averescu, 1917

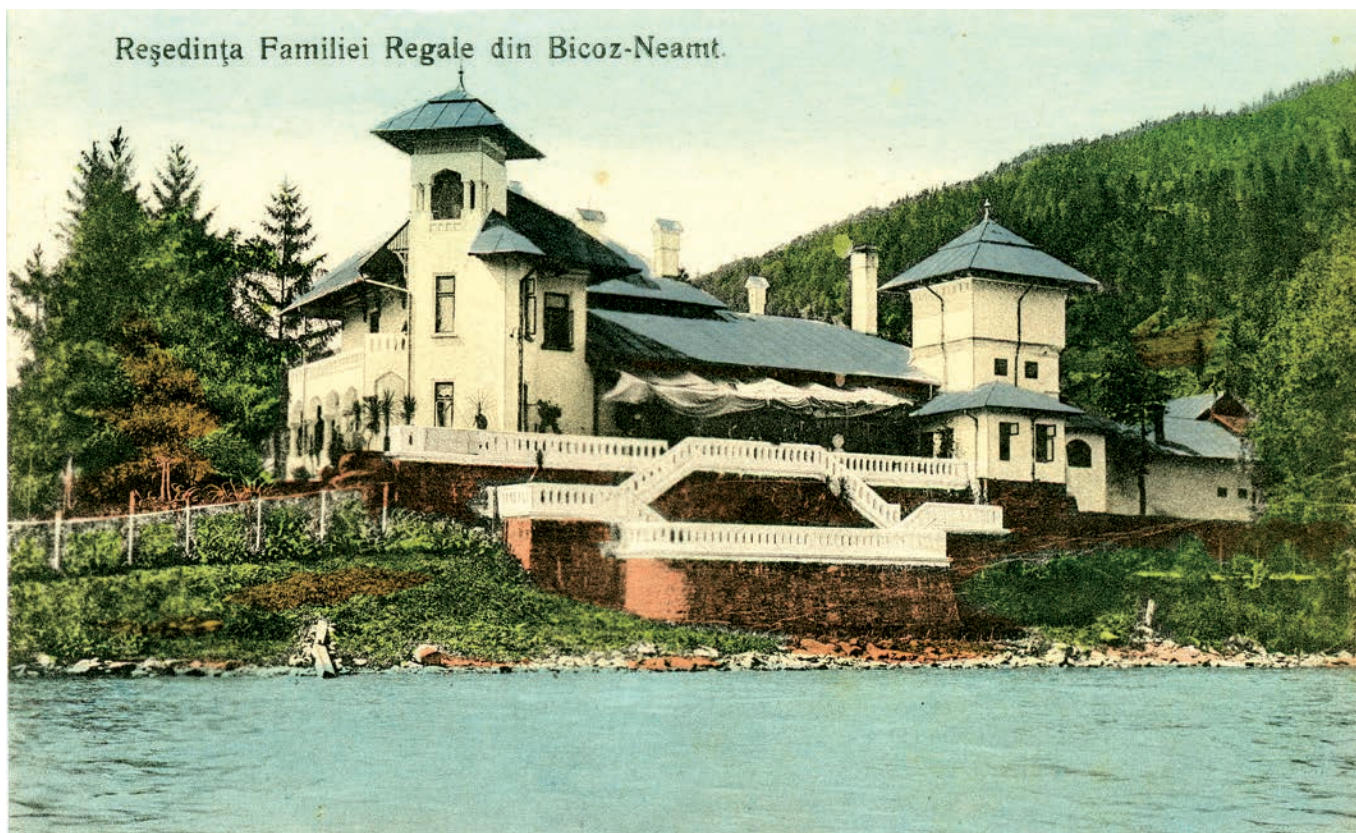
Arhivele Naționale ale României

129. Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, vol. III, Partea a V-a (1916-1917), ediție și indice adnotat de Stelian Neagoe, București, Editura Humanitas, 1992, p. 109.

130. I. G. Duca, *Memorii*, vol. III, p. 161.

131. Vezi Constantin Armășescu, *Monografia Domeniului Bicaz din județul Piatra Neamț*, București, Tipografia „Gutenberg”, Joseph Gobl, 1906; Nicolae Șt. Noica, Ștefan Petrescu, *Domeniul Coroanei, instituție model a lui Carol I*, după 130 de ani, cuvânt însoțitor Andrew Popper, șeful onorific al Casei Majestății Sale Regelui Mihai I, București, Editura Vremea, Asociația Kultura, 2014, p. 98-103.

132. Vezi planul reședinței regale în volumul semnat de Mihaela-Cristina Verzea, Nicolae Dumitrașcu, *Familia regală a României. Pagini de istorie din ținutul Neamțului*, Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra Neamț, 2015, p. 184.

Reședința de la Bicaz în care familia regală a petrecut ultimele luni ale anului 1918

Colecția Narcis Dorin Ion

ziua fericită când părăsirăm Iași pentru a ne muta la Bicaz. Schimbarea orașului cu aerul de munte a fost o mare ușurare și ne dădurăm seama îndată cât de mult bine ne făcea. Senina viață de la țară ne potoli nervii încordați; ne bucurarăm de priveliștea frumoasei văi, de satele mici și drăgălașe, de vechile biserici și mănăstiri și în curând ajunserăm foarte buni prieteni cu țărani al căror port, aici, e foarte pitoresc. Din valea cea mare se deschid o mulțime de vâlcele; în fiecare zi, descopeream câte un peisaj nou, iar florile de câmp constituiau un neîncetat prilej de încântare¹³³.

Regina Maria ajunge la Bicaz sâmbătă, 30 iunie/13 iulie 1918, ca să vadă „cum am putea să ne facem loc cu toții la conac cât așteptăm să se termine construcția casei mele”¹³⁴. Conștientă de dificultatea unei asemenea întreprinderi în vremuri de război, regina mărturisea că „nu mi-aș fi îngăduit un asemenea capriciu dacă aș fi știut ce greutatea avea să pricinuiască sau cât avea să coste. Toate prețurile s-au dublat, s-au triplat, s-au înzecit, e greu de găsit oameni, e o problemă serioasă să le asigurăm hrana”¹³⁵. Cum principele Nicolae a fost trimis la conacul Polizu-Micșunești din Maxut (județul Iași), spațiul reședinței de la Bicaz a fost suficient pentru restul familiei. „Ocupând fiecare colțișor – nota regina – familia noastră se poate înghesui în casa cea mare și albă. Eu voi avea chiar două camere bune și frumoase, dar, pentru că le ocup eu, alții vor trăi mult mai neconfortabil, așa că sper din tot sufletul să se termine totuși căsuța mea”¹³⁶. În acel moment era gata temelia noii case și începuse ridicarea scheletului, dar regina a întâmpinat mari greutăți cu „transportul materialelor și găsierea de oameni care să lucreze la drum”. „Va fi o

133. Maria, Regina României, *Povestea vieții mele*, vol. III, p. 388, 390.

134. Maria, Regina României, *Jurnal de război. 1918*, p. 214.

135. *Ibidem*, p. 214-215.

136. *Ibidem*, p. 215.

casă adorabilă – era convinsă regina – dar îmi pare rău că mi-a venit ideea să cer să mi se facă, fiindcă pricinuieste atâtea probleme”¹³⁷.

Întocmai ca la Iași, și la Bicz regina s-a implicat personal în amenajarea interioarelor reședinței regale. „Primul lucru pe care l-am făcut – arată regina în *Jurnalul* său – a fost să scot totul din cele două camere ale mele și să dau jos toate tablourile, ca să nu am altceva decât cei patru pereți albi, pe care-i voi umple după ideile mele; voiam ca locul să rămână cât mai gol și, mai ales, să nu am în camera mea nimic al cărei aspect să-mi displacă. M-am săturat de semieleganța încăperilor mele din Iași, am nevoie să mă înconjur cu puțin bun-gust, mi-a ajuns atâta urățenie. Prefer să nu am mai nimic în camere decât să am lucruri urâte. Deocamdată, le voi decora cu lucrurile pe care le-am pus deoparte pentru prețioasa mea casă neterminată, care va fi o adevărată comoară de bun-gust simplu, precum cea de la Coțofenești, și cred că îmi va ieși ceva drăguț, fiindcă am avut curajul să-mi despachetez colecția de vase persane albastre, ceea ce n-am făcut de când am plecat de la Cotroceni, și câteva covoare bune; astfel, pot crea cât ai clipi un plan de culori plăcut, în albastru și alb, scoase în evidență de covoarele în nuanțe blânde, foarte întunecate. O, ce frumos voi face totul – dar casa va fi tare plină”¹³⁸.

La finalul amenajărilor, regina Maria era pe deplin mulțumită, după cum mărturisește în *Jurnal*: „Mi-am împodobit foarte frumos cele două camere, cu covoare bune, colecția mea de vase persane albastre și câteva scaune confortabile și mese mari. Pentru căsuța aceasta am pus să se vopsească toate draperiile într-un albastru foarte drăguț, iar pe câteva le-am folosit pentru camerele mele de aici. Am chiar și o baie în care se intră drept din dormitorul meu, așa că sunt instalată chiar regește. Nando are un apartament asemănător chiar dedesubt, iar fetele mele își au încăperile de partea cealaltă a coridorului față de el, în timp ce Ileana-dragă și Nini împart o cameră la etaj, cu mine”¹³⁹.

Bucuria aceasta este umbrită de știrea asasinării țarului Nicolae al II-lea al Rusiei (vărul Nicky), care îi provoacă reginei Maria „o tristețe fără margini. Firește, nu avem detalii, ne întrebăm ce orori trebuie să fi îndurat. Nu avem nici o cale să comunicăm cu familia”¹⁴⁰. În 18/31 iulie 1918, la Bicz, regina Maria organizează „un parastas foarte simplu și înduioșător pentru bietul Nicky. Eu am insistat să se țină. Familia lui era foarte religioasă, rugăciunile pentru morți însemnau enorm pentru ei. Bietul Nicky, ce sfârșit tragic și lugubru, ce decădere dintr-o glorie și putere extraordinare”¹⁴¹. Aici, la Bicz, în septembrie 1918, regina Maria scrie un amplu și emoționant portret al țarului Nicolae al II-lea, „împăratul la glasul căruia milioane de supuși puteau să se teamă sau să se bucure”, vorbind despre ultimul cărmuitor al Rusiei nu ca un judecător ci ca „cineva din același sânge și neam cu el, ca cineva care l-a iubit și l-a cunoscut din zilele copilăriei”¹⁴².

Cu excepția unor asemenea vești triste sau a unor noutăți de pe front, programul reginei, al regelui și al fiicelor lor cuprindea plimbări lungi pe jos și ajutorarea orfanilor din zonă. „Tihna aceasta e aproape incredibil de plăcută – notează regina în *Jurnal*. Nici o audiență, nici o întâlnire, nici un spital! Dar, încet-încet, am să-ncep să caut săracii și să-i ajut”¹⁴³. În 11/24 iulie 1918, regina Maria, împreună cu regele Ferdinand I și fiicele lor, vizitează bisericile vechi de pe lângă Hangu: „Una, o clădire fermecătoare, era încadrată de doi stejari uriași, iar la cealaltă, cu o așezare adorabilă, pe celălalt mal al Bistriței, nu se poate ajunge decât cu un fel de pod plutitor foarte primitiv. Localnicii s-au bucurat nespun să ne vadă și ne-au urmat, tineri și bătrâni, culegându-ne tot timpul flori. (...) Valea Bistriței e splendidă și are priveliști foarte diferite”¹⁴⁴.

Viața familiei regale curgea lin la Bicz, într-o atmosferă pașnică și idilică. Plimbările în natură devin un ritual zilnic pentru regina Maria și fiicele sale. „Acum umblu cât e ziua de lungă, zi de zi, în costumul meu românesc, cu fustă de un roșu aprins, plisată, cămașă veche, cu broderie bogată și broboadă groasă și albă. E foarte comod și îi

137. *Ibidem*.

138. *Ibidem*, p. 215-216.

139. *Ibidem*, p. 223.

140. *Ibidem*, p. 224.

141. *Ibidem*, p. 231.

142. Vezi articolul *Țarul Nicolae*, în volumul *Maria, regina României, Gânduri și icoane din vremea războiului*, p. 118-155.

143. *Maria, Regina României, Jurnal de război. 1918*, p. 225.

144. *Ibidem*.

**La Bicz: regele Ferdinand I
cu principele Nicolae, 1918;
regina Maria pe terasa reședinței
regale, 1918**

Colecția Narcis Dorin Ion
Arhivele Naționale ale României

încântă pe localnici. Am luat cu mine țigări și biscuiți ca să le dau tuturor celor pe care i-am întâlnit pe drum” – consemna regina în *Jurnalul* său, la 12/25 iulie 1918¹⁴⁵. După amiezele sunt obișnuite pentru regină: „ceai cu Barbu, plimbare în automobil cu familia, la cinci și jumătate, la vânatoare de bisericuțe vechi, spre marea încântare a localnicilor de peste tot, care își manifestă marea plăcere de a ne vedea în mijlocul lor”¹⁴⁶.

În ziua de Sfântul Ilie a anului 1918 – „zi frumoasă, limpede și însorită” – regina îl primește la Bicz pe colonelul Joe Boyle. O revedere emoționantă cu un prieten drag, despre care regina mărturisea că „îmi place să fiu alături de el și să-l înconjur cu toate atențiile delicate de care sunt în stare”¹⁴⁷. Aproape zilnic, de acum înainte, regina îl va vizita pe colonelul Boyle în mica lui căsuță din Bicz („foarte primitivă, dar curată și primitoare”) sau vor face împreună călătorii în satele din ținutul Neamțului, descoperind noi bisericuțe și peisaje încântătoare. „Îl socotesc pe Boyle – scria regina la 30 iulie/12 august 1918 – mai presus de alții și mă consider onorată că l-am cunoscut pe Joe Boyle, regele Klondike-ului; e un om dintr-un milion și le mulțumesc lui Dumnezeu, providenței, sortii, oricărei puteri strănii ce mi l-a scos în cale, fiindcă și-a găsit în mine cel mai mare admirator și persoana care-i poartă cea mai multă recunoștință pentru ce a făcut și ce face în continuare; îi sunt recunoscătoare pentru că există. Chiar dacă drumurile ni se despart din nou, n-am să uit niciodată ce am simțit pentru el, e unul din lucrurile bune din viața mea”¹⁴⁸.

În acea vară fierbinte a anului 1918, reședința regală de la Bicz s-a transformat într-un adevărat cartier general al politicii românești. Aici regele Ferdinand I îi primește pe generalii armatei române, pe oamenii politici, pe ambasadorii țărilor aliate. În 20 iulie/2 august 1918 suveranul îi are ca oaspeți la prânz pe generalii Hârjeu și Cristescu (pe care „i-a cam scuturat din amorțire”¹⁴⁹), pentru ca a doua zi să ia micul dejun cu prim-ministrul Alexandru Marghiloman¹⁵⁰. Cu toate acestea – consemnează regina Maria în 8/21 august 1918 – „gretățile lui Nando cu guvernul se înmulțesc, miniștrii comit tot felul de fapte de neiertat care fac să-ți fiarbă sângele în vine, dar care au fost greu de împiedicat”¹⁵¹.

În 11/24 august 1918, la aniversarea regelui Ferdinand I, are loc la reședința din Bicz un „prânz oficial cu toată pompa. Marghiloman a ținut un discurs. Nando a răspuns. S-a dat glas unor sentimente admirabile, exprimate de buze în care nu credeam prea tare. Viața e o piesă ciudată, în care drama și comedia se împletesc în mod bizar”¹⁵². Spre finalul lunii august, generalul Averescu ia prânzul la Bicz cu regina Maria, cu care „înfiripă o conversație foarte agreabilă”¹⁵³.

145. *Ibidem*, p. 226.

146. *Ibidem*.

147. *Ibidem*, p. 236.

148. *Ibidem*, p. 246-248.

149. *Ibidem*, p. 235.

150. *Ibidem*, p. 237.

151. *Ibidem*, p. 269.

152. *Ibidem*, p. 273.

153. *Ibidem*, p. 291.

**Regina Maria cu principesele
Elisabeta, Mărioara și Ileana
la Bicz, 1918**

Colecția Narcis Dorin Ion

Regina Maria pe terasa reședinței regale de la Bicz, 1918

Arhivele Naționale ale României

Tot la conacul din Bicz familia regală a sărbătorit, în 5/18 august 1918, a cincisprezecea aniversare a principelui Nicolae, ocazie cu care regele Ferdinand I i-a dăruit o pușcă, „motiv de foarte mare bucurie”. „A venit cu automobilul de la Maxut, cu Denize și Balș – își amintea regina. A crescut formidabil de mult în ultimul an. (...) Dintre toți copiii mei, el e cel mai activ, îmi seamănă cel mai mult în mișcările iuți și fără ezitare, e mereu gata să facă ceva, să inventeze ceva, să se apuce de ceva. Are o inteligență ascuțită, nu învață prea rău și are un fel al lui de a se strecura pe loc în orice inimă”¹⁵⁴. Mai târziu, în 30 septembrie /13 octombrie 1918, familia regală sărbătorește la Bicz ziua principesei Elisabeta. „I-am dăruit un ceas de aur, plat și pătrat. (...) Își dorea cu ardoare unul. Nando i-a dăruit o colecție *Larousse* întregă, de care toată familia are de gând să profite”¹⁵⁵.

Reședința regală din Bicz a fost martora celei de-a 43-a aniversări a reginei Maria, în 16/29 octombrie 1918, eveniment consemnat cu oarecare tristețe în *Jurnalul* suveranei:

„Am ajuns la a 43-a aniversare. Îmbătrânesc, tare păcat. Mai am atâtea de făcut și îmi pare rău fiindcă pe oricare dintre noi o părăsește frumusețea câte puțin, an de an, iar poporului îi plăcea să mă considere frumoasă; într-un fel, era una dintre datoriile mele, singura de care nu sunt răspunzătoare; când voi ajunge de-a dreptul urâtă, vor crede, într-un fel, că e vina mea, deși nu va fi, iar cea mai întristată de schimbare voi fi eu însămi; an după an trebuie să mă supun degradării frumuseții mele. Niciodată n-am fost prea vanitoasă, dar m-am obișnuit de atâtea vreme să fiu considerată drăguță, încât, când nu voi mai fi așa, mi se va părea că trăiesc în pielea altcuiva”¹⁵⁶. În ceas aniversar, regina Maria a fost surprinsă nu numai de trecerea anilor, de ploaia torențială și vremea foarte apăsătoare, dar mai ales de atitudinea regelui Ferdinand I, care „a sosit devreme, a fost foarte rece și absent, a uitat să mă felicite, nu

154. *Ibidem*, p. 255.

155. *Ibidem*, p. 350.

156. *Ibidem*, p. 368.

reuşise să-mi facă rost de nici un cadou, a vorbit vag despre ideea de a-mi da nişte bani de care să mă folosesc pentru mine sau pentru săracii mei, după cum vreau, dar nu ştia unde-i sunt banii etc. etc.”¹⁵⁷.

La Bicz, regina Maria primeşte, în 2/15 septembrie 1918, vestea că fiul cel mare, principele Carol, a dispărut de pe front şi a lăsat trei scrisori: „una Lisabettei, una lui Nando şi una lui Lambrino, fratele fetei sub a cărei vrajă se află de ceva vreme”¹⁵⁸. Durerea reginei era dată de faptul că fiul său nu i-a trimis nici o vorbă. Între alte presupuneri de moment, intuiţia reginei că principele ar fi fugit cu tânăra Zizi Lambrino se va adevăra. „I-aş înţelege dorinţa de a se duce ca soldat, ştie că aş înţelege – mărturisirea regina – dar poate că a fugit cu fata, iar purtarea aceasta ştie că aş găsi-o ruşinoasă”¹⁵⁹. A doua zi, 3/16 septembrie 1918, lucrurile se lămuresc prin scrisoarea pe care principele Carol i-o adresase lui Puiu Filitti, în care „spunea că a plecat cu ea fiindcă o iubeşte şi o consideră mireasa lui; că aici nu poate face nimic, că e urât şi persecutat de nemţi, că îşi va putea sluji ţara mai bine în altă parte! Scrisoarea unui om cuprins pe jumătate de nebunie” – concluziona regina Maria¹⁶⁰.

A doua zi, soseşte la Bicz vestea căsătoriei principelui Carol cu Zizi Lambrino, la Odessa, fapt consemnat astfel de regina Maria: „Veştile pe care le-am primit sunt dezastruoase. A ajuns la Odessa, unde chiar s-a căsătorit cu ea, iar ştirile despre nebunia pe care a făcut-o au fost trimise deja prin telegraf, prin Berlin, la Bucureşti! Cum a putut (...) acum, în clipele acestea, să ne părească pentru o asemenea fiinţă, să ne părească pe noi, ţara lui, munca lui, regimentul lui, speranţele, ambiţiile, visurile lui, ca un dezertor, să-şi părească postul. Cum a putut? (...). Ce răătăcire l-a lovit? Ce nebunie i-a tulburat mintea?”¹⁶¹. După o întrevvedere lămuritoare cu principele Carol la Iaşi, în 7/20 septembrie 1918, regina Maria poate reveni la Bicz mai liniştită, unde primeşte ştiri pozitive de pe front, care „ne umplu de speranţă inimile neliniştite şi prea greu împovărate, ne dau curajul de a îndura lupta cumplită pe care o ducem noi înşine”¹⁶².

Ca o mamă iubitoare şi prietenă a fiului său, regina Maria negociază cu regele şi generalii salvarea principelui Carol, acuzat de dezertare şi condamnat la domiciliu obligatoriu la Mănăstirea Horaiţa. Aici îl vizitează părinţii săi, în 20 septembrie/3 octombrie 1918. „Avea să fie prima întâlnire a lui Carol cu tatăl lui. Am plecat cu inima grea, foarte îngrijorată – scria regina în *Jurnal*. Dar, mulţumită intervenţiei energice, bărbăteşti a crediciosului nostru Boyle, am găsit terenul gata pregătit, iar Carol a acceptat condiţiile aspre care i s-au impus. Se învoieşte cu anularea căsătoriei şi promite că nu va încerca s-o vadă pe fată, până când tatăl lui nu consideră potrivit, ceea ce s-ar putea să nu se întâmple înainte de semnarea păcii generale. (...) A fost o întâlnire tristă, mă durea inima pentru băiat”¹⁶³. La fel va fi şi ziua de 3/16 octombrie 1918, când principele Carol va împlini 25 de ani şi va fi vizitat la Mănăstirea Horaiţa de mama şi surorile sale. „Îl văd cum se scufundă, cum îşi distruge viaţa pentru o fată despre care ştim că nu merită nimic, e cu totul altfel decât şi-o închipuie el, în orbirea lui – scria regina. (...) Am luat un prânz tare nefericit, toate trei surorile plâneau, iar eu îmi reţineam cu greu lacrimile”¹⁶⁴. Principele Carol vedea lucrurile total diferit de mama sa, prin prisma iubirii care îl măcina. „Cu Mama – nota Carol în jurnalul său de la Mănăstirea Horaiţa – am avut o discuţie teribilă şi îngrozitoare, în care am declarat, din nou, că hotărârea mea era luată, de-a nu te părăsi, şi că, dacă se pun prea multe piedici dorinţei de-a te vedea, voi arunca, din acest moment, totul peste bord. Apoi, ea a venit cu tot felul de orori ce i s-au spus despre tine şi atunci am simţit paharul revărsându-se şi ţi-am luat apărarea într-un mod feroce şi am început să vociferez. În sfârşit, ne-am calmat şi mi-a spus că, orice s-ar întâmpla, ea nu vede cum aş putea să reiau viaţa publică prea curând”¹⁶⁵.

După trei săptămâni, regina Maria hotărăşte să părăsească Biczul. Decizia este luată în 25 octombrie/7 noiembrie 1918: „Am hotărât să plec duminică, nu mai rezist! Evenimentele sunt prea interesante şi totul se

157. *Ibidem*.

158. *Ibidem*, p. 301.

159. *Ibidem*, p. 303.

160. *Ibidem*, p. 304.

161. *Ibidem*, p. 305.

162. *Ibidem*, p. 329.

163. *Ibidem*, p. 340.

164. *Ibidem*, p. 352.

165. Carol al II-lea, *Între datorie şi pasiune. Însemnări zilnice*, vol. I (1904-1939), ediţia a II-a, revăzută şi completată de Marcel-Dumitru Ciucă şi Narcis Dorin Ion, Bucureşti, Editura Curtea Veche, 2003, p. 95.

întâmplă atât de repede, încât cred că Germania va cădea în genunchi. (...) Visul României Mari pare să devină realitate, e atât de neașteptat, încât nici nu-mi vine să cred. M-am obișnuit atât de tare cu dezastrul și necazurile de la începerea războiului, încât nu mă pot obișnui cu ideea că se poate să vină, în sfârșit, și ceasul nostru¹⁶⁶.

Bicazul, cu peisajele sale încântătoare, va fi și locul în care regina Maria, pasionată creatoare de frumos, spera să își construiască o „casă de vis”, o casă de piatră care „va putea sta în picioare veacuri întregi”¹⁶⁷. O mărturisește clar în 19 iulie/1 august 1918, când „seara am ieșit cu Nando și Lisabetha. Caut întotdeauna locul pe care să-mi clădesc «casa albă a visurilor mele». Azi l-am găsit: un plai minunat, pe o înălțime sub care se desfășoară un șir de pajiști verzi de o frumusețe dumnezeiască; pajiști ce se coboară treptat în chip de terase, având drept fundal Ceahlăul. Dacă mi-aș clădi casa pe o culme, aș așeza-o spre un fundal de munți încruntați și de codri întunecoși, însă în fața mea s-ar desfășura o largă și zâmbitoare întindere de verdeață. N-ar fi nimic prea împrejmuit și totuși ar fi un cadru măreț și romantic. l-am făcut pe Nando și pe Lisabetha să-mi împărtășească entuziasmul; au găsit și ei că ar fi cel mai minunat loc pentru o casă albă în stil de mănăstire. (...) Acest loc e o minune, în care odată și odată, cu voia lui Dumnezeu, voi clădi «Casa purificată a bătrâneții mele». Numele ce i-am ales e «Fata Morgana»¹⁶⁸. Din păcate, acest vis al reginei Maria nu se va mai împlini, deoarece alte proiecte rezidențiale – reamenajarea castelului Bran și construirea reședințelor de la malul mării, de la Mamaia și Balcic – îi vor absorbi resursele și energia creatoare de frumos între anii 1920 și 1930.

La un an de la trecerea în eternitate a reginei Maria și în amintirea visului său de a clădi o nouă reședință la Bicaz, marele istoric Nicolae Iorga, prietenul și sfătuitorul suveranei din anii războiului, a luat inițiativa, ca președinte al Comisiunii Monumentelor Istorice, de a construi la Bicaz „Mănăstirea «Maicii Domnului a tuturor mângâierilor», așa cum a dorit în viață Regina Maria și cum a lăsat scris la moarte”¹⁶⁹. Iorga le cerea nemțenilor „ca un îndreptățit și binemeritat omagiu pentru Marea Noastră Dispărută” să sprijine „cu românească faptă această inițiativă de respectuoasă dragoste pentru memoria Reginei Maria”¹⁷⁰. Din cauza izbucnirii războiului și uciderii lui Nicolae Iorga, nici acest vis nu avea să se împlinească întru eternizarea memoriei reginei Maria pe meleagurile nemțene.

Plecarea de la Bicaz – în 28 octombrie/10 noiembrie 1918 – a coincis cu abdicarea Kaiserului Wilhelm al Germaniei și gestul regelui Ferdinand I de a ordona mobilizarea generală. Regina scrie cu entuziasm că „suntem din nou alături de Aliații noștri, reintrăm în luptă. Germanii au fost somați să ne părăsească țara sau ... să lupte! Rămâne de văzut ce va urma”¹⁷¹. Îndemnul reginei, în noiembrie 1918, era „să stăm neclintiți, să nu cădem în rătăcire fiindcă ne-am ajuns ținta. Nu trebuie să uităm prețul jertfelor, nu trebuie să uităm câte vieți s-au pierdut, nici grozăvia care a suspinat de la un capăt la altul al pământului”¹⁷².

Până în 16/29 noiembrie 1918 regele Ferdinand și regina Maria vor locui în reședințele din Iași, pentru ca la 18 noiembrie/1 decembrie 1918 – „după doi ani lungi de exil” – să revină triumfători în București, unde în gara Băneasa au fost întâmpinați de generalii Berthelot și Prezan. „Se încheie o zi grandioasă, o zi extraordinară, amețitoare, de entuziasm nestăpânit – consemna regina pentru eternitate. (...) Orașul pur și simplu înnebunise. Mi se părea că până și casele, străzile și pietrele de pavaj strigau, aclamau, se bucurau împreună cu mulțimea. Am trecut călare printr-o mare de urale asurzitoare. Steaguri peste tot, oameni înghesuți la fiecare fereastră, pe fiecare acoperiș, ca să nu mai vorbesc de stradă. (...) Tot orașul era în delir. Lipsiserăm doi ani, cunoscuserăm toate ororile ocupației, cu tot ce aduce ea, iar acum ne întorceam victorioși, în ciuda nefericirilor, ne întorceam după ce împliniserăm Visul de Veacuri, Visul de Aur al României. Ne întorceam în România Mare – ne întorceam ca regele și regina tuturor românilor! E aproape de necrezut, dar e adevărat!”¹⁷³.

166. Maria, Regina României, *Jurnal de război. 1918*, p. 378.

167. *Ibidem*, p. 236.

168. Maria, Regina României, *Povestea vieții mele*, vol. III, p. 393-394. În *Jurnal de război*, regina Maria preciza: „Numele pe care l-am ales e «Fata Morgana», fiindcă deocamdată e o viziune tare îndepărtată și firavă. Dacă se va construi vreodată, îi voi păstra numele de Fata Morgana”. (Maria, Regina României, *Jurnal de război. 1918*, traducere de Anca Bărbulescu, ediție îngrijită de Lucian Boia, București, Humanitas, 2015, p. 235).

169. Mihaela-Cristina Verzea, Nicolae Dumitrașcu, *Familia regală a României. Pagini de istorie din ținutul Neamțului*, p. 148.

170. *Ibidem*, p. 148-149.

171. Maria, Regina României, *Jurnal de război. 1918*, p. 384.

172. Maria, Regina României, *Gânduri și icoane din vremea războiului*, p. 194.

173. Maria, Regina României, *Jurnal de război. 1918*, p. 420-421.

În acea zi de 1 decembrie 1918, după toate ceremoniile și slujbele religioase, regina Maria a plecat, într-un automobil deschis, la Cotroceni! Prima vizită este făcută la biserică („atât de liniștită, slab luminată”), la mormântul micului Mircea. „Iată clipa de care mă temeam – avea să consemneze regina în *Jurnalul* său. Într-acolo se îndreptase tot dorul meu în acești doi ani lungi, frământați și tragici – acolo, la bisericuța veche, unde micul mormânt de-abia fusese închis când am plecat noi. M-am întors la tine, Mircea, micuțul meu, după doi ani – eu, care fugisem, mamă cu inima frântă și regină învinsă, m-am întors victorioasă, pare-se că, într-adevăr, sunt dintre cei care înving! Dar tu ești mort, Mircea, micuțul meu, nici bucuria, nici durerea noastră nu te mai ating în niciun fel; în lumea întregă au murit atâția oameni care nu se pot bucura de ceasul victoriei – dar n-au avut parte nici de suferințele pe care le-au îndurat cei vii! (...) Am îngenunchat lângă mormântul tău, Mircea – nu știu dacă m-am rugat, dar mi-am amintit, micuțul meu, mi-am amintit totul, totul, din toată inima”¹⁷⁴. O mărturisire târzie a reginei Maria evocă acel moment emoționant: „Când am pătruns în sfârșit în umbra bisericii și am îngenunchiat lângă mormântul micuțului ce așteptase acolo singur timp de doi ani nesfârșiți, mi se părea că lipsisem de fapt o viață întreagă – eram acum altă femeie –, războiul tăiase o creștătură adâncă între viața care fusese și cea care urma să fie, era ca o prăpastie ce făcuse două vieți separate dintr-una singură și era greu de găsit puntea dintre acestea două. Mircea nu mai aparținea vieții celei noi, vieții necunoscute ce începea de azi – el era o comoară ascunsă pe vecie, un vis luminos aparținând vieții celeilalte, lăsate în urmă odată cu tinerețea mea...”¹⁷⁵.

La palatul Cotroceni, familia regală este întâmpinată de bătrânii servitori (Steinbach, Berkan, Kirila, Pinoșanu, Fortuna), în timp ce „servitorii germani, fiindcă în mare parte se purtaseră rușinos, s-au făcut nevăzuți”¹⁷⁶. Momentul revederii reședinței atât de dragi este descris pe larg de regină: „Casa părea uriașă – n-a fost stricat nimic, deși, firește, e destulă dezordine, dar mult mai puțină decât aș fi crezut. Întoarcerea a fost ciudată, dar, în unele privințe, într-un totul naturală; acum că ne-am întors, parcă nici n-am fi fost plecați atât de mult. Am luat prânzul cu toată suita noastră, în salonul nou care-mi era atât de drag și pe care-l decorasem cu atâta plăcere. Mobilele au fost mutate de la locul lor, dar în mare parte sunt încă aici. A fost ciudat și plăcut să mâncăm din nou în farfuriile elegante de porțelan, cu flori frumoase pe masă, și să bem din pahare delicate”¹⁷⁷.

Seara aceea istorică de 1 decembrie 1918 s-a încheiat la Cotroceni printr-o cină în marea sală de bal a palatului, la care au participat 120 de oameni: „miniștrii aliați, miniștrii de acum și din trecut ai României, ofițeri străini, ofițeri români, bucovineni etc. Nando a ținut un discurs foarte frumos și foarte demn. E drept că și subiectul era ușor și plăcut. După aceea, conversații cu o mulțime de oameni, întoarcerea acasă și odihna binemeritată. M-am culcat în scumpa mea cameră argintie, înconjurată de toate lucrurile care-mi plăceau cândva. Ciudată lume, tare ciudată. Biruință, într-adevăr!”¹⁷⁸.

Crezând cu tărie în viitorul țării sale, în acel „măreț ceas al împlinirilor”, regina Maria își încheia gândurile dedicate Marelui Război cu o rugămintă adresată poporului român: „Te rog, poporul meu, dă-mi și mie un loc printre cei care au întocmit o Românie mai mare și mai bună, pentru care am luptat cu toții împreună, în care avem o înflăcărată credință, eu cu voi toți”¹⁷⁹.

Acum, în anul Centenarului Marii Uniri – când se împlinesc un secol de la desfășurarea acelor evenimente istorice ce au dus la crearea României Mari și când comemorăm opt decenii de la trecerea în eternitate a reginei Maria – credem că rolul excepțional al reginei Maria a României în timpul Primului Război Mondial trebuie subliniat cu asupra de măsură. Poate că bronzul unor artiști contemporani va eterniza în București și în țară, în anul 2018, chipul acestei mari creatoare de istorie, care a iubit România mai presus de orice.

174. *Ibidem*, p. 422.

175. Maria, regina României, *Țara pe care o iubesc*, p. 145.

176. Maria, Regina României, *Jurnal de război. 1918*, p. 422.

177. *Ibidem*, p. 429.

178. *Ibidem*, p. 430.

179. Maria, regina României, *Gânduri și icoane din vremea războiului*, p. 195.

MEMORABILIA MARIA REGINA

MANTIA DE ÎNCORONARE A REGINEI MARIA

Proiect: Costin Petrescu

Atelier: București / Elena Niculescu-Frunzeanu,

Școala de Sericicultură și Țesătorie

1921 - 1922

Lamé, mătase, fir de aur, hermină,

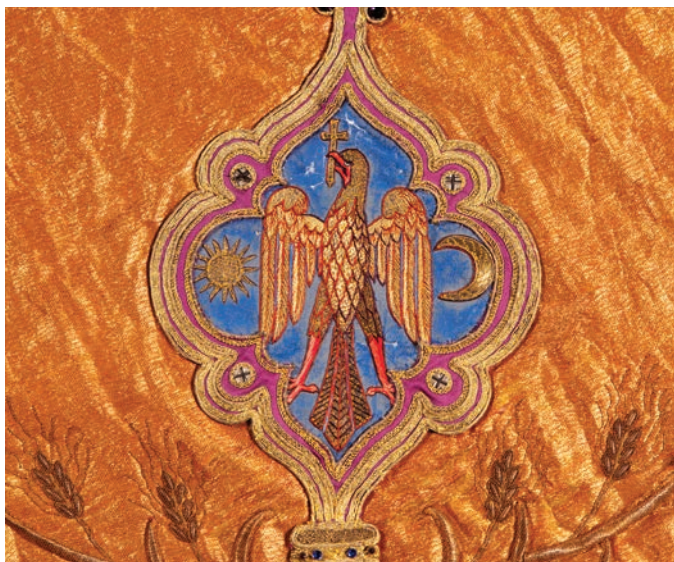
pietre semiprețioase

263 x 314 cm

Nr. inv.: 12587 T. 132a

Muzeul Național Peleş

COROANA REGINEI MARIA

Proiect: Costin Petrescu/Regina Maria

Atelier: Falize Frères, Paris

1922

Aur; pietre semiprețioase: turcoaze (16),
ametiste (12), opaluri (68), chrysoprazuri (32),
granate (16); catifea

Laminare, turnare, ciocănire, presare,
poansonare, sudură, gravare, cizelare și brunare
22,5 x 17,5 cm (bază - exterior); 21 x 16 cm (bază
- interior); 18 cm (înălțime); 1853,84 g (1952,90 g,
împreună cu căptușeala de catifea)

Nr. inv.: 37412

Muzeul Național de Istorie a României

CASETĂ

Atelier românesc
1893
Argint aurit, email, diamante, rubine, smaralde
Turnare, cizelare
35,5 cm x 27,5 cm x 30 cm; 7573,9 g.
Nr. inv.: 69487
Dăruită principesei Maria de către doamnele
din București, la venirea în România
Muzeul Național de Istorie a României

PLATOU

Atelier românesc
1893
Argint, argint aurit, pietre semiprețioase, email
Turnare, cizelare, gravare
59,5 cm (diametru), 950 g
Nr. inv.: 37396
Dăruită principesei Maria de către
municipalitatea din București
Muzeul Național de Istorie a României

BRĂȚARĂ CU MEDALIOANE

1878

Aur (14 K)

Turnare, cizelare, gravare, batere

5,75 cm (diametrul mare); 5,15 cm (diametrul mic); 81,31 g.

Nr. inv.: 37431

Dăruită principesei Maria de părinții săi, Alfred și Maria de Edinburgh.

În medalioane sunt miniaturi în care sunt înfățișați cei cinci copii ai
cuplului: Maria, Alfred, Beatrice, Alexandra și Victoria Melita

Muzeul Național de Istorie a României

MANUSCRIS

Realizat de principesa Maria
Frecătură: atelier Paul Telge,
Berlin, Germania, 1906
Acuarele, pergamoid pictat; argint
turnat, presat, aurit; caboșoane
L: 50 cm, La: 40 cm, Gr: 14 cm
Nr. inv.: 9840
Muzeul Național Peleş

CASETĂ

Design regina Maria
Școala de Arte și Meserii Sinaia, 1909
Lemn de tei, sculptat, bronzat; catifea
I: 29 cm, L: 36 cm, La: 20,5 cm
Nr. inv.: 13718
Muzeul Național Peleş

CASETĂ

Design regina Maria
Școala de Arte și Meserii Sinaia, 1909
Lemn de tei, sculptat, pirogravat,
bronzat; catifea
I: 21,5 cm, L: 23,5, La: 15 cm
Nr. inv.: 5108
Muzeul Național Peleş

CASETĂ-SECRETER

Atelier Frederick Bradford, Londra,
Marea Britanie, 1893

Argint, incizat, cizelat; lemn, piele
L: 38 cm, La: 50 cm, l: 38 cm

Nr. inv.: 13358

Muzeul Național Peleş

SERVICIU DE BIROU

cu monograma ducesei Maria Alexandrovna

Atelier rusesc

Sfârșitul secolului al XIX-lea

Bronz turnat, cizelat, aurit; lapis-lazuli, tăiat, șlefuit

Nr. inv.: 17577

Muzeul Național Peleş

MAPĂ

Atelier Moritz Madler, Leipzig, Germania
Începutul secolului al XX-lea
Piele presată, vopsită, pictată; metal turnat,
material textil
L: 30 cm; La: 23,5 cm
Nr. inv.: 13720
Muzeul Național Peleş

SFEȘNIC

Atelier german
Sfârșitul secolului al XIX-lea
Argint, turnat, presat, cizelat
l: 26 cm, DB: 11 cm, DG: 5,5 cm
Nr. inv.: 8695
Muzeul Național Peleş

CORABIE

Atelier englezesc

Sfârșitul secolului al XIX-lea

Argint, turnat, presat, ștanțat, gravat, cizelat

I: 43 cm, L: 58 cm

Nr. inv.: 17581

Muzeul Național Peleş

MEDALION

cu portretul ducelui Alfred
de Edinburgh
Atelier englezesc
Sfârșitul secolului al XIX-lea
Aur, turnat, cizelat;
pietre prețioase
L: 3,8 cm, La: 3,2 cm
Nr. inv.: 9827
Muzeul Național Peleş

BROȘĂ

cu portretul ducelui Alfred de Edinburgh
Atelier englezesc
Sfârșitul secolului al XIX-lea
Aur, turnat, presat, gravat, cizelat; caboșoane, pietre prețioase, email
L: 3,4 cm, La: 2,7 cm
Nr. inv.: 9836
Muzeul Național Peleş

MEDALION

cu portretul reginei Victoria a Marii
Britanii și o șuviță de păr a acesteia
Atelier englezesc
Sfârșitul secolului al XIX-lea
Aur, turnat, presat, cizelat; perle
L: 4 cm, La: 3,2 cm
Nr. inv.: 9828
Muzeul Național Peleş

CASETĂ

Atelier românesc, 1937
Argint, turnat, presat, gravat,
cizelat, aurit interior; lemn
vopsit
l: 4,5 cm L:19 cm, La: 12,5 cm
Nr. inv.: 13355
Muzeul Național Peleş

CANĂ DECORATIVĂ

primită cadou de principesa

Maria la căsătorie

Atelier Hugo Böhm, Schwäbisch Gmünd,

Germania

Atelier Radivon, București

1893

Argint, turnat, presat, gravat, cizelat,

aurit interior

l: 41 cm; DB : 17 cm; DG: 11 cm; D: 19 cm

Nr. inv. 8894

Muzeul Național Peleş

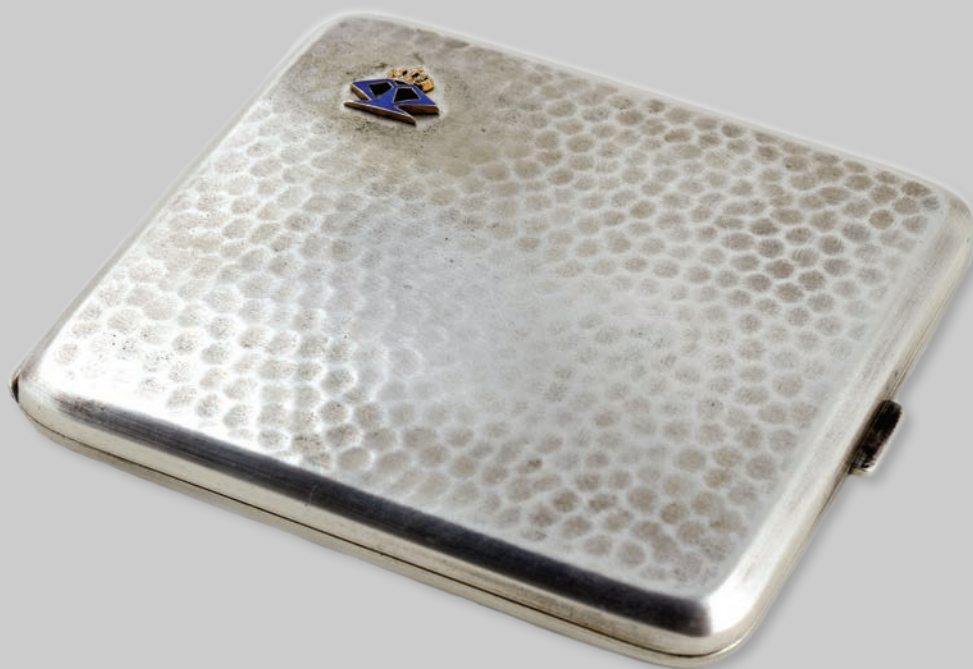

EVANTAI primit de principesa Maria la căsătoria din 10 ianuarie 1893, din partea tatălui său, Alfred de Edinburgh
Atelier englezesc, 1893
Baga gravată, aurită parțial; pene
l: 40 cm; L: 60cm
Nr. inv.: 9821
Muzeul Național Peleş

TABACHERĂ
de la Jubileul reginei Victoria
Atelier londonez, 1897
Argint, turnat, presat, aurit interior;
aur, decor aplicat
l: 1,5 cm, L: 9,5 cm, La: 6 cm
Nr. inv.: 9824
Muzeul Național Peleş

TABACHERĂ

Atelier englezesc
Începutul secolului al XX-lea
Argint, turnat, ciocănit, aurit
interior; email
l: 1 cm, L: 9 cm, La: 7,5 cm
Nr. inv.: 13354
Muzeul Național Peleş

TABACHERĂ

Atelier occidental
Sfârșitul secolului al XIX-lea
Aur, turnat, presat, poansonat, cizelat;
agat, tăiat, șlefuit
l: 2,2 cm, L: 7,7 cm, La: 5,2 cm
Nr. inv.: 9927
Muzeul Național Peleş

PORT-CHIBRIT

Atelier englezesc
Începutul secolului al XX-lea
Argint, turnat, presat, cizelat, aurit
interior; email, safir sintetic
l: 4,5 cm, L: 19 cm, La: 12,5 cm
Nr. inv.: 13342
Muzeul Național Peleş

PORT-CHIBRIT

Atelier occidental
Sfârșitul secolului al XIX-lea
Aur, turnat, presat, gravat, cizelat;
agat, tăiat, șlefuit
l: 2,2 cm, L: 7,7 cm, La: 5,2 cm
Nr. inv.: 9927
Muzeul Național Peleş

CHATELAINE

compus din cutie pentru brichetă, cutie pentru chibrituri,
cutie circulară, briceag, cuțit mic
Atelier Birmingham, Marea Britanie
Sfârșitul secolului al XIX-lea
Argint, turnat, presat, aurit parțial; email
Nr. inv.: 9823
Muzeul Național Peleş

PORT-ȚIGARET

Atelier german
Sfârșitul secolului al XIX-lea
Argint turnat, presat, gravat, cizelat,
aurit interior; agat
L: 7,2 cm, La: 5 cm, l: 1,3 cm
Nr. inv.: 13343
Muzeul Național Peleş

PORT-ȚIGARET

Atelier K. Fabergé, Moscova, Rusia

Sfârșitul secolului al XIX-lea

Aur, turnat, presat, cizelat; email

L: 3 cm, D: 1 cm

Nr. inv.: 13331

Muzeul Național Peleş

VAS

Atelier Anton Khlebnikov, St. Petersburg, Rusia, 1893

Argint, turnat, presat, decor aplicat, cizelat; email

l: 32 cm, D: 20 cm

Nr. inv.: 8721

Muzeul Național Peleş

PLOSCĂ

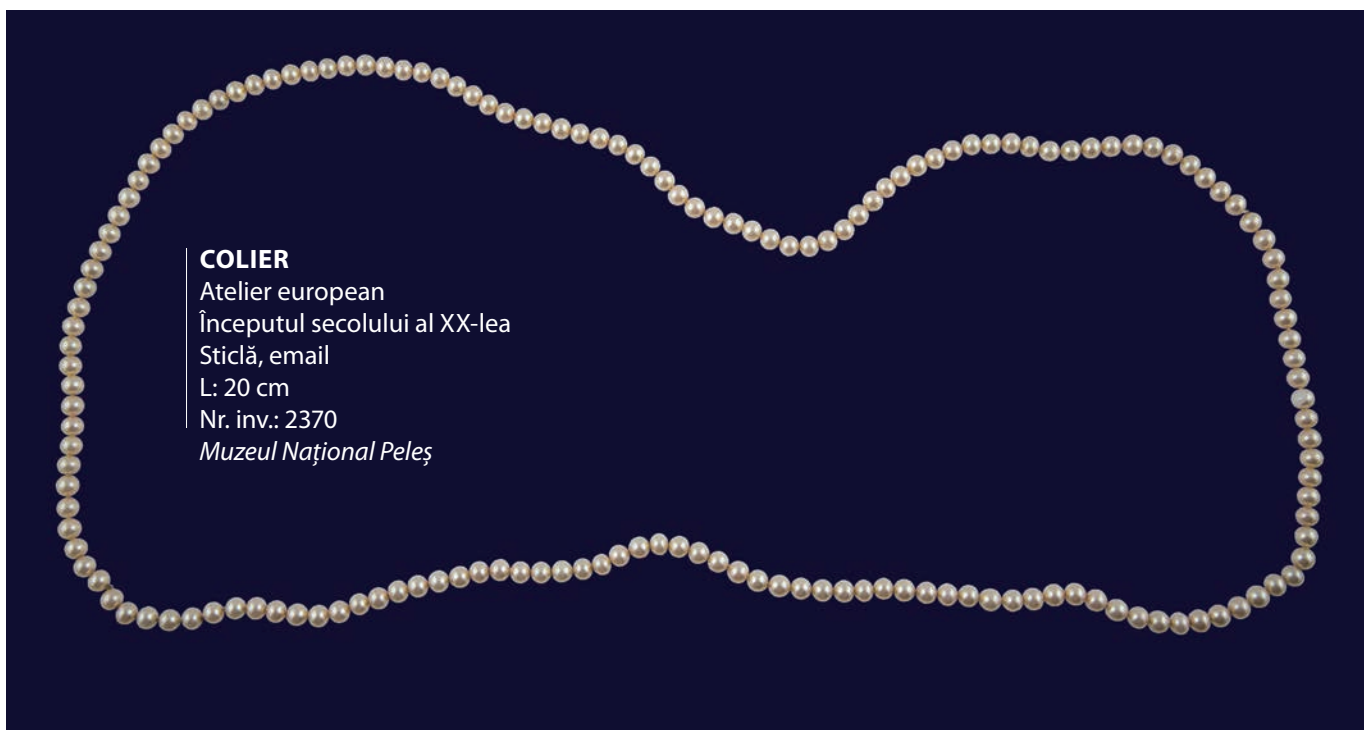
Atelier Karl Fabergé, Rusia
Sfârșitul secolului al XIX-lea
Argint, turnat, presat, gravat,
aurit; caboșoane
l: 35 cm, L: 26 cm
Nr. inv.: 12265
Muzeul Național Peleş

PUDRIERĂ

Atelier european
Începutul secolului al XX-lea
Metal, cizelat; email pictat
l: 3 cm; D: 6 cm
Nr. inv.: 13829
Muzeul Național Peleş

COLIER

Atelier european
Începutul secolului al XX-lea
Sticlă, email
L: 20 cm
Nr. inv.: 2370
Muzeul Național Peleş

COLIER

Atelier european
Începutul secolului al XX-lea
Chihlimbar, tăiat, șlefuit
L: 39 cm
Nr. inv.: 12192
Muzeul Național Peleş

BRĂȚARĂ

Atelier oriental
Sfârșitul secolului al XIX-lea
Chihlimbar, argint, turnat, presat; email
L: 15,5 cm
Nr. inv.: 13983
Muzeul Național Peleş

ȘIRAG DE MĂRGELE

Atelier Murano, Veneția, Italia
Începutul secolului al XX-lea
Sticlă, millefiori
L: 136 cm
Nr. inv.: 12673
Muzeul Național Peleş

LINGURĂ COMEMORATIVĂ

de la încoronarea lui Eduard al VII-lea
Atelier Birmingham, Marea Britanie, 1911
Argint, turnat, presat, incizat, cizelat
L: 20 cm, D: 7 cm
Nr. inv.: 2055
Muzeul Național Peleş

CASETĂ dăruită principesei Maria
de generalul Alexandru Candiano-Popescu
Atelier românesc, 1906
Lemn, alamă, presată, pietre semiprețioase
l: 19,5 cm, L: 25,5 cm, La: 16 cm
Nr. inv.: 12662
Muzeul Național Peleş

CHATELAINE

compus din tabacheră, cutie pentru
chibrituri, pix, creion
Atelier european
Începutul secolului al XX-lea
Metal, presat, cizelat
Nr. inv.: 13845
Muzeul Național Peleş

COLIER

Atelier oriental
Începutul secolului al XX-lea
Aur, turnat, filigranat; argint, gravat, cizelat; ceramică
L: 33 cm
Nr. inv.: 13325
Muzeul Național Peleş

MEDALION: Principesa Maria
cu fiica sa, principesa Elisabeta
Atelier Felix Rasumny, Paris
Cca 1900
Argint, aur, diamante
L: 4 cm, La: 2,3 cm
Colecția Georgeta Stănescu

CEAS

Atelier Longines, Compania

Frații Roller Bucharest

Aur 18 k, diamante și
rubine cu tăietură briliant

D: 5 cm

Colecție particulară

TABACHERĂ

Atelier românesc

1922

Argint, șlefuire, gravare

Colecția Răzvan

Brâncoveanu

PORTVIZIT

Atelier Cartier, Paris

Începutul secolului al XX-lea

Piatră neagră, agată,

platină, diamante

8,68 cm x 5,9 cm x

1,37 cm; 77,95 g.

Colecția Răzvan

Brâncoveanu

PUDRIERĂ

Atelier Moritz Hubner, Viena
Începutul secolului al XX-lea
Piatra neagră, onix, aur 14 K, platină,
diamante; cizelare, gravare.
8,5 cm x 5,5 cm x 2 cm; 180 g.
Colecția Răzvan Brâncoveanu

PANDANTIV cu portretul reginei Maria,
ce a aparținut principesei Elisabeta
Atelier occidental
Începutul secolului al XX-lea
Aur 18 K, diamante, rubine; turnare, șlefuire
2,65 cm x 2.4 cm; 11 g.
Colecția Răzvan Brâncoveanu

PANDANTIV (st.)
Atelier european
Începutul secolului
al XX-lea
Fier, diamant 0,5 K
5,3 cm x 4,05 cm;
*Colecția Răzvan
Brâncoveanu*

PANDANTIV (dr.)
Atelier european
Începutul secolului
al XX-lea
Platină, diamante
2,8 cm x 1,95 cm;
2,80 g.
*Colecția Răzvan
Brâncoveanu*

PANDANTIV

Atelier european
1921
Argint; șlefuire, gravare
6,8 cm x 4,5 cm; 8,85 g.
Colecția Răzvan
Brâncoveanu

PANDANTIV

Atelier european
Începutul secolului al XX-lea
Argint; diamant, turnare,
șlefuire, gravare
6,5 cm x 4,5 cm; 18.10 g.
Colecția Răzvan Brâncoveanu

BRĂU ce a aparținut reginei Maria
Atelier românesc
Începutul secolului al XX-lea
Catifea, fir de argint
Argint, gravat, cizelat, parțial aurit
Brâu: 170 cm x 5,5 cm
Paftale: 23,5 cm x 8,5 cm
Colecția Răzvan Brâncoveanu

PANDANTIV

Atelier occidental
Începutul secolului al XX-lea
Aur 18 K, diamante, safire;
turnat, șlefuit
3,05 cm x 2,45 cm; 8,5 g.
Colecția Răzvan Brâncoveanu

STICLUȚĂ DE PARFUM

Atelier francez
Începutul secolului al XX-lea
Cristal, aur 18 k, diamante;
cizelare, gravare
7 cm x 1,5 cm; 22,25 g.
Colecția Răzvan Brâncoveanu

AC DE REVER

Atelier Theodor Radivon,
București
Începutul secolului
al XX-lea
Argint
6,64 cm x 1,36 cm
*Colecția Răzvan
Brâncoveanu*

BROȘĂ

Atelier oriental
Începutul secolului al XX-lea
Aur, turnat, gravat, cizelat; vezuvian
L: 6 cm, La: 4,5 cm
Nr. inv.: 13320
Muzeul Național Peleş

INSIGNĂ

Atelier românesc
Începutul secolului al XX-lea
Argint; turnat, cizelat
l: 3,3 cm, L: 3,7 cm
Nr. inv.: 13971
Muzeul Național Peleş

VERIGHETĂ pentru nunta
de argint a regelui Ferdinand
și a reginei Maria
Atelier românesc, 1917
Argint, turnat, gravat, parțial
aurit
21x 18 mm
Nr. inv.: 9859
Muzeul Național Peleş

VAS

Atelier K. Anderson, Suedia, 1919
Argint, turnat, ciocănit, gravat; email pictat
I: 25 cm, D: 45 cm
Nr. inv.: 8691
Muzeul Național Peleş

FARFURIE

Atelier românesc
Începutul secolului al XX-lea
Cositor, turnat, presat, ștanțat
D: 20 cm
Nr. inv.: 17197
Muzeul Național Peleş

PAHAR

Atelier românesc
Începutul secolului al XX-lea
Cositor, turnat, presat, ștanțat
l: 9 cm, D: 7,5 cm
Nr. inv.: 17198
Muzeul Național Peleş

SIGILIU

Atelier european
Bronz, turnat, cizelat, os, sculptat, șlefuit
Începutul secolului al XX-lea
l: 9,5 cm; D: 3 cm
Nr. inv.: 9949
Muzeul Național Peleş

ȘTAMPILĂ

Atelier românesc
Începutul secolului al XX-lea
Metal, turnat, cizelat
l: 7 cm; D: 4 cm
Nr. inv.: 14555
Muzeul Național Peleş

CASETĂ oferită reginei Maria și regelui Ferdinand I de către Primăria Londrei cu ocazia vizitei oficiale din luna mai 1924

Atelier Goldsmiths & Silversmiths Co. Ltd,
Londra
1923

Argint, turnat, gravat,
cizelat; aurit; email

L: 14,5 cm, La: 17 cm

Nr. inv.: 18158

Muzeul Național Peleş

PLACHETĂ

oferită reginei Maria
Atelier S.U.A., 1926

Aur, turnat, gravat, cizelat
L: 7,5 cm, La: 7 cm

Nr. inv.: 9825

Muzeul Național Peleş

CHEIA ORAȘULUI PITTSBURG

Atelier american, 1926

Argint, turnat, presat, gravat, cizelat

L: 14,5 cm, La: 4,5 cm

Nr. inv.: 9798

Muzeul Național Peleş

CHEIA ORAȘULUI INDIANAPOLIS

Atelier C.B. Dyer, Indianapolis,

S.U.A., 1926

Bronz, turnat, gravat, cizelat, aurit

L: 15 cm, La: 4 cm

Nr. inv.: 9800

Muzeul Național Peleş

MAPĂ DE BIROU

Atelier Frederick Bradford, Londra,
Anglia, 1893

Argint, lemn, piele

L: 29,5 cm, La: 23 cm

Nr. inv.: 12274

Muzeul Național Peleş

TRUSĂ DE VOIAJ

Compusă din perie de haine, perie de cap, periuță de față, serviciu-spiritieră, trusă de manichiură, toc piele cu drot pentru coafat, încălțător, toc pentru pieptăn, mapă de corespondență, cutie mică
 Atelier Keller, Paris, Franța
 Sfârșitul secolului al XIX-lea
 Piele, lemn, os, argint
 Nr. inv.: 1904
 Muzeul Național Peleş

SERVICIU DE LAVOAR

Atelier L.C. Tiffany, New York,
S.U.A., cca. 1910

Aramă, ciocăniță, cositorită; email
l max.: 35,8 cm, La max.: 24 cm

Nr. inv.: 12719

Muzeul Național Peleş

SERVICIU DE TOALETĂ

Atelier Dresda, Germania
Sfârșitul secolului al XIX-lea
Argint, turnat, cizelat, aurit;
cristal, suflat, șlefuit
Nr. inv.: 9822
Muzeul Național Peleş

CUPĂ CU CAPAC

Atelier Max Ströbl, München, Germania
Începutul secolului al XX-lea
Argint, turnat, ciocănit, presat, ștanțat,
parțial aurit; turcoaz
l: 55 cm, D: 14 cm
Nr. inv.: 18298
Muzeul Național Peleş

POCAL

Atelier Max Ströbl, München, Germania
Începutul secolului al XX-lea
Argint, turnat, ciocănit, cizelat, aurit; pietre semiprețioase
l: 26 cm, D: 13,5 cm
Nr. inv.: 9820
Muzeul Național Peleş

**CLAMĂ PENTRU
CORESPONDENȚĂ**

Atelier englezesc
Sfârșitul secolului al XIX-lea
Metal, turnat, decupat, argintat;
baga
L: 21 cm, LA: 15 cm
Nr. inv.: 13668
Muzeul Național Peleş

CRUCIFIX

Atelier Max Ströbl, München,
Germania

Începutul secolului al XX-lea
Alamă, ciocănită, decupată;
lemn, pietre semiprețioase,
argint, email, aur

I: 42 cm, D: 15,5 cm

Nr. inv.: 8688

Muzeul Național Peleş

VAS

Atelier Gustav Gurschner, Viena, Austria
Începutul secolului al XX-lea
Alabastru, tăiat, șlefuit; bronz, turnat, cizelat, patinat
l: 11,5 cm, D: 20 cm
Nr. inv.: 12607
Muzeul Național Peleş

COUPE-PAPIER

Atelier german, cca. 1900
Bronz, turnat, patinat, cizelat
L: 32 cm
Nr. inv.: 12652
Muzeul Național Peleş

SONERIE PENTRU BIROU

Atelier Gustav Gurschner,
Viena, Austria, cca. 1900
Bronz, turnat, cizelat, patinat;
marmură, șlefuită; catifea
L: 14 cm, LA: 8 cm
Nr. inv.: 15738
Muzeul Național Peleş

VAS DECORATIV

Atelier Gustav Gurschner,
Viena, Austria
Începutul secolului al XX-lea
Bronz, turnat, cizelat
L: 23 cm; D: 23 cm
Nr. inv.: 12752
Muzeul Național Peleş

VAS DECORATIV

Atelier Gustav Gurschner,
Viena, Austria
Începutul secolului al XX-lea
Bronz, turnat, cizelat, patinat
L: 13 cm, D: 18 cm
Nr. inv.: 12609
Muzeul Național Peleş

POTIR

Atelier Max Ströbl, München,
Germania, cca. 1910
Argint, turnat, ciocănit, incizat,
parțial aurit; pietre semiprețioase
I: 22 cm, D: 12,5 cm
Nr. inv.: 9795
Muzeul Național Peleş

CUPĂ

Atelier Max Ströbl, München,
Germania, cca. 1910
Argint, turnat, presat, ciocănit,
cizelat
I: 16,5 cm; D: 8 cm
Nr. inv.: 8866
Muzeul Național Peleş

LAMPĂ WISTERIA

Autor L.C. Tiffany, New York,
S.U.A., 1902

Bronz, turnat, cizelat, patinat;
sticlă, plumb

I: 68 cm, La: 47,5 cm

Nr. inv.: 14101

Muzeul Național Peleş

POCAL

Atelier Carl Georg von Reichenbach
Atelier Benedikt von Poschinger,
Oberwieselau, München, Germania, 1906
Sticlă suflată în tipar, aurită parțial, pictată;
caboșoane
24 cm x 13 cm
Nr. inv.: 18755
Muzeul Național Peleş

CUPĂ

Atelier J. Tostrup, Christiania,
Norvegia, 1880-1890
Alamă turnată, trefilată, argintată;
email, cloisonné
I: 18 cm, D: 12 cm
Nr. inv.: 9843
Muzeul Național Peleş

SERVICIU DE BĂUT

Atelier L. C. Tiffany, New York, S.U.A.
Începutul secolului al XX-lea
Cristal colorat în masă, suflat liber, irizat
tip favrile, gravat
I max: 30 cm, D max: 12 cm
Nr. inv.: 13027
Muzeul Național Peleş

FRUCTIERĂ

Atelier Minton Hollins & Co.,

Marea Britanie, cca. 1890

Modelator: Léon Arnoux

Porțelan, modelat în tipar; barbotină,

decor aplicat, pictat manual cu aur

coloidal peste glazură

I: 36 cm, D: 25,5 cm

Nr. inv.: 13547

Muzeul Național Peleş

VAS

Atelier Sankt-Petersburg, Rusia, 1915
Faianță, modelată la roată, pictată sub glazură
I: 43,5 cm, D: 14 cm
Nr. inv.: 14116
Muzeul Național Peleş

VAS

Atelier Copenhaga, Danemarca, cca. 1900
Faianță, modelată la roată, pictată manual sub glazură
I: 33 cm, D: 17 cm
Nr. inv.: 12697
Muzeul Național Peleş

BOMBONIERĂ

Autor: Nora Steriadi

Atelier Troița, România, cca. 1920

Ceramică, modelată la roată, pictată manual sub glazură

I: 15 cm, D: 14 cm

Nr. inv.: 13859

Muzeul Național Peleş

FARFURIE COMEMORATIVĂ

Atelier românesc, 1922

Ceramică, modelată la roată, ștanțată, glazurată

I: 5 cm, D: 20 cm

Colecția Mihai Ghyka

DULAP

Design regina Maria
Școala de Arte și Meserii Sinaia, 1909
Lemn de tei, sculptat, strunjit, stucat, aurit
I: 160 cm, L: 291,5 cm, La: 54 cm
Nr. inv.: 19268
Muzeul Național Peleş

COMODĂ

Design regina Maria
Școala de Arte și Meserii Sinaia, 1909
Lemn de tei, sculptat, strunjit,
stucat, aurit
I: 82 cm, L: 124 cm, La: 58 cm
Nr. inv.: 19269
Muzeul Național Peleş

NOPTIERĂ

Design regina Maria
Școala de Arte și Meserii Sinaia, 1909
Lemn de tei, sculptat, stucat, aurit
I: 49 cm, L: 50,5 cm, La: 32,5 cm
Nr. inv.: 19273
Muzeul Național Peleş

FOTOLIU

Design regina Maria
Școala de Arte și Meserii Sinaia, 1909
Lemn de tei, sculptat, stucat, aurit;
mătase
I: 90 cm, L: 70 cm, La: 75 cm
Nr. inv.: 19272
Muzeul Național Peleş

TABURET

Design regina Maria
Școala de Arte și Meserii Sinaia, 1909
Lemn de tei, sculptat, stucat, aurit;
mătase
I: 36,5 cm, L: 38 cm
Nr. inv.: 19274
Muzeul Național Peleş

TABURET

Design regina Maria
Școala de Arte și Meserii Sinaia, 1909
Lemn de tei, sculptat, decupat, stucat,
aurit, mătase
I: 42 cm, L: 37 cm
Nr. inv.: 19290
Muzeul Național Peleş

MASĂ DE TOALETĂ

Design regina Maria
Școala de Arte și Meserii Sinaia, 1909
Lemn de tei, sculptat, strunjit, stucat,
aurit; cristal, șlefuit
I: 190,5 cm, L: 96 cm, La: 40, 5 cm
Nr. inv.: 19289
Muzeul Național Peleş

MASĂ

Design regina Maria
Școala de Arte și Meserii Sinaia, 1909
Lemn de tei, strunjit, sculptat, stucat,
aurit
I: 74,5 cm, L: 120 cm, La: 79 cm
Nr. inv.: 19313
Muzeul Național Peleş

SCAUNE

Design regina Maria
Școala de Arte și Meserii Sinaia, 1909
Lemn de tei, sculptat, strunjit,
decupat, stucat, aurit; rips
I: 95 cm, L: 45 cm, La: 40 cm
Nr. inv.: 19314
Muzeul Național Peleş

MASĂ

Design regina Maria
Școala de Arte și Meserii Sinaia, 1909
Lemn de tei, sculptat, strunjit, stucat,
aurit
I: 61,5 cm. D: 99 cm
Nr. inv.: 19270
Muzeul Național Peleş

SUPORT DE REVISTE

Design regina Maria
Școala de Arte și Meserii Sinaia,
1909

Lemn de tei, pirogravat
I: 78 cm, La: 26 cm

Nr. inv.: 17531

Muzeul Național Peleş

SUPORT DE CORESPONDENȚĂ

Design Regina Maria
Școala de Arte și Meserii Sinaia,
1909

Lemn de tei, sculptat în meplat,
traforat, pirogravat, aurit

I: 92 cm, La: 36,5 cm
Nr. inv.: 4062

Muzeul Național Peleş

COȘ PENTRU UMBRELE

Design regina Maria
Școala de Arte și Meserii Sinaia, 1909
Lemn de tei, pirogravat, stucat, aurit

I: 40 cm, L: 31,5 cm

Nr. inv.: 6246

Muzeul Național Peleş

SCAUN „LILY CHAIR”

Design regina Maria
Școala de Arte și Meserii Sinaia,
1909
Lemn de tei, stucat, pictat, aurit;
stofă
I: 156 cm, L: 61,5 cm, La: 50 cm
Nr. inv.: 3907
Muzeul Național Peleş

FOTOLIU

Design regina Maria
Școala de Arte și Meserii Sinaia, 1909
Lemn de tei, sculptat, stucat, aurit
I: 89 cm, La: 74,5 cm, L: 71 cm
Nr. inv.: 19473
Muzeul Național Peleş

> **DULAP VITRINĂ**

Design regina Maria
Școala de Arte și Meserii Sinaia,
1909
Lemn de tei, sculptat, stucat,
aurit; cristal, tăiat, șlefuit
I: 175 cm, L: 126 cm, La: 60 cm
Nr. inv.: 19469
Muzeul Național Peleş

MASĂ

Atelier european

Începutul secolului al XX-lea

Lemn de tei, sculptat, stucat, aurit

I: 81,5 cm, L: 121 cm, La: 71 cm

Nr. inv.: 19470

Muzeul Național Peleş

BANCHETĂ

Design regina Maria

Școala de Arte și Meserii Sinaia, 1909

Lemn de tei, sculptat, stucat, aurit

I: 124 cm, L: 145 cm, La: 58 cm

Nr. inv.: 19472

Muzeul Național Peleş

PIANINĂ

Atelier Friedrich Ehrbar, Viena, Austria

Sfârșitul secolului al XIX-lea

Lemn de stejar, fildeș, abanos, metal comun, pictat

I: 142 cm, L: 156 cm

Nr. inv.: 19175

Muzeul Național Peleş

COMODĂ

Design regina Maria

Școala de Arte și Meserii Sinaia, 1909

Lemn de tei, sculptat, stucat, aurit

I: 84 cm, L: 123,5 cm, La: 59 cm

Nr. inv.: 19471

Muzeul Național Peleş

LADĂ DE ZESTRE (TRON)

Secolul XIX

L: 83 cm, La: 47 cm, l: 52 cm

Lemn de fag; tăiat cu secura, curățat de crengi cu barda, segmentat cu fierăstrăul, despicat cu toporul, pana și maiul, cioplit cu barda, tras la cuțitoaie pe scaunul de lucru, ulucit și scobit cu horjul, găurit cu sfredelul; montat în „nut și feder”, fixat în cuie din lemn de corn; motive decorative incizate cu horjul mic.

Nr. inv.: M.S. 3280

Muzeul Național al Satului „Dimitrie Gusti”

**LADĂ DE ZESTRE PICTATĂ
(LADĂ BRAȘOVENEASCĂ)**

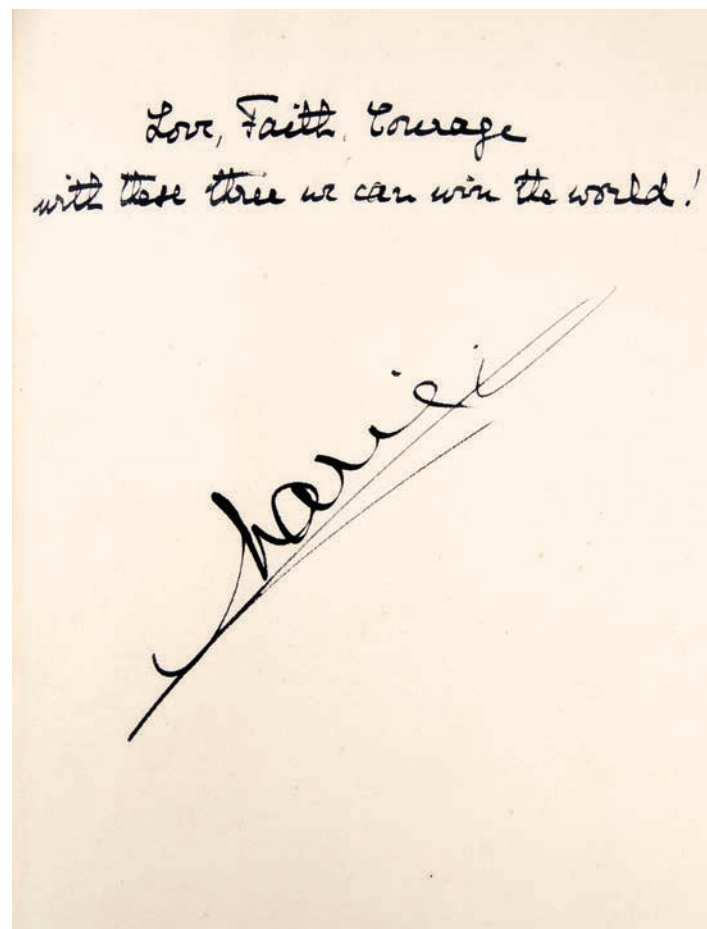
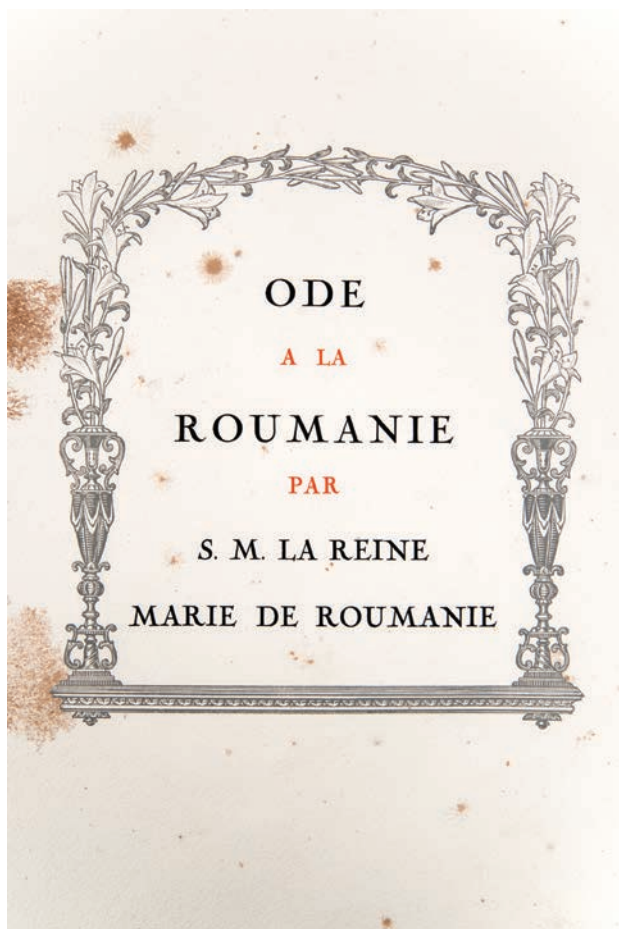
A doilea sfert al secolului XX

L: 97 cm, La: 44 cm, l: 37,5 cm

Scândură de brad geluită, îmbinată tâmplărește în „coadă de rândunică”, fixată în cuie din fier, ferecată cu garnituri metalice prelucrate în fierărie (fier - înroșit în foc, întezit de foale, bătut cu ciocanul pe nicovală, îndoit cu cleștele, perforat cu dornul, sudat la cald prin batere, călit); motive decorative pictate cu pensula și șablonul.

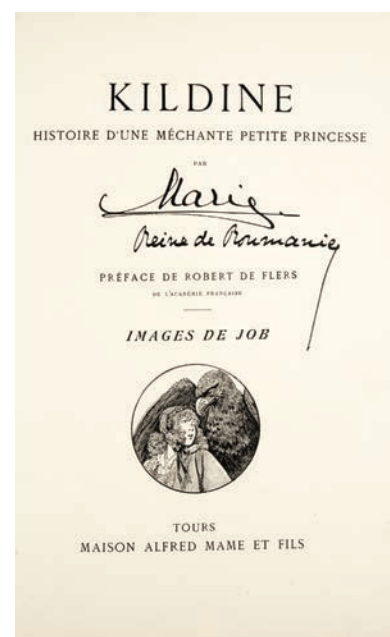
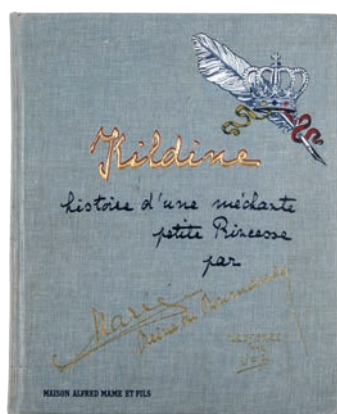
Nr. inv.: MS 3085

*Muzeul Național al Satului
„Dimitrie Gusti”*

CARTE

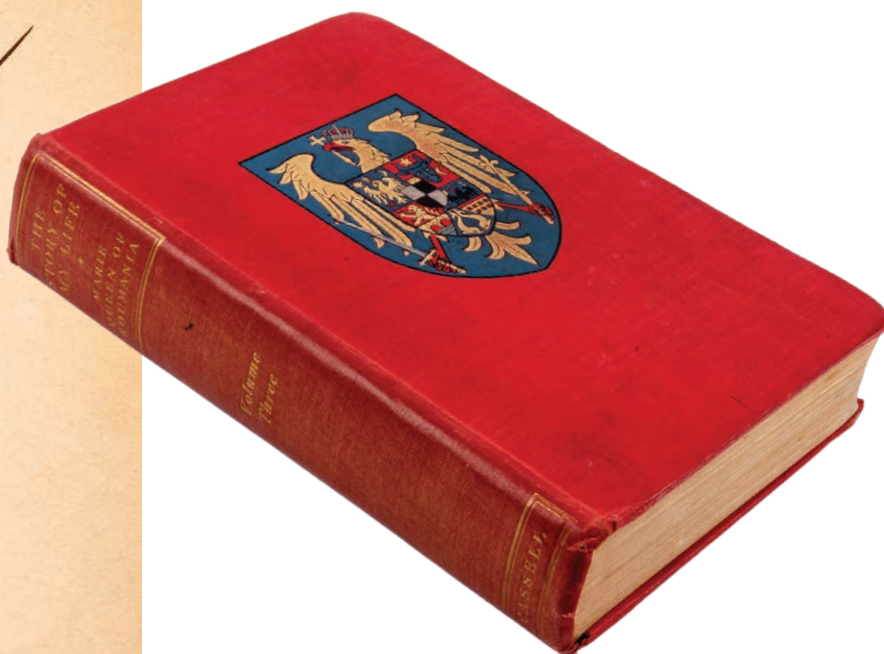
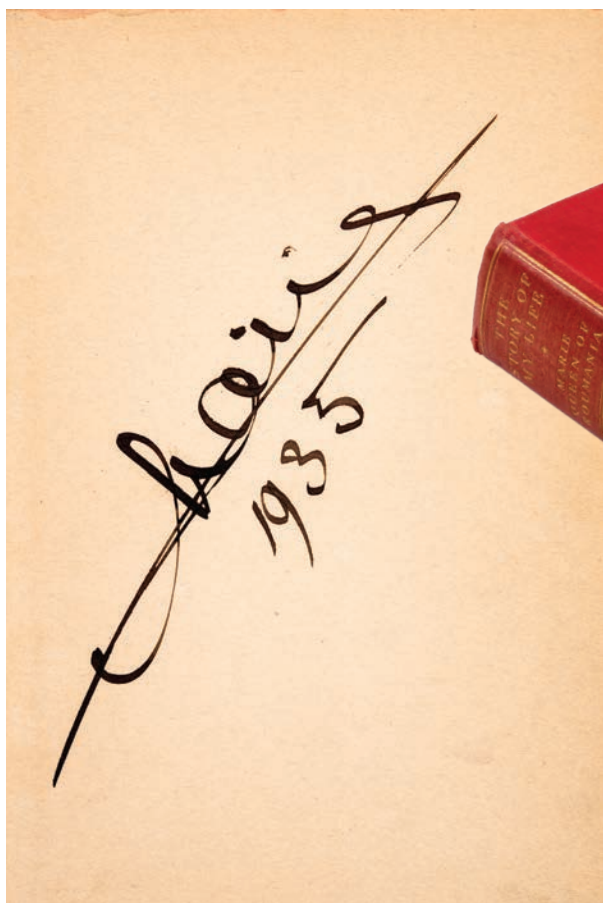
Ode à la Roumanie par S.M. La Reine Marie de Roumanie, ediție îngrijită de Marie Ionesco, Paris, 1922.
Colecția Paul-Cezar Florea

CARTE

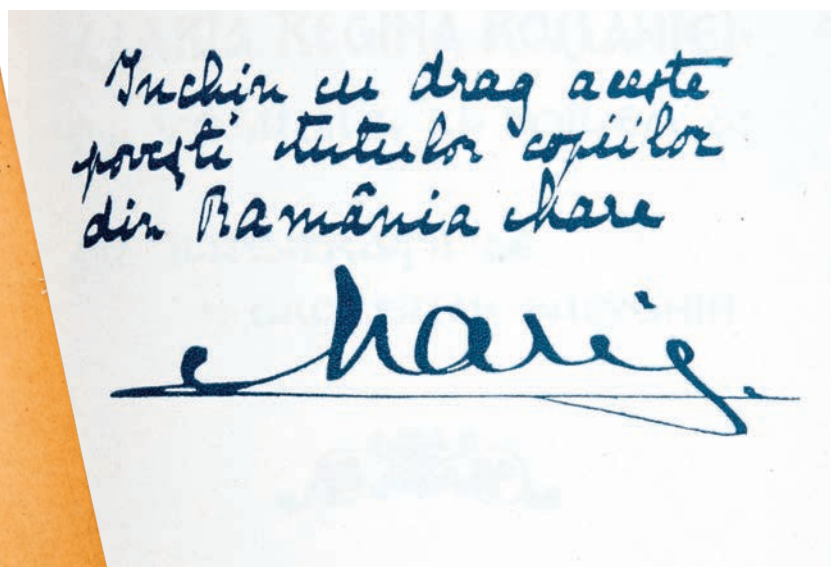
Kildine. Histoire d'une méchante petite princesse par Marie Reine de Roumanie.
Colecția Daniel-Cosmin Obreja

CARTE

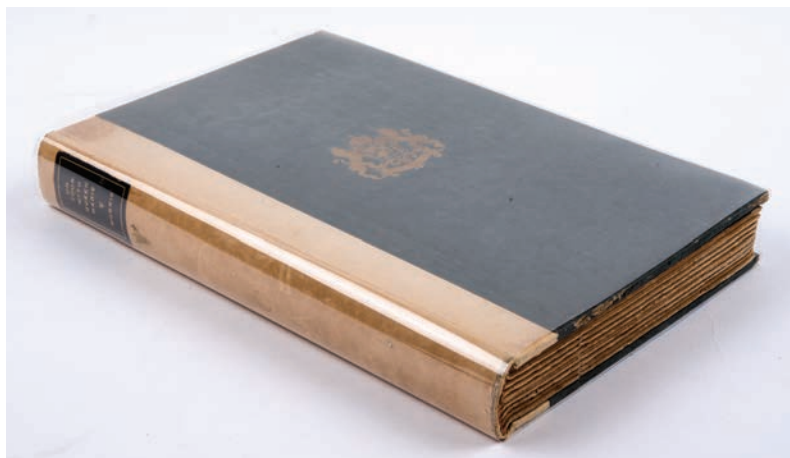
Marie, Queen of Roumania, *The Story of my life*, vol. I, ediția I, Londra, 1934.
Colecția Paul-Cezar Florea

CARTE

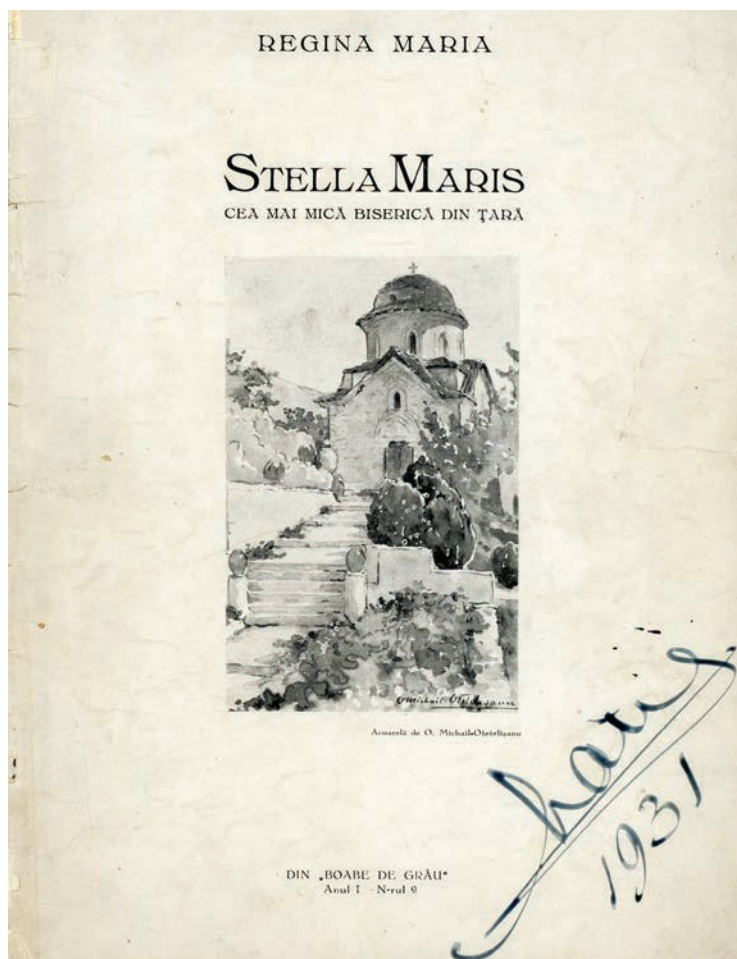
Maria, Regina României, *Povești*, ilustrații de N. Grossman-Bulyghin, vol. II, București, Editura Cartea Românească, 1921.
Colecția Paul-Cezar Florea

CARTE

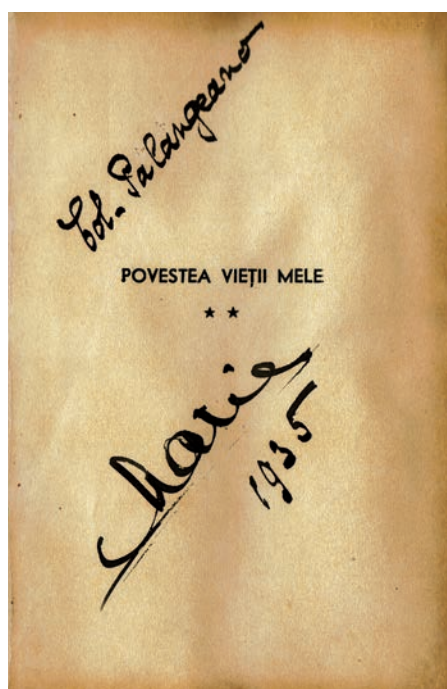
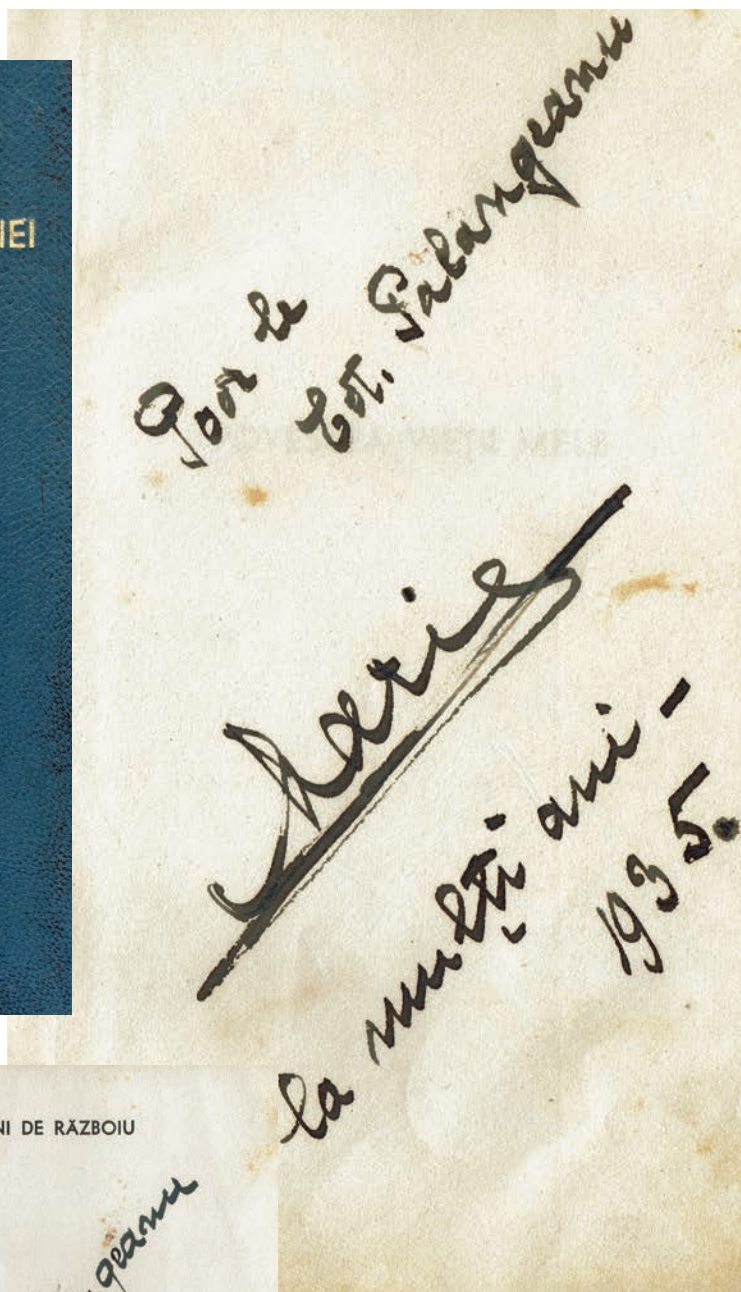
Constance Lily Morris, *On Tour with Queen Marie*,
New York, Editura Robert M. McBride &
Company, 1927. Colecția Paul-Cezar Florea

EXTRAS DIN REVISTA „BOABE DE GRÂU”

Regina Maria, *Stella Maris*, cea mai mică biserică din
țară, anul I, nr. 9, 1931
Colecția Vlad-Andreas Grunau

CARTE

Maria, Regina României, *Povestea vieții mele*, ediția I, în limba română, Editura Adevăru S.A., vol. I, II, III.
Colecția arh. Mădălin Ghigeanu

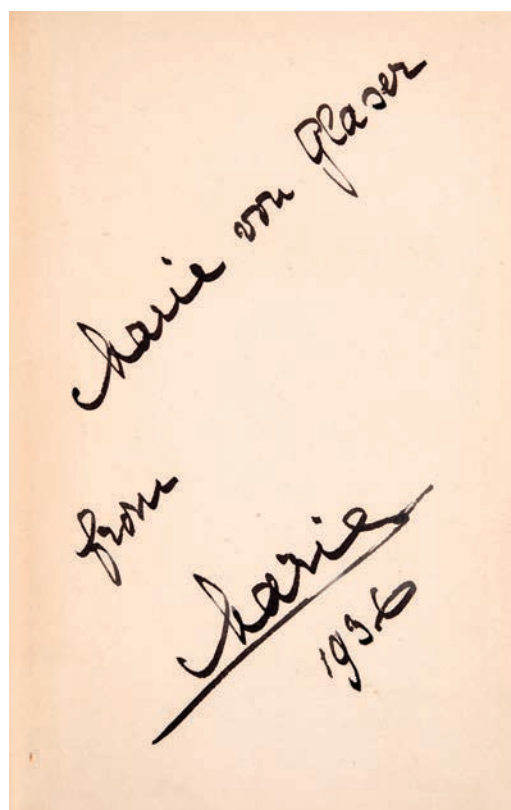
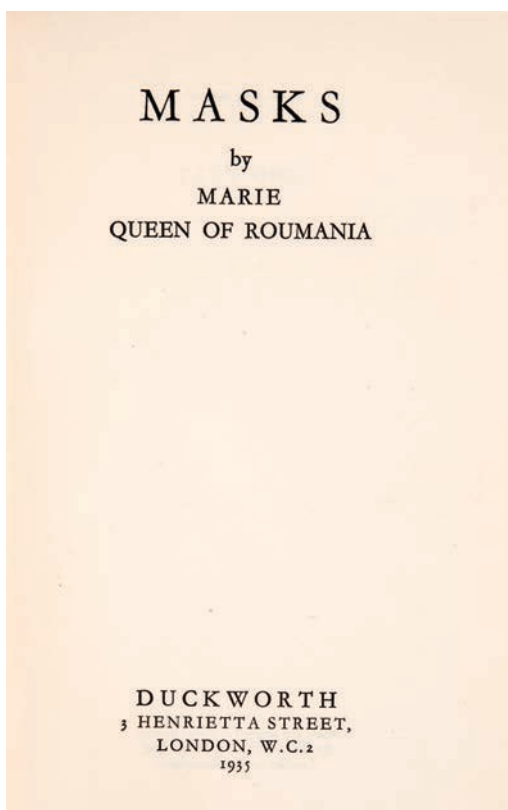
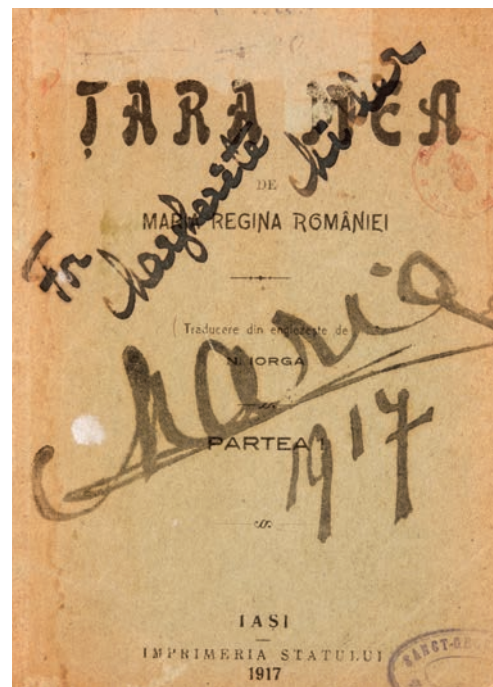

CARTE

Maria, Regina României, *Povestea unei domnițe neascultătoare*, traducere din limba engleză de N. Iorga, 1918.

Colecția Paul-Cezar Florea

CARTE

Maria, Regina României, *Țara mea*, traducere din limba engleză de N. Iorga, partea I, Iași, Imprimeria Statului, 1917

Colecția Paul-Cezar Florea

CARTE

Marie, Queen of Roumania, *Masks*, Londra, Editura Duckworth, 1935.

Colecția Paul-Cezar Florea

Miniatură PORTRETUL REGINEI VICTORIA

Decalcomanie pe porțelan
Prima jumătate a secolului al XIX-lea
127 mm X 100 mm
Nr. inv.: 9857
Muzeul Național Peleş

**Miniatură PORTRETUL
REGINEI VICTORIA**

Reproducere fotografică, 1897
60 mm X 55 mm; cu ramă
(metal comun, turnat, cizelat):
l: 85 mm, La: 82 mm
Nr. inv.: 12282
Muzeul Național Peleş

Georg Koberwein (1820-1876)
copie după Heinrich von Angeli
(1840-1925)

**PORTRETUL PRINCEPULUI
ALFRED DE EDINBURGH**

Ulei pe pânză
Sfârșitul secolului al XIX-lea
89 cm X 79 cm
Nr. inv.: 7280

Muzeul Național Peleş

**Miniatură PORTRETUL DUCESII
MARIA DE EDINBURGH**

Școală europeană, cca. 1885

Pictură pe carton, aur presat, cizelat

36 mm X 24 mm

Nr. inv.: 9833

Muzeul Național Peleş

**Miniatură PORTRETUL
LUI ALFRED DE EDINBURGH**

G. Kantor, Berlin

Pictură pe fildeș, cca. 1895

Semnat dreapta jos

77 mm X 60 mm

Nr. inv.: 12383

Muzeul Național Peleş

**Miniatură PORTRETUL
PRINȚESEI MARIA
DE EDINBURGH**

Școală europeană, 1885

Pictură pe fildeș, bronz
63 mm X 50 mm

Nr. inv.: 9851

Muzeul Național Peleş

**Miniatură PORTRETUL
PRINCESEI MARIA**

Ita Arion

Celuloid pictat, argint, turnat, cizelat

Semnată și datată: „Ita Arion, 1895”

D: 120 mm

Nr. inv.: 9850

Muzeul Național Peleş

**Miniatură PORTRETUL PRINCESEI MARIA
CU PRINCIPELE CAROL**

Atelier românesc, 1894

Decalcomanie pe porțelan

117 mm X 83 mm; cu ramă (argint, turnat,
cizelat) 140 mm X 105 mm

Nr. inv.: 9856

Muzeul Național Peleş

Miniatură PORTRETUL PRINCEPULUI CAROL

Școală europeană, 1893

Pictură pe fildeș, aur, email

30 mm X 25 mm, cu ramă l: 105 mm, La: 81 mm

Nr. inv.: 13324

Muzeul Național Peleş

Friedrich August von Kaulbach (1850-1920)

PORTRETUL PRINCIPESEI MARIA

Pastel pe hârtie

103,5 cm x 78,2 cm

Nr. inv.: 9393/1427

Muzeul Național de Artă al României

Tini Rupprecht (1868-1956)

PRINCIPESA MARIA CU COPIII

Ulei pe pânză, 1901

Semnată și datată stânga, jos: „1901”

260 cm X 173 cm

Nr. inv.: 13848

Muzeul Național Peleş

Pierre Bellet (1865-1924)

PORTRETUL PRINCIPESEI MARIA

Ulei pe pânză, cca. 1909

80 cm X 64 cm

Nr. inv.: 12937

Muzeul Național Peleş

Costin Petrescu (1872 - 1954)

PORTRETUL PRINCIPESEI MARIA

Ulei pe pânză

Începutul secolului al XX-lea

105 cm x 69 cm

Nr. inv.: 5339

Muzeul Național Cotroceni

Anonim

PORTRETUL PRINCIPESII MARIA

Acuarelă și pastel pe hârtie, cca. 1900

37,5 cm X 27 cm

Nr. inv.: 7188

Muzeul Național Peleş

Viktor Schramm (1865-1929)

PORTRETUL REGINEI MARIA

Pastel pe hârtie, cca. 1915

Semnat dreapta, jos: „V. Schramm”

104 cm X 80 cm

Nr. inv.: 13158

Muzeul Național Peleş

Tini Rupprecht (1868-1956)

PORTRETUL PRINCIPESII MARIA

Pastel pe pânză

Semnat și datat, dreapta: „1906”

58 cm X 48 cm

Nr. inv.: 7118

Muzeul Național Peleş

Antonio Argnani (1868-1947)

PORTRETUL PRINCIPESEI MARIA

Pastel, creion pe carton, cca. 1910

Semnat dreapta, jos: „Ant. Argnani”

80 cm X 66 cm

Nr. inv.: 13193

Muzeul Național Peleş

Antonio Argnani (1868-1947)

PORTRETUL PRINCEPULUI CAROL

Pastel, cărbune pe carton, cca. 1910

Semnat dreapta, jos: „Ant. Argnani”

60 cm X 48 cm

Nr. inv.: 13199

Muzeul Național Peleş

Antonio Argñani (1868-1947)

PORTRETUL PRINCIPESEI ELISABETA

Pastel, creion pe carton, cca. 1910

Semnat stânga, jos: „Ant. Argñani”

80 cm X 66,5 cm

Nr. inv.: 13198

Muzeul Național Peleş

Boleslav von Szankovski (1873-1953)
PORTRETUL PRINCIPESII ELISABETA
Pastel pe carton
Semnat și datat stânga, jos: „1910”
100 cm X 80 cm
Nr. inv.: 15554
Muzeul Național Peleş

Arthur Ferraris (1856-1936)
PORTRETUL PRINCIPESEI ELISABETA
Acuarelă pe hârtie
Semnat, datat, dreapta sus: „1901”
49 cm X 35 cm
Nr. inv.: 13165
Muzeul Național Peleş

Boleslav von Szankovski (1873-1953)

PRINCIPESA MARIA CU FIICA SA, MIGNON

Pastel, creion pe carton

Semnat și datat stânga, jos, cu cărbune: „1910”

90 cm X 70 cm

Nr. inv.: 13185

Muzeul Național Peleş

Antonio Argñani (1868-1947)
PORTRETUL PRINCIPESII MĂRIOARA
Pastel, cărbune pe carton, cca. 1910
Semnat stânga, jos: „Ant. Argñani”
60 cm X 48 cm
Nr. inv.: 13197
Muzeul Național Peleş

Julius Kraul
PRINCIPESA MARIA CU FIICA SA, MIGNON
Pastel pe carton
Semnat și datat stânga, jos: „1906”
75 cm X 70 cm
Nr. inv.: 13216
Muzeul Național Peleş

K. Zailutti
**PORTRETUL
PRINCELUI
NICOLAE**
Pastel pe carton
Semnat și datat,
stânga, jos: „1909”
100 cm X 58 cm
Nr. inv.: 13183
Muzeul Național Peleş

Antonio Argnani (1868-1947)

PORTRETUL PRINCEPULUI NICOLAE

Pastel, creion pe carton, cca. 1910

Semnat dreapta, jos: „Ant. Argnani”

60 cm X 48 cm

Nr. inv.: 13200

Muzeul Național Peleş

Ipolit Strâmbu (1871-1934)

REGINA MARIA LA ÎNCORONARE

Ulei pe carton

Semnat, datat, localizat, dreapta, jos: „1922, Palatul Cotroceni”

117 cm X 90 cm

Nr. inv.: 13184

Muzeul Național Peleş

Oskar Stössel (1879-1964)

PORTRETUL PRINCIPESII ILEANA

Pastel pe carton

Semnată, datată, dreapta: „Stössel, 3.09.29”

58 cm X 45 cm

Nr. inv.: 13147

Muzeul Național Peleş

Philip de Laszlo (1869-1937)

PORTRETUL REGINEI MARIA

Ulei pe pânză

Semnat, datat, localizat, dreapta, jos: „de László, London, 1924”

97 cm X 71,5 cm

Nr. inv.: 7085

Muzeul Național Peleş

Philip de László (1869-1937)

**PORTRETUL REGINEI
MARIA**

Ulei pe pânză

Semnat și datat: „P.L., 1936”

190,5 cm x 114 cm

Nr. inv.: 2900/64043

*Muzeul Național
de Artă al României*

Ernst Asper

Miniatură PRINCIPESA MARIA A ROMÂNIEI

Pictură pe os, ramă bronz

l: 77 mm

Nr. inv.: 23710/318

Muzeul Național de Artă al României

**Pendantiv PORTRETUL
PRINCIPESEI MARIA**

Școală europeană

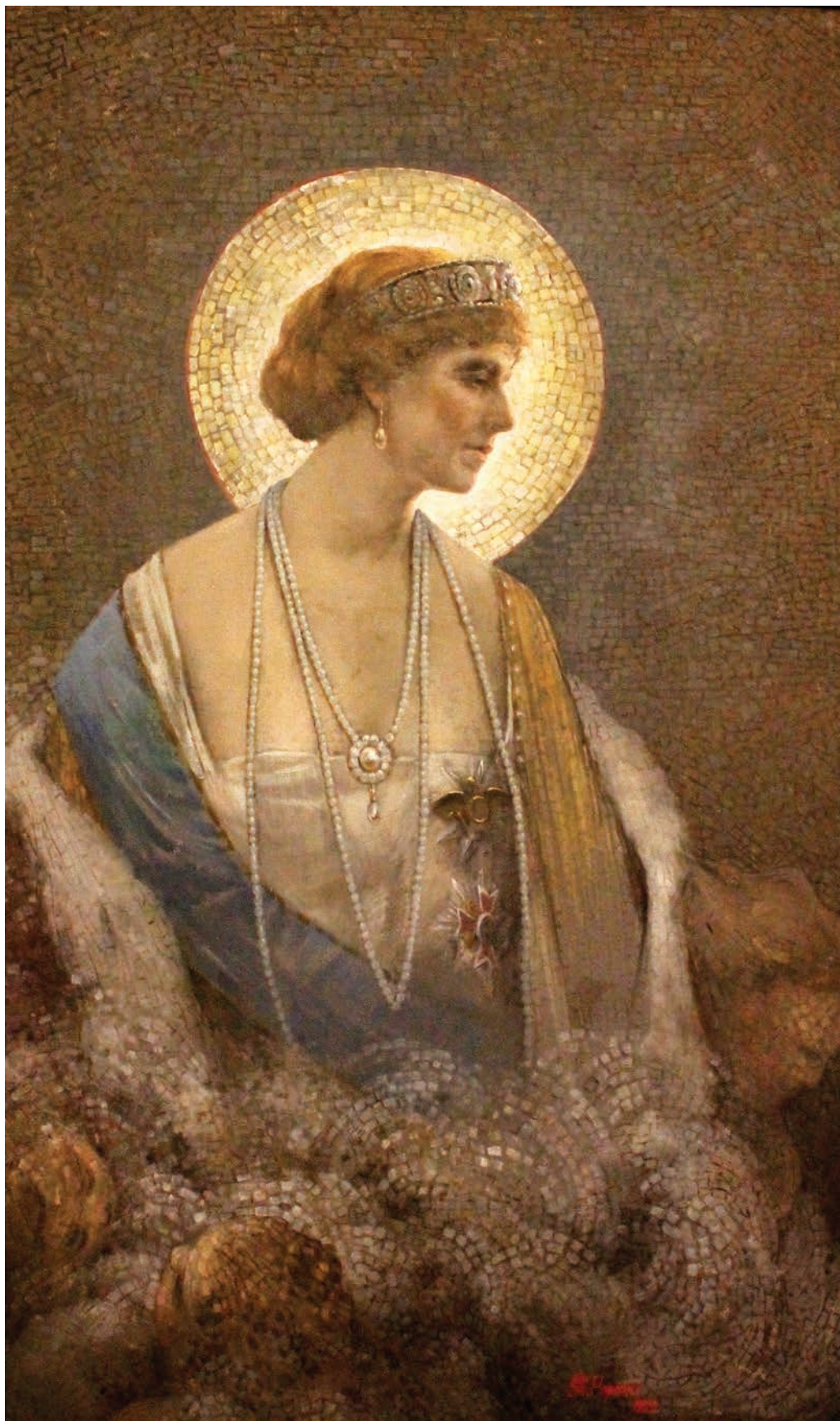
Pictură pe fildeș, bronz aurit

60 mm X 46 mm; cu ramă 70 mm X 56 mm

Nr. inv.: 9852

Muzeul Național Peleş

Gheorghe Popovici
(1889 - 1933)
**REGINA MARIA
A ROMÂNIEI**
Ulei pe pânză, 1925
152 cm x 93 cm
Nr. inv.: 1852
Muzeul de Artă Iași

Tini Rupprecht (1868-1956)
**PORTRETUL REGINEI MARIA
ÎN COSTUM POPULAR**
Pastel pe mătase
222 cm x 125 cm
Nr. inv.: 9422/1456
Muzeul Național de Artă al României

Regina Maria a României

ACTUL INAUGURAL AL CASTELULUI PELIȘOR

Acuarelă pe pergament, 1903

46 cm X 36 cm

Nr. inv.: Doc. 970

Muzeul Național Peleş

Gustav Adolf Closs (1864-1938)
INAUGURAREA CASTELULUI PELIȘOR
Acuarelă pe carton
Semnătură stânga, jos: „G. Adolf Closs”
1903
67 cm X 50 cm
Nr. inv.: 15808
Muzeul Național Peleş

Principesa Maria

MACI

Acuarelă

Semnătură dreapta, jos, cu negru: „Marie”

Începutul secolului al XX-lea

45 cm X 85 cm

Nr. inv.: 19834

Muzeul Național Peleş

Regina Maria

CRINI ALBI

Acuarelă pe hârtie

Semnat și datat mijloc, jos: „Marie 1935”

45 cm X 38 cm

Nr. inv.: 6302

Muzeul Național Peleş

Regina Maria

CRINI ALBI

Acuarelă pe hârtie

Semnat și datat dreapta, jos: „Marie 1935”

55 cm X 38,5 cm

Nr. inv.: 7296

Muzeul Național Peleş

Regina Maria

FLORI

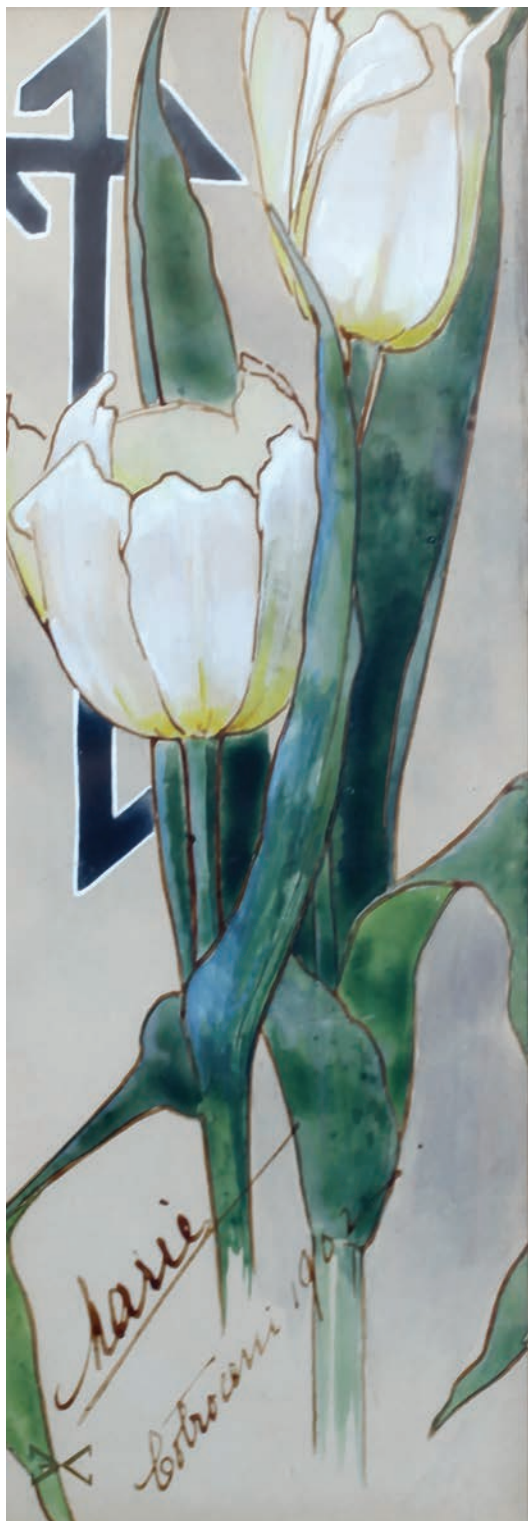
Acuarelă pe carton

Semnat, datat, cu albastru, dreapta: Marie, 1916

68 cm X 29 cm

Colecția Mihai Ghyka

Principesa Maria
LALELE
Acuarelă pe carton
Semnat, localizat, datat: *Marie, Cotroceni 1902*
35,5 cm X 12,5 cm
Colecție particulară

Regina Maria
MACI
Acuarelă pe carton
Semnat
46,5 cm X 26,5 cm
Colecție particulară

Tadeusz Ajdukiewicz (1852-1916)
PRIMĂVARA / VARA / TOAMNA / IARNA
Ulei pe pânză
Semnat și datat, 1904
571 cm X 95 cm
Nr. inv.: 19346
Muzeul Național Peleş

Louise, principesa Marii Britanii (1848-1939), atribuit

CĂLUGĂRIȚĂ

A doua jumătate a secolului al XIX-lea

Acuarelă pe hârtie

Semnată stânga: „Louise”

39 cm X 28 cm

Nr. inv.: 15803

Muzeul Național Peleş

Kimon Loghi (1873-1952)

PORTRET DE TÂNĂRĂ

Ulei pe pânză, cca. 1925

Semnătură dreapta, sus: „Kimon Loghi”

46 cm X 56 cm

Nr. inv.: 19833

Muzeul Național Peleş

Jeanne Taxis

MARIA MAGDALENA

Pastel pe carton

Semnătură dreapta, jos

57 cm X 49 cm

Nr. inv.: 6486

Muzeul Național Peleş

Boleslav von Szankovski (1873-1953)

PORTRET DE TÂNĂRĂ

Pastel pe carton

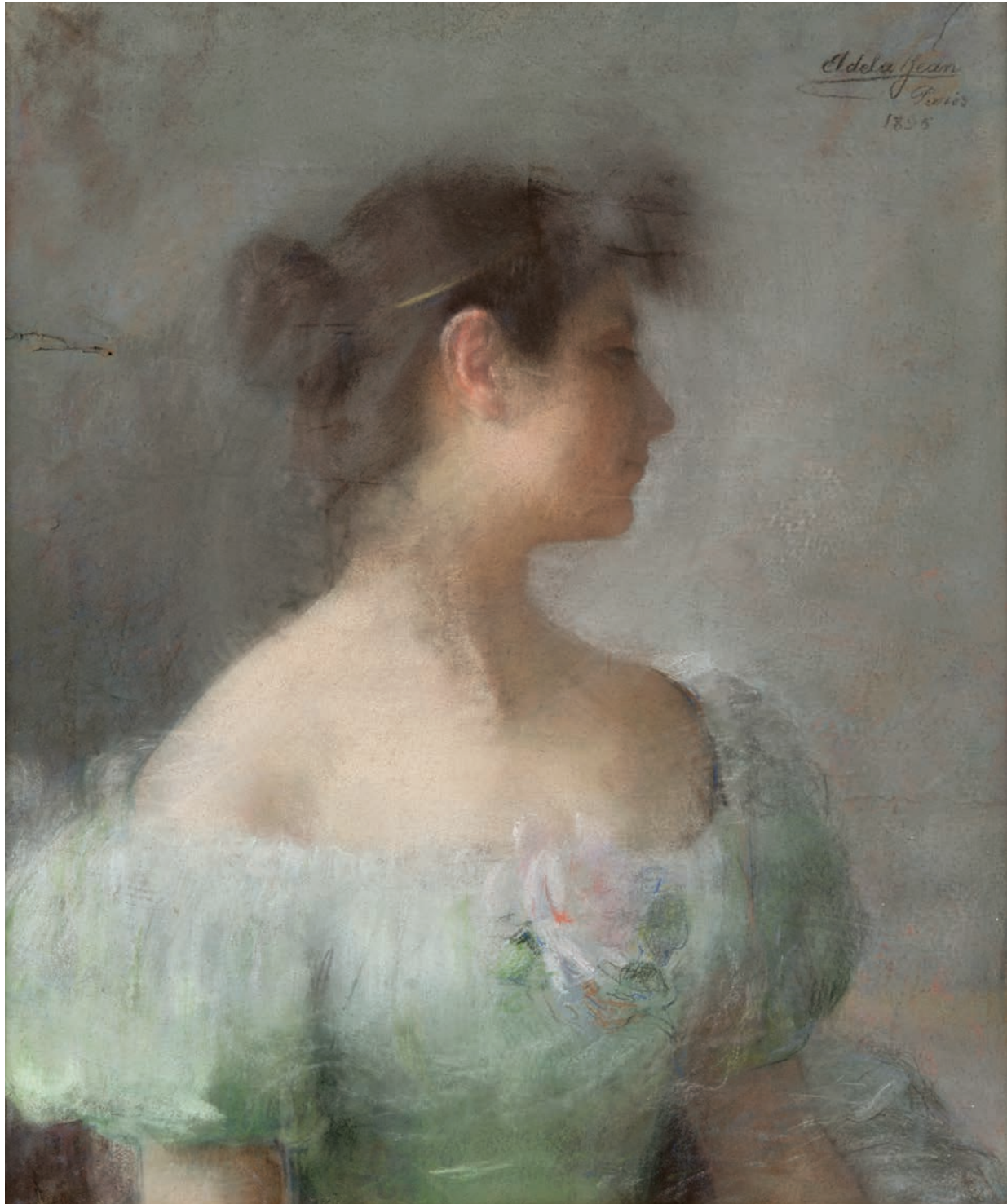
Semnat, datat, dreapta, jos : „1905”

82 cm X 66,5 cm

Nr. inv.: 7113

Muzeul Național Peleş

Adela Jean (1868-1941)

PORTRET DE FEMEIE

Pastel pe hârtie, 1896

Semnat și datat, dreapta, sus, cu negru

73 cm X 64 cm

Nr. inv.: 7119

Muzeul Național Peleş

Kimon Loghi (1873-1952)

ORIENTALA

Ulei pe pânză, 1898

Semnat și datat, dreapta, sus: „Kimon Loghi”

91 cm X 79 cm

Nr. inv.: 12902

Muzeul Național Peleş

Henri Antoine Théodore Privat - Livemont
(1861-1936)

Afiș TROPON CHOCOLAT - COCOA

Litografie color, 1900

Semnat, datat, localizat: „Bruxelles”,
dreapta, jos, cu maron

50 cm X 30 cm

Nr. inv.: 132/5882

Muzeul Național Peleş

Alphonse Mucha (1860-1939)

GISMONDA

Imprimerie Lemerrier, Paris

Litografie color, 1894

Semnat stânga, jos, cu negru

213 cm X 70 cm

Nr. inv.: 15868

Muzeul Național Peleş

Adolphe Cossard (1880-1952)

MUZICA SACRĂ

Litografie color, 1900

Semnat stânga, jos, cu verde

62 cm X 28 cm

Nr. inv.: 15853

Muzeul Național Peleş

Henri Antoine Théodore Privat - Livemont
(1861-1936)

Afiș COCOA A. DRIESSEN

Litografie color, 1900

Semnat, datat, localizat: „Bruxelles”

50 cm X 30 cm

Nr. inv.: 15812

Muzeul Național Peleş

Oscar Späethe (1875-1944)

BUST DE TÂNĂRĂ

Începutul secolului al XX-lea

Marmură sculptată, șlefuită

I: 50 cm, L: 44 cm

Nr. inv.: 15545

Muzeul Național Peleş

Mary Thornycroft (1809 –1895)

**BUSTUL DUCESEI MARIA
DE EDINBURGH**

Marmură șlefuită

Semnat, datat, localizat,
pe spate: „1877, Londra”

I: 64 cm, L: 51 cm, L: 20 cm

Nr. inv.: 10974

Muzeul Național Peleş

SCULPTURĂ

oferită în dar reginei Maria, cu ocazia împlinirii a 60 de ani, din partea Secției Auxiliare Feminine a FIDAC (Fédération Interallié des Anciens Combattants), 29 octombrie 1935
Piatră; bronz turnat, gravat
Colecția Răzvan Brâncoveanu

Milița Petrașcu (1892-1976)

REGINA MARIA

Marmură
0,580 x 0,300 x 0,250m
Semnat pe spate, stânga, jos: MILIȚA PETRAȘCU
Inv. 69 doc. / 63893
Muzeul Național de Artă al României

Anonim
MARIA
Gips
0,435 x 0,360 x 0,235m
Inv. 14 doc / 63793
Muzeul Național de Artă al României

Anonim
MASCA MORTUARĂ A REGINEI MARIA
Gips; 0,180 x 0,180 x 0,160m
Inv. 185 doc / 6318
Muzeul Național de Artă al României

Anonim
**MULAJUL MÂINII
REGINEI MARIA**
Gips; 0,070 x 0,235 x 0,115m
Inv. 191 doc / 6324
Muzeul Național de Artă al României

Valentin Brustolon
**PRINCESA MOȘTENITOARE
MARIA**
Bronz, turnare
31 cm x 28 cm
Nr. inv.: 16636
*Muzeul Militar Național
„Regele Ferdinand I”*

Felix Masseau (1869-1937)
Turnătoria Siot Decauville
SECRETUL
cca. 1910
Bronz, turnat, cizelat
Semnat
I: 30 cm, La: 9 cm
Nr. inv.: 12701
Muzeul Național Peleş

Școală europeană
MADONA CU PRUNCUL
Sfârșitul secolului al XIX-lea
Lemn sculptat, aurit
I: 31 cm
Nr. inv.: 13400
Muzeul Național Peleş

Fritz Storck (1872 - 1942)
TENTAȚIUNEA - EVA
Începutul secolului al XX-lea
Bronz patinat, parțial aurit
Semnat, turnat la: „MCH 98 GUSS
V.A. Brandstetter”
I: 75 cm, La: 31 cm, D soclu: 15 cm
Nr. inv.: 12726
Muzeul Național Peleş

Émile Louis Picault (1833-1915)
SOLDAT ROMAN
Începutul secolului al XX-lea
Bronz patinat
Semnat pe soclu și inscripția: „PRO
ARIS ET FOCIS”; frontal, inscripția:
„HONOR PATRIA”
I: 81 cm
Nr. inv.: 10994
Muzeul Național Peleş

Hermann Haase (1879-1960)
AMAZOANĂ PE CAL
Sfârșitul secolului al XIX-lea
Bronz patinat
Semnat pe soclu;
ștampila turnătoriei
I: 64,5 cm, L: 40 cm
Nr. inv.: 12710
Muzeul Național Peleş

Mathurin Moreau (1822-1912)
DIANA
Începutul secolului al XX-lea
Antimoniu turnat, patinat
Semnată pe soclu: „Moreau Math”
I: 64 cm
Nr. inv.: 11018
Muzeul Național Peleş

**UNIFORMĂ
DE COLONEL**

În Regimentul 4 Roșiori, model 1895, mare ținută, care a aparținut principesei Maria, comandant onorific al acestei unități.

Postav, mătase, metal;
coasere, țesere

Nr. inv.: 10159
Muzeul Militar Național
„Regele Ferdinand I”

ȘA care a aparținut reginei Maria
Atelier necunoscut
Piele, lemn, metal; coasere, strunjire, lipire, perforare
46 cm x 49 cm x 38 cm
Nr. inv.: 20624
Muzeul Militar Național
„Regele Ferdinand I”

PORT-ȚIGARET, cadou din partea ofițerilor Regimentului 4 Roșiori pentru regina Maria, la aniversarea a 30 de ani de când era ofițer al regimentului
Aur, briliante; turnare, gravare
Nr. inv.: 3204
Muzeul Militar Național
„Regele Ferdinand I”

ROCHIE

a reginei Maria

Postav, mătase;

coasere, țesere

155 cm x 360cm

Nr. inv.: 20307

Muzeul Militar Național

„Regele Ferdinand I”

TUNICĂ DE COLONEL

Regimentul 4 Roșiori, model 1914,
mică ținută; a aparținut reginei Maria

Postav, mătase, metal; coasere, țesere

Nr. inv.: 48516

Muzeul Militar Național

„Regele Ferdinand I”

ANSAMBLU VESTIMENTAR DIN MUSCEL

Primul sfert al secolului XX

Este format din: acoperitoare de cap (maramă de borangic, țesută în două ițe, aleasă peste și printre fire, cu motive florale și finisată cu franjuri); cămașă de tip carpatic, croită din pânză cu margini portocalii, decorată la guler, pe mânecă în sistem tripartit (altiță, încreț și râuri), piept, spate și poale; motive decorative: geometrice („S-uri”, spirale/„melci”, romburi „cu creste” și cu „scărițe”, triunghiuri), vegetale și florale; fota țesută în patru ițe, decorată cu motive geometrice (romburi „cu coarne” și romburi „cu cruci”, înscrise într-o rețea de romburi cu dublu contur).
Muzeul Național al Satului „Dimitrie Gusti”

ANSAMBLU VESTIMENTAR DIN MUSCEL

Primul sfert al secolului XX

Este format din: maramă de borangic cu alesături dispuse pe întreaga suprafață; cămașă cu decor geometric și floral stilizat, dispus pe bentița de la gât, mâneci (altiță și râuri), pe piept, spate și poale. Specifice acestei zone sunt pânza cu margini portocalii utilizată pentru confecționarea cămășilor și firul metalic pentru decorul pieselor de costum; fota țesută în război, încrețită la spate și asociată cu catrința în față. Celor două piese li se adaugă o a treia: betele finisate cu franjuri din fir metalic. Fota și catrința sunt decorate cu motive geometrice („romburi cu cârlige”, înscrise într-o rețea de motive florale pe câmpul central), motive florale (succesiune de flori mărginite de „triunghiuri”/„colți”) și vegetal-florale stilizate (pe chenarul central: „spice de grâu”, flori). Bata prezintă decor geometric: romburi „cu cruci” și „X”-uri.
Muzeul Național al Satului „Dimitrie Gusti”

**COSTUM DE MIREASĂ
DIN BANAT**

A aparținut reginei Maria.
Piesele acestui costum au fost dăruite de regina Maria principesei Ileana, familiei Pușcariu (Nel Bădescu), Măriucăi Oteteleşanu, Georgettei Bolomey, Sandei Teodorini și familiei Nanu.

Maramă din borangic, cu motive florale din țesătură.

L: 250 cm.

Maramă din borangic, cu motive din țesătură, având la capete trandafiri stilizați.

L: 200 cm, La: 65 cm.

Fotă de mireasă, din pânză groasă de bumbac și fir metalic auriu și colorat.

L: 143 cm, La: 72cm.

Cămașă de Muscel, cusută cu motive geometrice.

L: 140 cm.

Opreg cu franjuri, din bumbac cu fir metalic auriu și argintiu, brodat cu mătase galbenă, roz, lila, din două piese dreptunghiulare, cu franjuri din șnururi metalice și colorate.

Opreg: 22 x 48 x 39 cm

Franjuri: L: 62 cm.

Cămașă bănățeană scurtă, din pânză, cu broderie albă și paiete.

Jupon pe crinolină (nouă), din pânză albă, strâns în talie cu șnur, cu volan lat și tiv de dantelă.

L: 90 cm.

Cordon din panglică, cu fir metalic în motiv geometric, pafta metalică din două piese tip palmetă, cu relief vegetal stilizat.

160 cm x 7 cm.

Cordon din piele, cu 50 zale metalice și paftale „palmete”, cu rubini.

L: 78 cm, La: 3,5 cm.

Colecția Adina Nanu

ORDINUL „SF. ANA” (Rusia)

Clasa I (placă, eșarfă)

Argint, email, rips

Nr. inv.: 9995 D. 138

Muzeul Național Peleş

ORDINUL „LEGIUNEA DE ONOARE” (Franța)

Grad de comandor

Argint aurit, email, rips

Nr. inv.: 34658

Muzeul Național de Istorie a României

Ordinul „LUIZA” (Prusia)
Model 1865
Argint, email, rips
Nr. inv.: 10061 OV. 93 D. 120 e
Muzeul Național Peleş

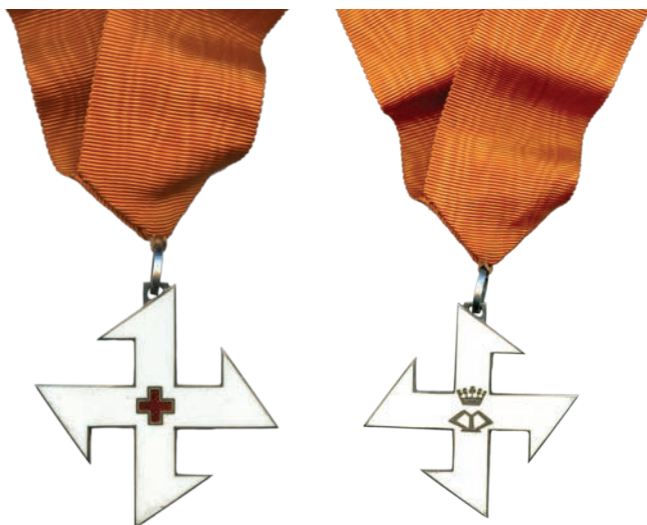

Ordinul „CRUCEA ROȘIE PENTRU DOAMNE” (Anglia)
Argint, parțial aurit, rips
Nr. inv.: 10058 OV.90 D.126
Muzeul Național Peleş

Miniatura Ordinului „CRUCEA ROȘIE PENTRU DOAMNE” (Anglia)
Argint, rips
Nr. inv.: 10059 OV.91 D.189 a
Muzeul Național Peleş

ORDINUL „CRUCEA REGINA MARIA”, CLASA I (România)

Argint, email
1917

Colecția Daniel-Cosmin Obreja

ORDINUL „CRUCEA REGINA MARIA”, CLASA II (România)

Metal comun
1917

L: 40 mm

Nr. inv.: 6654

Muzeul Național Peleş

ORDINUL „CRUCEA REGINA MARIA”, CLASA III (România)

Metal comun brunat
1917

Colecția Daniel-Cosmin Obreja

ORDINUL „CRUCEA REGINA MARIA”, CLASA II, MINIATURĂ (România)

Metal comun brunat
1917

Colecția Daniel-Cosmin Obreja

MEDALIA CRUCII ROȘII AMERICANE (S.U.A.)

Oferită reginei Maria
Atelier Tiffany & Co.
Argint, email, rips
1918
27 mm X 27 mm
Nr. inv.: 10061 OV. 93 D. 121 f
Muzeul Național Peleş

ÎNSEMN membru de onoare al Institutului Sulgrave (S.U.A.)

Atelier Tiffany & Co., New York
Aur, email, rips
1914
33 mm X 30 mm
Nr. inv.: 10060 OV. 92 D. 233
Muzeul Național Peleş

CRUCE DE RĂZBOI (S.U.A.)

Metal comun; aur, rips
35 mm X 33 mm
Nr. inv.: 10060 OV. 92 D. 238
Muzeul Național Peleş

**MEDALIE JUBILIARĂ
50 de ani de domnie
a reginei Victoria (Anglia)**
Gravor C. Emtmeyer
Aur, rips
1887
D: 28 mm
Nr. inv.: 10058 OV.90 D.127
Muzeul Național Peleş

**MEDALIA JUBILIARĂ 60 de ani
de domnie a reginei Victoria (Anglia)**
Atelier Spink & Son, Londra
Argint
1897
D: 50 mm
Nr. inv.: 10848
Muzeul Național Peleş

**MEDALIE
Căsătoria principelui
Ferdinand cu principesa
Maria (România)**
Gravor Anton Scarff
Argint
1893
D: 50 mm; 62,8 g.
Colecția Daniel-Cosmin
Obreja

MEDALIA Eduard al VII-lea (Anglia)

Gravor D.S., Londra
Aur
1908
D: 19 mm
Nr. inv.: 3133 D. 45
Muzeul Național Peleş

MEDALIE COMEMORATIVĂ 25 de ani de căsnicie a perechii ducale Alfred și Maria de Saxa Coburg și Gotha (Germania)

Gravor Max von Kawaczinski
Argint, rips
1899
D: 34 mm
Nr. inv.: 10035 OV.67 D.171 a
Muzeul Național Peleş

**MEDALIE JUBILIARĂ
Încoronarea regelui
Eduard al VII-lea (Anglia)**

Argint, rips
1902
D: 29 mm
Nr. inv.: 10061 OV. 93 D.120 h
Muzeul Național Peleş

**MEDALIE JUBILIARĂ Încoronarea
regelui George al V-lea (Anglia)**

Argint, rips
1911
D: 29 mm
Nr. inv.: 10058 D.123
Muzeul Național Peleş

MEDALIA Botezul principelui Carol (România)

Argint
1893
D: 26 mm
Nr. inv.: 10697
Muzeul Național Peleş

MEDALIA Botezul principelui Nicolae (România)

Gravor M. Carniol Fiul
Bronz
1903
D: 75 mm
Nr. inv.: 10914
Muzeul Național Peleş

PLACHETA Principele Nicolae și principesa Ileana (România)

Gravor M. Deyenusse
Metal comun
1911
85mm X 76 mm
Nr. inv.: 6706
Muzeul Național Peleş

MEDALIA Botezul principelui Mircea (România)

Argint
1913
D: 27 mm
Nr. inv.: 10940
Muzeul Național Peleş

INSIGNA Regina Maria (România)

Argint

36 mm X 31 mm

Nr. inv.: 10081 OV. 114 D. 291

Muzeul Național Peleş

MEDALIA Principesa Maria (România)

Aur

1912

32 mm X 23 mm

Nr. inv.: 9807 D.28

Muzeul Național Peleş

MEDALIA Principesa Maria (România)

Argint

1912

32 mm X 23 mm

Nr. inv.: 10940

Muzeul Național Peleş

MEDALIA Regina Maria (România)

Metal comun

D: 50 mm

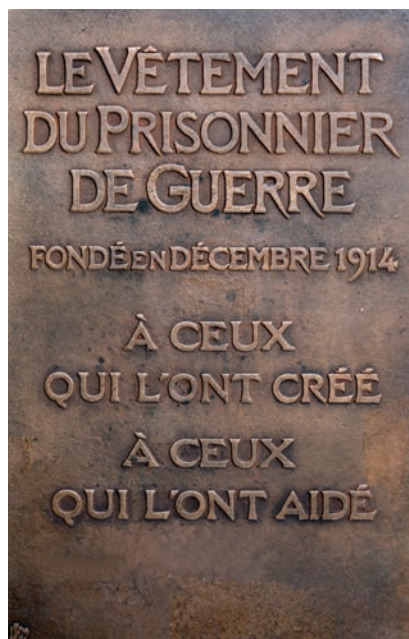
Nr. inv.: 6696

Muzeul Național Peleş

MEDALIA Războiul din 1916 (România)

Gravor Tony Szirmai
Metal comun
1916
D: 23 mm
Nr. inv.: 14013
Muzeul Național Peleş

PLACHETA Societatea veșmântului prizonierului de război (Franța)

Gravor Max Blondat, după proiect Forain
Metal comun
1918
140 mm X 83 mm
Nr. inv.: 6706
Muzeul Național Peleş

MEDALIA Regina Maria (România)

Gravor Wilhelmina Pesky
Metal comun
1922
34 mm X 27 mm
Nr. inv.: 13842
Muzeul Național Peleş

MEDALIA Comitetul alsacian al prizonierilor români morți pentru patrie (România)

Argint
1920
D: 45 mm
Nr. inv.: 6705
Muzeul Național Peleş

MEDALIA Încoronarea regelui Ferdinand I și a reginei Maria (România)

Gravor Constantin Kristescu
Aur
1922
D: 44 mm
Nr. inv.: 10709
Muzeul Național Peleş

MEDALIA Asociația Doamnelor franceze (Franța)

Gravor F. Philipp Gossehn
Metal comun, rips
D: 35 mm
Nr. inv.: 6696
Muzeul Național Peleş

**MEDALIA Inaugurarea
Dispensarului francez (România)**

Gravor Constantin Kristescu
Metal comun, rips
1923
29 mm X 25 mm
Nr. inv.: 10060
Muzeul Național Peleş

**PLACHETA COMEMORATIVĂ
Vizita reginei Maria în SUA**

Autor Christian Petersen
Argint
1926
100 mm X 70 mm
Nr. inv.: 6696
Muzeul Național Peleş

**MEDALION Bun venit
în Indianapolis (S.U.A.)**

Oferit reginei Maria
Atelier american
Aur, diamante
1926
55 mm X 35 mm
Nr. inv.: 9802 OV.10 D.4
Muzeul Național Peleş

MEDALIA Expoziția Internațională de la Portland (S.U.A.)

Atelier A & C Feldenheimer
 Aur, rips
 1926
 D: 30 mm
 Nr. inv.: 9804 OV.12 D.1
 Muzeul Național Peleş

MEDALION Bun venit în New York (S.U.A.)

Oferit reginei Maria
 Atelier Dieces & Clust
 Aur, email, rips
 1926
 45 mm X 33 mm
 Nr. inv.: 9803 OV.11 D.2
 Muzeul Național Peleş

MEDALIA SANITARĂ omagială pentru regina Maria (România)

Gravor Huguenin
 Metal comun
 1931
 D: 50 mm
 Nr. inv.: 6705
 Muzeul Național Peleş

MEDALIA COMEMORATIVĂ Unirea pentru Transilvania (România)

Aur
 1928
 D: 30 mm
 Nr. inv.: 10060 OV.92 D.236
 Muzeul Național Peleş

PLACHETĂ Principesa Maria (România)

Gravor Tony Szirmai
Bronz
1913
9,9 x 7,7 cm
Colecția Daniel-Cosmin Obreja

MEDALIE Zece ani de la Unire (România)

Gravor Pierre-Victor Dautel
Bronz
1928
D: 12,6 cm
Colecția Daniel-Cosmin Obreja

**MEDALIE
Principesa
Maria a
României
(România)**

Gravor
Constantin
Kristescu
Argint
D: 3,2 cm
Colecția
Daniel-Cosmin
Obreja

MEDALIE Maria principesa României (România)

Gravor Tony Szirmai
Bronz
9,9 x 7,9 cm
Colecția Daniel-Cosmin Obreja

MEDALIE Regina Maria - inima mea, țara mea (România)
 Gravor Emil W. Becker
 Bronz
 D: 6 cm
 Colecția Daniel-Cosmin Obreja

MEDALIE București - Alba Iulia (România)
 Gravor Constantin Kristescu
 1922
 Bronz
 D: 3 cm
 Colecția Daniel-Cosmin Obreja

MEDALIE Încoronarea de la Alba Iulia (România)
 Gravor Kara
 1922
 Bronz
 D: 14,5 cm
 Colecția Daniel-Cosmin Obreja

**„ORAȚIA” Comitetului Doamnelor Române (scrisă
de V.A. Urechia), la venirea în țară a principesei Maria**

23 ianuarie 1893

Muzeul Național Peleş

Societatea Principesa Maria.
 Fondată în 1895.

Maiestate

Societatea Principesa Maria, prima prezintă
 de Maiestate Voastră în țară, Vă rog să primiți
 ca dar această pună, cu care dăruia servitorii ei în timpuri
 să aducă la cunoștința generațiilor viitoare că, în anii
 1916-1918, s'a realizat prezicerea lui Nicolae Bălcescu
 că o mândră castă va avea România, când i-o veni rândul
 și a poeziei lui Belinteanu că:

Vător de aur, fără neaștră are

Și prind prin secolă a înmăltare.

Doim ca, c Maiestate Voastră să nu scrie cu această
 pană de cîl fericirea Tronului și a poporului român.
 Răjăm pe c Maiestate Voastră, să primească
 loială supunerea și devotamentul Societății Princi-
 pesa Maria.

Prezidentă

Ecaterina B. Mănescu

Secretara

Ana D. Furnică

Membri:

Emilia A. Popescu	Maria J. Martinescu	Maria I. Apărătoare
Victoria B. Popescu	Elena Ciovică	Zoe Gr. Paucescu
Ion G. Stănescu	Elena Gărbăș	Maria Mănescu
Acantoni Bălcă	Elisabeta D. A. Lazărescu	Anastasia C. Dișescu
Maria S. Roma	Constanța D. Rogiu	Ana M. Bodlică
Calliana S. Dăncuș	Elena D. Martin	Aglăia D. Istrati
Maria G. Căciulescu	Pa An. Bărsan	Elena J. Furnică
Julia A. Ștefănescu	Mia Bădăleț	Milica Ștefănescu
Mathilda S. Măndru		Lucia Martinescu
Elena Ștefă		Elena S. Căciulescu

Carol I

prin grația lui Dumnezeu și voiața națională
 Rege al României

Voiul a răsplăti serviciile aduse de
 Al. Ia. Regală Principesa Maria,
 No. prin decretul Nostru cu N. 5851 din
 7 Octombrie 1913. I am acordat dreptul de
 a purta Medalia

„Virtutea Militară de Aur de Pace”

drept mulțumire pentru înălțarea pildă de
 devotament și de iubire arătată către ostașii noștri
 și dovedită în timpul campaniei din Bulgaria,
 cu ocazia combaterii holerei.

Pentru care am dat această Regală Diplomă,
 sub s. Noastră semnătură și pecete, în reședința
 Noastră din Castelul Peleş, în anul mântuirii
 1913 și cel de al 48-lea al Domniei Noastre.

Dat în Castelul Peleş, la 18/29 Oct. 1913.

N. 709

Carol

Ministru Secretar de Stat
 la Departamentul de Război
 General de Divizie

Ștefan

DOCUMENT însoțitor al unui
 cadou primit din partea societății
 „Principesa Maria”

1895

Muzeul Național Peleş

BREVET pentru medalia „Virtutea Militară
 de aur de pace”, acordată principesei Maria
 de către regele Carol I

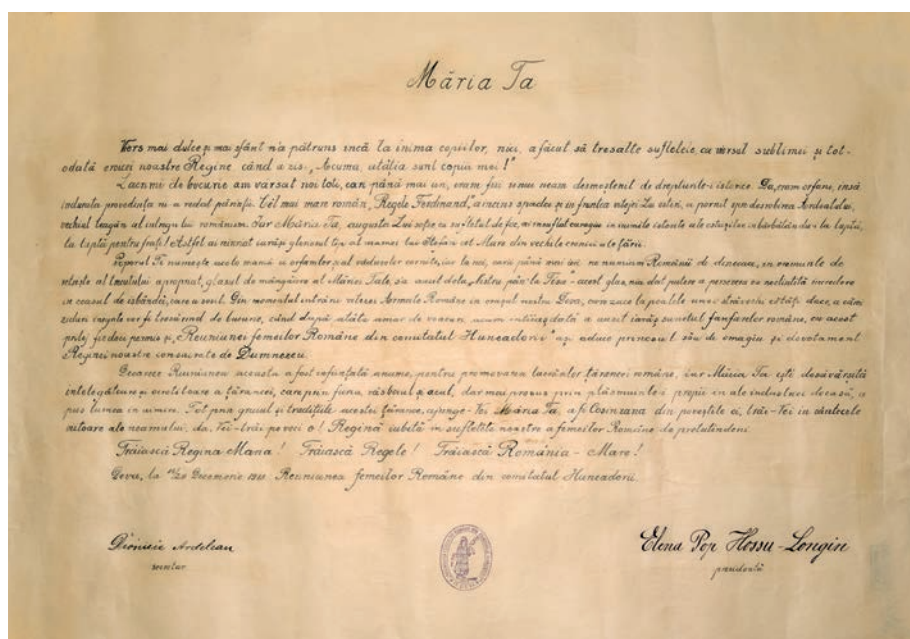
18/29 octombrie 1913

Muzeul Național Peleş

MESAJUL Comitetului Femeilor (Consiliului Național de Apărare, SUA)
1 martie 1918, Washington
Muzeul Național Peleş

CRISOAREA Reuniunii Femeilor Române din comitatul Hunedoarei
16/29 decembrie 1918, Deva
Muzeul Național Peleş

THÉÂTRE du CHATELET
Gala de MUSIQUE ROUMAINE
ET DE MUSIQUE CLASSIQUE
LE VENDREDI 25 MAI à 3 HEURES
sous le patronage de son Excellence Monsieur Lahovary, ministre de Roumanie
au bénéfice des
"Prisonniers" et "Oeuvres" de guerre
de sa Majesté la Reine de Roumanie
avec le gracieux concours de
Mme Félia Litvinne, Mlle Yvonne Astruc, Mlle Colette Chabry
Mr Ernest Van Dyck, et Georges Boskoff
Exécution des œuvres de Georges Enesco, Păun Colerian, Alexis Catargi, etc.
Orchestre Colonne-Lamoureux, sous la Direction de Mr Camille Chevillard
Billets au Théâtre du Chatelet (de 11^h à 18^h)
Chez Mr Durand et Cie, 4, Place de la Madeleine, et chez la Princesse POUTRO, à l'Hotel Ritz.
Administration des Concerts A. Danablot, 83, Rue d'Amsterdam, Paris.
Un tirage de cette Affiche sera rendu au bénéfice des Oeuvres de guerre roumaines

**AFIȘUL unui spectacol de binefacere în
folosul prizonierilor de război la Teatrul
Chatelet din Paris**

1917 - 1918

Colecția Daniel-Cosmin Obreja

DIPLOMA pentru Medalia de Aur, acordată reginei Maria de către Ministerul de Interne italian - Direcția Generală de Sănătate Publică

12 decembrie 1918

Muzeul Național Peleş

DIPLOMĂ pentru Medalia de Onoare, acordată reginei Maria de Crucea Roșie Franceză

1914 - 1918

Muzeul Național Peleş

**DIPLOMĂ pentru Medalia de Argint pentru Serviciu Deosebit,
acordată reginei Maria de Crucea Roșie Americană**

29 ianuarie 1920

Muzeul Național Peleş

**BREVET pentru acordarea
Ordinului Național
Francez „Legiunea de
Onoare”, în grad de Mare
Cruce, reginei Maria**

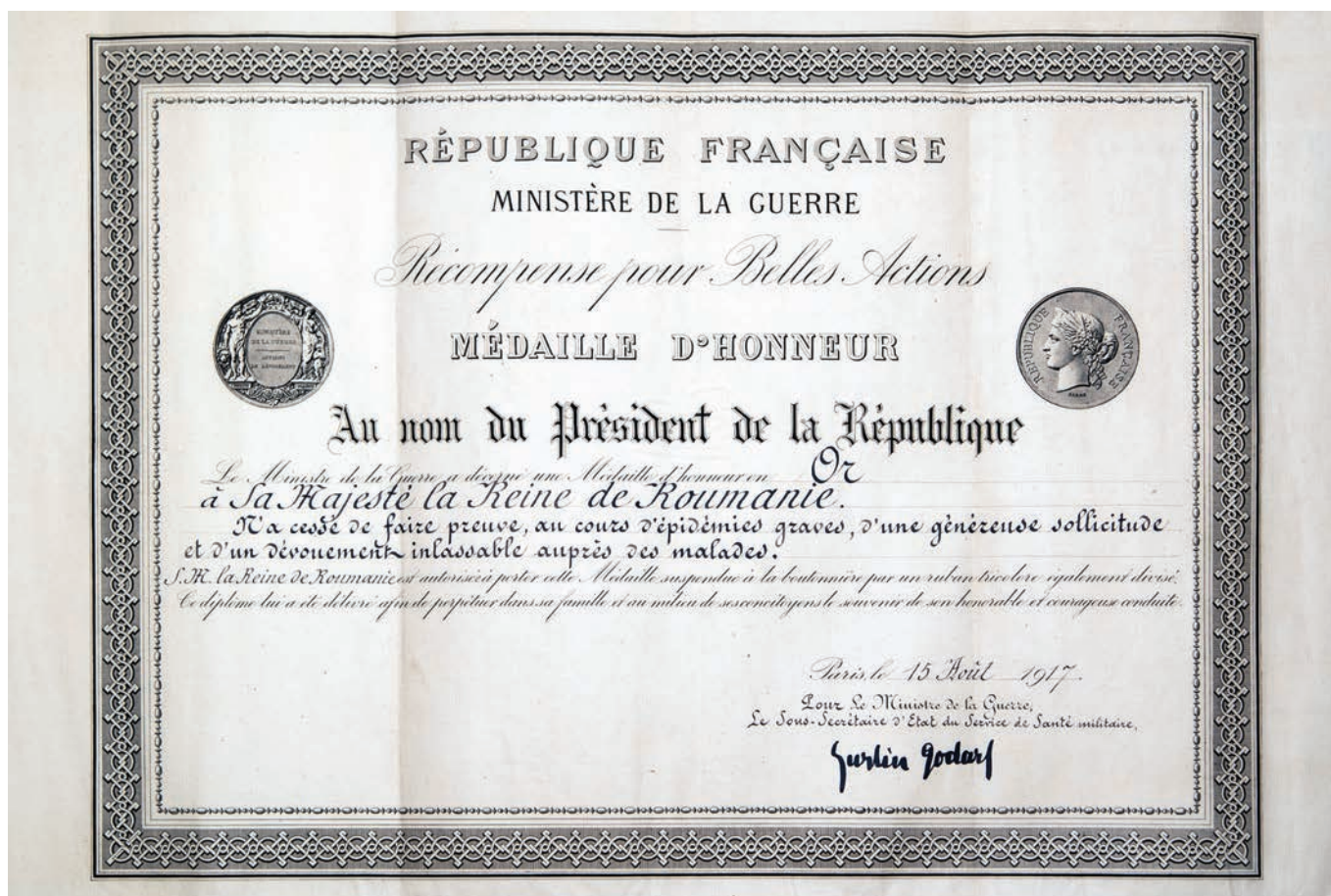
10 martie 1919, Paris
Muzeul Național Peleş

DIPLOMĂ de președinte de onoare
al Societății Regale Române de
Geografie acordată reginei Maria
11 decembrie 1920
Muzeul Național Peleş

DIPLOMĂ pentru *Medalia de
Onoare*, acordată reginei Maria
de Ministerul de Război al
Republicii Franceze
11 decembrie 1920
Muzeul Național Peleş

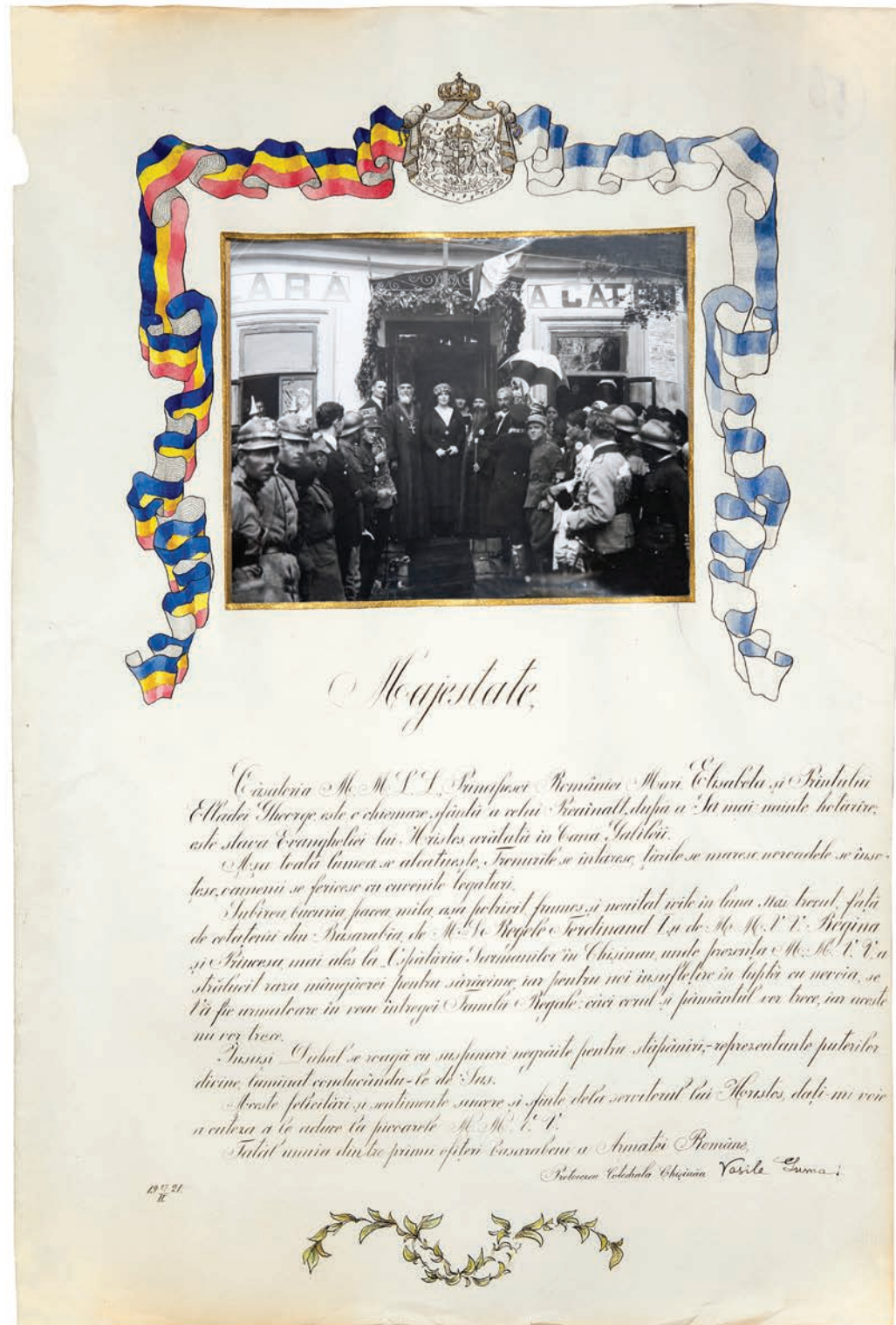

DECRET semnat de regele Victor Emanuel al III-lea al Italiei, pentru conferirea Medaliei de Argint pentru Virtute Militară reginei Maria

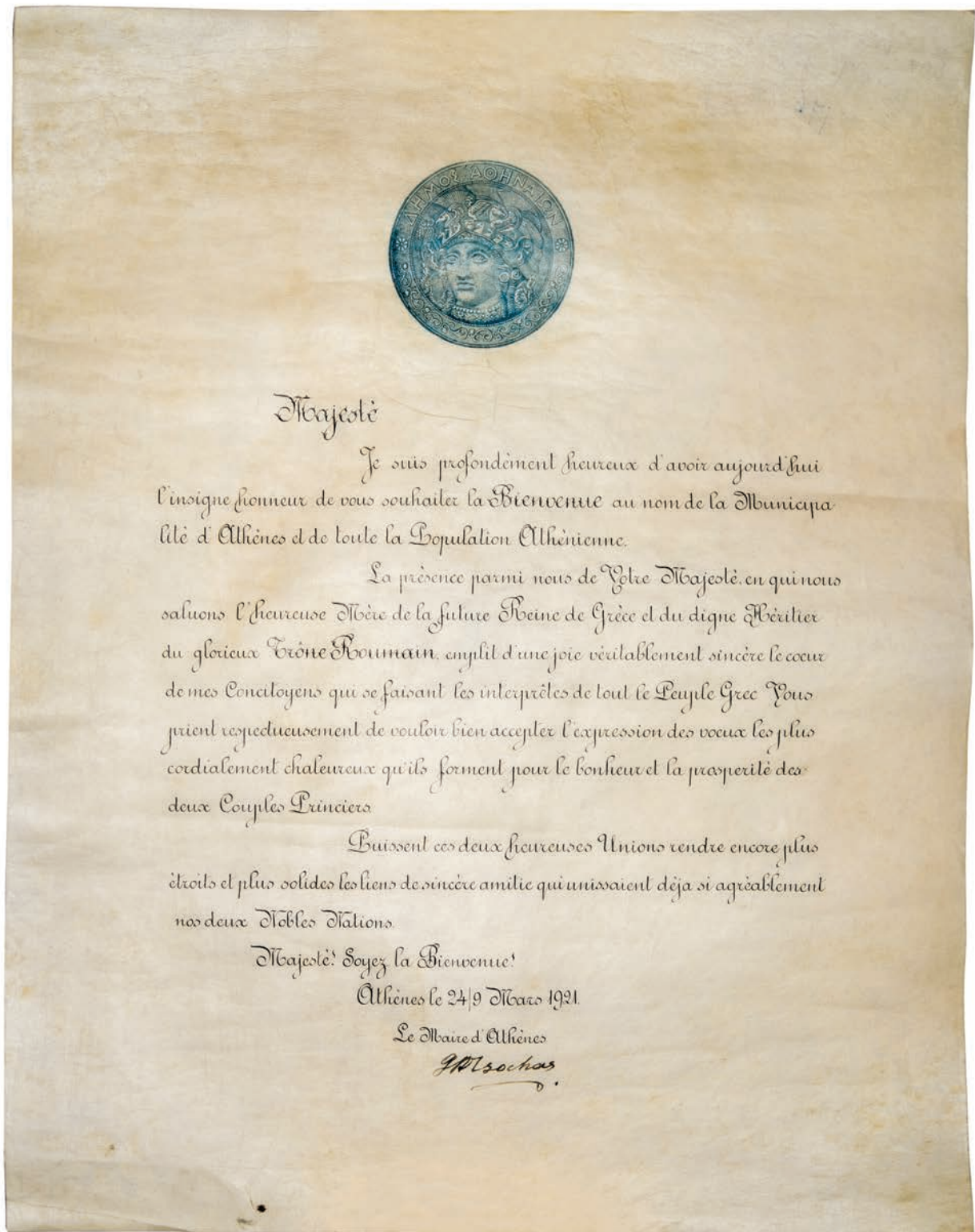
16 aprilie 1921, Roma
Muzeul Național Peleş

**SCRISOARE DE FELICITARE, pentru căsătoria
principei Elisabeta, trimisă de protoiereul
catedralei din Chişinău**

19/27 februarie 1921
Muzeul Național Peleş

**MESAJUL DE BUN VENIT transmis de primarul Atenei
cu ocazia vizitei reginei Maria în Grecia**

24 februarie / 9 martie 1921

Muzeul Național Peleş

DIPLOMĂ de infirmieră acordată reginei Maria

21 iunie 1921

Muzeul Național Peleş

BREVET pentru conferirea Ordinului Național Polonez „Vulturul Alb” reginei Maria

24 iunie 1923

Muzeul Național Peleş

DIPLOMA de conferire, de către Patriarhia de Ierusalim, a Marelui Cordon al Ordinului Ortodox Sfântul Mormânt, reginei Maria
 25 ianuarie 1924
 Muzeul Național Peleş

PERGAMENT DE ONOARE (Scroll of Honor)

primit din partea oraşului New York

18 octombrie 1926

Muzeul Național Peleş

URĂRI DE BUN VENIT din partea primarului oraşului
Kansas City cu ocazia vizitei reginei Maria în America

1926

Muzeul Național Peleş

To Her Most Gracious Majesty Maria Queen of Roumania

We, born on Roumanian Soil, now loyal subjects of His Majesty, King George the Fifth of Great Britain, as citizens of the Dominion of Canada, wish to welcome Your Majesty on the occasion of your first visit to the country of our adoption, and express the hope that your short visit will be an enjoyable one.

Many of us, who, like our forefathers before us, were born in Roumania, preserve and cherish a feeling of attachment to and affection for the country wherein we first saw the light of day.

Our affection for Your Majesty is increased by the knowledge that Your Majesty is a British born Princess of the Royal Blood of Great Britain, which land and its rulers have been a bulwark of protection and have symbolized freedom and tolerance to Jewry throughout the ages.

We feel that the cordiality of Your Majesty's reception, and the affection demonstrated during Your Majesty's visit, will serve to make Your Majesty, true to all British traditions, the ever-beloved missionary in Roumania, for freedom and tolerance for all minorities irrespective of class, race or creed, and we shall in turn ever pray for the health of Your Majesty, and the welfare of our birth place Roumania.

Committee of Winnipeg Jews
Born in Roumania

Dr. A. Kayse
A. Shapiro
J. Davis
J. Fieldblom
J. Zampfer
S. Laborich
H. Laborich
A. Silver
Zampfer

MESAJ DE BUN VENIT transmis reginei Maria de către Comitetul
Evreilor Născuți în România, din Winnipeg (S.U.A.)

1926

Muzeul Național Peleş

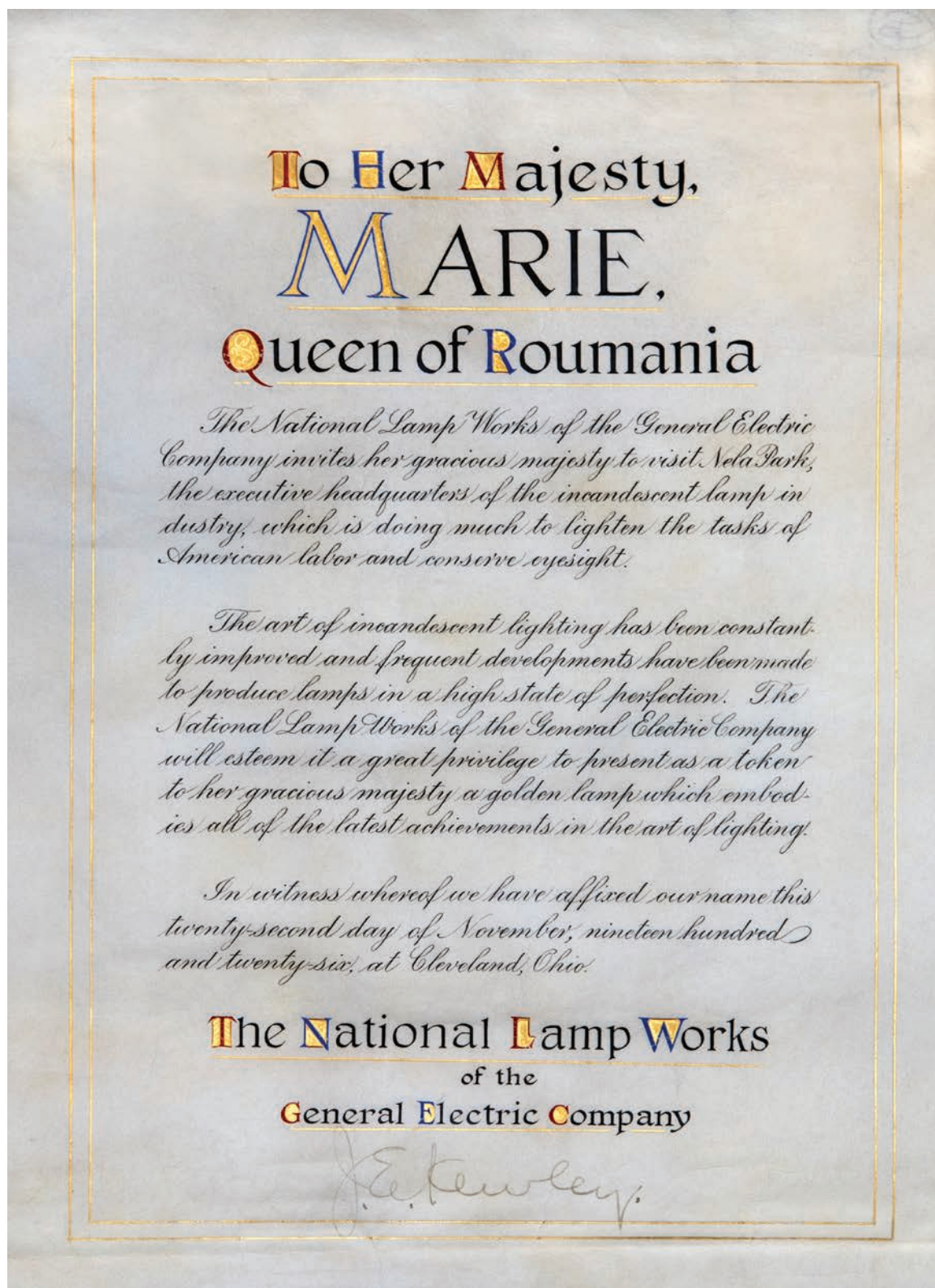

MESAJ DE BUN VENIT transmis reginei Maria
 de către Comitetul Femeilor Canadiene din Toronto

1926

Muzeul Național Peleş

INVITAȚIE transmisă reginei Maria, din partea General Electric Company, în timpul vizitei în Statele Unite

1926

Muzeul Național Peleş

To Her Most Gracious Majesty,
Queen Marie:

Madam; Your Majesty:

As the chosen servants of the splendid people
in whose behalf we speak,

We most respectfully invite your Majesty to
include in the itinerary of your American tour
a visit to Asheville, center and metropolis of the
broad and beautiful Land of the Sky country of
North Carolina.

Here are the highest mountains in Eastern
America whose ancient and rugged slopes must
at once remind your Majesty of your own Car-
pathians. Here, in their natural, primeval state,
are the last portions of the great wilderness
forests from which the fortunes of the United
States have been wrought.

And we are very earnest in our invitation which
we sincerely hope your Majesty may see fit to
accept.

We have the honor to remain, Madam, your
most obedient.

Jno. H. Cathey,
Mayor of Asheville.

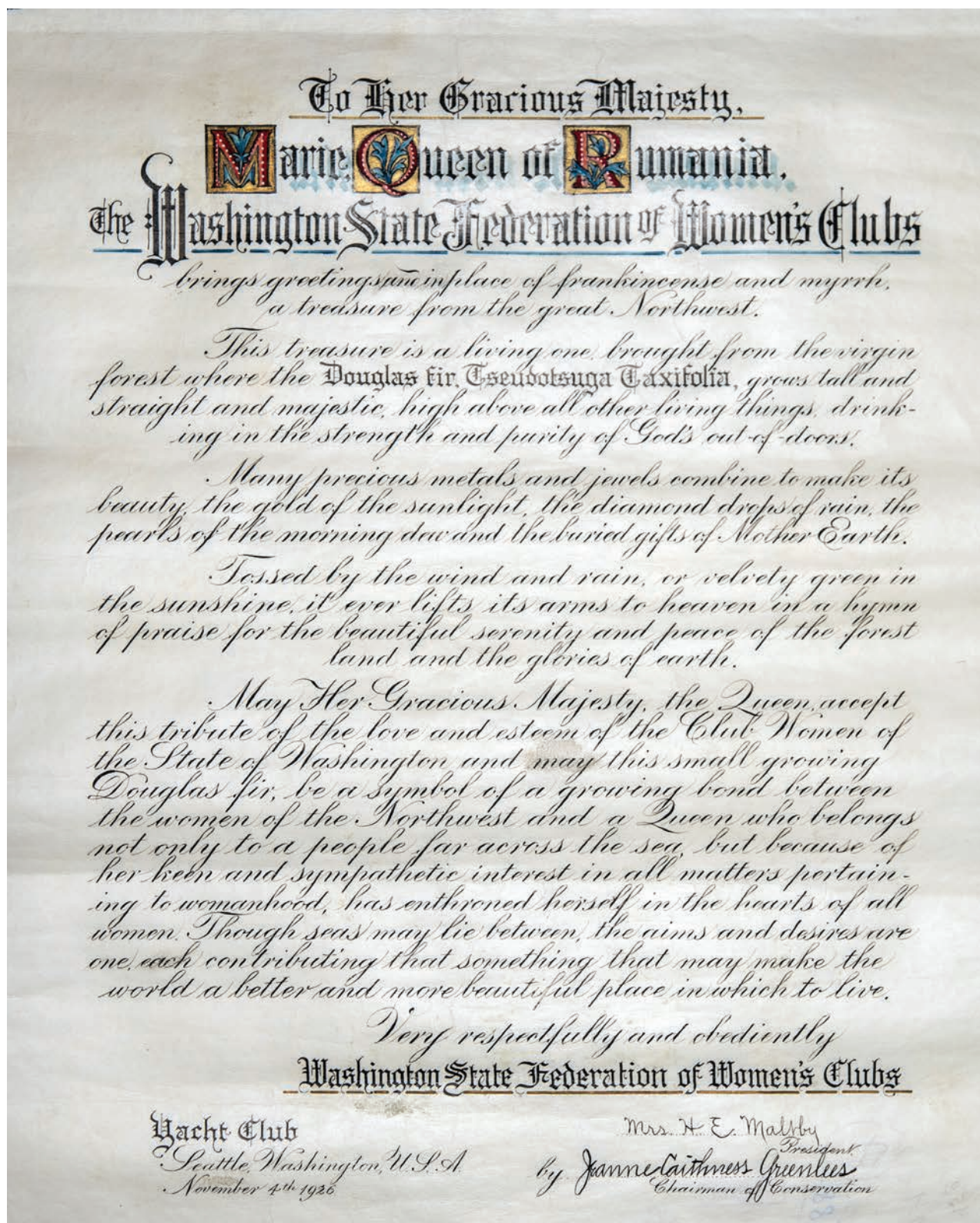
Holmes Bryson,
President,
Asheville Chamber of Commerce.

**INVITAȚIE transmisă reginei Maria de către autoritățile
din Asheville (Carolina de Nord), pentru a vizita acest oraș**

1926

Muzeul Național Peleş

MESAJ DE BUN VENIT adresat reginei Maria de către
 Federația Cluburilor Femeilor din statul Washington

1926

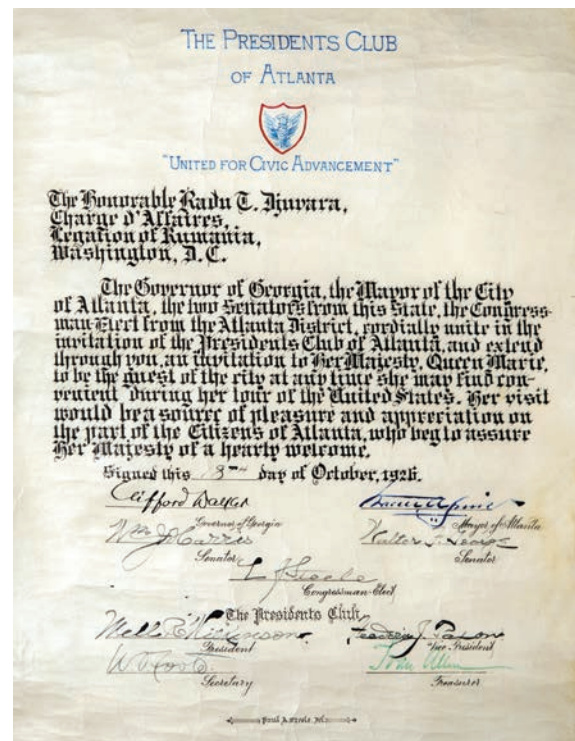
Muzeul Național Peleş

INVITAȚIE adresată reginei Maria de către oficialitățile din New Jersey, pentru a vizita orașul Atlantic City

1926

Muzeul Național Peleş

INVITAȚIE adresată reginei Maria de către The Presidents Club of Atlanta, pentru a vizita acest oraș în timpul turneului american

1926

Muzeul Național Peleş

URĂRI adresate reginei Maria de profesorii și studenții americani aflați în vizită în România

Iulie 1927

Muzeul Național Peleş

DIPLOMĂ de Doctor Honoris Causa al Facultății de Litere - Universitatea din Cluj, acordată reginei Maria 1930

Muzeul Național Peleş

DIPLOMĂ DE ONOARE
primită în timpul vizitei în Austria
 Decembrie 1933, Viena
 Muzeul Național Peleş

BREVET pentru acordarea reginei Maria
a Semnului Onorific pentru Serviciu Militar
de 40 de ani
 22 decembrie 1932
 Muzeul Național Peleş

BREVET pentru acordarea Ordinului „Sf. Alexandru” (Bulgaria)
ianuarie 1934, Sofia
Muzeul Național Peleş

BREVET pentru acordarea Marii Cruci a Ordinului „Ouissam Alaouite Chérifien” (Maroc)
17 mai 1933
Muzeul Național Peleş

CAIET - ÎNSEMNĂRILE ZILNICE ALE REGINEI MARIA

1926

Arhivele Naționale ale României

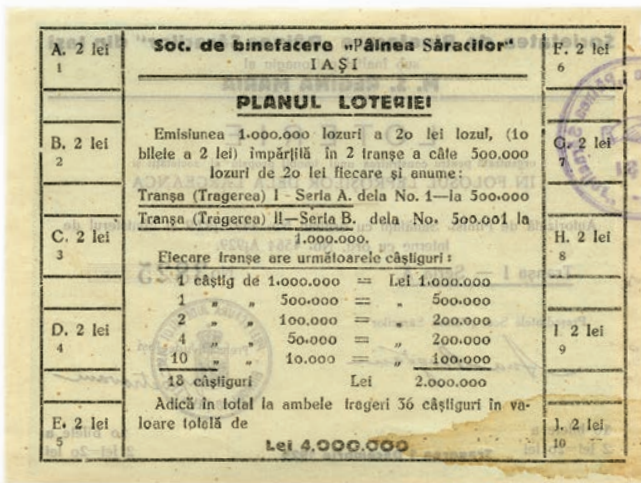

REGINA MARIA

Fotografie cu autograf; ramă argint, turnat, cizelat
1924

Colecția Paul-Cezar Florea

BILET DE LOTERIE pentru o acțiune caritabilă desfășurată sub patronajul reginei Maria 1929

Colecția Daniel-Cosmin Obreja

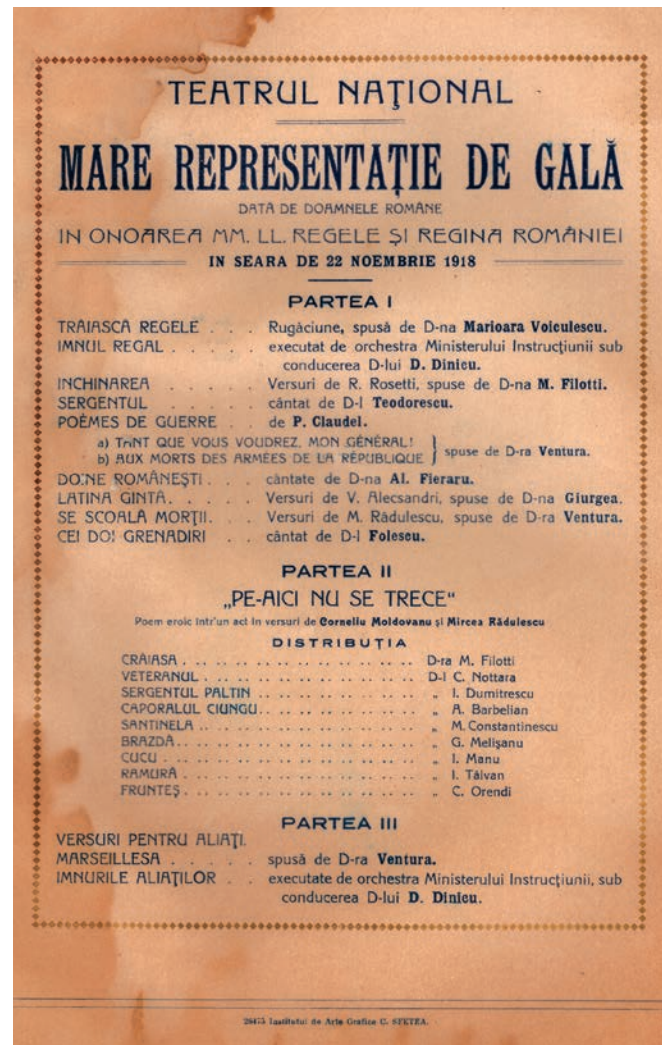
BILET DE INTRARE la Marele Bal de la Teatrul Național din București, desfășurat sub patronajul principesei Maria și al principelui Ferdinand

1894

Colecția Daniel Cosmin-Obreja

AȘIF pentru reprezentațiunea de gală dată în onoarea regelui Ferdinand și reginei Maria la Teatrul Național București 22 noiembrie 1918

Colecția Daniel-Cosmin Obreja

MĂRCI POȘTALE

Primul sfert al secolului XX. Colecția Leonard Pașcanu

**MĂRCI
POȘTALE
DEDICATE
MONARHIEI**
1893 - 2018

C.N. Romfilatelia

MARIE OF ROMANIA. PORTRAIT OF A GREAT QUEEN

On 18th July 2018, in the Centenary Year of the Great Union, we will be commemorating eighty years since the death of Queen Marie, the only Queen of Greater Romania, a dream in whose fulfilment she played a decisive role alongside her august husband, Ferdinand I, also known as “the Unifier”. As suggested by the title of this work, which forms the perfect complement to the exhibition staged by Peleş National Museum in memory of the great queen that was Marie of Romania, this book provides history and art lovers with a special portrait of the Romanian sovereign, who was also known as the “soldier queen” and the “mother to the wounded” on account of the dedication to the country she showed during the Great War of one hundred years ago.

Having commemorated a century since the passing of Queen Elisabeth in 2016 in the form of a special exhibition and album-cum-catalogue, and having remembered the “good king Ferdinand” in 2017 through a unique exhibition accompanied by an elegant monographic album, in 2018 our focus is naturally directed towards Queen Marie of Romania, who left this world on 18th July 1938. The death of Queen Marie from an incurable disease unleashed a wave of emotion amongst the many people who had loved and admired her for decades.

“The feeling of consternation was universal,” wrote Constantin Argetoianu in *Însemnări zilnice*, “for Queen Marie was loved by all: she was beautiful and most agreeable. In later years, this love for her was accompanied by a feeling of pity: we all knew that, with the exception of Ileana, her children did not behave well towards her. Especially the King, who never forgave her her tendency to dominate and for Știrbey. Queen Marie died relatively young, aged 62, the very same age as Ferdinand, but it cannot be said that she did not live life to the full. She experienced all the joys life had to offer, both as Queen and as a woman, and she experienced moments of great contentment, the greatest amongst them being her going down in history as a shining light for an entire nation. Her contribution to our war of unification was great and however much she may have sinned as a wife and as a mother, all will be forgiven.”¹

Nicolae Iorga – the great historian who was on Queen Marie’s side during the First World War – wrote on 20th July 1938 that “the much expected and yet unbelievable news has arrived. Romania has lost someone who gave the country a sense of prestige, pride, intelligence and determination, as well as being a source of great and unforgettable memories, a woman of exceptional gifts, only rarely encountered in history – Queen Marie.”² With his unparalleled talent for describing historical figures, Nicolae Iorga wrote that, “parting from her, she who suffered so much in body and soul, is impossible for the Romanian people. Although gone, she remains amongst us. She endures as a keeper of unknown suffering, such as the times we lived through whilst still blessed with her presence, as a permanent reminder of fierce battles and sacred victories, which her faith, capable of rousing every human heart, prevailed over.”³

For Irina Procopiu, one of Queen Marie’s longest serving ladies-in-waiting, the loss was unbearable: “My Queen, my sweet and noble Queen, died the day before last. I kept vigil over her during her first day of eternity. I continue to look upon her with all my soul in order to fill myself with her beloved image. How terrible it is no longer to see her, to hear her or to see her smile. Is it really true? My sweet Queen, whom I was happy to serve for so long – for over 24 years. What dreadful melancholy now engulfs me [...] I think of how I shall never again see her beautiful face, her delicate and charming smile, never again hear her voice, that ‘uh-huh’ when someone knocks on her door!”⁴

How is Queen Marie remembered by those who knew her? For Nicolae Iorga, who stood by the royal family for better or worse, “her entire life was a mystery, in which the supernatural was ever present; it was a source of amazement, from the beauty of her younger years to her imperial pride, and yet imbued with such grace, something she retained until the end. And, in a mysterious calling of her soul, which has always been in tune with the hidden forces of the world, she, now tormented by all the afflictions of this painful body of ours, has asked that she might end her life in the country she loved so much, for she understood it so fully and deeply.”⁵

I. G. Duca, that politician so devoted to Ferdinand I, wrote in reference to Queen Marie of how she “shines so brightly, both physically and morally, that it dazzles you; no one can match her. Beautiful, of an enchanting beauty, I doubt there were many other women in Europe quite like her. Intelligent, charming, a great talent for painting, riding and writing, a brilliant conversationalist, full of verve, humour, spontaneity of thought, originality of expression and courage – who could forget her, in Iași, at the height of the epidemic, going to where the danger was greatest? A love of truth, of beauty, of goodness – she had it all.”⁶ For a cultivated woman such as Alice Voinescu, Queen Marie made a striking impression: “I can see her in her pink armchair – wearing a brown dress, with

1. Constantin Argetoianu, *Însemnări zilnice*, vol. V (1 iulie-31 decembrie 1938), edited by Stelian Neagoe, Bucharest, Editura Machiavelli, 2002, p. 40.

2. Nicolae Iorga, *Un suflet mare s-a dus: Regina Maria*, in N. Iorga, *Oameni cari au fost*, Bucharest, Fundația pentru Literatură și Artă “Regele Carol II”, 1939, vol. IV, p. 256-257.

3. *Ibidem*.

4. Irina Procopiu, *Pagini de jurnal (1891-1950)*, translation from the French, introduction, notes and commentary by Georgeta Filitti, Iași, Editura Polirom, 2016, p. 168-169.

5. Nicolae Iorga, *Un suflet mare s-a dus: Regina Maria*, in N. Iorga, *Oameni cari au fost*, vol. IV, p. 256.

6. I. G. Duca, *Memorii. Neutralitatea. Partea I (1914-1915)*, vol. I, edited and with a short biography by Stelian Neagoe, Bucharest, Editura Expres, 1992, p. 141.

pearls around her neck, and holding a bunch of pink carnations. She was beautiful and full of joy, although she spoke of things that pained her. It was a joy that reflected the quality of her being, rather than merely a state of mind. I remember her luminous gaze, I can still see her blue eyes, glistening like gem stones. Perhaps this is why I never noticed her jewellery, other than the pearls, which don't compete with the eyes. I can't imagine her without her pearls!"⁷

Ion G. Duca embellishes this portrait with some of the Queen's other defining qualities: "a sincerity bordering on cynicism, an unwavering determination, a kindness borne of a genuine understanding of human nature and the lenience experience bestows on all chosen people."⁸ Other contemporaries also noticed her striking sincerity: "The frankness with which she spoke of the things that pained her once more revealed an inner victory," wrote Alice Voinescu. "Any other would have been terribly upset when telling of how she was not allowed to go to the cinema, how she was stopped in her tracks. Not even during the time of Carol I did she suffer such an indignity. She was rattled, but it was clear she bore no grudge. Her entire life was a series of shackles imposed on this free-born spirit. [...] She suffered greatly from being kept in the shadows during later years."⁹

Amongst Queen Marie's many talents, her literary abilities were admirably described by Emanoil Bucuța, who convinced the Queen to publish a number of articles in *Boabe de Grâu* magazine: "Queen Marie was a writer from before the outbreak of war. But she was a writer – as Goethe described the writer in 'The Singer', his mediaeval ballad – who sang like a bird. She 'sang' as she painted, as she drafted plans for gardens and houses or patterns for dresses or masquerade balls, out of an excess of talent and a zest for life. She was an artist because she was born that way and she shared art with those around her as if handing out flowers and smiles, without ever thinking of them as tools or weapons. She was also a woman who was meant to wear the crown and she was ready to present herself to the people as solemn and symbolic, with all the grandeur and serenity that becomes a queen – until, that is, she became caught up in the maelstrom of war, with all its attendant horrors, which required superhuman efforts of her, or at least efforts normally considered beyond the powers of a woman, and which was meant to result in the union of all Romanians. As a mother, she was full of maternal joy and pride, until the war took from her a beloved child and filled her, body and soul, with the despair of death. She was a writer whose pen, as if by magic, gave life to fairy-tale-like figures, kings and heroes living in gothic palaces that existed only in legends, until the war filled her writing with sorrow and calls to victory."¹⁰

For a refined intellectual like Alice Voinescu, who was a close friend of Princess Ileana, Queen Marie of Romania was "an icon of superior humanity. She encapsulated within her everything a woman, a human being, might feel and experience, and over the years she cast off the shackles ensnaring her body and soul. What a great human being! A true and great woman. She was born to be Queen!"¹¹ "What an exceptional, great and beautiful being!" concluded Irina Procopiu, who came to know Queen Marie so well during the quarter of a century throughout which she served her with a rare devotion. "How well she understood beauty in all its forms! How kind-hearted she was, how she so detested malice, unfairness and pettiness, and yet how lenient and good she could be! How often I heard her say, 'Give him a chance!' But how her nostrils flared, like those of a thoroughbred horse, when someone was behaving unfairly and wickedly! When she was not given her due, her blue blood would boil up within her, her blue eyes would turn grey and hard, her lips would harshen and you could hear the storm raging within her entire being. When something was to her liking – and she could enjoy even the smallest of things, for she rarely grew bored – what a sweet 'thank you' she would utter! I wish I were able to describe the inflections of her voice, how sad she can no longer be heard talking about her flowers without mentioning their names! Who would ever forget the joy at watching her, scissors in hand, cutting the beautiful dahlias at Bran and handing them out, one at a time, whilst giving them a loving look, as if they were living beings to whom she was grateful for their beauty? Queen Marie – when I read these two words my heart aches and tears well up in my eyes! And as a mother – what lenience, what understanding, what joy and what pride she felt when their [her children's] actions pleased her! A real mother!"¹²

As a mother, Queen Marie loved her children and sought to guarantee them a bright future through marriages, earning her the epithet "the mother-in-law of the Balkans" in interwar Europe. She never hesitated, however, with her well-known sincerity, to point out to them, not just their qualities but also their flaws – as in the case of Princess Elisabeth, of whom "she spoke with sadness; she did not condemn her indifference towards the people and towards suffering, but looked with melancholy at the portrait on the small table next to the fireplace and said, 'life will have its revenge, she will be forgotten, she will end up alone'"¹³ Unfortunately, the Queen's words were to come true in respect of her eldest daughter. Her closest daughter and the one she loved most was Princess Ileana, something Alice Voinescu did not fail to notice: "Whenever she spoke about the princess [Ileana] her entire being rejoiced. She enjoyed everything, even her outbursts of a temperamental child. There would be a thrill in her voice – she was reliving her own youth, she loved her, she respected her, she believed in her. [...] She spoke about the Princess [Ileana] as she would about the King [Carol II] – that is, with a special passion; her eyes shone, it was as if she would dress differently to speak about her. It was curious

7. Alice Voinescu, *Jurnal*, edited and with bibliography and notes by Maria Ana Murnu, and with a preface by Alexandru Paleologu, Bucharest, Editura Albatros, 1997, p. 123.

8. I. G. Duca, *Memorii. Neutralitatea. Partea I (1914-1915)*, vol. I, 1992, p. 141.

9. Alice Voinescu, *Jurnal*, p. 122-123.

10. Emanoil Bucuța, *Regina Maria*, in *Pietre de vad*, vol. II, Bucharest, Editura Casei Școalelor și a Culturii Poporului, 1941, p. 223.

11. Alice Voinescu, *Jurnal*, p. 124.

12. Irina Procopiu, *Pagini de jurnal (1891-1950)*, p. 169-170.

13. Alice Voinescu, *Jurnal*, p. 123.

how her heart would open differently to each child depending on their natures. She spoke of Prince Nicholas in a tone normally reserved for the very young! About Queen Mignon [Maria of Yugoslavia] she spoke with warmth, tenderness and an heroic and yet typically feminine exultation."¹⁴

Of all her children, the one who disappointed her most was Prince Carol, whose love affairs and rejection of the throne placed the royal family in a situation where they were forced to remove him from the line of dynastic succession. Returning to the Romanian Throne on 8th June 1930, it was King Carol II who would put an end to his mother's involvement in politics, limiting her access to politicians, something which upset her greatly. On 12th February 1931, in a discussion with Grigore Gafencu, Queen Marie appeared "tired, deeply troubled. A single thought on her mind: her son, King Carol II. She viewed him with suspicion, concern, mistrust and a heavy heart that was unforgiving and unyielding. Her removal from power – i.e. from what 'power' meant to her: her continuous and direct influence (more imagined than real) over people and things – and, in particular, the insult that was the complete removal from public and social life of Barbu Știrbey – her relationship with whom the Queen displayed with a regal audacity, in a splendid exhibition of moral courage – left her deeply wounded. It was a storm that was hard to control. A storm that encapsulated the conceited passion, thwarted ambition, generous impulses, the entire tortured soul of a woman of an amazing vitality. A beautiful spectacle."¹⁵ Despite all the misery her eldest son had caused her, Queen Marie, "when she spoke of the King [Carol II], was proud. It was as if she were saying, 'Look how strong he is, even I must fight him'. She smiled in satisfaction at some of his weaknesses, pleased that after all he was human. She did not understand why men forget their mothers when they fall in love. She did not judge, she understood with her heart, she knew with a kind of certainty that no one could take her place."¹⁶

Queen Marie was a talented creator of beauty in various fields, from art and architecture to literature and landscaping. The "dream houses", as the Queen fittingly called the residences she built and breathed life into, all bear the signs of her exquisite taste. Pelișor, Cotroceni, Copăceni, Bran, Balcic, Scroviștea and Mamaia were the works of various talented architects, from Karel Liman and Paul Gottereau to Mario Stoppa, Grigore Cerkez and Emil Guneș. All of whom brought to life not only their own architectural designs, but also the artistic vision of Queen Marie, who was closely involved in the creation of these buildings, as she herself frequently points out in her invaluable diaries. All of these buildings were tastefully decorated and furnished by the Queen, who gave each of her homes a unique identity.

Proof of this, after the passing of so many decades, exists in the form of the photographs the Queen used to illustrate her diaries and which today belong to the collection of the National Archives of Romania. The majority of these unique items of visual heritage are being published for the first time in these two albums dedicated to Queen Marie, a lover and creator of beauty in every location she ennobled with her august presence. A special chapter of volume two of this work is dedicated to Queen Marie's "dream houses" and contains splendid images of her royal residences in the plains, in the mountains and by the sea whose interiors are decorated in different styles (including Neo-Romanian, used predominantly at Cotroceni) and which are surrounded by wonderful gardens and parks, laid out according to the designs and exquisite taste of the former Romanian Queen we are commemorating this year.

Queen Marie was fond of three of these "dream houses" in particular: Cotroceni Palace, Bran Castle and her unique residence in Balcic. "White like a peasant's clothing, with a belt of embroidered irises", as it was described by the French writer Paul Morand,¹⁷ Cotroceni Palace would be given a new appearance, both inside and out, to reflect the artistic taste of the Queen. Byzantine and Neo-Romanian motifs would be incorporated into the decoration of the Queen's bedroom and the large reception room at the palace, whose northern wing would be rebuilt and extended by the architect Grigore Cerkez in the Neo-Romanian style, with staircases and belvederes inspired by those at Hurezi, the monastery of which Queen Marie was so fond. A year after the sovereign's death, Nicolae Iorga described Queen Marie as "someone whose shadow was felt everywhere. In the gardens at Cotroceni, which she loved so much and where her presence is so palpable that, when passing by in a carriage at speed, you almost expect to catch sight of her, tall and sprightly, scanning the horizon with her bright, imperious blue eyes. There, in that palace, now empty, on whose balcony you can almost see the white spirit of her departed being."¹⁸

Of Bran, her favourite castle, on 20th July 1924, in a tribute to the old fortress, Marie wrote: "The joy of waking up at Bran, my beloved Bran, my only whim, my special place, so different from anything else, so odd and yet so beautiful, the most beautiful place imaginable. [...] I feel this same joy every time I wake up there. The joy of being there, the joy of being the sole and uncontested owner of this unimaginably beautiful castle."¹⁹

After entering into the Queen's possession, between 1920 and 1938, Bran Castle underwent a series of architectural interventions intended to transform it into a modern summer residence. The works were overseen by the head architect of the Royal House, Karel Liman, who also worked on Peleş and Pelișor. Bran Castle was thus the perfect place for the creative imaginations of the architect Karel Liman and Queen Marie of Romania to be made real. Years later, Queen Marie would look back nostalgically at those early

14. *Ibidem*, p. 123.

15. Grigore Gafencu, *Însemnări politice. 1929-1939*, edited and with an afterword by Stelian Neagoe, Bucharest, Editura Humanitas, 1991, p. 85.

16. Alice Voinescu, *Jurnal*, p. 124.

17. Paul Morand, *București*, translated into the Romanian by Marian Papahagi and Ion Pop, Cluj, Editura Echinoc, 2000, p. 103.

18. Nicolae Iorga, *Aceea care a lipsit: Regina Maria*, in N. Iorga, *Oameni cari au fost*, București, Fundația pentru Literatură și Artă "Regele Carol II", 1939, vol. IV, p. 329.

19. Queen Marie of Romania, *Însemnări zilnice (1924)*, translated into the Romanian by Sanda Ileana Racoviceanu, edited by Vasile Arimia, Bucharest, Editura Historia, 2008, vol. VI, p. 346 and 348.

days of her collaboration with the Czech architect: "We have a dear old architect belonging to our household, inherited from King Carol's times. He, too, had always dreamed that one day it would be granted him to repair an old castle; now this quaint building has become his pet work. He has settled down there like an owl in an old wall and devotes all his love, all his skill, to make a real treasure out of my precious little place. But we are in no hurry to complete our work, we are like children with a beloved toy of which we never weary; each year we improve something, without allowing its original aspect to change. It is still the impregnable, pugnacious little fortress..."²⁰

After visiting her at Bran in 1938, Alice Voinescu described Queen Marie as "beautiful, a little plump, elegant, confident, secateurs in hand, with musketeer gloves, a walking stick and wearing a peach-coloured dress! It was as if she had risen again after a heavy sickness. Walking in the garden amongst the apple trees and dahlias, she told me how she had suffered, not physically but mentally: 'You feel so humiliated by the illness, as it makes you dependent on others, but what a joy it is to see the kindness other people are capable of'. She was enjoying life, but had no projects. I don't know why but I don't think she was thinking of the future. She spoke with the assurance of someone entirely liberated. The issue of faith came up, and she told me she was no mystic, and yet you could sense in her a great life force, which itself was a testament to God. She was not concerned with matters of divinity. She experienced God in everything. She would look at flowers, at trees, at the sky, at people as they approached with the fullness of her heart. She gave all of herself in every moment and enjoyed everything. She breathed joie de vivre."²¹

Queen Marie was so attached to her creation on the coast, i.e. her estate in Balcic, that she wanted her heart to be buried there, in the Stella Maris Chapel, "the smallest church in the land, a humble Orthodox shrine which I – a Protestant – built, for Stella Maris stands as a symbol of my life: a shrine built to a confession of faith that is not mine, in a country where I was once a foreigner and which I have made my own through the joy, suffering and work that have seen me grow attached to it, a feeling which only grows as each year passes."²² As someone who knew Balcic well and the passion the Queen put into the building of this estate, Emanoil Bucuța, who was to translate some of Marie's writing for publication in *Boabe de Grâu* magazine, rightly commented that, "we must not neglect, at least in our minds, Balcic, where Queen Marie found – at this meeting point between east and west, north and south, with its Hellenistic and Scythian vestiges, its blizzards and north winds and almond blossoms – an island of peace and dreams from where she deemed it easier one day to pass, seemingly unawares, from this beautiful world – with its tiny churches from the time of the Evangelists, its waterfalls and its flowers – into that other world which, while full of mystery, must in many ways be similar, given that all beautiful things are related to one another and speak to the soul using the same language. She gave of her mind richly through words and deeds, through the history of the world and the literature of the times, but she wanted to leave her heart here in this town by the sea. It now sits in a golden urn, watched over by all the martyr saints and the frail and blue angels of Demian's frescos, close to the seashore she loved so much and where we will always see her in the shimmering of the waves, like a princess from the north who has just arrived, dizzy with the sun, from out of the Ossian mists of her homeland. Her final act was meant not only to be an act of love and beauty, like so many others before it, but also an act of battle and defence."²³

Of all Queen Marie's most beloved residences, Peleş Castle contains the greatest number of objects that used to belong to the sovereign. The collection of Peleş National Museum therefore contains the most significant of Queen Marie's artistic creations: paintings signed by the sovereign, items of furniture made to the Queen's designs and decorated with her own paintings. These are accompanied by many wonderful items of decorative art, orders, medals, diplomas and decorations, documents, books and manuscripts attesting to the great artistic qualities of the granddaughter of Queen Victoria. In the exhibition and these two volumes dedicated to Marie, history lovers will be able to admire hundreds of unique and previously unpublished photographs of Marie and the members of her family belonging to the Photographic Library of Peleş National Museum. This will also be a means of showcasing the priceless visual archive of Peleş National Museum.

The volume entitled *Marie of Romania. Portrait of a Great Queen* begins with an admirable tribute to Queen Marie by Răzvan Theodorescu, vice president of the Romanian Academy, to whom we extend our special thanks. We are also grateful to Dr. Ion Bulei, a university professor and renowned specialist in modern Romanian history, who has contributed a compelling biography of Queen Marie to this album-cum-catalogue. As in the case of the other albums published by Peleş National Museum – *Queen Elizabeth of Romania. A Century of Eternity* and *Ferdinand I. The Unifier King* – Professor Ion Bulei's contribution to this portrait of Queen Marie was essential.

In order to complete this extensive exhibitional and editorial project, we worked together with prestigious cultural institutions and museums which generously made available to Peleş National Museum a large number of heritage objects and historical photographs, thereby enhancing the value of the exhibition and the two volumes dedicated to Queen Marie of Romania. The National Archives of Romania, which holds documents and visual materials pertaining to the history of the Romanian royal family, became enthusiastic partners in our exhibitional and editorial endeavour, placing at our disposal many relevant documents and photographs relating to the life and work of Queen Marie. The notebooks of Queen Marie with their accompanying photographs served as a unique visual resource with which to illustrate the biography of this queen also known as "the last romantic". We

20. Queen Marie, *Dinainte și după război*, Bucharest, Librăria Socec & Co. S.A., 1925, p. 32 (excerpt from *Convorbiri Literare*, no. 1/1924 and 1/1925).

21. Alice Voinescu, *Jurnal*, p. 124.

22. Queen Marie, *Stella Maris. Cea mai mică biserică din țară*, in *Boabe de Grâu*, Year I, no. 9, 1931, p. 3.

23. Emanoil Bucuța, *Regina Maria*, in *Pietre de vad*, vol. II, Bucharest, Editura Casei Școalelor și a Culturii Poporului, 1941, p. 225.

therefore also extend our special thanks to Dr. Ion Drăgan, the Director of National Archives of Romania, who also kindly wrote the foreword to this catalogue. Our research endeavours also enjoyed the support of the team of specialists from the National Archives of Romania: Dr. Alina Pavelescu, deputy director; Dr. Liviu-Daniel Grigorescu, head of department at the Central Historical National Archives; Dr. Mirela-Daniela Tărnă, senior advisor; Dr. Mirela Comănescu, head of the Cultural and Administrative Archive Bureau; Ștefania Grigorie, head of the Technical and Audiovisual Archive Bureau; and Nicoleta Bolintiș and Viorica Nicolae, who performed the laborious task of scanning Queen Marie's notebooks.

In celebrating the Centenary Year of the Great Union and those who played a key role in this unique moment in the history of the Romanian people, Peleş National Museum is continuing its fruitful collaboration with the Romanian stamp issuing institution Romfilatelia by launching – as part of the *Marie of Romania. Portrait of a Great Queen* exhibition – a special issue of stamps commemorating eight decades since the death of Queen Marie of Romania. For enriching our exhibition with a collection of vintage stamp issues and postmarks dedicated to Queen Marie, our thanks therefore once again go to Cristina Popescu, the director general of Romfilatelia, and the team of specialists at said institution.

The exhibition curated by Peleş National Museum would have been much poorer without the contributions of prestigious museums from Bucharest and around the country, which loaned us heritage objects illustrative of the life of Queen Marie, whose beloved residences in Bucharest today house the National Museum of Art of Romania and Cotroceni National Museum. We would like to thank here those museums that contributed to the success of the exhibition: the National Museum of Art of Romania (arch. Liviu Constantinescu, director general; Octavian Boicescu, deputy director), the National Museum of Romanian History (Dr. Ernest Oberlander-Tărnoveanu, director general; Dr. Cornel-Constantin Ilie, deputy director; Dr. Oana Ilie, head of History Department), the Dimitrie Gusti National Village Museum (associate professor Dr. Paulina Popoiu, director general), the King Ferdinand I National Military Museum (Colonel Petre Neață, director; Dr. Cristina Constantin, head of Research Department), Cotroceni National Museum (Liviu Sebastian Jicman, director general; Dr. Ștefania Dinu, deputy director general) and the Moldavia National Museum Complex Iași (Dr. Lăcrămioara Stratulat, director general).

As with the exhibitions held by Peleş National Museum in 2016 and 2017 (dedicated to Queen Elizabeth and King Ferdinand I of Romania, respectively), on this occasion we once again invited a host of distinguished private collectors to join us in our commemorative endeavours, an invitation they proved only too happy to accept. Georgeta Stănescu, Mihai Ghyka, arch. Mădălin Ghigeanu, Daniel-Cosmin Obreja, Paul-Cezar Florea, Răzvan Brâncoveanu, Octavian Balosin, Vlad-Andreas Grunau (Germany), Leonard Pașcanu and Daniel Mladin were kind enough to loan Peleş National Museum many valuable heritage objects (paintings, items of decorative art, items of furniture, vintage photographs, orders, medals, decorations, newspapers and magazines), all of which complement and enrich the exhibition and two volumes dedicated to Queen Marie. We are most grateful to all of the above named for their generous contribution to this project.

Our thanks also go to Dr. Cornel-Constantin Ilie, deputy director of the National Museum of Romanian History, for the design of these two volumes dedicated to Queen Marie of Romania. For the painstaking work and patience involved in creating the layout for this complex project we are also most grateful. The texts in this album-cum-catalogue were translated into English from the Romanian by Samuel W. F. Onn, to whom we also extend our special thanks.

The colour reproductions of the heritage objects (belonging to Peleş National Museum as well as private collectors) featured in these volumes were made by Árpád Udvardi, to whom we are also most grateful. The historical photographs from the Photographic Library of Peleş National Museum were scanned with great diligence by the curator Aurelia Boruga, to whom we also extend our gratitude here. Sincere thanks also go to Marius Amarie and Adrian Simionescu, who were responsible for the colour reproductions of the heritage objects belonging to the collection of the National Museum of Romanian History and the King Ferdinand I National Military Museum.

Last but by no means least, we would like to thank our museographer and curator colleagues at Peleş National Museum, without whom the *Marie of Romania. Portrait of a Great Queen* exhibition would not have been possible: Dr. Mircea-Alexandru Hortopan, director of heritage; Anca-Mariana Hoge, deputy director general; Dr. Macrina-Emilia Oproiu, head of Heritage Records, Research and Documentation Department; Corina Dumitrache; Raluca Romok; Alexandra Ghioarcă; Rodica Rotărescu; Adriana Duță; Mariana Răileanu; Gabriela Tudor; Aurelia Boruga; and Cătălina-Mariana Păstrămoiu.

Dr. Narcis Dorin Ion

Director General of Peleş National Museum

MARIE, QUEEN OF ROMANIA

She was not merely a very beautiful, multi-talented, refined and intelligent woman, admired on the streets of a metropolis like Paris, "the last Romantic" and "a symbol of success", as Hannah Pakula describes her in her biography, published a few decades ago in New York.

She was not merely a queen who played a decisive and constructive role in the major political decisions of her adoptive country, a country which would become "her Romania", negotiating, around the time of the Treaty of Versailles, with the formidable Clemenceau, "Father Victory", after having persuaded her august husband not to ratify the unpropitious "Bucharest peace treaty."

She was not merely a star worthy of Hollywood who won the hearts of the American public during her famous trip of 1926 across the Atlantic, where to this day she is still remembered in the form of a museum located in the State of Washington dedicated to the former Romanian sovereign.

As a Princess of Great Britain and Ireland who married into the House of Hohenzollern-Sigmaringen, as Crown Princess and then Queen of our country for 13 years, Marie Alexandra Victoria de Saxe-Coburg brought kinships with Europe's most prestigious royal houses to the Romanian Royal Court, something it never entered into either before or after her reign.

Marie was the granddaughter, on her father's side, of Queen Victoria – the British monarch who defined an entire era, "Grandmamma Queen, the all-powerful", as she herself affectionately called the Sovereign of Albion and Empress of India – and, on her mother's side, of "Grandpapa Emperor" – none other than the Russian tsar Alexander II, who would be assassinated. She was the cousin of "Nicky" – Nicholas II, the other Russian monarch, who would also be assassinated, by Bolsheviks – and of "Willy", the German emperor Wilhelm II. And she was also the niece of "Uncle Sasha", Tsar Alexander III, and of "Uncle Bertie", the British King Edward VII. As such, Marie of Romania was the very definition of an aristocrat for the people of the Danube and the Carpathians, leaving in her wake, precisely eighty years after her passing at Sinaia's Peleş Castle, the memory of a life lived to the full. A life lived amongst the castles of England, in Malta ("the Paradise of our Childhood", as she would describe it in adulthood) and in Coburg, in Germany, interspersed with visits to the Russia of the Romanovs, whose grandeur fascinated her and where she attended the imperial coronation in Moscow, which the Romanian sovereign, who never forgot the massacre of her close relatives in Ekaterinburg during the summer of 1918, labelled "today the city of Lenin and Trotsky."

She was an ambitious mother who wanted her children to achieve the highest possible standings (she even became known as the "mother-in-law of the Balkans", what with one of her sons, Carol II, becoming King in Bucharest, one of her daughters, Elisabeth, Queen in Athens, and another of her daughters, Maria, Queen in Belgrade). And yet she was also a mother who would spend the rest of her life grieving the early death of her son Mircea, demonstrating immense courage amid the chaos of war, on the Front, in the trenches and in field hospitals, despite the risk of cholera and typhoid fever ("This was the most beautiful chapter of her life", wrote I. G. Duca, "a chapter for which Romania owes her its reverential gratitude"). Indeed, Marie knew how to impose her will and actions right from the start of her life in Romania. Whilst showing due respect and deference, she stood up to the uncompromising "Der Onkel", Carol I, the founder of the Romanian royal dynasty, a lover of discipline, uniforms and the (in her opinion) detestable "Altdeutsch style"; she showed a great deal of understanding for her fantasist "Aunty", Carmen Sylva; she assisted her loyal "Nando", Ferdinand, with a firm hand and much grace; and she never forgot her faithful advisers (Barbu Ştirbey in particular), eventually coming to realise that "in Romania politics are bitter."

With her exquisite taste (it was no accident that in 1918 she became a corresponding member of the Académie des Beaux-Arts in France) she turned her "dream houses" into fitting residences in keeping with the latest European trends and with echoes of the very English "Arts and Crafts" movement – the latter coming either directly via her recollections of growing up in Kent or indirectly via the German arts and crafts centre in Darmstadt, where her beloved sister, Victoria Melita, or "Ducky", lived with her husband, Grand Duke Ernest of Hesse.

Whether it is the palace in Cotroceni (where, in 1915, having become ever more acquainted with Romanian traditional heritage, she commissioned Grigore Cerkez to build a new wing reminiscent of Brâncoveanu's Hurezi Monastery, albeit on the inside the furniture would feature Celtic, Viking and Byzantine motifs worthy of a descendent of the Windsor and Romanov royal houses), Peleşor (where Lecomte du Nouy built for her a raised log-cabin, "the Princess' nest"), Bran (restored with the help of an "old architect", Karel Liman) and the "Silver Coast" of Balcic (where an Islamic minaret stands alongside a "Stella Maris" in the Greek Orthodox style) – all are examples of royal patronage in Romania that to this day remain unparalleled in terms of their elegance, distinction and refinement.

And all these, together with her many acts of great courage, her moments of despair (when forced to take refuge in Moldavia) and her moments of triumph (from her entry into Bucharest on 1st December 1918, after two years of forced exile, to her coronation on 15th October 1922 in Alba Iulia), paint a portrait of a truly great queen. A queen who, coming from the mists of England and the islands of the Mediterranean to the mountains and Danube of the "Latins of the East", understood and loved her adoptive country, writing in her will in 1933 the unforgettable words: "Bless you, beloved Romania, country of my joys and sorrows, beautiful country, who resides in my heart and whose many paths I know in their entirety."

Răzvan Theodorescu,
Romanian Academy Member

THE IMPRESSIVE ARCHIVE OF A GREAT QUEEN

The size and contents of an archive provides a measure of the quantity and quality of history available to us through it. The bigger the archive, the more history it contains. The abundance of historiographic studies in recent decades with Queen Marie of Romania as their central figure proves this very axiomatic truth: the existence of a rich archive, of extensive documentary material, allows for the detailed historical reconstruction of an individual's life and the historical period he or she lived through.

Indeed, the archival documents pertaining to Queen Marie are the most numerous and the richest in content in comparison with all other members of the Royal House of Romania – even if the private archives of Carol I, Ferdinand and Carol II, as well as those of other members of the family, are also not insignificant in size. The archive relating to the Royal House is a priceless treasure of the National Archives of Romania and indispensable to any historical research carried out into the 100-year period running from 1846 to 1947. The documents in question are divided into four main thematic sub-archives: "Official Documents", "Personal Documents", "Central Administration of the Crown Estate", and "Castles and Palaces"; plus the two additional sub-archives of "Various" and "Miscellaneous".

The "Royal House. Personal Documents of Queen Marie" collection contains 7,005 archival items divided into four separate inventories (nos. 1338, 1338, 1340 and 1341). The Queen's archive is organised into the following thematic subgroups: "personal documents", "secretariat", "literary activity", "lifestyle", "private correspondence", "documents and articles relating to the Queen" and "correspondence of others".

The "secretariat" group contains documents, correspondence and photographs relating to specific activities undertaken by the Queen, including foreign travel, correspondence concerning activity performed in support of Romania after the First World War, work for the Red Cross, the awarding of medals, audiences, interviews and the correspondence of private secretaries and the Queen's ladies-in-waiting.

Under "literary activity" we find articles and literary works in manuscript form, correspondence relating to their translation and publication, and correspondence with various Romanian and foreign authors. The highlight of this section are the one hundred notebooks illustrated with photographs constituting the Queen's dairy and providing accounts of everyday life in Romania and the Royal House during the period 1914-1938. These notes, written in English and of great documentary value, are one of the gems of the archive relating to the Royal House of Romania and are much accessed by Romanian researchers and publishers.

The "correspondence" section contains no fewer than 5,792 letters either received from or sent to other members of the family, relatives in other royal and princely families, close friends and confidants. Much is known about the family relations of the Queen and King Ferdinand and the various marriages of the royal couple's children, so it is only natural that Queen Marie's correspondence contains evidence of links to various sovereigns and members of princely families throughout Europe. Through her father, Alfred, Duke of Edinburgh and Saxe-Coburg, the son of Queen Victoria, Marie was a descendent of the ruling British family, and, through her mother, Maria, the daughter of Tsar Alexander II, that of Russia. So, thanks to Queen Marie, the Romanian royal dynasty enjoyed links with ruling and aristocratic families from France, Belgium, Spain, Germany and Greece, and, following the marriage of her children, new links were created with the ruling families of Greece, Yugoslavia, the Habsburgs, etc. The Queen was the nucleus of these royal kinships, which she understood to be vital to the existence and survival of the dynasty, as well as useful to the interests of the country she served.

Our archive thus contains the Queen's correspondence with various sovereigns, such as her grandmother, Queen Victoria of Great Britain, King Alexander of Serbia, King Alfonso XIII of Spain, King George V of Great Britain and Tsar Nicholas II of Russia. And this is not to mention her naturally rich correspondence with her mother, Maria of Coburg, her sister Alexandra, the Duchess of Hohenlohe, the Romanian kings Carol I and Ferdinand, Queen Elizabeth, her sons Carol and Nicholas, her daughters Elisabeth, Maria and Ileana, as well as with their respective spouses. A considerable amount of the Queen's correspondence is with her cousins in the British and Russian royal families, which also provides us with snapshots of the history of those royal houses and of these two world powers. Her other correspondents include Lord Waldorf Astor, General Averescu, Martha Bibescu, the Canadian colonel Joseph Boyle, Cella Delavrancea, I. G. Duca, Barbu Știrbey and Nadejda Știrbey.

I shall conclude by once more emphasising the enormous value of the archive relating to the exceptional personality that was Queen Marie of Romania, who had the good fortune to be able to contribute to the achievement of the Great Union. Although for almost thirty years it has been the subject of extensive historical research and has resulted in the publication of dozens of books, the information contained within the archive of Queen Marie is far from having been exhausted. Almost a century after her departure from this world, the Queen's intellectual production continues to fascinate us, to enrich us and to fortify our spirits.

Dr. Ioan Drăgan

QUEEN MARIE

THE POWER OF MEMORY

Dr. Ion Bulei, university professor

Just as the English, when they think of their queens, think of Queen Victoria, Romanians first and foremost think of Queen Marie. Marie was the quintessential queen. For she was beautiful, intelligent and an extremely dynamic personality, both a queen and a woman. Romanians continue to be fascinated by Marie. They are truly enchanted by the metamorphosis of a half-English, half-Russian princess into a queen who was more Romanian than the Romanians themselves and who loved them and their country until she became one with them and with it. Marie was everything Romanians thought a queen ought to be. She was an aristocrat through and through. Her father, Duke Alfred, was the son of Queen Victoria of the United Kingdom, whilst her mother, Maria Alexandrovna, was the only daughter of Tsar Alexander II of Russia. "No life," writes Marie in *The Story of My Life*, "can be completely told without telling also of childhood and youth, which are such factors for the forming of character, and my childhood was a happy childhood, upon which I love to look back." Maria recalls Eastwell, in Kent, where she was born, in 1875, in a large grey house on the grounds of an immense English park with large stretches of grass and undulating horizons. She was her parent's second child. In 1873, her mother, Maria Alexandrovna, married Alfred, Duke of Edinburgh, although, as her daughter tells us, she remained Russian at heart.

Marie's parents did not come together out of love. They were married on 23rd January 1874, i.e. the date on which Queen Victoria, who was very fond of playing the royal matchmaker, decided that her fourth child, Alfred, Duke of Edinburgh, would marry Maria Alexandrovna, the daughter of Tsar Alexander II. An alliance between a Protestant and an Orthodox Christian, no less! Marie had a happy, carefree childhood, a childhood of the rich and healthy, sheltered from the blows and harsh realities of everyday life. A childhood that would see her move between Eastwell Park, where they would stay during the hunting season and at Christmas, Clarence House in London, where they would partake in the social season, and Osborne Cottage on the Isle of Wight, where they would spend their summers. Her mother took no pleasure in sports. Instead she enjoyed talking with "clever, interesting people" – in particular diplomats and politicians, less so soldiers, sailors and sportsmen, something Marie and her sisters found incomprehensible, given their very feminine fascination for uniforms and outdoors people. She would never lose the art of conversation, which her mother practiced with such great aplomb. Indeed, as Queen this skill was to prove very useful to her. She was taught always to smile and never to refuse any of the food offered to her when visiting someone. Marie loved beauty in all its forms. Beauty "found in me an ardent, yea almost a pagan adorer." Her attention was drawn to all that was beautiful, be that a man, a woman, a flower, a house, a horse, a view of nature, a painting. She knew how to enjoy beauty. It was no accident that her entire life she would retain a love of flowers and houses, which she took great pleasure in furnishing and breathing life into. She also had a great love of beautiful clothes (she was impressed by the Princess of Wales, Alix, who was an inspiration for her) and always tried to keep up with the latest fashion. She knew how to enjoy beauty.

In her writing, when trying to recall a particular detail, she would often remember something else: the horses at Osborne, the primroses at Devonport, the boxes of sweets from Russia, the cakes from Kalenberg, her mother's many hats, etc. She was loath to let go of the past. In *The Story of My Life*, Marie spends a long time discussing her grandmother, Queen Victoria, especially when the latter went to Balmoral, to her dear "Scotchies." She provided detailed accounts of life at Osborne Castle, Clarence House and the regattas at Cowes.

"Saying goodbye to places or people was ever an agony to me. I am by nature faithful, I attach myself profoundly, my roots go deep and the pulling up of them is a cruel process. I like to move about but not to leave. [...] And I have known more than one uprooting, leaving, passing on. They were all cruel." Her leaving Eastwell at the age of 12 was one such painful experience. Her father had just been appointed Commander-in-Chief of the Mediterranean Fleet, which was headquartered in Malta. So the entire family was to move to Malta. "Life at Malta was marvellous. [...] Paradise." *The Story of My Life* contains many descriptions of a Malta of endless discoveries. However, as Marie often said, "tout passe!" A life without disappointments, without disillusion and with never a wrong note, a life of happiness and joy for Marie, for her sisters, for her little brother and her parents would come to an end with the conclusion of her father's posting to the Mediterranean.

"With the relinquishing of Malta a new phase started in our lives. We were growing up by slow degrees and the Garden of Eden was gradually fading into the background." Marie's family had given up its home in the English countryside and naturally it was now time for the children to receive a more solid education. So the entire family moved to the castle in Coburg, which gradually became part and parcel of their lives. Marie would even come to think of it as one of the "lost loves of my life." Here her mother was once more "the heart of the whole thing." She was in charge of everything: the running of the house, the scheduling of lessons, the cleaning and upkeep of the house, etc. Her mother spoke perfect English but preferred French. She deemed French more elegant – for example, she believed a beautiful letter could only be written in French. Her children were brought up in the Anglican faith, but their mother was Orthodox, which was a constant source of mystery for them. "I believe it was a lifelong

grief to my mother that we were Protestants." Religious issues were never discussed at home. The children had separate lessons. For Marie this meant history, geography, arithmetic, botany, literature, religion, natural history, painting, French, music and gymnastics. She did not shine in any one subject and never worked harder than was necessary. Between lessons she learned to dance. Indeed, it was then that she learnt to dance the waltz in three-quarter time, polka, schottische, mazurka, gallop, quadrille and lancers. Every Sunday they would go to the theatre in Coburg, where opera, operetta, comedies, dramas and classical plays were performed. This is how the children became familiar with Wagner, Shakespeare, Bizet, Mozart, Verdi, Meyerbeer and Donizetti. Going to the theatre was a very pleasant way to complement one's education.

The education Marie received in Coburg was by no means exceptional. It was merely a normal education for a princess growing up towards the end of what was known as the La Belle Époque. Their budding youth bore witness to the tragedies that took place at the Russian court, where the deaths due to Nihilist bombs were the cause of much grief for them, as were the early deaths of others, such as Alix, of whom Queen Victoria's granddaughters were so fond. Russia left a great impression on them. "An unimaginable combination of squalor and splendour, a fairy-tale image of Russia, the Russia of the Tsars, the Russia of Peterhof, Tsarskoye, Krasnoe, St. Petersburg," wrote Marie. She continued: "Russia had an extraordinary glamour for us in those days; an enormous world of a thousand splendours, of a thousand possibilities, with a feeling of dark mystery as background."

She met Ferdinand, who would become her husband, at Wilhelmshöhe, near Kassel, a beautiful 18th-century castle where Emperor Wilhelm II received guests during imperial manoeuvres. Guests included Marie's mother and her two eldest daughters, Marie herself and Ducky, her sister of only 15 years of age. "We were a bit awkward, no doubt, but though innocent, we were not exactly stupid girls. We had always been accustomed to see people and been brought up to be able to talk in several languages and make ourselves agreeable in any company; besides, we were gay and full of the joy of life."

Ferdinand had been sent by King Carol, his uncle, for a change of air following the sad conclusion to his love affair with Elena Văcărescu. He had also been sent there to witness the imperial manoeuvres (always pragmatic, King Carol had thought of everything). So it was that Marie and Ferdinand met for the first time at the Emperor's table. They spoke in German and French, for the young prince did not know any English. They spoke about everything under the sun, though not about Romania. The Crown Prince of Romania "was a good-looking, shy young man," who "told us nothing about Roumania, nor did I ask him any questions as to that far-off country, being rather vague about its place on the map." Ferdinand "was excruciatingly shy and laughed more than ever to mask his timidity. Curiously enough it was his extraordinary timidity which attracted me most; there was something so young, so suppressedly eager and just a little helpless about him. It gave you a longing to put him at his ease, to make him comfortable; it aroused your motherly feelings, in fact you wanted to help him."

The official engagement of Marie and Ferdinand took place in the palace in Potsdam under the approving eye of Emperor Wilhelm and the benevolent smile of Augusta Victoria. Years later, after she came to know her husband more profoundly, it would be a great wonder to Marie how the shy Prince Ferdinand ever found the courage to propose. This, wrote Marie, "is today still a mystery to me; but he did and I accepted." That evening, the Emperor gave a rich banquet in honour of the engagement on Pfaueninsel, an island in one of the lakes around Potsdam. Champagne, toasts, congratulations and excitement were the order of the day.

After their engagement, the newly betrothed young couple travelled to Sigmaringen, the birthplace and home of the Hohenzollerns, where Carol I of Romania was due to arrive. However, problems soon arose in respect of the marriage ceremony and, in particular, the different churches involved. The young couple would be going to live in an Orthodox country and their descendants would have to be Orthodox. After various disagreements were settled (e.g. the Holy See did not agree that their descendants be baptised in the Orthodox Church; Queen Victoria wanted Marie to be married in St. George's Chapel in Windsor; and, what with two ceremonies being planned, one Catholic, the other Protestant, neither of the two churches wanted theirs to come second), the wedding took place on the afternoon of 10th January/29th December in Sigmaringen. First came the civil ceremony. Then the Catholic ceremony, with the bride being walked to the altar, with a heavy heart, by her father, the Duke of Edinburgh. This was followed by the Anglican ceremony (officiated at by the vicar Mr. Lloyd, sent by Queen Victoria). At the wedding, the German Emperor wore the Order of the Star of Romania, whilst Carol I wore the Order of the Garter of Romania, the Order of the Black Eagle of Prussia and the Order of Saint Andrew of Russia. The terrace of the castle, which was like an enclosure where one might hold a tournament, was transformed into a *sale de fêtes*. The wedding guests came from all corners of the European aristocracy. They included Emperor Wilhelm II of Germany; the Duke of Connaught, representing Queen Victoria; Grand Duke Alexis, sent by the Tsar; and a Pasha sent on behalf of the Sultan. Of all the great ruling families, only the Italians were not represented.

A few days after the wedding and a short honeymoon in Krauchenwies, the young couple set off for Romania, with stops in Munich and Vienna. On arrival in Romania they were received with genuine enthusiasm. Whilst passing through Transylvania, the newlyweds travelled by night to avoid inciting the Romanian population and tensions with Austria-Hungary. Entering the country at Predeal, they were met by General Constantin Barozzi and the Prefect of Prahova County; on arrival at Chitila, they were met by the Prefect of Ilfov County. The director of the Romanian Railway spent 20,000 lei on flowers to decorate the royal train.

At Gara de Nord, Bucharest's main railway station, the young royals were met by the King, government ministers, the mayor of Bucharest, Grigore Triandafil and an impressive crowd. The mayor presented Marie with a silver cup with an inscription that read: "Welcome God's chosen bride, this country to honour. January 1893." (The cup can be found today at the National Museum of Romanian History.) A special committee, made up of Alexandru Marghiloman, General Iacob Lahovary, Take Ionescu and Grigore Triandafil, were in charge of the welcoming festivities. From the railway station they went straight to the Metropolitan Cathedral. Everywhere the houses were decorated (school for boys in Bucharest was cancelled from 23rd to 26th January 1893 in view of the planned celebrations). The service was attended by the King, government ministers, leading state dignitaries, the metropolitan primate, the metropolitan of Moldavia and Suceava, and various bishops and other clergy. One might say, all the great and the good of Romania at the time. From there they headed to St. Spyridon Church, where the Prince and Princess were made the symbolic godparents of 32 pairs of brides and grooms, each representing a different county of Romania. Their marriage ceremonies were officiated at by the metropolitan primate with the help of 12 church officials and 32 priests. "Crowds, cheering, music, noise, welcome, rejoicing, and although the central figure around which all this fuss was being made, in reality I was but a poor, forlorn little stranger in a strange land," Marie would later recall.

During her first few months in Romania, Marie would only leave the Royal Palace in Bucharest on a few occasions. She felt like a prisoner. It was only after the building of Cotroceni Palace, in 1893-1905, according to the plans of Gottereau, and of Foișor Castle in Sinaia that Marie began to enjoy greater freedom of movement. She did not care for the receptions thrown by the ladies of Bucharest, only two of whom stood out for her: Madame Cesianu (later Belloy) and, above all, Elena Perticari. The latter was the daughter of Carol Davila and an intelligent, cultured lady whose writings about the minutiae of everyday life were of clear literary value. The wife of General Perticari, she would be a permanent presence at the Royal Court and would translate some of Marie's writings. Both were to become dear friends. Marie also became close to Symka Lahovary, Zoe Sturdza, the wife of D. A. Sturdza, and Mrs Petre Carp, née Cantacuzino. She also had kind words to say of both the wife of Take Ionescu, who was an Englishwoman, and Eliza Marghiloman (later Brătianu), to whom she gradually grew very close.

Of the diplomats posted to Bucharest, she enjoyed close relationships with Prince Bülow, the German minister in Bucharest, and Gołuchowski of Austria-Hungary, both of whom would have sparkling careers, as well as Fonton, the Russian minister. She began to get to know Carol I. For him "everything was politics, they were his very *raison d'être*." Her husband would talk to her about "Der Onkel" all day long. Marie grew bored. She was a dynamic, stylish and independent soul, "she didn't enjoy that stale atmosphere" at the Palace. The King provided her with ladies-in-waiting in the form of two older ladies, Greceanu and Mavrogheni, who, as Ioan Scurtu writes, annoyed her with their advice.

She began to see the country, which for her meant "these endless roads, this dust, these peasants, these villages, these files of carts, those long-poled wells painted against the enormous sky, all those fields, that wide, wide view over the plain." She visited the monasteries of Cernica and Pasărea. In May, she went to Sinaia, which came to her as something of a revelation after the filthy air and dust of Bucharest. However, she found Peleş Castle to be over-decorated in the Altdeutsch style. She didn't like the dark rooms and corridors. On top of that, "Der Onkel" brought his whole town atmosphere with him to Sinaia. Marie invited her sister, Ducky, to visit her there. Towards the autumn, her mother would also join them.

Everyone was getting ready for the arrival of her first-born child (Carol, the future King Carol II, would be born on 15th October 1895). She began to lose interest in her husband. "Perhaps the young prince to whom I was given as wife was not a particularly experienced teacher, but the truth is I developed an almost fanatical aversion to all matters of the flesh, which I would not overcome for many years." Marie complained of her husband's inability to act. "He is helpless and must always be helped." Before taking a decision, Ferdinand would normally seek Marie's advice. And if he didn't ask for it, she would give it anyway. It was Marie who took charge of the education of their children, Carol (b. 1893), the future King Carol II; Elisabeth (b. 1894); Maria ("Mignon", b. 1899); Nicholas (b. 1903); Ileana (b. 1908); and Mircea (b. 1914). She was getting to know herself better. She began to take a lot of pleasure in beautiful clothes, parties and outdoor exercise. She was a hive of activity, continually devising fun activities. "Considered very pretty, my face in itself attracted interest. There lay dormant in me those many possibilities and also dangers peculiar to women who are admired for their good looks." For her this gave "glitter and excitement to existence." Above all, Marie had a husband she was no longer interested in. Indeed, he induced in her a clear state of discomfort, especially after the typhoid fever he contracted in May 1897 from which he would never fully recover physically: "He was pale, exhausted, with brown beard, terribly changed, with gaunt waxen face, sunken cheeks and skeleton-like hands. To me he seemed almost a stranger." This was the sad situation in which Princess Marie found herself. So, when a young cavalry officer from her Roșiori regiment, "not too tall, slim, dark-haired, amusing and elegant", appeared on her horizon, it was the beginning of a love story. Zizi Cantacuzino – for he was the young officer in question – was soon brought to Cotroceni. He accompanied Marie to Constanța, and to Germany... Naturally, there was a lot of talk in Romanian society, rumours of a pending divorce and much correspondence between members of the Romanian royal family and their European relatives. It was the story of a 20-year-old, who had remembered that she was also a woman. Marie also had a short-lived but passionate affair with William Waldorf Astor, a tall Englishman, unusually handsome, who had just graduated from Oxford and whom she met at Cliveden together with his sister, Pauline. The latter was a love affair that existed predominantly through letters. "I loved him sincerely and naturally, with all my nature had to give," Marie wrote to Pauline.

In 1907, she met Barbu Știrbey, the grandson of the ruler of the same name, an elegant prince with an extremely agreeable appearance and keen mind. He was something of a playboy. For him, the princess represented a challenge. For her, who still longed for Waldorf, he was a means to quench her thirst for love – and power. Indeed, it was through Barbu Știrbey, who amongst other things was brother-in-law to Ion I. C. Brătianu, that Marie would develop a taste for power. They both needed each other and, based on this mutual interest, their love would last a long time. In fact, it never ended. Marie was a frequent visitor to Buftea, where Barbu Știrbey lived. She would spend a lot of time with him there, often going out riding in the surrounding area. (Barbu Știrbey had cut a path through the forest to be able to ride his horse more freely.) When they were far apart, they wrote passionate letters to each other. There was much talk at the time of Barbu being the real father of Ileana, Marie's fifth child. Their affair was only interrupted for a short period, at the end of the First World War, when Marie met the dashing Joe Boyle, the irresistible Canadian colonel. Theirs was a passionate love affair of great intensity, like a violent summer storm. Marie demonstrated the courage to be both Queen and a woman, experiencing extraordinary happiness in both guises. And Ferdinand made no attempt to stand in the way of her romantic escapades. However, he did settle the score – or at least try to – by doing the same. Eliza Suțu, Grigore Suțu's widow, the owner of Suțu Palace (today the Bucharest History Museum), Olga Prezan (the wife of the general), the actresses Marioara Voiculescu and Elvira Popescu, and Martha Bibescu... all fell victim to his masculine passions (or, rather, it was he who fell victim to their desire for social posturing). Ferdinand's timidity would be exploited not only by Barbu Știrbey, who was the manager of the Crown Estate, a factotum at the Palace, an advisor to the royal family in all matters and an all-round indispensable figure. It would also be exploited by, in particular, the brother-in-law of Prince Barbu, Ion I. Brătianu. When it came to Romanian politics, Ferdinand would never go against the word of Brătianu, the undisputed ruler of Romania during his reign. Whether in government or opposition, it was Brătianu who ran the country. It was the King's great fortune that his advisors always had the country's best interests at heart. The decisions one takes are the proof of one's wisdom. But Ferdinand wasn't even in a position to take decisions. Everything seemed to happen of its own accord: Marie was too beautiful not to be noticed by others; Prince Barbu was too intelligent and worldly-wise not to stand out; Brătianu was far too much the statesman not to get his own way.

Marie was becoming increasingly involved in Romanian society. According to Ștefania Dinu, Marie became the patron of the Tinerimea Artistică Association, which was founded in 1901 and whose members included a whole generation of new painters, such as Ștefan Luchian, Arthur Verona, Kimon Loghi, Jean Al. Steriadi, Alexandru Szathmari, Constantin Artachino and Fritz Storck. Co-opting the young princess to become the patron of the new association was an intelligent move. Every year, when the painters held their exhibition, Marie would be there. Ever since she was 16, Marie had demonstrated a talent for painting. The originality of her painting resided in their delicate sense of colour, colour that is always seeking the right light to express itself. She exhibited watercolours together with all of the above artists and supported their participation in international exhibitions, the first of which being that in Athens in 1903. Every year, Marie would exhibit works as part of the Tinerimea Artistică Exhibition. For example, in 1910, she honoured the exhibition with two watercolours, which, as Al. Tzigara Samurçaș noted, demonstrated "a splendid sense of the decorative." It was at this same exhibition that C. Brâncuși exhibited *The Wisdom of the Earth*, a painting that Samurçaș, strangely, did not like.

Marie was also the patron of the Domnița Maria Association, which set up a workshop in Bucharest for the creation of extremely beautiful traditional rugs and bedspreads.

However, Marie also possessed a literary talent. She noted in her memoirs how, "even as a child I possessed a vivid imagination and I liked telling stories." And she recalled how one of her children, Elisabeth, said to her: "Mamma, you ought to write all this down, it is a pity to allow so many beautiful pictures to fade away, you ought to hold them fast [...] You are made for writing fairy-tales." And write it down she did. And not only the fairy-tales. Her first book was *The Lily of Life*. It was published in Bucharest, in 1912, in English. In 1913, it would also be published in London, where Marie's friend, the American dancer Loie Fuller, also adapted it for the stage. So, one might say this first book was something of a success. Another of her books, *My Country*, was written in order to "make known Romania and make known the soul of strange melancholy of our people." Reading this book and curious to read others, in 1934 Virginia Woolf wrote of the Queen's literary output that the Romanian Queen "has been born with a pen in her hand. Words do her bidding. It is true; she knows nothing about 'the rules of the game'; words descend and bury whole cities under them; [...] she ruins her effects and muffs her chances; but still because she feels abundantly, because she rides after her emotion fearlessly and takes her fences without caring for falls, she conjures up beauty and conveys emotion."

There was also another side to Marie's life. Romania had also become involved in the Second Balkan War. However, the Romanians did not fight against the Bulgarians – the latter, being surrounded on all sides, sued for peace, which resulted in the Treaty of Bucharest. And whilst the Romanians did not do battle with an enemy army, they were involved in a battle against cholera - a front on which Romania was caught completely unprepared. When some of Marie's friends, including Eliza Brătianu, volunteered to help with the work of the Red Cross, Marie did the same. With the aid of Dr. Ioan Cantacuzino and Colonel Slătineanu, she crossed the Danube and visited the Romanian soldiers in makeshift field hospitals. These were in a terrible state. She improved the supply of medicines, comforted the sick, brought them cigarettes, flowers and any treats she could lay her hands on. Marie showed no fear of contagion, which greatly impressed everyone. She herself noted that, "my work in the cholera

camp has suddenly brought me before my people in another light." The energy and courage she demonstrated convinced the King he should allow her to take charge of the camp in Zimnicea used to treat those suffering from cholera. This provided her with an opportunity to demonstrate her organisational skills and ability to bring comfort to the sick.

The spring of 1914 saw Marie travel to Tsarskoye Selo in Russia at the invitation of Nicholas II. The Tsar had four daughters and was hoping to marry one of them to Carol, the son of Marie and Ferdinand of Romania. It was a flattering proposal, all the more so as it came from Russia. The marriage would be to Olga, the tsar's eldest daughter. However, there was no feeling of attraction between the two young royals in question and Marie, together with the Empress, gave them the freedom to decide for themselves what answer they would give their parents.

When the war broke out, the whole atmosphere at the Royal Court of Romania was to change. Everyone had been doing their utmost to get on until then. But once the sound of cannon fire was heard on the country's borders, they soon found themselves in different camps. Feelings of national allegiance had been awoken in everyone. Patriotism was rife. And what were Princess Marie's feelings at the outbreak of war? "The only person popular in Romania at this time is the princess, for she harbours no pro-Austrian sentiments," Barbu Știrbey told Carol and Elizabeth at the time, naturally in reference to Marie. Marie openly told Ottokar Czernin that the Treaty of 1883 would not stop Romania from going against Austria-Hungary. It was a difficult time. Rumours abounded that King Carol was to abdicate. But what understanding existed between the King and his heir, Ferdinand? Had they agreed that, in the case of abdication, the heir to the throne would do the same? To I. G. Duca she said: "I did not spend the last 20 years of my life in Romania only to forego the Romanian Crown! I did not sacrifice my youth and toil to provide this country with heirs to the throne, only to see them wander the world as German princes in exile. I will not leave this country! I understand its aspirations and embrace them. And anyway, where would I go? I am not German, you forced me to renounce my rights as an English princess when I married, I have no other home but Romania."

None of this would matter anymore after the death of King Carol I, when Marie's turmoil came to an end. She later recalled how at the time she had experienced "one of the most tremendous and overwhelming emotions of my life." She knew – and those around her knew it, too – that from that moment on she was to play a very important role, for Ferdinand was... the way he was. Naturally, like any German prince, Ferdinand was an adherent of the Salic Law of Succession and did not openly recognise female achievements. Marie knew this, just as she knew she was always able to influence her husband's decisions. "It had to be done with tremendous tact," she wrote. "I had to be something of a 'soul doctor', to prepare him little by little, to strengthen his will, to uphold his spirit, to smooth the way, but this was only possible by being on guard continually, ever watchful and prepared for every danger. [...] I have had more than one difficult task in life, but this, of all, was perhaps the most excruciatingly delicate."

With the installation of the new King and Queen, the atmosphere at the Royal Court was to change. There would be less of a distance between the sovereign and his aides and more space for personal relationships. The distance between the king and the common man was eradicated. In terms of the war, whilst the country was nominally neutral, Marie believed nine tenths of the country were on the side of the Allies. However, the remaining ten percent included some important politicians loyal to her husband, including P. P. Carp. Naturally, the latter were aware of the situation in the new King's family and employed every means at their disposal to win the Queen over to their side. This explains the lobbying of Marie by the Austro-Hungarian minister, Count Ottokar Czernin. Not to mention that of the German minister, Von dem Bussche. The Queen stood up to all these diplomatic entreaties, relying, as she herself admitted, on two things: her belief in England, being certain that in the end England would prevail; and her hope of achieving a union of all Romanians, shared in by all the people. For she had become one with the destiny of this people. For her, all that was Romanian was also hers, "ours", and "home" meant Romania.

Marie became directly involved in political life, discussing all matters relating to the country with the King; she would receive ministers, diplomats, politicians and representatives of the arts and culture; she gave speeches, took part in festivities, had initiatives and expressed opinions. Marie was not a fan of the country's neutrality. "I detested having to be eternally secretive and diplomatic, I always hated all pretence and shilly-shallying. Neutrality obliged us to be careful of every word we said, of every opinion we expressed. We were no one's declared enemy, but certainly we were no one's friend". The pro-Entente movement gained an important ally in the shape of Queen Marie. The first thing she would do was to destroy Ferdinand's belief that Germany was invincible.

When the war started, it was considered unwise for the royal family to remain at Cotroceni, where it would have been exposed to air attacks. Ferdinand and Carol thus went to Scroviștea, which was also the headquarters, whilst Marie and the other children moved to Prince Știrbey's residence in Buftea. The Prince gave Marie the use of his palace and himself moved into the old house at the entrance to the estate. According to I. G. Duca, this did not turn out to be a good idea, for it became the source of much gossip, given the well-known relationship between Știrbey and the Queen. Soon – too soon – came the Battle of Turtucaia. Romania's army was built like a sand castle. The Queen wrote to King George of Great Britain, explaining to him the great difficulties small countries must face, difficulties large countries know nothing of. On 30th August/12th September, she began her work in the hospitals of Bucharest with a visit to Gerota Sanatorium. Asked if they were in pain, the wounded replied, "Yes, I am suffering, but never mind, as long as you become Empress of all the Romanians." It was the first time she would hear this refrain. In times of war, everything seems all the more oppressive and frightening. And as bad news comes in twos, on top

of the national suffering Romania was experiencing in 1916, Marie would also suffer on a personal level: her son, Mircea, of only three years of age, was to come down with typhoid fever. To the Queen it felt like she was losing both her child and the country at the same time. And, indeed, she did lose two-thirds of the country. She lost her child on 20th October/2nd November. On All Souls' Day. Four days earlier it had been her birthday. Her 41st birthday. In an attempt to soothe her pain with that of other people, she left the capital to visit various hospitals and medical facilities in different parts of the country. Her trip took her to Bacău, then to Tețcani, Târgu Ocna and Comănești, where General Prezan had his headquarters, and Adjud, where she would be involved in a car accident: "I saw nothing but suffering, suffering, suffering, which did not lighten my heavy heart."

On her return to Bucharest, she went to her hospital. "I moved about, amongst my wounded. I must selfishly shut myself up in my grief. Made my usual round, but something is changed in me, something that never, never can be the same again. I utter kind words, I give advice, I smile and listen to complaints, but my own sorrow shuts me up as in a cover of aloofness." The English minister Barclay established a hospital in Bucharest. At the suggestion of the Queen, it was to be named after her son, Mircea. German aircraft then bombed Buftea, having discovered in the meantime where the Queen and her family had been living. (Luckily, the far-sighted Barbu Știrbey had built a shelter.) Queen Marie worked endlessly, visiting a different hospital every day. The news reached her that Oltenia had been occupied. She feared that Hurezi and its beautiful white church (a place she was very fond of and where she had asked to be buried when the time would come) would be destroyed. On 10th November, she paid a visit to Martha Bibescu, with whom she discussed what they would do should Bucharest be occupied. Martha told her she would stay put and use the German occupation as inspiration in her writing. "This is Martha's nature; she does everything à froid." As Queen, Marie could not be taken prisoner. Anyway, she did not want to live in occupied territory. "Sometimes it is desperate to be a woman, for a woman is not supposed to be able to help, and yet sometimes she can see a situation with painful clearness, and now I know that we shall have to flee! Yes, it has come to this!" On 12th November, it was decided that the Queen would go to Moldavia. The exact destination was still unknown. She said goodbye to the King and those at the Headquarters, and at her hospital. (The sick were also evacuated). She also had to part with Cotroceni, the house that had been hers for the last 23 years, "the house I had improved and decorated, been proud of and loved". All very emotional scenes. The hardest part was tearing herself away from the grave of her young son, Mircea. She then wrote a letter in German, handing it to the intendant with the instruction to give it to "whoever will come here in my place." The last person she bade farewell to was Prince Știrbey, who was "returning to Headquarters to be with the King. As we clasped hands, we wondered when and where we would meet again. There were no words with which to express our despair." On a special train, packed with luggage and people (including her daughters, ladies-in-waiting, various servants and Nadejda Știrbey and her daughters), she set out for Moldavia. She was to spend the next two weeks on board the train. Her aide, Ballif, found accommodation for her in Iași in the house of the local military headquarters. On top of the arrival of the Russians in Iași came the hordes of refugees, all of which resulted in chaos, panic and authorities that no longer knew what to do. The transfer, or partial transfer, of entire ministries to Iași, the evacuation of the Romanian Treasure and the convening of Parliament were all decided at a meeting of the Council of Ministers on 11th/24th November 1916. (The evacuation of the archives, the reserves of the National Bank and those of the Savings Bank had already begun some time before.) In order to house the evacuated population, special committees were set up to attribute living spaces in various buildings belonging to town councils and private landlords. In Iași, the General Headquarters was established in the building belonging to the military school and the Command of the 4th Army Corps in front of the school; the Queen with all her children (and later also the King) moved to the Cuza House, Barbu Știrbey to Copou, Ion I. C. Brătianu to L. Catargiu Street, and I. G. Duca, V. Brătianu and V. Morțun to the Metropolitan Palace.

The evacuation of the civilian population took place without any plan and with no support from the authorities, who were no longer in control of the situation. Hundreds of thousands of people were on the move without knowing where they were going. Thousands of contemporary accounts described the chaos. Here, for example, is what Nichifor Crainic, freshly graduated from the Faculty of Theology at Bucharest University, had to say: "Our country is burning. Our roads are awash with carts, carriages and people, men, women and children are all over the place, falling into puddles and covering themselves in mud. One woman ran into the fields with her baby in her arms, having perhaps lost her senses. Amongst the crowd there were stray soldiers from disbanded units, also making their way to Moldavia". I. G. Duca also recalled something from those times of exodus: "The spectacle of the roads was indescribable: men, women, children, the sick, the elderly, invalids, on foot, in carts, in carriages, on horseback, wandering about in the rain, the wind, the cold, the snow. Some had hastily gathered together what they could of their possessions and were dragging them along behind them. Others could go no further and fell to the ground, exhausted and starving, at the side of the road. Others still died in the ditches and their bodies were left for the ravens to prey upon".

In order to bury her personal grief, Marie once more began visiting the hospitals for the sick and wounded, handing out gifts, offering words of encouragement and stroking the brows of the patients. She reorganised the Red Cross, procured medicines and helped take care of the wounded.

"When she came home late of an evening in Iași," wrote Princess Ileana, "the bottom of her dress – in those days they wore long dresses – would be ashen-grey in colour, as if it were covered in dust; but it wasn't dust, it was fleas. She'd then go straight to her bathroom and throw herself into the bathtub with the dress still on her, undressing whilst in the tub. Everyone around her

was afraid and urged her to have injections to be protect her against exanthematic typhus, which was wreaking havoc at the time, but mother protested, saying, 'I don't have the time to be sick and as long as Romania has need of me, God will protect me, not for my sake, but because the country needs me.' All through the war she never once took preventative medication and God truly did watch over her."

In December 1916, the idea of sending Marie to Russia to convince the Russians to adopt a more cooperative attitude in the war was discussed at great length. Ferdinand was unable to go himself, but sending Marie instead was posited as a possibility. The Russian minister Massalov, in Iași at the time, was not in favour. News had reached Romania of the death of Rasputin (confirmed by Massalov on 28th December) and of the growing hostility within the Imperial Court towards Empress Alexandra. That same day Marie received a letter from her sister, Ducky, advising her not to travel to Russia at that time on account of the tense situation at the Imperial Court. In the end, it was Brătianu and Prince Carol who would go to Russia, and it was in these circumstances that the plan for Carol to marry the Tsar's eldest daughter was revived.

In February 1917, news of the Russian Revolution reached Iași. For Marie it was a source of much distress. Her sister, Ducky, was in Petrograd and she had relatives at the Imperial Court. In the meantime, spring had arrived in Moldavia. Marie inspected the military units. She began with the cavalry division and was pleased to discover that everything was in good order and that the field hospitals were in a satisfactory state. On 23rd March 1917, together with Ferdinand and Barbu Știrbey, she debated the declaration drawn up by Nicolae Iorga, to be delivered by the King, promising land and freedom to the soldiers fighting in the trenches. That same day, Marie wrote an appeal for help for her country to be sent to America. The Russians were becoming increasingly rebellious. Rumours abounded in Iași and elsewhere of a plot against Ferdinand. The presence of so many Russians provided fertile soil for anarchic ideas to take root. The Romanians would have to proceed with maximum caution if they were not to upset the Russians. Meanwhile, Marie was touring the villages of Moldavia, where she found the Romanian army was rebuilding itself with the invaluable help of the French.

On 26th July, Marie learned that the Germans had stopped advancing. The Russians, accompanied by Romanian troops, were maintaining their positions. The Queen observed what others had also noticed – "war-weariness." She had harsh words for the country's great neighbour, which she described as "dragging our country, which has behaved with utmost heroism, down with it to disaster. [...] for the first time I feel beaten, I feel humiliated, as though I had lost my place under the sun." When Dr. I. Cantacuzino saw her again, he found a queen who had aged, who was "pallid, defeated, her cheeks sunken, no longer able to hide her worries".

Events hasten a decision. During the night of 8th-9th December, a group of Maximalists attempted to arrest Shcherbachev. Their attack was thwarted, but the Russian general, strongly urged on by Allied ministers, once more sought the help of the Romanian Army. General C. Iancovescu and Gh. Mârzescu approached Brătianu, who reconvened the Council after midnight. Brătianu summed up the dilemma the Romanian State found itself in: it could either go to war with the Bolsheviks, which the Allies were demanding and which would have been tantamount to a declaration of war on Russia; or "we let ourselves be swept away by the Bolshevik wave, break with our Allies and extend a hand to Germany". Which of these was the best option? They calculated what Romania stood to suffer in the event of war: the loss of the Romanian Treasure, reprisals against Romanians living in Russia and the interruption of supplies from Russia. At 4:30 am, the Council reached its decision: war with the Bolsheviks. The Romanian Army restored order in Moldavia. Romania was being driven forward by its own destiny and the circumstances of the day. However, in seeking to establish a national identity, something all peoples were doing at the time, she found herself surrounded by enemies on all sides and at what seemed to be the most desperate moment in the country's history. For the Romanians, therefore, the year 1918 couldn't have begun in a more inauspicious fashion. Everyone was against them.

On 13th/26th January 1918, Moscow broke off ties with Romania, and on 23rd January/5th February 1918, Germany and Austria-Hungary issued Romania with an ultimatum. Romania was completely encircled. The Central Powers knew that the Russians had stopped fighting and, at any rate, were no longer allied with the Romanians. They were also aware that "we have our hands full in Bessarabia". And, indeed, the Russian revolution threw Bessarabia into Romanian arms. Had Romania not opened her arms to reintegrate Bessarabia into Romanian territory, from which it had been snatched in 1812, then the Bolshevik regime in Moscow would surely take it. Romania and the Maximalists were the only forces in the region with the military means to intervene. On the other hand, neither would have been able to act without the tacit approval of the Central Powers, now in control of the entire region. So what was Romania to do? If she decided to answer Bessarabia's call then she would inevitably need to reach an understanding with the Central Powers. If she refused, Bessarabia would be lost. In other words, Romania faced a dilemma. "À prendre ou à laisser". The Central Powers were aware of the situation and were using it as leverage. "It is true that luck has forsaken us, everything is always against us", wrote Queen Marie. Marie was highly concerned about the events unfolding in Russia. It was where her sister was (Finland, in fact) and it was also where all Romania's troubles might stem from. In the meantime, the destruction caused by the Russian soldiers departing from the Front was particularly extreme in Bessarabia. Bands of men armed with machine guns, travelling in vehicles, in some cases armoured, looted, destroyed and killed everything in their path. They were joined by bands of women. They occupied railway stations. They stopped trains and plundered them at will. To be a Romanian was to be "burjui" ("bourgeois"), a term of serious insult amongst the Bolsheviks.

“The annexation of Bessarabia is, no doubt, a great event for our country,” wrote Marie. “It is the first step towards the ‘Unire’ [‘Union’] of which Romania dreams.” She, like many others, also believed that this union had materialised unexpectedly, courtesy of the collapse of Russia, and that “it has come about at a moment when my heart is too sore to rejoice. For me all possibility of rejoicing is smothered by the misery of this abominable peace and by the anxiety with which I am watching the politics of our new Government.” Marie attended the Te Deum at the Metropolitan Palace and the lunch given by the King. Her children danced a “hora”, the national dance, on Lăpuşneanu Street. Marie was somewhat more reserved in her expression of joy. “I can only look ahead with fear, wondering what new trouble will arise out of this.” Fresh problems would appear in August when her son, Carol, abandoned his regiment and fled to Russia, to Odessa, to marry Zizi Lambrino. Much political turmoil ensued. Marie fiercely defended her son, whose punishment consisted merely of spending a few months in isolation at a monastery and a trip around the world.

Marie was triumphant about the end of the war. “Regardless of what is to come, the truth is we have returned triumphant” – this was how Marie began one of her notebooks (published in Romanian as *Însemnările zilnice*). Of course, the day she was referring to was 1st December 1918 (18th November according to the Old Style). “We returned as Greater Romania, as King and Queen of all the Romanians. I can scarcely believe it, but it is so.”

There was a Te Deum at the Metropolitan Church. A reception, followed by another reception. Visitor after visitor. The entire population was caught up in a frenzy of excitement.

On 1st December 1918, the Romanian Army entered the Capital triumphantly. Marie was amongst those leading the parade. Later, the army would enter Transylvania, going as far as Budapest in pursuit of Hungarian revolutionary troops. The entry of Romanian troops into Budapest brought Marie great joy: “It was a great moment for our steadfast, loyal and faithful Romania. In Bucharest, the King and I were witness to extraordinary expressions of joy. Each time we went out, our automobile was all but ripped to pieces by the crowds that thronged around us, placing us at the centre of the celebrations.” She received thousands of enthusiastic telegrams full of praise for the Romanian Army and for her. “I am attributed every possible virtue,” she wrote ironically, “I am the mother of the people, I am a saintly nurse to the wounded, I am the mother of all orphans, the comforter of those in pain, a guide and guardian to the weak. I am a great diplomat and a staunch patriot...” These were only natural things to say about the Queen on her name day – only that from then on this day would no longer only be celebrated as the Queen’s name day, it would also become a much greater celebration, a celebration of all the Romanian people.

Marie was happy to note how, unlike in other countries where the socialist propaganda was rampant after the war, in Romania the royal family was “more than merely popular, our people demonstrated an unwavering loyalty towards their monarchs, who lived with them through both good times and bad.” In the same optimistic spirit of this observation – more a case of positive thinking than a reality – Marie believed that the Romanian royal family could look confidently to the future. Despite the concerns outside the country and the political conflict within.

At the urging of Ion I. C. Brătianu and Barbu Ştirbey, King Ferdinand sent Queen Marie to Paris and London. “I had been sent abroad to speak up for my country, to put its problems before those who, today, were remodelling the map of Europe, and I was well aware that Romania was in a delicate situation [...] I had brought forward the needs and aspirations of my people. I had pleaded, explained, had broken endless lances in their defence. I had given my country a living face, and many had understood and aided my efforts, understanding the enthusiasm that sustained my strength. I had given my country a living face,” wrote Marie. She continued: “Whilst my mission was akin to that of a man, the manner in which I pleaded was that of a woman.” It was not to be considered an official visit. She travelled on the pretext of visiting her son, Nicholas, who had just been accepted into Eton. The Queen’s visit to France and England was a success. She did everything in her power to improve the image of her country. She spent six days in Paris and three in London. She had meetings with all the important people, including G. Clemenceau, President Wilson, President Poincaré, King George V and Aristide Briand amongst others. “I had pleaded, explained, had broken endless lances in their [the Romanian people’s] defence. I had given my country a living face, and many had understood and aided my efforts, understanding the enthusiasm that sustained my strength.”

On leaving Paris, she was accompanied to the railway station by President Poincaré, Marshal Foch and many others besides. She departed to cries of “Vive la Reine! Vive la Roumanie!” “I must admit that I was always à la hauteur de la situation [...] I was the best possible advertisement for Romania and the monarchic system,” the Queen wrote. And she was right. The ease with which she handled herself in Paris and London, her ability to convey the acute problems facing Central and Southeast Europe at a time of great upheaval for the continent, and the personal charm of the Romanian Queen helped calm spirits and lend a degree of cool-headedness to the political debate.

Having returned to Romania, Marie realised that both she and her husband faced myriad problems in terms of the building and rebuilding of the country, which was now a medium-sized European state that was unified in political terms only and that still had many important issues to resolve – e.g. the need for agrarian, electoral and constitutional reform, administrative unification and the political reconfiguration of the country, to name but a few. In all these matters, Queen Marie was to have a say. Indeed it was she who best represented the Crown, her husband still not being the main decision maker in political affairs. This became all the more apparent as, in 1924, Ferdinand was diagnosed as being seriously ill, an illness that turned out to be

cancer. On top of everything, Marie also had to deal with a new dynastic crisis involving her son, Carol, resembling the previous crisis of 1918/1919. Albeit the place of Zizi Lambrino had been taken by Elena Lupescu. And the latter's influence over Carol was to be far more powerful, too, and with more serious consequences.

In 1926, Marie visited America. This was an official visit. She was invited to the official opening of the Maryhill Museum of Art in the State of Washington. Brătianu and the Liberals had not been in favour of her trip. Averescu, however, had agreed, hoping it would attract American investment. So, after an emotional farewell on the platform of Sinaia railway station, Marie and 17 others boarded a carriage full of luggage. Upon her arrival in America, Marie was received with great fanfare, like a true head of state. She was first met by Jimmy Walker, the mayor of New York, and Calvin Coolidge, the US president. She was invited to many receptions and dinners, whilst also paying visits and holding speeches. "I did not have the time even to open a letter, to put my flowers in some water, to brush my hair, to wash my hands or to tell my chambermaids, who were run off their feet, what clothes I meant to wear." Marie was given the use of a beautiful, truly elegant train for her travels whilst in America. Her total entourage amounted to 85 people. She travelled to Albany, Utica, Syracuse and Buffalo, and from there on to Nebraska, Iowa and Missouri. Whilst in Chicago, on 15th November, she received a telegram from Romania. Averescu and Barbu Știrbey were calling her back to Bucharest. Ferdinand's health had seriously deteriorated.

King Ferdinand would pass away on 20th July 1927. His death left Marie in a far from ideal situation. Until then she had occupied a position at the forefront of the country's political elite on account of being the wife of Ferdinand and her influence over his decisions. What would happen now? The Queen announced she was to begin writing her memoirs, having been asked "so often" to do so. As Hannah Pakula explains in her book "The Last Romantic", however optimistic Marie appeared to be, however carefully she concealed her feelings, it rapidly became clear to her and everyone else that there was little left for her to do other than to write. For the time being she retained her court (led by Colonel Zwiedeneck, a royal assistant), still gave audiences and continued her charity work, whilst also making frequent visits to her favourite places of Balcic and Bran and, more than anything else, travelling abroad. And as if all these things that had befallen her were not enough, on 24th March 1927, Ion I. C. Brătianu passed away. All of a sudden it seemed as if the world was collapsing around her. Her world. She became increasingly indifferent towards public affairs. Marie was anyway now being kept out of political matters. She travelled a lot, which besides writing, was her greatest pleasure. Of the return of Carol, in June 1930, she knew nothing, her having just left the country for Munich. From the very beginning she did not get on with her son as King. So she went off on her travels once more. She went to Austria, then to Belgrade; when she received an invitation to Morocco she went there, too. She travelled to Scotland, Ireland, the fjords. But she would always return to Balcic and Bran, her most beloved residences. In the meantime, her health had deteriorated gravely. She died on 18th July 1938 of the more uncommon disease of hepatic tuberculosis.

As Marie wrote in her final letter to the Romanians: "When you will read these words, my people, I will have crossed the threshold of the eternal silence [...] Yet, from the great love that I have felt for you I yearn that my voice reaches you once more [...] I have become yours for joy or sorrow. When I look back, it is difficult to say which was greater, the joy or the sorrow. I believe the joy was greater, but too long was the sorrow."

FROM DREAM HOUSES TO FIELD HOSPITALS QUEEN MARIE DURING THE GREAT WAR

Dr. Narcis Dorin ION

"My dream houses". This was the title given by Queen Marie of Romania to an article published in *Boabe de Grâu* magazine about her residences in Romania, in whose creation she played an essential role, which she decorated in good taste (at times eclectic but always eliciting the admiration of her contemporaries) and to which she would remain fondly attached for the rest of her life. Cotroceni, Pelișor, Bran, Copăceni, Balcic, Scroviștea and Bicaz – all of these palaces, castles and manor houses would at some point become imbued with the spirit of Greater Romania's first and only Queen. A Queen who, with her passion for gardens and architecture, dedicated a significant part of her life to improving these fairy-tale places, some of which have become tourist landmarks today.

These special preoccupations were accompanied by an extraordinary, oft-expressed love for the country she was destined to lead: "My love for this Country that I had made mine through sighs and tears has become as a religion to me. I feel bound to it by chains of steel, bound by heart and brain and blood." Queen Marie was to dedicate an entire book to Romania under German occupation during the First World War suggestively entitled "The Country That I Love", a book she wrote whilst in exile in Iași at the encouragement of Nicolae Iorga. Throughout this difficult time, Marie's thoughts were always with her "dear home of Cotroceni", "the home that generously housed me for many years."

Built in 1893-1895 – to the plans of the architect Paul Gottereau and at the request of King Carol I – as a residence for the Crown Prince and Princess Ferdinand and Marie, Cotroceni Palace was to be transformed and redecorated in keeping with the tastes of Princess Marie of Romania. Cotroceni Palace was given an extension in the Neo-Romanian style, with Queen Marie later recalling how she "fell under the spell of Romanian architecture, and always regretted that Cotroceni had not been built in the style of the native monasteries. [...] Everything Romanian in style at Cotroceni is my work." This explains why, even during the country's period of neutrality in 1914-15, Queen Marie would commission the architect Grigore Cerkez to extend and remodel the northern wing of Cotroceni Palace, whilst in 1925-26 she would create a large reception room called the White Room, by combining and transforming the old dancing and drawing rooms. It was in this same dining room, at a meeting of the Crown Council on 14th August 1916, that Romania's entry into the war had been decided. Its later destruction was deplored by one of the participants at that historic meeting, I. G. Duca, who said: "This historic room should have been left untouched, just as it was on the morning of 14th August 1916, just as it remained after the German occupation, and just as we found it to be in November 1918."

As soon as Romania abandoned its neutrality and entered the First World War, the government decided that the official residence at Cotroceni, now susceptible to German bombing, was no longer safe and that it would be best for the royal family to move to more secure locations. "It was not considered safe that we should remain at Cotroceni, which was a military centre, and therefore particularly exposed to air attacks," wrote the Queen in her diary, the day after the meeting of the Crown Council. Consequently, King Ferdinand I and Prince Carol left Cotroceni for the residence in Scroviștea (Periș-IIfov), where the Headquarters were also located; whilst Queen Marie took up residence at the palace belonging to Barbu Știrbey in Buftea. Parting with Cotroceni – a place of which she had so many fond memories – was a cause of great sadness for the Queen.

So the Queen and her children were to move to Știrbey Palace in Buftea on the evening of 14th August 1916, "with scarcely any luggage", the move having been "decided long before, but nobody knew of it." For the next three months (15th August to 13th November 1916), Queen Marie would reside at Buftea, travelling on an almost daily basis back to Bucharest, where, even on the Feast of the Assumption of Mary in 1916, she would make "arrangements for the hospital I was to run in the large halls of the old Palace. I intend to show myself as much as possible, so the people will know that I stayed with them." During this time, the Queen would also create, at the house in Buftea "a cosy little corner. I wonder how long I will stay there. I am prepared for everything and anything."

When she wrote these words, Queen Marie was unaware of the terrible blow she was to suffer in the autumn of 1916, when the young Prince Mircea came down with typhoid fever, dying at the palace in Buftea ten days later. These were agonising moments for a mother who felt there was nothing she could do to save her child. "It is a ghastly fight," the Queen wrote on the day she turned 41 years of age, 16th/29th October 1916. "But my own strength is leaving me; I feel as though I could stand no more, no more of those dreadful moments, pouring over his changed little face, being told that all is at an end, that there is no more hope, that he is going... that he is nearly gone." The young prince met his tragic end on the evening of 20th October/2nd November 1916.

This dramatic moment in the Queen's life saw her return for a few days to the abandoned palace on Cotroceni Hill in whose church the Queen's youngest son was to be buried. Despite everything, the Queen found the strength to reinvent herself and set

out on a trip around Moldavia (travelling to Roman, Bacău, Tescani, Târgu Ocna, Comănești and Adjud) to visit the hospitals on the Front, observing that “what was very real was the suffering and also the joy that everybody felt when they saw me.” A hospital in Bucharest was duly named after Mircea at the request of the Queen, who continued to go about her work out of a sense of duty and a belief that “I must not selfishly shut myself up in my grief”.

Two weeks later, on 12th/25th November 1916, Queen Marie left Buftea (which had been bombed by the Germans) in order to take refuge in Iași together with the organs of the State. “The next agony was the parting from Cotroceni,” the Queen noted, “the house which had been mine for twenty-three years, the house I had improved and decorated, been proud of and loved. And yet all had to be done unemotionally as we were not supposed to say that we were there for the last time.” Convinced she would never return to Cotroceni, Queen Marie handed the intendant Steinbach a letter written in German with the request that he “give it to whomever will come here in my place.” The letter contained the following message: “I do not know who will inhabit this house, a house that I have loved: the only prayer I ask is that they should not take away the flowers from the new little grave in the church.”

In exile in Iași, on 13th/26th November 1916, Queen Marie noted, “The unknown has begun; where am I going, for how long, for what? [...] Everybody is terribly sad. I do not know where we are going, nothing is settled, never in my life have I gone out thus into the unknown.” Until suitable accommodation was found, Queen Marie continued to live aboard the train. “A curious situation – a queen in search of a roof – but nothing surprises me of late, and the sorrow I bear in my heart leaves me entirely indifferent to other misfortunes,” she wrote in her diary.

The City Hall in Iași proposed the royal family take up residence at Rosetti-Roznovanu Palace, which had been restored by the architect Paul Gottereau in 1893 for this very purpose, but Queen Marie chose instead the house of Dumitrache Cantacuzino-Pășcanu on Copou Hill, which also served as the headquarters of the Command of the 4th Army Corps. The Queen personally helped “arrange things around the house,” insisting that she “really must create my own little corner, to remind me a little of home.” In order to create the desired atmosphere, Queen Marie had a few items of furniture brought from Peleș Castle in Sinaia, allowing her, after moving into the house, to note in her diary: “I sleep in a room containing furniture from my gold room, on the narrow bed the old Liman made for me based on a picture I liked.”

Here, too, despite the harsh wartime conditions, the Queen never lost her aesthetic taste, paying attention to the smallest of details in the decoration of their temporary residence in the Moldavian capital. On 23rd November/6th December, Queen Marie and her entourage moved from the train to the new residence, noting with joy that “it’s really very pleasant, reasonably comfortable and our good colonel has been able to provide the material necessities that were lacking: bathtubs, ovens, laundry tubs, etc. My rooms are almost beautiful, as I have decorated them with many of the things, carpets and some comfortable furniture, which I brought here with me. Out of a horrible shelter I have fashioned a little house in which I might take refuge without feeling quite so homeless.”

The Queen lived together with her daughters, Princesses Elisabeth, Maria and Ileana, and her son, Prince Nicholas, on the upper floor of the Cantacuzino-Pășcanu house. Crown Prince Carol had the use of an apartment on the ground floor, on the right-hand side of the house. Again on the ground floor, but this time on the left-hand side, there was a room for use by King Ferdinand until a special residence was allocated to him from where to carry out his duties as Supreme Commander of the Army. So, for one month and a half, the Cantacuzino-Pășcanu house served as the official headquarters of the “refugee” King of Romania. The upper floor of the house contained the grand hall, which was used for meetings. And it was here that King Ferdinand signed the decree establishing the Order of Michael the Brave. After the King moved into the former residence of the ruler Alexandru Ioan Cuza on Lăpușneanu Street (which had been built by Mihălache Cantacuzino-Pășcanu, the brother of the owner of the house where the Queen was residing), Queen Marie transformed the grand hall on the upper floor of the Cantacuzino-Pășcanu house on Copou Hill into a sewing workshop and a space for the creation of packages to be distributed amongst the wounded in hospitals or to soldiers on the Front.

No sooner had she moved into her new residence than Queen Marie was overwhelmed by “a sea of people. Everybody is seeking my protection: French, English, Americans, doctors, nurses, civilians.” Consequently, the royal residence in Iași became a focal point at which all the hopes of a disorientated population in a state of crisis were directed. All the more so as King Ferdinand spent almost all his time on the Front, with Queen Marie remaining in Iași to represent the royal family and the Romanian State.

In Iași, Queen Marie divided her time between visiting field hospitals (where she brought much comfort to the wounded and the sick) and her charity and social work, which involved the reorganisation of the Red Cross Society, the procurement of medicines, the foundation of the Order of the Cross of Queen Marie (which she awarded generously during 1917 and 1918) and acts of diplomacy and negotiation with the Allies.

The terrible winter, the lack of food and the invasion of Moldavia by Russian troops only rendered the situation even more difficult, something Queen Marie described to great dramatic effect in her writing. Despite these difficult conditions, the Queen toured the villages of Moldavia: the Țibănești of Petre Carp (now, in an irony of fate, occupied by Russians!), the Ghidigeni of the banker Jean Chrissoveloni (where she established a large hospital called the Regina Maria Hospital), the Tescani of Maruca Cantacuzino, Ruginoasa and Pașcani. She also paid frequent visits to the Front, visiting, in the summer of 1917, the hospitals at

Coțofenești (the largest branch of the Regina Maria Hospital, run together with French doctors) and at Căiuți (set up in the former manor house of the Rosetti family, which housed 500 wounded soldiers).

At the end of June 1918, Queen Marie moved from Iași to the residence belonging to the Crown Estate in Bicaz, in the Bistrița Valley, in the Neamț region. It was in Bicaz, towards the end of the First World War, between July and October 1918, that the royal family would finally find some peace and quiet living at the residence built by an entrepreneur from Neamț, Carol Zani, between 1909 and 1913, to plans drawn up by the architect Alexandru Baucher. "A quiet, idyllic place," the Queen recalled, "and although the house was not very large, with a certain amount of squeezing we should be able to live there, all of us together. Town had become intolerable, and we felt the need of a longer rest in really good country air. [...] The simple country life soothed our strained nerves and we delighted in the beautiful valley, the dear little villages, the old churches and convents, and soon became very fond of the peasants, who all wear picturesque costumes."

Queen Marie visited Bicaz on Saturday, 30th June/13th July 1918, in order to see "how we might all fit in the house whilst we await completion of the building of my house." "By occupying every corner," the Queen noted, "our family will be able to squeeze into the big white house." As in Iași, in Bicaz the Queen became personally involved with the interior decoration of the royal residence. When the decorations were complete, Queen Marie was wholly satisfied, as she described in her diary: "I have decorated both rooms most beautifully with good carpets, my collection of blue Persian vases and a few comfortable chairs and large tables. I even have a bathroom that is accessed directly from my bedroom, so I have installed myself in true royal fashion. Nando has a similar apartment directly beneath mine, whilst my girls have rooms opposite him on the other side of the corridor and my dear Ileana and Nini both share a room upstairs, where I am."

With the exception of when they received bad news from the Front, the Queen, the King and their daughters spent their time going on long walks and helping local orphans. "All this peace and quiet is extremely pleasant," the Queen wrote. "No audiences, no meetings, no hospitals! But gradually I intend to begin seeking out the poor and helping them." The royal family's time in Bicaz passed smoothly amid peaceful and idyllic surroundings. Walks in the countryside became a daily ritual for Queen Marie and her daughters. "I now spend all day, every day walking around in my Romanian costume of a bright red, pleated skirt, an old blouse with lavish embroidery and a thick, white headscarf. It is most comfortable to wear and it pleases the locals. With me I take cigarettes and biscuits to give to all the people I meet along the way," explained the Queen in her diary entry for 12th/25th July 1918. On the Feast of St. Elijah in 1918 – "a beautiful, clear and sunny day"⁺ – the Queen was visited at her home in Bicaz by Colonel Joe Boyle. From then on the Queen would pay frequent visits to Colonel Boyle's modest home in Bicaz ("very primitive, but clean and inviting") or together they would visit the local villages, where they would discover the tiny churches and the enchanting landscape.

In that sweltering summer of 1918, the royal residence in Bicaz was transformed into a veritable hub of Romanian politics. King Ferdinand would receive Romanian army generals, politicians and the ambassadors of Allied countries. On 20th July/2nd August 1918, the King's lunch guests included Hârjeu and Cristescu, whilst the following day he had breakfast with the Prime Minister, Alexandru Marghiloman. Towards the end of August of that year, General Averescu was invited to Bicaz for a lunch with Queen Marie, with whom she struck up a "very agreeable conversation."

Bicaz, with its enchanting natural surroundings, would be the place where Queen Marie, with her passion for beautiful things, hoped to build a "dream house", a stone house which "would stand for centuries." A hope she expressed clearly on 19th July/1st August 1918: "A wondrous place, where one day, so God wills, I shall build 'the purified house of my old age' and the name I have chosen for it is 'Fata Morgana.'" Unfortunately, the Queen's dream would never come true.

In the end, Queen Marie decided she must leave Bicaz. The decision was taken on 25th October/7th November 1918: "Have decided to leave for Jassy on Sunday. I cannot remain away any longer, it is all too overpoweringly exciting and everything is happening so quickly. [...] I believe Germany is being brought to her knees. [...] The dream of 'România Mare' seems to be becoming a reality. It is all so incredible that I hardly dare to believe it. We have been so accustomed to disaster and trouble since the War began that it is hard to believe that our great hour may be near!"

Her departure from Bicaz – on 28th October/10th November 1918 – coincided with the abdication of Wilhelm II of Germany and Ferdinand's decision to order general mobilisation. The Queen wrote with enthusiasm of how, "We are once more openly with our Allies, we take up our rank again amongst the combatants. The Germans have been called upon to evacuate the country, to surrender, or to fight! What will follow remains to be seen." Until 16th/29th November 1918, King Ferdinand and Queen Marie would reside at their respective residences in Iași, before returning triumphantly, on 18th November/1st December 1918, "after two year's exile", to Bucharest. "This has been a magnificent day, an extraordinary, dizzying day, full of unchecked enthusiasm," the Queen noted in her diary. "The entire city is rejoicing. We had been absent for two years, we had witnessed all the horrors of occupation and all that involves, and now we were returning victorious having overcome all hardship. We were returning after having fulfilled the Century Old Dream, the Golden Dream of Romania. We were returning to Greater Romania – we were returning as King and Queen of all Romanians! I can scarcely believe it, but it is so!"

On that same day of 1st December 1918, after all the ceremonies and religious services, Queen Marie made her way by open-top car to Cotroceni! "This was the moment I had been fearing," the Queen would later recall. "It was towards this that all my thoughts during those two long, turbulent and tragic years had been directed – towards the small old church where the tiny grave had only just been covered when we left." The royal family was met at Cotroceni Palace by their old servants. The moment she saw her beloved residence again is described in detail by the Queen: "The house seemed enormous – nothing had been damaged, although naturally it was in something of a mess, though less so than I had expected. It was strange to be back, but in some respects it also felt entirely natural. Now we have returned it feels as if we had not been gone all that long. We had lunch together with all our courtiers in the new dining room I was so fond of and in whose decoration I took such pleasure. Some of the furniture has been moved, but most of it is still there. It was a strange and yet pleasant sensation to eat once more from fine porcelain, with lovely flowers on the table, and to drink from delicate glasses."

That historic day of 1st December 1918 ended at Cotroceni Palace with a dinner in the grand ballroom attended by 120 people: "Allied ministers, Romanian ministers past and present, foreign officers, Romanian officers, officers from Bucovina, etc. Nando gave a very elegant and dignified speech. Admittedly, its subject was an easy and agreeable one. This was followed by conversations with crowds of people, returning home again and a well-deserved rest. I slept in my silver room, surrounded by all the things I had once liked. A strange, strange world. Triumph, indeed!"

* Translated back into English from the Romanian translation owing to the unavailability of the original text.

Te binecuvânteț, iubită Românie, țara bucuriilor și durerilor mele, frumoasă țară, care ai trăit în inima mea și ale cărei cărări le-am cunoscut toate. Frumoasă țară pe care am văzut-o întregită, a cărei soartă mi-a fost îngăduit să o văd împlinită. Fii tu veșnic îmbelșugată, fii tu mare și plină de cinste, să stai veșnic falnică printre națiuni, să fii cinstită, iubită și pricepută.

Am credința că v-am priceput: n-am judecat, am iubit...

Niciodată nu mi-au plăcut formele și formulele, nu prea luam uneori seamă la cuvintele ce le rosteam. Am iubit adevărul și am visat să trăiesc în lumina soarelui, însă fiecare trăiește cum poate, nu cum ar dori. Dar când îți vei aminti de mine, Poporul meu, gândește-te ca la una care a îndrăgît viața și frumusețea, care a fost prea cinstită ca să fie cu băgare de seamă, prea miloasă să fie învingătoare, prea iubitoare ca să judece.

N-am nici o avuție să vă las; ceea ce cu atâta mărinimie mi-ați dăruit, am cheltuit între voi: am înfrumusețat acele locuri unde mi-a fost dat să trăiesc. Dacă toate cele frumoase îți vor aminti de mine, atunci voi fi în deplin răsplătită de dragostea ce ți-am dăruit-o, fiindcă frumosul mi-a fost un crez.

Cu trupul voi odihni la Curtea de Argeș, lângă iubitul meu soț, Regele Ferdinand, dar doresc ca inima mea să fie așezată sub lespezile bisericii ce am clădit-o la Balcic. În decursul unei lungi vieți, atâția au venit la inima mea încât, moartă chiar, aș dori să mai poată veni la ea de-a lungul potecii cu crini ce mi-a fost mândria și bucuria. Vreau să odihnesc acolo, în mijlocul frumuseților făurite de mine, în mijlocul florilor ce le-am sădit. Și cum acolo se găsește inima mea, eu nu vreau să fie un loc de jale ci, dimpotrivă, de pace și de farmec, cum a fost când eram în viață.

Și acum vă zic rămas bun pe veci: de acum înainte nu vă voi putea trimite nici un semn; dar, mai presus de toate, amintește-ți, Poporul meu, că te-am iubit și că te binecuvânteț cu ultima mea suflare.

**Regina Maria a României,
Țarei mele și poporului meu,
1933**

ISBN 978-973-0-27142-3